

Міністерство освіти і науки України
Дніпровський державний аграрно-економічний університет
Дніпропетровська обласна державна адміністрація
Дніпропетровська обласна рада
Дніпропетровська торгово-промислова палата
Технологічний центр БЕТА (Іспанія)
Університет Жирони (Іспанія)
Університет Кордови (Іспанія)
Університет сільського господарства в Кракові (Польща)
Чеський університет природничих наук (Чехія)
Університет Мугла Сіткі Кочман (Туреччина)

«ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ ПИТАННЯ АГРАРНОЇ НАУКИ»

МАТЕРІАЛИ

**Міжнародної науково-практичної конференції
до 100-річчя Дніпровського державного аграрно-
економічного університету
(1922–2022 рр.)**

*м. Дніпро, Україна
18 травня 2022 року*

ЧАСТИНА 2

Дніпро
2022

Ministry of Education and Science of Ukraine
Dnipro State Agrarian and Economic University
Dnipropetrovsk Region State Administration
Dnipropetrovsk Regional Council
Dnipropetrovsk Chamber of Commerce
Beta Tech Center (Spain)
University of Girona (Spain)
University of Cordoba (Spain)
University of Agriculture in Krakow (Republic of Poland)
Czech University of Life Sciences Prague (Czech Republic)
Mugla Sitki Kocman University (Republic of Turkey)



«THEORETICAL AND APPLIED ISSUES OF AGRICULTURAL SCIENCE»

**BOOK OF PROCEEDING
of International Scientific and Advanced Conference
dedicated to 100 anniversary
Dnipro State Agrarian and Economic University
(1922–2022)**

*Dnipro, Ukraine,
18 May 2022*

PART 2

Dnipro
2022

Редакційна колегія:

Кобець Анатолій Степанович – ректор Дніпровського державного аграрно-економічного університету, д-р н. з держ. упр., проф. (голова редколегії); *Васільєва Леся Миколаївна* – д-р н. з держ. упр., проф., проф. каф. обліку, оподаткування та управління фінансово-економічною безпекою Дніпровського державного аграрно-економічного університету (далі – ДДАЕУ); *Галузіна Людмила Ігорівна* – канд. с.-г. н., доц., доц. каф. фізіології та біохімії сільськогосподарських тварин ДДАЕУ; *Горчанок Анна Володимирівна* – канд. с.-г. н., доц., доц. каф. водних біоресурсів та аквакультури ДДАЕУ; *Грицан Юрій Іванович* – проректор з наукової та інноваційної діяльності ДДАЕУ, д-р біол. н., проф.; *Гришко Ганна Миколаївна* – канд. тех. н., н., доц., доц. каф. цивільної інженерії, технологій будівництва і захисту довкілля ДДАЕУ; *Іжболдін Олександр Олександрович* – ст. викл. каф. рослинництва ДДАЕУ; *Онопрієнко Олег Дмитрович* – д-р філософії, доц. каф. теоретичної механіки, опору матеріалів та матеріалознавства ДДАЕУ; *Ситник Світлана Анатоліївна* – начальник відділу науки та інновацій ДДАЕУ, д-р с.-г. н., доц.; *Сітковська Алла Олександрівна* – канд. екон. н., доц., доц. каф. економіки ДДАЕУ; *Чернікова Наталія Семенівна* – канд. іст. н., доц., доц. каф. філософії, соціології та історії ДДАЕУ; *Щенова Діана Романівна* – канд. пед. н., доц., зав. каф. філософії, соціології та історії ДДАЕУ; *Sergio Ponsá Salas* – PhD in Environmental Science and Technology, Director of Beta Technological Center and Coordinator of BETA Research Group, Spain; *Maria Gispert* – D. Sc. (Agriculture), Department of Chemical Engineering, Agriculture and Food Technology, Polytechnic School of the University of Girona, Spain; *Hynek Roubik* – PhD, assoc. prof., Group leader of Biogas Research Team, Czech University of Life Sciences Prague, Czech Republic; *Cengiz Koç* – PhD in Architecture, prof., Department of City and Regional Planning, Muğla Sıtkı Koçman University, Turkey; *Maciej Chowaniak* – PhD, Department of AgroTechnology and AgroEcology, University of Agriculture in Krakow, Poland; *Concha Castiñeira* – Madrid, International Relations Office, University of Cordoba, Spain.

Теоретичні та практичні питання аграрної науки : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, м. Дніпро, 18 травня 2022 р. : у 2 ч. / за заг. ред. А. С. Кобця. Дніпро, 2022. Ч. 2. 344 с.

Збірник матеріалів конференції акумулює результати обговорення наукової інституціоналізації системної науки – агрології та здобутків аграрної науки та освіти і супутніх галузей знань, викладених у формі тез доповідей та статей учасників заходу, проведеного з нагоди 100-річного ювілею ДДАЕУ.

Збірник складається з двох частин. У другій частині розміщено матеріали роботи секцій: гуманітаристика аграрної сфери; аграрна економіка та управління; інновації агровиробництва; менеджмент та логістика агрооб'єднань; водні біоресурси та аквакультура; рекреаційне природокористування; біотехнології.

Рекомендовано для викладачів закладів освіти, наукових співробітників, здобувачів вищої освіти, практичних працівників та всіх небайдужих до питань розвитку аграрної науки та аграрного сектору в цілому.

Роботи друкуються в авторській редакції, мовою оригіналу. Відповідальність за грамотність, автентичність цитат, достовірність фактів і посилань несуть автори публікацій. При передруку матеріалів посилання обов'язкове.

Editorial committee:

Anatolii Kobets, Rector of the Dnipro State Agrarian and Economic University, Doctor of Science in Public Administration, professor (*Chairman*); *Lesia Vasilieva*, Doctor of Science in Public Administration, professor, Department of Accounting, Taxation, and Financial&Economic Security Management, Dnipro State Agrarian and Economic University (further – DSAEU); *Liudmyla Galuzina*, PhD in Agriculture, associate professor, Department of Physiology and Biochemistry of Farm animals, DSAEU; *Anna Gorchanok*, PhD in Agriculture, associate professor, Department of Biorecources and Aquaculture, DSAEU; *Yurii Grytsan*, Vice-Rector on Research and Innovation, DSAEU, Doctor of Science in Biology, professor; *Hanna Hryshko*, PhD in Technical Sciences, associate professor, Department of Civil Engineering, Technologies of Construction and Environmental Protection, DSAEU; *Oleksandr Izhboldin*, senior teacher, Department of Plant-Growing, Dnipro State Agrarian and Economic University; *Oleg Onopriienko*, PhD, associate professor, Department of Theoretical Mechanics, Resistance of Materials and Materials Science, DSAEU; *Svitlana Sytnyk*, Head of Research and Innovation Office, DSAEU, Doctor of Science in Agriculture, associate professor; *Alla Sitkovska*, PhD in Economics, associate professor, Department of Economics, DSAEU; *Natalia Chernikova*, PhD in History, associate professor, Department of Philosophy, Sociology and History, DSAEU; *Diana Shchepova*, PhD in Pedagogy, Head of the Department of Philosophy, Sociology and History, DSAEU; *Sergio Ponsá Salas*, PhD in Environmental Science and Technology, Director of Beta Technological Center and Coordinator of BETA Research Group, Spain; *Maria Gispert*, Doctor of Science (Agriculture), Department of Chemical Engineering, Agriculture and Food Technology, Polytechnic School of the University of Girona, Spain; *Hynek Roubik*, PhD, associate professor, Group leader of Biogas Research Team, Czech University of Life Sciences Prague, Czech Republic; *Cengiz Koç*, PhD in Architecture, professor, Department of City and Regional Planning, Muğla Sıtkı Koçman University, Turkey; *Maciej Chowaniak*, PhD, Department of AgroTechnology and AgroEcology, University of Agriculture in Krakow, Poland; *Concha Castiñeira* Madrid, International Relations Office, University of Cordoba, Spain.

Theoretical and Applied issues of Agricultural Sciences: book of proceeding of the International Scientific and Advanced Conference, Dnipro, 18 May 2022. Two Part. Editor Anatolii Kobets. Part 2. 344 p.

Book of proceeding contain the result and achievements of agrarian sciences, education and related industries. Scientific results are presented as an abstracts and articles of the conference participants.

Book of proceeding consist of two parts. In the Part 2 there are works of section: Humanities in Agriculture; Agrarian Economy and Management; Innovation in Agrarian Production; Management and Logistic of Agrarian Enterprises; Water Biorecources and Aquaculture; Recreational Nature Management; Biotechnology.

Recommended for lectors, researchers, students, practitioners and all those who care about the development of agricultural science and the agricultural sector.

The articles are published in the author's edition by the original language. The authors are responsible for the literacy, authenticity of quotations, certainty of facts and references. Reprint of materials required a link.



ЗМІСТ / CONTENT

ГУМАНІТАРИСТИКА АГРАРНОЇ СФЕРИ / HUMANITIES IN AGRICULTURE

<i>Бровко Д. Е.</i> Фізичне виховання в університетах в рамках Європейської інтеграції: освітній аспект.....	12
<i>Zhetanova O. A.</i> Using Technology «Turning Training» in Agrarian University....	14
<i>Заболотська І. О.</i> Досвід впровадження дуальної форми здобуття професійної освіти у Франції.....	15
<i>Іващенко О. О.</i> Особливості фізичного виховання здобувачів вищої освіти Дніпровського державного аграрно-економічного університету в умовах дистанційного навчання.....	18
<i>Казакевич О. І.</i> Міждисциплінарна інтеграція дисциплін у професійній підготовці здобувачів вищої освіти.....	20
<i>Карпова С. Г.</i> Філософські дискурси ґрунтознавства.....	21
<i>Куниця О. П.</i> Формування лідерських компетенцій засобами фізичного виховання у здобувачів вищої освіти ДДАЕУ	24
<i>Lukatska Ya. S.</i> Interactive technologies for creating an adaptive developmental communicative environment for teaching foreign students.....	26
<i>Масур Г. С.</i> Поняття «модель» та «моделювання» в умовах навчання	28
<i>Мишустя А. О.</i> Українська господарська академія в Подєбрадах (1922-1935 рр.) – вища аграрна школа в міжвоєнній Чехословачинні	30
<i>Nazarenko O. V.</i> University website as an element of popularization of educational services.....	32
<i>Pantileienko K.</i> New challenges in teaching EFL in agricultural institutions of Ukraine.....	35
<i>Піддубцева О. І.</i> Сучасні підходи до формування готовності майбутніх аграріїв до іншомовного професійно орієнтованого спілкування.....	38
<i>Прокопов В. Ю.</i> Сучасна українська історіографія розвитку аграрної освіти на Придніпров'ї ХІХ–ХХ ст.	41
<i>Прядка М. О., Ковтун Б. І.</i> Фізичне виховання в закладах вищої освіти: глобальний аспект.....	43
<i>Резунова О. С.</i> Формування граматичної компетентності здобувачів аграрних закладів вищої освіти на заняттях з іноземної мови.....	46
<i>Семак Л. А.</i> Словотвірні особливості українськомовних агрономічних термінів	47
<i>Солоділова О. В.</i> Екосвідомість як базова частина світогляду аграрія.....	49
<i>Стасюк Т. В.</i> Технології навчання фахівців-аграріїв англійської мови.....	50
<i>Stukalo O. A.</i> Professional communication of future veterinarians.....	52

<i>Тішко Л. В.</i> Професійно-технічна освіта у міському середовищі Катеринославської губернії (кінець XIX – початок XX ст.).....	54
<i>Чернікова Н. С., Карпань І. С.</i> Динаміка розорювання земельних угідь півдня України упродовж пореформеної доби (1860-ті–1910-ті рр.).....	56
<i>Chernikova N., Shcherova D.</i> Dynamics of development of merino sheep breeding in the south of Ukraine during 19th century.....	60
<i>Chornobai V.</i> Formation of english language communicative competence for future specialists in agricultural complex (tutor aspect).....	63
АГРАРНА ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ / AGRARIAN ECONOMY AND MANAGEMENT	
<i>Атамас О. П.</i> Особливості класифікації фінансових інвестицій для цілей бухгалтерського обліку	66
<i>Багорка М. О.</i> Формування комплексної системи аграрного маркетингу підприємства.....	67
<i>Баранник О. О., Павленко О. П.</i> Ринок перестраховання: сучасний стан та перспективи розвитку АПК.....	70
<i>Безус Р. М.</i> Сталий розвиток аграрного сектору в умовах інституційних змін...	72
<i>Бербенець О. В.</i> Сучасний стан розвитку дорадництва в Україні: актуальні питання та виклики	74
<i>Богатюк Д. В.</i> Цифрова трансформація агропромислового комплексу на інноваційній основі	76
<i>Бондар О. Г.</i> До питання про нормативне й інституційне забезпечення публічного управління у сфері використання та охорони сільськогосподарського призначення.....	77
<i>Бондарчук Н. В.</i> Державне регулювання земельних відносин в аграрній сфері..	81
<i>Борисенко Є. П., Кравець О. В.</i> Сутність та завдання екологічного маркетингу..	83
<i>Васильєв С. В.</i> Земельні відносини в сучасній економіці України.....	84
<i>Vasilieva L, Kramarenko T.</i> Organizational and methodological support of financial security monitoring.....	87
<i>Vasylieva N. K.</i> Econometric comparison of Ukrainian and Polish markets of fruit and berries.....	88
<i>Вініченко І. І.</i> Класифікація методів управління ризиком.....	90
<i>Водолазська О. А.</i> Розвиток кредитування фермерських господарств в Україні..	92
<i>Гаврилюк В. Я. Бойченко Г. В.</i> Аналіз структури витрат підприємств на виробництво продукції (робіт, послуг) сільського господарства.....	94
<i>Галаган Т. І.</i> Особливості економічного управління аграрним підприємством..	95
<i>Галунка О. Д.</i> Корпоративна соціальна відповідальність підприємства як складова сталого інноваційного розвитку.....	96
<i>Губарик О. М.</i> Виявлення та економічне обґрунтування резервів підвищення продуктивності праці аграрного підприємства	98



<i>Дідур К. М.</i> Нетрадиційні джерела інвестиційного забезпечення інноваційного розвитку підприємств.....	99
<i>Дмитренко Р. М.</i> Державне регулювання земельних відносин та водокористування в агробізнесі через створення державного водного фонду	102
<i>Дмитрієва В. А.</i> Інформаційні технології в управлінні малим та середнім бізнесом в аграрній економіці.....	104
<i>Добровольська О. В.</i> Менеджмент економічної ефективності і конкурентоспроможності підприємств під впливом різноманіття факторів впливу.....	106
<i>Дубина О. Л.</i> Засади раціональної організації роботи облікового апарату підприємства.....	108
<i>Дуброва Н. П.</i> Хеджування в системі ризик-менеджменту	110
<i>Заїка К. А., Павленко О. П.</i> Сучасні реалії глобального ринку кіберстрахування...111	
<i>Застава І. А.</i> Бізнес-процеси в підприємницькій діяльності	112
<i>Льченко Т. В.</i> Сучасні маркетингові засоби в умовах інноваційного розвитку аграрних підприємств.....	114
<i>Кадирус І. Г.</i> Використання маркетингових заходів в підвищенні конкурентоспроможності підприємств.....	117
<i>Калашніков Д. П.</i> Сучасні методи фінансування сталого розвитку.....	120
<i>Кальна-Дубінюк Т. П.</i> Створення комплексних інтерактивних консалтингових систем в області управління аграрною економікою.....	121
<i>Карамушка О. М.</i> Управління фінансово-господарською діяльністю сільськогосподарських підприємств України.....	123
<i>Качула С. В.</i> Модернізація управління публічними фінансами в Україні.....	125
<i>Kvasova L. S.</i> Innovations in the enterprise marketing policy.....	127
<i>Kvasova L. S., Kruchko A. S.</i> Innovations in the enterprise marketing policy.....	131
<i>Кирилов І. В. Моголівець А. А.</i> Фінансова стійкість аграрних підприємств в умовах волатильності економіки.....	135
<i>Козенкова В. Д.</i> Сучасні інформаційні технології візуалізації даних в аграрній економіці.....	136
<i>Коломоєць Ю. О.</i> Комерційна таємниця в системі об'єктів права промислової власності	139
<i>Копитець Н. Г., Волошин В. М.</i> Якісна складова ринку м'яса птиці	141
<i>Кравченко М. В., Козирь Є. А.</i> Основні засади управлінських рішень та вплив функціонування інвестиційно-інноваційної безпеки в системі управління професійної (професійно-технічної) освіти.....	142
<i>Курбацька Л. М.</i> Розробка ефективних комунікаційних стратегій підприємства.....	145
<i>Локтіонова Я. Ф., Ковальова Л. О.</i> Вплив сезонності на діяльність підприємства.....	147

<i>Макарчук О. Г.</i> Роль прогнозування у прийнятті управлінських рішень в аграрній сфері	148
<i>Масляєва О. О.</i> Особливості функціонування ринку землі	150
<i>Масюк Ю. В., Бровко Л. І.</i> Особливості страхування фінансових ризиків	152
<i>Мачак Т. О.</i> Механізм управління фінансово-економічною безпекою підприємства в умовах нестабільності	154
<i>Мельник Л. Л.</i> Концентрація виробництва в сільському господарстві як результат його розвитку	155
<i>Міньковська А. В.</i> Організаційні засади обліку суб'єктів малого підприємництва.....	157
<i>Мороз С. І.</i> Включення цифрових сервісів до автоматизованого робочого місця фахівця аграрного сектора	159
<i>Нужна С. А.</i> Застосування інноваційних методів аналізу даних діяльності аграрних підприємств	160
<i>Оганісян А. А.</i> Структурна корекція агробізнесу в умовах переходу до «зеленої» економіки	161
<i>Олійник О. О.</i> Фінансовий механізм в управлінні сільськогосподарських підприємств	164
<i>Остапенко І. О., Трачук С. Ю.</i> Забезпечення енергоефективності аграрної сфери в умовах сталого розвитку.....	165
<i>Павленко О. П., Позичук М. Г.</i> Актуальні проблеми страхового захисту банківської сфери України.....	166
<i>Павлова Г. Є., Халатур С. М.</i> Методологічні основи формування та інструменти аналізу витрат на підприємстві.....	168
<i>Пастернак Л. Ф.</i> Правове регулювання державного управління у сфері земельних відносин.....	171
<i>Переверзева А. В., Волков В. П.</i> Європейські стратегічні орієнтири управління якістю ґрунтів: досвід для України.....	174
<i>Погорелова Т. П.</i> Сутність суттєвості в аудиті фінансової звітності.....	176
<i>Полегенька М. А.</i> Цифровізація агропромислового виробництва.....	178
<i>Приходько Є. І.</i> Інструментарій подолання економічних кризових станів комерційних банків	180
<i>Приходько І. П.</i> Моделювання комплексного механізму використання вторинних ресурсів.....	182
<i>Рибак О. М.</i> Система управління конкурентоспроможністю аграрного підприємства	185
<i>Саванчук Т. М.</i> Управлінський облік загальновиробничих витрат в системі прийняття управлінських рішень	187
<i>Савенко О. А.</i> Стиль управління як основний інструмент формування сприятливого соціально-психологічного клімату колективу підприємства	189



<i>Сисько О. Г., Максимець Р. М.</i> Залежність фінансової стійкості підприємств сільського, лісового та рибного господарства від фази економічного циклу	191
<i>Сірко А. Ю.</i> Стратегічне управління на підприємствах малого і середнього бізнесу	192
<i>Сітковська А. О.</i> Екологічні інновації як фактор конкурентоспроможності підприємства	194
<i>Солодовникова І. Л.</i> Управління кредитоспроможністю підприємств агробізнесу.....	196
<i>Срібний М. В.</i> Значимість експортоорієнтованого розвитку агробізнесу України у світовій трансформації продовольчих систем	198
<i>Страхов А. О.</i> Показники оцінки економічної безпеки підприємств АПК	200
<i>Тарасевич Н. В., Гордієнко К. С.</i> Міжнародний досвід державного регулювання агробізнесу	201
<i>Тарасевич Н. В., Стадниченко В. В.</i> Реалізація земельних відносин: зарубіжний аспект	203
<i>Теслюк Ю. В.</i> Теоретичні аспекти дослідження питань ефективності діяльності аграрних підприємств	207
<i>Ткаліч О. В.</i> Формування стратегії інноваційного розвитку аграрних підприємств	209
<i>Ткаченко О. С.</i> Місце фінансового результату у системі фінансового менеджменту аграрних підприємств	211
<i>Чернецька О. В.</i> Оцінка фінансово-економічної безпеки аграрного підприємства: методичний аспект	213
<i>Чернікова Н. С., Нехай А. О.</i> Соціально-психологічний портрет українського підприємця–аграрія	216
<i>Чинчик А. А., Занихайло Р. С.</i> Чинники впливу на рентабельність підприємств АПК	218
<i>Шпортюк Н. Л.</i> Проблемні питання розвитку людських ресурсів в АПК.....	220
<i>Шрамко І. І.</i> Вдосконалення процесу управління аграрним виробництвом веб-сервісами GOOGLE.....	222
<i>Щербина І. В., Сушко Л. Ф.</i> Формування професійної компетентності економістів при вивченні вищої математики.....	223
<i>Якимчук А. Ю. Якимчук Ю. О.</i> Концептуальні положення державного регулювання еколого-економічного розвитку громад.....	226
ІННОВАЦІЇ АГРОВИРОБНИЦТВА / INNOVATION IN AGRARIAN PRODUCTION	
<i>Гончаренко О. В., Самілик Т. М.</i> Онтологічні передумови розвитку інноваційного бізнесу в національній економіці	228
<i>Горобець Н. М.</i> Цифрові технології в агробізнесі	231

<i>Кравець О. В.</i> Інноваційний маркетинг як сучасна складова ефективного агровиробництва	232
<i>Крючко Л. С.</i> Тенденції розвитку цифрових інструментів зовнішнього та внутрішнього маркетингу в сільськогосподарських кооперативах.....	234
<i>Полякова І. О., Лях В. О.</i> Перспективи використання соломи льону олійного.....	236
<i>Помазан Л. М.</i> Інноваційна діяльність в аграрному секторі економіки України ...	238
МЕНЕДЖМЕНТ ТА ЛОГІСТИКА АГРООБ'ЄДНАНЬ / MANAGEMENT AND LOGISTIC OF AGRARIAN ENTERPRISES	
<i>Абрамович І. А.</i> Актуальність ділових комунікацій в менеджменті агрооб'єднань	240
<i>Величко О. П.</i> Маркетингова логістика в системі управління матеріальними потоками	242
<i>Воловик Д. В.</i> Формування іміджу сільськогосподарських підприємств	243
<i>Volovyk Iryna, Hejkrlik Jiri.</i> Cooperative resistance during the crisis.....	245
<i>Гаркавий В. В.</i> Складові системи агробізнесу в Україні	247
<i>Зубко О. В.</i> Взаємозалежність ефективності та конкурентоспроможності в системі менеджменту підприємств галузі рибництва	250
<i>Лебеденко О. В.</i> Корпоративна культура як інструмент менеджменту аграрних кооперативів	252
<i>Родіна О. В.</i> Критерії вибору логістичного посередника при реалізації продукції птахівничих підприємств	254
<i>Сичова М. О., Байдак І. І.</i> Значення та перспективи впровадження інноваційної моделі в організацію рослинництва	256
<i>Сичова М. О., Байдак І. І.</i> Основні напрямки та тенденції розвитку сучасного менеджменту.....	258
<i>Ткачова О. К.</i> Вплив цифрових технологій на розвиток агрологістики в Україні	261
<i>Чепець О. Г.</i> Особливості аутсорсингу бухгалтерських послуг в Україні	263
<i>Юрченко Н. І.</i> Логістика як фактор підвищення конкурентоспроможності ...	264
ВОДНІ БІОРЕСУРСИ ТА АКВАКУЛЬТУРА / WATER BIORECOUSES AND AQUACULTURE	
<i>Байдак Л. А., Губанова Н. Л.</i> Застосування мікроводоростей як засіб оптимізації вирощування гідробіонтів	266
<i>Булейко А. А.</i> Дослідження радіоактивності в рекреаційних зонах на прикладі ділянок біля Дніпровського водосховища	268
<i>Єсінова Н. Б.</i> Вплив пробіотики «Субалін» на органи травлення риб.....	270
<i>Катишук Н. О.</i> Біологічна меліорація як фактор відновлення гідроекологічного стану Дніпровського водосховища	272
<i>Коломійцева О. М., Атанов Р. А.</i> Оцінка екологічного стану водних ресурсів України на прикладі Південного водосховища	275



Новіцький Р. О., Божко О. В., Левчук Л. Г. До питання про розрахунок ціни дозволу на здійснення любительського рибальства як спеціального використання водних біоресурсів на Каховському водосховищі277

Присяжнюк Н. М., Горчанок А. В., Скиба В. В., Хавтуріна Б. С. Живлення і кормові взаємовідношення *Ballerus sapa* у Кременчуцькому водосховищі280

РЕКРЕАЦІЙНЕ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ / RECREATIONAL NATURE MANAGEMENT

Биркович В. І., Паламарчук С. П. Інформаційні технології у природоохоронній сфері283

Джиган О. П., Пазій В. Д. Структура та видовий склад насаджень спеціального призначення в Нікопольському районі Дніпропетровської області.....285

Доценко Л. В., Ворошилова Н. В., Чорна В. І., Ткачук А. В., Шуліка Ю. Ю. Особливості рекреаційних ресурсів України в післявоєнний період.....286

Завербний А. С. Проблеми та можливості розвитку рекреаційного природокористування в Україні за євроінтеграційних умов.....288

Зайцева І. А. Проект ландшафтної реконструкції скверу ім. В. М. Чорновола у м. Дніпро.....290

Іванченко О. Є. Життєвий стан деревних насаджень парку Зелений Гай м. Дніпро293

Kozii Ye. S., Ishkov V. V. Nickel content in the oils of the Dnipro-Donetsk basin296

Матійчук Л. П., Новосад О. М. Павлова О. М. Природа виникнення загроз енергетичній безпеці України.....299

Пономарьова О. А., Андрейченко Р. Різноманіття рослин роду *SALIX L.* на урбанізованих територіях (на прикладі міста Дніпро).....302

Пустова Л. В., Кравець О. Маркетинг рекреаційних територій як інструмент становлення, розвитку та регулювання ринку рекреаційних послуг.....305

Чонгова А. С., Костур Є. А. Особливості відновлення сосни звичайної на згарищі ДП «Павлоградське лісове господарство».....307

БІОТЕХНОЛОГІЇ / BIOTECHNOLOGY

Воронкова В. Г., Нікітенко В. О. Біотехнології як сучасний напрям розвитку цифрових технологій311

Годяєв С. Г. Особливості розділу «Охорона праці та безпека в надзвичайних ситуаціях» в дипломних роботах здобувачів вищої освіти освітнього ступеня «Магістр» за спеціальністю 204 «Технологія виробництва і переробки продукції тваринництва»314

Дьяченко Н. К. Математичний апарат у деяких прикладних аспектах біології.....317

ІНФОРМАЦІЯ ПРО АВТОРІВ / INFORMATION ABOUT THE AUTHORS.....320



ГУМАНІТАРИСТИКА АГРАРНОЇ СФЕРИ / HUMANITIES IN AGRICULTURE

*Дмитро Бровко
(Дніпро, Україна)*

ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ В УНІВЕРСИТЕТАХ В РАМКАХ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ: НОВІТНІЙ АСПЕКТ

Постановка проблеми. Сьогодні глобалізація глибоко проникла в освітню сферу, сприяючи інтеграції національних освітніх систем. Розвиток вищої освіти України на початку ХХІ століття орієнтоване на реалізацію положень Болонської декларації, яка сприятиме входженню України до країн Європейського співтовариства. Цей процес спрямований на розширення доступу до європейської освіти і, отже, підвищення його конкурентоспроможності. Все це відбувається в рамках Болонської декларації [2]. Таким чином, на цьому етапі європейська інтеграція виходить за рамки політики та економіки та вторгається в освітню сферу, дедалі більше сприяючи формуванню європейської ідентичності. У світлі вищевикладеного актуальним є дослідження сучасних концепцій фізичного виховання в країнах Європи, так як зростанням цивілізації соціальне та особистісне значення фізичної культури збільшується як природний засіб профілактики негативного впливу індустріального та постіндустріального суспільства на фізичне та духовне стан людини.

Усі Європейські країни визнають важливість занять фізичною культурою. Ця дисципліна знаходиться на центральних позиціях у навчальних планах для всіх без винятків загальноосвітніх шкіл, коледжів, університетів. У більшості країн Західної Європи цілі та завдання фізичного виховання здобувачів освіти формуються на державному (Бельгія, Італія, Люксембург, Португалія, Франція), регіональному (Німеччина, Іспанія, Швейцарія) або на місцевому рівнях. Проте за всіх цих підходів у країнах Європейського співтовариства (ЄС), Швейцарії, Австрії та скандинавських країнах пріоритетним є індивідуальність здобувача освіти, його соціальний розвиток, спортивна та соціальна взаємодія, а саме фізичне виховання розглядається як важлива, нічим незамінна частина загального виховання. Відзначається визначальна роль руху, ігор та спорту у загальному розвитку дітей та молоді [1].

Зазначається, що особистість слід не лише навчати різним руховим діям, надавати йому широкі можливості для занять іграми та спортом, а й готувати до подолання виняткових життєвих (екстремальних) ситуацій.

Однією з причин занепаду масової фізичної культури в Україні є зниження мотиваційної складової. Інтерес до занять з фізичного виховання значно знизився у зв'язку з порушенням системності навчального процесу, недосконалого змісту програмних вимог відповідно до проблем повсякденного динамічного життя.

Таким чином, потрібно переорієнтувати ставлення до фізичного виховання, щоб проблема здоров'я, дотримання здорового способу життя молодого покоління розглядалася як пріоритетний напрямок розвитку системи



освіти. Проблема набуває ще більшої актуальності, якщо звернути увагу на те, що останніми роками у зв'язку з інтеграцією України до європейського освітнього простору, певні питання, пов'язані з організацією навчального процесу у закладах вищої освіти України, потребують деяких уточнень. Передусім виникає питання про місце та обсяг викладання навчальної дисципліни «Фізичне виховання» у національній системі освіти. Ураховуючи, що в університетах США та Західної Європи немає ні кафедр фізичного виховання, ні занять з фізичного виховання як таких, замість них студенти університету мають можливість займатися в спортивних секціях або індивідуально. Для цього використовується найсучасніша спортивна база та передбачено значне фінансування, яке складається насамперед із студентських внесків. Спортивні секції не є стандартними, а визначаються за побажаннями та захопленнями студентів. Зважаючи на ці особливості, деякі ЗВО України вирішили або скорочувати навчальні години на фізичне виховання в навчальних планах, або переводити навчальний предмет на курс за вибором студентів. Ми вважаємо таку практику помилковою, тому що не можна, з одного боку, звертати увагу на відсутність навчальної дисципліни «Фізичне виховання» у навчальних планах західноєвропейських ЗВО, а з другого – не помічати відсутність сучасної спортивної бази у кращих вітчизняних ЗВО, яка в десятки разів поступається наявним спортивним базам у західноєвропейських університетах та майже відсутнє фінансування фізичного виховання та спорту. Проте найголовніше те, що в більшості західноєвропейських навчальних закладах кожен здобувач вищої освіти після закінчення ЗВО отримує додаток до диплому (паспорт здоров'я), в якому відображено «реальну картину» стану здоров'я і рівня підготовленості конкретного здобувача, що значно підвищує мотиваційні стимули студентів до регулярних занять у спортивних секціях в університеті та дотримання правил здорового способу життя [3].

Висновки. Таким чином, у зв'язку з реформуванням національної системи освіти в загальноєвропейську, навчальна дисципліна «Фізичне виховання» має набути значних змін. Слід ураховувати, що перебудовувати навчальну дисципліну потрібно поступово та дуже виважено.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гринченко І. Б. Професійна підготовка майбутніх учителів фізичного виховання: досвід європейських країн. Засоби навчальної та науково-дослідної роботи: зб.наук.праць / за заг. ред. проф. В. І. Євдокімова, проф. О. М. Микитюка; Харк. нац. пед. ун-т імені Г.С.Сковороди. Харків : ХНПУ імені Г.С.Сковороди, 2014. С. 39–50.
2. Кремень В. Болонський процес: сближение, а не унификация. *Зеркало недели*. 2003. № 48 (473). С. 27.
3. European Commission/EACEA/Eurydice, 2013. Physical Education and Sport at School in Europe. Eurydice Report. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2013. URL: <http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice>

*Olena Zhemanova
(Dnipro, Ukraine)*

USING TECHNOLOGY «TURNING TRAINING» IN AGRARIAN UNIVERSITY

The concept of modern education presupposes the development of students' skills of independent work with information search sources, the ability to independently solve a problem situation or task. Using the inverted classroom technology, we implement the requirements of Educational; contribute to the formation motivation for the educational process, with the help of independent activity [1, c. 5].

It is worth considering that modern children are people of network age. Pedagogical technologies should take into account the fact that the child has personal mobile devices – smartphones and tablets. Therefore, new educational conditions should be created in a modern university, taking into account the ever-increasing speed of information flows. At the same time, applied pedagogical methods should be aimed at developing students' skills in planning activities, critical analysis of the received material, as well as effective implementation of various ideas [2, c. 123].

In other words, a student from a passive listener should become a seeker of truth, a developer, a thinker and a discoverer. The teacher needs to be assigned the role of assistant, partner and organizer. Currently, active forms of learning are gaining special importance. After all, they do not allow you to «train» for the exam, but to ensure fluency in the subject, develop independent thinking. In the course of working with the inverted classroom technology, students concentrate on the educational material; discuss the questions that have arisen and their creative solution. Such lessons primarily contribute to the development of critical thinking and mental activity in general. Also, after the use of technology, the inverted classroom, the student has a desire to acquire new knowledge, develops the ability to think logically and develops memory and imagination [1, c. 21].

The methodological literature presents many ways of organizing the technology of the inverted classroom in social studies lessons. The essence of the «inverted» class methodology can be reduced to three main components:

– Preparation (selection or creation) of a virtual educational environment by the teacher: video tutorials, presentations, other materials and assignments for them, as well as the choice of an electronic service for feedback from students.

– Organization of educational activities: determination by the teacher of key competencies on the topic forms of work with students in the classroom, preparation of tasks for the work of students in the classroom. At the same time, students in the process of working together with the teacher solve additional tasks: deepening, consolidating and repeating the material they have passed.

– Current and final assessment of students' knowledge and competencies. The teacher can choose together with the students several forms of final work, for example, in the form of a test or a project.

The essence of the «inverted» class methodology can be reduced to three main components: «Preparation (selection or creation) of a virtual educational environment by a teacher: video tutorials, presentations, other materials and assignments for them, as well as the choice of an electronic service for feedback from students.» Organization



of educational activities: determination by the teacher of key competencies on the topic forms of work with students in the classroom, preparation of tasks for the work of students in the classroom. At the same time, students in the process of working together with the teacher solve additional tasks: deepening, consolidating and repeating the material they have passed.

Prepare (create or find) video lectures and assignments for them, auxiliary materials containing memos, algorithms, templates that students will focus on when doing their work. It is clear that the main example and standard for the students' work will be the materials (products) developed by the teacher, especially if he performed them independently. Come up with a flexible system for evaluating students' work, specific criteria for marking. Moreover, they should be as accessible as possible to students so that they have the opportunity to independently evaluate their activities. Grades should not punish the student, but show him opportunities for further improvement. Establish the types and methods of communication with students and receiving feedback from them [3, с. 10].

Thus, the technology of inverted learning involves changing the role of the teacher. It becomes possible to cooperate more closely during the educational process. The role of students is also changing. They cease to be passive participants in the educational process. The technology makes it possible to place the responsibility for the student's knowledge on his own shoulders, thereby giving him an incentive for further creativity, directing the learning process towards the practical application of the acquired knowledge.

REFERENCES

1. Novoselova YU. A., Martynova A. YU. *Metody obucheniya v vuze* [Teaching methods at the university]. *Molodezh' i nauka*. 2016. № 5. S. 42. (In Russian).
2. Panina T. S., Vavilova L. N. *Sovremennye sposoby aktivizatsii obucheniia* [Modern ways to enhance learning]. Moskva : Akademiia Publ., 2008. 176 p. (In Russian).
3. Vulfovich E. V. *Organizatsiya samostoyatelnoy raboty po inostrannomu yaziku na osnove modeli «Perevernutyy klass»* [Interactive Learning Technologies]. Minsk, 2017. 196 s. (In Russian).

*Ірина Заболотська
(Дніпро, Україна)*

ДОСВІД ВПРОВАДЖЕННЯ ДУАЛЬНОЇ ФОРМИ ЗДОБУТТЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ У ФРАНЦІЇ

Одне із завдань сучасної освіти полягає у забезпеченні суспільства кваліфікованими кадрами, конкурентоспроможними на ринку праці. Незважаючи на високий рівень теоретичних знань випускників закладів вищої освіти України, рівень підготовки випускників (особливо це стосується виробничого сектору) не відповідає вимогам роботодавців, що в свою чергу призводить до низького рівня їхнього подальшого працевлаштування. Однією з

головних причин виникнення такої ситуації є відсутність ефективної системи взаємодії «держава – заклад освіти – підприємство». У зв'язку з цим виникає необхідність впровадження таких інноваційних форм та підходів до організації освітнього процесу, які б підвищували рівень сформованості практичних навичок та вмінь студентів, створювали умови для їх самоорганізації, професійної орієнтації, саморозвитку, інтегрували теоретичні знання з практичними вміннями та навичками [2, с. 86].

Вважаємо, що однією з таких форм є дуальна форма здобуття освіти, а впровадження елементів дуальної форми здобуття освіти є саме тією педагогічною інновацією, що дозволяє поєднати теоретичну та практичну, аудиторну та дистанційну складові освітнього процесу. Відповідно до Міжнародної стандартної кваліфікації ЮНЕСКО, дуальна система освіти – це організований навчальний процес реалізації освітніх програм, що поєднують часткову зайнятість на виробництві й навчання з неповним навантаженням у традиційній шкільній та університетській системі [1, с.19]. Одним із успішних прикладів щодо впровадження дуальної форми здобуття освіти може послужити досвід Франції.

Як повідомляється у прес-релізі Міністерства праці, зайнятості та інтеграції Франції «Статистика навчання за дуальною формою освіти у 2020 році» [3], завдяки реформі 2018 року та так званому плану «Одна молода людина, одне рішення», запровадженому в липні 2020 року державою, щоб допомогти молоді у кризі, у 2020 році кількість студентів за дуальною формою освіти зросла на 40% із постійним збільшенням цієї кількості на всіх територіях. У 2020 році було підписано 495 000 контрактів з компаніями в порівнянні з 353000 у 2019 році, який був уже дуже вдалим роком. Отже в результаті у 2020 році у Франції було створено 60000 додаткових робочих місць у формі контрактів на навчання за дуальною формою освіти. Це збільшення свідчить про реальну мобілізацію підприємств, які заохотилися до набору студентів на виробниче навчання завдяки державній фінансовій допомозі від плану «Одна молода людина, одне рішення», який передбачав премію в розмірі 5000 євро за найм неповнолітнього студента і 8000 євро за найм повнолітнього учня, і діяв до 31 березня 2021 р.

Станом на 22 січня 2021 року, згідно даним на основі обробки 489121 контрактів, підписаних у 2020 році, виділено 10 найактивніших секторів економіки щодо залучення студентів до виробничого навчання за дуальною формою освіти. Серед них:

№ з/п	Сектор економіки	Кількість контрактів	Відсоток від загальної кількості контрактів
1.	Роздрібна торгівля (окрім автомобілів і мотоциклів)	60 876	12,4%
2.	Будівництво і громадські роботи	48 427	10%
3.	Харчова промисловість	30 772	6,3%
4.	Готельно-ресторанний сектор	26 575	5,4%



5.	Торгівля та ремонт автомобілів і мотоциклів	22 351	4,6%
6.	Оптова торгівля (окрім автомобілів і мотоциклів)	21 151	4,3%
7.	Побутові послуги та пов'язані сфери	18 289	3,7%
8.	Тваринництво та супутні послуги	13 248	2,7%
9.	Програмування, консультування та інші послуги сфери інформаційних технологій	11 129	2,3%
10.	Фінансові послуги (окрім страхування та пенсійних фондів)	11 115	2,3%

Табл. 1. Перші 10 секторів економіки Франції за кількістю контрактів на виробниче навчання, за 2020 рік.

Слід зазначити, що зростання кількості контрактів за дуальною формою навчання у 2020 році у Франції зумовлене також зростанням частки вищої освіти, яка, зокрема, становить близько 35,5 % від усієї кількості контрактів, серед яких 17,5% припадає на освітній ступінь «Бакалавр» та 18% на освітній ступінь «Магістр».

Отже на сьогодні дуальна форма навчання представлена на будь-якому рівні професійної кваліфікації у Франції, починаючи з загальноосвітнього середнього рівня і завершуючи вищою освітою ОС «Магістр». Нові компанії вдаються до цієї форми навчання, і до неї також приєднуються нові профілі молоді, що свідчить про краще визнання дуальної освіти в суспільстві. Тому цей позитивний досвід Франції вартує більш детального вивчення з метою подальшої його імплементації у систему професійної освіти України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ажажа М.А. Управління процесом упровадження дуальної освіти в професійну підготовку майбутніх фахівців. *Публічне управління та митне адміністрування*. 2019. № 1 (20). С. 14–24.

DOI <https://doi.org/10.32836/2310-9653-2019-1-14-24>

2. Яковчук О.Л. Функціонування моделей дуальної форми здобуття освіти як ефективний спосіб підвищення конкурентоспроможності системи вищої освіти України. *Науковий журнал «Молодий вчений»*. 2019. № 4 (68) квітень. С. 86–90.

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-4-68-20>

3. Les chiffres de l'apprentissage en 2020: Ministère du travail, de l'emploi et de l'insertion.

URL: <https://travail-emploi.gouv.fr/actualites/presse/communiqués-de-presse/article/apprentissage-plus-de-500-000-contrats-signés-en-2020-dont-495-000-dans-le> (дата звернення: 01.02.22)

*Олена Іващенко
(Дніпро, Україна)*

ОСОБЛИВОСТІ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ДНІПРОВСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО АГРАРНО-ЕКОНОМІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

Постановка проблеми. Багато провідних фахівців в якості головних інструментів з підвищення якості освіти виділяють сучасні інформаційні технології, засновані, зокрема, на інтернет-технологіях [2, с. 61]. Навчання при цьому стає інтерактивним, зростає значення самостійної роботи здобувачів, дуже посилюється інтенсивність навчального процесу. У цих умовах підвищується значимість і необхідність створення такого навчального середовища, яке вже в рамках навчання дозволило б здобувачу опанувати навичками самостійної роботи, виробити здатність орієнтуватися в інформації яка постійно оновлюється.

Фізичне виховання (ФВ) – це педагогічний процес, спрямований на відновлення, збереження та зміцнення здоров'я, підвищення функціональних можливостей організму, а також покращення фізичного розвитку та фізичної підготовленості котрі займаються.

На заняттях з ФВ відбувається безпосередній зв'язок «викладач – здобувач». Викладач в обов'язковому порядку, виходячи з наданих здобувачами медичних документів, вивчає діагнози та акцентує увагу на фізичному розвитку, фізичній підготовленості, функціональному стані організму та здоров'я котрі займаються. Веде індивідуальні розмови зі студентами, дає рекомендації, як відновити та зміцнити здоров'я [1, с. 22].

У своїх дослідженнях «Фізична активність здобувачів ДДАЕУ» ми, провівши анкетне опитування здобувачів 1-го курсу, виявили: зайнятість здобувачів; їхнє ставлення до занять фізичним вихованням та спортом, а також кількість часу, проведеного з гаджетами.

В результаті опитування підтверджено гіпотезу про те, що фізична активність з роками знижується. На запитання: «Скільки часу ви приділяєте фізичному навантаженню?» Більшість опитуваних відповідає, що нічим не займається у вигляді фізичної активності і таких набралось 58,5%.

Які фактори впливають на те, що фізичним вправам та спорту ви приділяєте мало часу? На це запитання ми отримали такі відповіді: втома, брак часу, стан здоров'я, а також нестача фінансів. На питання: «Чи втомлюєтеся у процесі навчання?» – отримані відповіді вказують на те, що близько 90% студентів вказують на втому.

Опитування показало, що слабка фізична активність студентської молоді пов'язана з тим, що вони іноді більше 8 годин на день, тобто по 4 пари працюють розумово. Тому їм не вистачає часу на фізичні вправи, щоб підвищувати свою спортивну майстерність, і не зважаючи на той факт, що заняття фізичними вправами є активним відпочинком після розумової працездатності.

Далі було питання: «Скільки часу в день ви проводите з гаджетами?». Відповіді представлені таким чином: 8,7 % – менше 2 годин, певно, стосуються



тих здобувачів, які замислюються про своє здоров'я та щодня працюють над підтримкою фізичної форми, 26,1% витрачають на заняття фізичними вправами 2–4 години, 37% проводять з гаджетами 4–6 годин, понад 6 годин проводять 28,3% опитаних. Відповіді отримані в період, коли студенти ще не були переведені у формат дистанційного навчання.

Розглянемо формат дистанційного навчання і простежимо, скільки часу здобувачі проводять з гаджетами, і як це впливає на їх здоров'я. В результаті досліджень ми вже виявили, що навіть тоді, коли здобувачі були переведені у формат дистанційного навчання, близько 30 % студентської молоді понад 6 годин проводили з гаджетами щодня. Додамо, ще 8 годин практичних занять і отримаємо результат: понад 14 годин 30 % здобувачів сидять за комп'ютером. Але якщо приплюсувати ще перегляд новин або захоплюючого фільму, то отримаємо 16 і більше годин. 37% студентів проводять 4-6 годин з гаджетами, плюс 8 годин практичних занять, крім новин та цікавих переглядів. Таким чином, лише 8,7% проводять менше 10 годин з гаджетами, близько 90% здобувачів втомлюються щодня, тому втома не випадкова. Подивимося, які наукові дані та прогноз результатів при роботі з сучасними технічними засобами.

Дослідження, проведені нами, підтверджують, що кількість сну (годин) впливає на розумову працездатність. Тобто на здатність до запам'ятовування матеріалу. Відправляючи здобувачів на дистанційне навчання, ми ще більшу шкоду наносимо їх здоров'ю. Ми розуміємо, що студентській молоді не можна обійтися без комп'ютера, планшета, смартфона, тому необхідно виконувати фізичні вправи, які допоможуть запобігти деяким факторам, та направлені на покращення здоров'я.

Враховуючи вищенаведене, можна зробити **висновки**:

1. Більше 60 % здобувачів проводять на дистанційному навчанні за моніторами більше 14 годин, 8,7 % менше 10 годин – це ускладнює проблеми здоров'я, призводить до втоми та сприяє зниженню розумової працездатності, а також здатності до запам'ятовування.

2. Робота здобувачів на дистанційному навчанні погіршує їхнє здоров'я. Страждають органи зору, з'являються психічні розлади, страждає хребет, що в цілому негативно впливає на центральну нервову, імунну, ендокринну та статеву системи.

3. Фізична активність є одним з найважливіших факторів, що позитивно впливає на психоемоційний стан, розумову працездатність та здоров'я.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кузнецова О. Т. Оздоровчі технології у фізичному вихованні студентів: теорія, методика, практика : монографія. Рівне: Волинь, 2018. 416 с.

2. Савко Э. И., Смагина А. А. Лонгитудинальные исследования умственной работоспособности студентов. *Здоровье человека, теория и методика физ. культуры и спорта*. 2019. Т. 14. № 3. С. 61–72.



*Олена Казакевич
(Дніпро, Україна)*

МІЖДИСЦИПЛІНАРНА ІНТЕГРАЦІЯ ДИСЦИПЛІН У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Трансформації в системі вищої освіти європейських країн та України, необхідність жити та працювати в умовах невизначеності та постійних змін, потреба у фахівцях нового покоління, які б володіли не тільки вузькоспеціалізованими знаннями у своєї галузі, але і надпрофесійними, універсальними компетенціями, такими як критичне та креативне мислення, командна взаємодія, навички ефективної комунікації та впливу тощо обумовлюють актуальність реалізації міждисциплінарних освітніх програм, метою яких є формування сукупності знань, умінь, навичок, ставлень та цінностей, які є запорукою майбутнього успіху здобувача та реалізації ним свого потенціалу. Міждисциплінарний підхід до вивчення проблеми спонукає здобувачів до її глибокого системного осмислення на основі порівняння фактів, творчого підходу, підвищує самостійність здобувачів, тим самим стимулює формування їх практичних навичок у контексті вирішення універсальних проблем сучасного світу. Міждисциплінарна інтеграція створює умови для глибокої професійної рефлексії та формування індивідуальної сукупності загальнокультурних та професійних компетентностей, тому є засобом реалізації індивідуального та компетентнісного підходів в освіті.

Такий підхід є однією з інновацій у вищій освіті України, але це практика, яка формується вже протягом останнього десятиліття в провідних країнах світу. Досвід запровадження та реалізації міждисциплінарних та міжгалузевих освітніх програм у зарубіжних країнах (США, Польща, Велика Британія) дає нам змогу зробити висновки щодо особливостей проведення міждисциплінарного навчання у зарубіжних країнах:

- вивчення окремих навчальних дисциплін на основні поєднання знань, методів з різних спеціальностей;
- міждисциплінарні зв'язки між навчальними дисциплінами в освітній програмі;
- навчання здобувача освіти за двома освітніми програмами одночасно (очна форма);
- міждисциплінарні програми, які поєднують обов'язкові дисципліни з двох і більше спеціальностей [1].

Міждисциплінарні освітні (наукові) програми активно впроваджуються у вищу освіту прогресивними країнами Європейського простору. Розвиток таких програм в Україні відкриє нові професійні та академічні права майбутнім фахівцям та сприятиме підвищенню конкурентоспроможності національної системи вищої освіти в цілому. Міждисциплінарні освітні (наукові) програми вищої освіти вперше передбачено Законом України від 18 грудня 2019 року № 392-IX «Про внесення змін до деяких законів України щодо вдосконалення освітньої діяльності у сфері вищої освіти», які спрямовані на створення умов для формування унікальних наборів компетентностей випускників, а саме вчити



здобувачів адаптуватися до життя, вирішувати складні завдання з використанням системного комплексного підходу. Виникнення таких програм також обумовлено необхідністю вирішення проблеми, що виходить за межі однієї наукової галузі або спеціальності [2].

Необхідність застосування міждисциплінарного підходу вже включено до фахових компетентностей деяких спеціальностей у зв'язку з розумінням того, що міждисциплінарність – вимога сьогодення та запорука якісної вищої освіти. Попри те, що жодна міждисциплінарна програма в Україні не пройшла акредитацію через наявність певних суперечностей, декілька міждисциплінарних програм вже було запроваджено (ЛНУ ім. Івана Франка) [3, с. 36].

Таким чином, основною метою реалізації міждисциплінарного підходу в навчальному процесі є досягнення єдиної базової інтегральної компетенції, яка являє собою здатність фахівця виявляти, аналізувати, оцінювати і вирішувати актуальні, складні, комплексні проблеми і завдання, приймати самостійні, обґрунтовані, виважені рішення та генерувати нові, креативні ідеї під час навчання, що передбачає проведення теоретичних і практичних досліджень, здійснення інновацій і характеризується ризиками й невизначеністю умов та вимог.

ЛІТЕРАТУРА

1. Шкура І. Зарубіжний досвід упровадження міждисциплінарних освітніх програм та можливості його застосування в Україні. *Педагогічні науки*. Бердянськ : БДПУ. 2020. Вип. 2. С. 114–123.

2. Про затвердження вимог до міждисциплінарних освітніх (наукових) програм. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-vimog-do-mizhdisciplinarnih-osvitnih-naukovih-program-zareyestrovano-v-ministerstvi-yusticiyi-ukrayini-06-kvitnya-2021-roku-za-45436076>.

3. Матковський С. О., Гринькевич О. С., Миронюк А. К. Міждисциплінарність у вищій освіті: приклад реалізації в освітніх програмах з економіки і права. *Моделі міждисциплінарних та міжгалузевих освітніх та освітньо-наукових програм: виклики, можливості та варіанти впровадження* : тези доп. між. наук.-практ. конф. Одеса, 2020. С. 36–38. URL: http://onu.edu.ua/pub/bank/userfiles/files/ggf/naukova_diyalnist/naukovi_konf_GGF/Modeli_mizhdystyplinarnykh_prohram_2020.pdf.

*Світлана Карнова
(Дніпро, Україна)*

ФІЛОСОФСЬКІ ДИСКУРСИ ҐРУНТОЗНАВСТВА

В сучасному філософському дискурсі тема ґрунту та ґрунтознавства майже не розкрита. Так, зустрічаються поодинокі дослідження у пострадянських наукових дослідженнях, в той же час ця тема більш інтерпретується та аналізується закордонними авторами. Нижче буде показано, як дослідники підходять до позначеної теми і як це стає можливим в першу чергу через

онтологічний (буттєвий) та культурний виміри. По суті мова буде йти про гуманітарні (конкретно – спеціально-філософські) дискурси сучасної міждисциплінарної царини знань, що є безумовно актуальним дослідженням, враховуючи сучасну постнекласичну науку та її синергетичну спрямованість. Отже, метою тут буде саме філософська актуалізація ґрунтознавства крізь онтологічний та культурний виміри. Зрозуміло, що враховуючи специфіку дослідження та вимоги до конференції, це позначатиметься тезово.

Так, серед тих пострадянських дослідників, хто здійснює філософське осмислення ґрунту та ґрунтознавства можна згадати, наприклад, Є. Д. Нікітіна та Н. В. Козловську. Козловська досліджує тему «ґрунту» через опозицію до поняття «беспочвенность» (рос.) Л. Шестова. Авторка пише, що «Беспочвенность (рос.) протиставляється ґрунту, опорі, необхідності як реальності людської, у тому числі і філософського буття і має характер ідеального, неможливого» [1, с. 61]. Таким чином, дослідниця визначає, що онтологічний вимір «ґрунту» позначається через синтез таких сенсових ознак як: «порядок», «розум та пізнання», «несвобода», «опора», «добро і мораль». Тому «ґрунт» в її побудовах відображає намагання систематизувати буття і культуру.

Більш сенсово близькими (до теми тез) є дослідження доктора філософських і біологічних наук Є. Д. Нікітіна, що в дисертації [2] та статтях здійснює глибинні розвідки взаємозв'язку філософії та науки про ґрунт і позначає цю важливість як для філософії, так і для ґрунтознавства. Автор пише, що «... слід вважати цілком обґрунтованою ідею про необхідність розвитку філософії ґрунтознавства як актуального міждисциплінарного напрямку, що включає комплекс ґносеологічних, онтологічних, світоглядних та освітніх завдань» [3, с. 70]. Саме ця міждисциплінарність сьогодні стає необхідним методологічним підходом, що може глибинно відобразити сучасну постнекласичну культуру, науку і загалом буття. Тобто позначаючи культурний та онтологічний виміри, ми маємо на увазі те, що дослідження ґрунту та базових тем ґрунтознавства важливе не просто лише у вузько професійному плані. Воно має значення загалом, тому що безвідносно від людини та її рефлексії і включення у соціальний та культурний контекст, ґрунт не може бути об'єктом рефлексії сам по собі, або когось чи чогось іншого, лише антропологічне осмислення на сьогодні є можливим. Нікітін наголошує, що «...домінуюче сприйняття ґрунту як в основному об'єкта сільськогосподарської праці, а ґрунтознавця як спеціаліста, аналогічного агроному, не мають під собою необхідних підстав. Так, розділи вчення про екофункції ґрунтів, у яких розглядаються глобальні функції, розкривають виняткову за важливістю роль ґрунтів як вузла планетарних зв'язків, що об'єднують у єдину суперсистему приповерхневі оболонки: атмосферу, літосферу, гідросферу, біосвіт та етносферу Землі» [3, с. 69]. Таке положення підтверджує систематизацію знання не лише про методи обробки та взаємодії з ґрунтом, але й взаємозв'язок суб'єктивного (людина) та об'єктивного (оточуючого) світу та поглиблення його пізнання.

Серед закордонних дослідників окремої уваги заслуговують нароби японського автора Катсуюкі Мінамі. Так у своїй статті «ґрунт і людство: Культура, цивілізація, засоби існування та здоров'я» Мінамі позначає, що



«Людам важливо захищати ґрунт, своє сільське господарство та своє землеробство довікля, оскільки руйнування ґрунту призводить до краху людської культури, цивілізації, засобів існування і здоров'я. Зв'язки між ґрунтом і культурою, цивілізацією, засобами для існування та здоров'ям можуть бути результатом етичного ставлення людей до ґрунту, яке вони демонструють у своїй взаємодії з ним» [5, с. 603]. По суті автор наголошує на тому, що нинішня ситуація без помірного природокористування призводить до межової ситуації, і тому потребує етичного ставлення до ґрунту, який є важливим елементом сучасних соціальних відносин. Катсуюкі Мінамі пропонує аналізувати на етимологічному та культурному рівні такі поняття як «ґрунт» і «мова», «ґрунт» і «душа», «культурне ґрунтознавство».

Ще один іноземний дослідник – австралійський автор Дж.Черчмен, у статті «Філософський статус ґрунтознавства» не зосереджує свою увагу на соціально-гуманітарних аспектах, а досліджує вузькоспеціальні проблеми ґрунтознавства через аналіз його витоків та позначення ідентичності. Так, термін «філософія», що використовує автор у назві статті не має прямого відношення до цієї науки. Автор позначає специфіку сучасного ґрунтознавства, з дисциплінарного боку, як ту, що вміщує такі дисципліни: мінералогія ґрунту, хімія та фізика ґрунту, педологія і родючість ґрунту. В той же час, «... існує три аспекти ґрунтознавства, які є унікальними для дисципліни ґрунтознавства серед наукових дисциплін загалом. Це: (i) формування та властивості ґрунтових горизонтів, (ii) наявність і властивості агрегатів у ґрунті та (iii) виникнення та поведінка ґрунтових колоїдів» [4].

Отже, підводячи підсумок, позначимо, що дослідження філософських аспектів ґрунтознавства сьогодні залишається відкритим питанням. Немає, серед тих наукових доробків, що були проаналізовані, системного аналізу. Так, увага авторів в основному зосереджена на окремих дискурсах позначеної проблеми. Тому в подальшому, можна системно (з соціально-гуманітарного боку) поглянути на етичні, онтологічні, гносеологічні, феноменологічні та естетичні аспекти ґрунтознавства

ЛІТЕРАТУРА

1. Козловская Н. В. «Беспочвенность» Льва Шестова как авторский философский термин. *Вестник Череповецкого государственного университета*. 2012. № 1. Т. 1. С. 58–62.
2. Никитин Е. Д. Философский анализ системных взаимосвязей биосферы, почв, цивилизации : автореф. дис. ... докт. филос. наук : 09.00.08. М., 2005. 63 с.
3. Никитин Е. Д. Философия и наука о почве. *Вестник Московского университета*. Сер. 7. Философия. 2013. №2. С. 60–71.
4. Churchman G. J. The philosophical status of soil science. [URL: https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0016706110001254](https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0016706110001254)
5. Katsuyuki Minami (2009). Soil and humanity: Culture, civilization, livelihood and Health. *Soil Science and Plant Nutrition*, 55:5, p. 603–615.

*Олександр Куниця
(Дніпро, Україна)*

ФОРМУВАННЯ ЛІДЕРСЬКИХ КОМПЕТЕНЦІЙ ЗАСОБАМИ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ У ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ДДАЕУ

Постановка проблеми. Конкурентоспроможна особистість, яка формується в процесі професійного становлення в закладі вищої освіти, характеризується прагненням і здатністю до високої якості і ефективності своєї діяльності, а також до лідерства в умовах змагальності, суперництва і напруженої боротьби з конкурентами. При цьому конкурентоспроможна особистість повинна володіти набором професійних компетенцій, тобто здатністю застосовувати знання, вміння та особистісні якості для успішної діяльності в певній галузі, що забезпечить її успішну адаптацію в професійному середовищі.

У сучасних умовах здобувач вищої освіти повинен володіти не тільки професійними знаннями, вміннями і навичками, а й певним набором лідерських компетенцій, що дозволяють йому успішно реалізовувати свій творчий потенціал в практичній діяльності. Питанням формування лідерських компетенцій в процесі навчання здобувача у навчальному закладі приділяється належна увага. Однак немає підстав стверджувати, що в масовій практиці вищої школи в повній мірі використовується організаційно-педагогічні умови навчального процесу, які можуть сприяти формуванню лідерських компетенцій у професійній діяльності. Опитування роботодавців та випускників вузів показують, що сучасна система професійної освіти не повною мірою використовує чинники і умови розвитку здібностей студентів брати активну участь в колективному творчому вирішенні складних проблем, брати на себе відповідальність, проявляти ініціативу, що є невід'ємними якостями лідера. В результаті молоді фахівці не в достатній мірі готові виконувати функції лідера на виробництві, що знижує їх конкурентоспроможність на ринку праці. Основними умовами забезпечення цих вимог є: орієнтація на якісні параметри в підготовці фахівців, застосування інноваційних технологій в навчанні.

Реалізація сучасних завдань освіти вимагає від викладача постійної готовності до дії, чутливим до близького і далекого навколишнього і особливо до студента, бачити образ бажаного майбутнього і робити його привабливим, надихати і заражати своїми ідеями. Це дає підставу припускати, що поряд з розвитком ключових якостей, для сучасного педагога вагомим чинником стає виховання у студента лідерських якостей. Таким чином в ряд актуальних потрапляють і проблеми, що пов'язані з розробкою теоретичних основ і з пошуком ефективних педагогічних засобів формування лідерських якостей у студентів. Для вирішення цієї проблеми необхідно вирішення цілої низки завдань: уточнення понять «лідер»; конкретизації поняття «лідерські якості»; виділення структури та ключових лідерських якостей, які є необхідними саме в педагогічній діяльності. Без вирішення перерахованих завдань неможливо проектування технології формування лідерських якостей студентів.



На сьогоднішній день немає жодної теорії або підходу, який об'єднував би всі дослідження і відбивав би загальне бачення феномена лідерства і фігури лідера. Так само не існує і загального погляду на формулювання лідерства [1; 2].

Рівень соціальної і культурної зрілості випускника, ступінь прояву його здатності до осмислених і продуктивних дій в сучасному світі - найважливіший критерій якості отриманої ним освіти. У сучасного здобувача вищої освіти повинна бути сформована компетентність по оновленню компетенцій. Тобто формування внутрішнього ресурсу людини по постійному освоєнню, оновленню нових компетенцій.

Серед соціально-педагогічних умов, що об'єктивно сприяють розкриттю лідерського потенціалу, особистості студента в процесі його становлення в освітньому середовищі, слід виділити фізичну культуру. Базовим результатом освіти в галузі фізичної культури є освоєння студентами основ фізкультурної діяльності. Крім того, предмет «Фізична культура» сприяє розвитку особистісних якостей студентів і є засобом формування у них універсальних здібностей (компетенцій).

Виходячи з цього, ми визначили мету освітнього процесу, на заняттях фізичної культури, як створення умов для включення студентів в діяльнісне навчання, зміна акцентів в навчальній діяльності, націлених на інтелектуальний розвиток здобувачів вищої освіти за рахунок зменшення частки репродуктивної діяльності, надання їм допомоги у самовизначенні, підтримки у виявленні і реалізації індивідуальні можливостей.

Це може бути досягнуто через використання технології лідерства на заняттях і залученням студентів до діяльнісного навчання з допомогою вирішення наступних завдань:

- розвивати вміння в організації та управлінні групою на заняттях;
- розвивати комунікативні та рефлексивні вміння;
- розвивати вміння спостерігати, визначати помилки і шляхи їх усунення;
- розвивати вміння працювати в групі.

На навчально-тренувальних заняттях студент пізнає себе з нових, раніше невідомих йому сторін, стверджує себе в своїй свідомості. Активна рухова діяльність регулює процеси збудження і гальмування центральної нервової системи [3]. Навчально-тренувальні заняття, участь в спортивних змаганнях, що пред'являють досить високі вимоги до організму, можуть знизити, а часом і зовсім нейтралізувати раніше виниклі негативні емоційні переживання. В силу самої сутності фізичної культури і спорту прояв в них негативних рис характеру - боягузтво, безвілля, грубості сприймається як негарне, негативне в поведінці і, навпаки, сміливість, рішучість, мужність – як приклад для наслідування.

Таким чином, стає зрозуміло, що в процесі фізичної підготовки і спорту ненав'язливо, природно відбувається виховання і самовиховання не тільки окремих фізичних якостей, але і цілого ряду необхідних людині в житті психічних якостей, в тому числі і лідерських.

ЛІТЕРАТУРА

1. Мескон М. Х., Альберт М., Хедоури Ф. Основы менеджмента / пер. с англ. 3-е изд. М. : «ООО И. Д. Вильямс», 2016. 672 с.
2. Мильнер Б. З. Теория организации: учебник. М: ИНФРА-М, 2014. 132 с.
3. Ivashchenko O. Leadership as a fundamental aspect of the performance of student-athletes in university men's sports teams. *Journal of Physical Education and Sport*, Vol. 17, Iss. 1, (Mar 2017), 472-480. DOI:10.7752/jpes.2017.s2071

Yana Lukatska
(Dnipro, Ukraine)

INTERACTIVE TECHNOLOGIES FOR CREATING AN ADAPTIVE
DEVELOPMENTAL COMMUNICATIVE ENVIRONMENT FOR TEACHING
FOREIGN STUDENTS

The concept of «developmental environment» was introduced by J. Raven, he described it as a space for the development of competencies; according to J. Raven, in this environment a person has the opportunity to pursue a goal which is interested for him, and to develop a certain competence in the process of achieving it. N. Moskovchuk describes a developing communicative environment that stimulates the formation of communication skills [1]. Adaptability is the ability to adapt. In the educational environment of higher educational establishment adaptability implies in a narrow sense as the ability to adapt to different conditions and changes. Adaptive developmental communicative environment is a set of social and pedagogical conditions that contribute to the realization of individual capabilities, socialization and self-actualization of the individual, the manifestation of cognitive interests and needs, personally significant values and life attitudes. Adaptive developmental communicative environment is based on the idea of developing an integral educational process and all its components, the implementation of the environmental approach, the idea of culturological and axiological approaches, the idea of creativity and reflexivity. For foreign students this environment allows to develop skills of intercultural communication, the ability to prevent conflicts in communication, to adapt to the conditions of the country of study, to form a strong social and emotional intelligence, to understand the values of other cultures. To create an adaptive developmental communicative environment, it is advisable for university teachers to use interactive learning technologies, including collaborative learning and collective creative activities.

The collaborative learning is the cooperative acquisition of knowledge, skills, abilities on the basis of gaining experience of collective efforts to solve educational problems through information exchange, questioning, mutual stimulation, realizing of responsibility not only for own learning results but also for colleagues [2]. For the first time, collaborative learning was described in the works of R. Johnson and D. Johnson, where they noted the success of this method to motivate students, improve critical thinking, opportunities to practice productive and receptive skills in the natural environment [3].



Collaborative learning helps to expand the information field of the individual student and the group as a whole. Students learn to work together, discuss problems, listen to each other, develop their mental activity. Such work allows to socialize quickly, which is especially acute for foreign students who are just adapting to new learning conditions and to the new society. Foreign students are given the opportunity to try on different social roles, which is especially effective when foreign students study together with Ukrainian ones. Students learn how and when to ask questions, how to organize a discussion, how to motivate participants in the discussion, how to avoid conflict situations. Students understand how to evaluate the results of cooperative activities, individual and group participation, the whole process. Most scholars emphasize that collaborative learning contributes to the development of students' social skills because they work and communicate intensively, learn productive communication, support, teamwork. In the process of learning in cooperation, foreign students learn to behave properly in unfamiliar social situations, learn new social roles, develop reflection, cultivate tolerance, empathy.

The next technology that should be mentioned is the technology of collective creative activity; it is a system of philosophy, methods and techniques, organizational forms of education that provide the formation, creative development of the team on the principles of humanism; the purpose of such technology lies in the education of socially active creative personality, the formation of civic consciousness, the development of abilities for social creativity [4]. The ideas of this technology were derived by I. Ivanov, a Russian teacher, continuing the theories of A. Makarenko. The basis of collective and creative activity is learning without force, positive communication, taking into account the personality of each student, the priority of ethical values. The methodological basis of the technology of collective creative activity are in the following concepts: creativity, collective activity, development, humanism, cooperation, realization of the goal, etc. This reflects the values of modern pedagogy. Collective creative learning helps to strengthen interpersonal relationships in the student group; develops such qualities as mutual assistance, cohesion, ability to work in a team; helps to improve leadership skills, promotes successful positive cooperation between teachers and students. Such activities allow foreign student to master not only practical, organizational, communicative and other skills, but also to identify and realize their abilities, gain experience of dialogic interaction and humane relations, learn socially accepted ways and forms of implementing values to the world and others.

Thus, it can be argued that collective creative activity is a means of forming social activity of the individual. This technology allows to master the ability to organize communication between foreign students and representatives of the new society; the ability to show their inner emotions and understand correctly the emotional state of the interlocutor, i.e. to acquire emotional intelligence; gain practical skills to embody new social roles.

REFERENCES

1. Московчук Н. М. Українськомовна підготовка майбутніх іноземних фахівців технічних спеціальностей. Автореф. дис. ... канд. педаг. наук.

Південноукраїнський національний педагогічний університет ім. К. Д. Ушинського. Одеса, 2019. 25 с.

2. Волкова Н. П. Інтерактивні технології навчання у вищій школі : навчально-методичний посібник. Дніпро : Університет імені Альфреда Нобеля, 2018. 360 с.

3. Johnson D., Johnson R. Making cooperative learning work. *Theory into practice*. 1999. Vol. 38 (2). P. 67–73.

4. Пилипюк Т. В. Забезпечення творчої самореалізації майбутніх учителів засобами КТД. *Наука і освіта*. 2014. № 2. С. 98–102.

*Ганна Масур
(Дніпро, Україна)*

ПОНЯТТЯ «МОДЕЛЬ» ТА «МОДЕЛЮВАННЯ» В УМОВАХ КОНТЕКСТНОГО НАВЧАННЯ

Розробка моделі навчального процесу у вищій школі, що забезпечує зближення навчання студентів з їх майбутньою професійною діяльністю, базується на декількох підходах, одним із яких є компетентнісний підхід. Останній переміщує акценти з процесу накопичення нормативно визначених знань, умінь і навичок в площину формування й розвитку в учнів здатності практично діяти і творчо застосовувати набуті знання і досвід у різних ситуаціях. У рамках компетентнісного підходу виділяють два базових поняття – «компетенція» і «компетентність». Аналіз компетентних робіт (Г. В. Бойко, Р. Бояцис, І. А. Зимняя, З. Ф. Підручна, А. В. Хуторський, В. Д. Шадриков та ін.) виявив, що ці поняття або ототожнюються через однозначність перекладу («competence» – кваліфікація; відповідність вимогам; компетентність; компетенція), або диференціюються.

У сучасній науці поряд з визначенням поняття «професійна компетентність» важливим є визначення поняття «професійна підготовка», яке пов'язується з професійним навчанням і відображає процес оволодіння знаннями, вміннями і навичками, необхідними для самостійної професійної діяльності. Саме тому підготовка майбутніх фахівців у системі сучасної вищої педагогічної освіти повинна відбуватися в умовах контекстного навчання. Автор і пропагандист цього методу А. О. Вербицький вважає, що цей напрям організації навчального процесу, який реалізує принципи активності й системності, виконує основне призначення професійної освіти: здійснювати глибинну професійно-предметну й соціальну підготовку майбутніх спеціалістів. Предметний і соціальний зміст моделюється в навчальному процесі різними дидактичними засобами. Так, інформація подається у вигляді навчальних текстів (знаково), а сконструйовані на основі такої інформації задачі задають контекст майбутньої професійної діяльності (звідси у назві методу термін «контекстне»). Отже, контекстне навчання передбачає поєднання теоретичної і практичної підготовки майбутніх перекладачів, які набувають знання в контексті майбутньої професійної діяльності [1].



Технологія контекстного навчання за А. О. Вербицьким містить у собі три форми діяльності: навчальну діяльність академічного типу, квазіпрофесійну діяльність (квазі – від лат. quasi – якби, немов) та навчально-професійну діяльність. Саме квазіпрофесійна діяльність вважається провідним видом діяльності, у процесі якої інформація і знання, отримані в ході навчальної діяльності академічного типу, знаходять своє відображення в конкретних ситуаціях, що імітують майбутню професійну діяльність. Квазіпрофесійний досвід сприяє розвитку у студентів не тільки пізнавальної активності, а й професійної мотивації. Найбільш яскравою формою квазіпрофесійної діяльності є імітаційна, рольова гра, яка дозволяє «програти ситуацію» з різних позицій.

Дослідження педагогічних явищ (об'єктів і процесів) відбувається не безпосередньо, а через моделювання і у процесі моделювання.

За В. Штоффом, «модель» – це уявлювана або матеріально реалізована система, яка відображає або відтворює об'єкт дослідження, а отже, здатна замінити його так, що її вивчення дасть нам нову інформацію про об'єкт [2, с. 8]. При цьому, зазначає О. М. Дахін, безпосереднє вивчення оригіналу пов'язано з якими-небудь складнощами, наприклад, фінансового чи технічного характеру [3]. До істотних ознак моделі відносяться наочність, абстракція, елемент наукової фантазії і уяви, використання аналогії як логічного метода побудови, елемент гіпотетичності. Іншими словами, модель являє собою гіпотезу, виражену у наочній формі.

Дефініція «моделювання» є похідним від поняття «модель» і означає «розробку, створення моделі». Виходячи із двох типів моделей – ідеальних і матеріальних, О. М. Дахін виділяє два типи педагогічного моделювання: фрагментарно-предметне (матеріально-математичні і фізичні моделі) і знакове. Педагогічні технології є одним із варіантів великомасштабних знакових моделей і являють собою сукупність знаків: тексти, структурні схеми, математичні і логічні символи, зіставні таблиці тощо [3].

На думку В. Н. Янушевського, під «педагогічним моделюванням професійного розвитку майбутнього фахівця» слід розуміти: 1) умовне зображення на основі використання тих або інших засобів моделювання (дискурсивного опису, графічних символів, математичного опису і так далі) процесу становлення професійно значущих і особових якостей студента; 2) репрезентацію безпосередньо у навчальному процесі його майбутньої професійної діяльності й 3) модельне зображення педагогічних умов, які уможливають такий розвиток [4].

Оскільки побудова і вивчення моделей переслідує мету отримання нових знань і нової інформації про об'єкти, які моделюються, ми можемо зазначити, що процесам моделювання властивий евристичний характер. Отже, як образ майбутньої педагогічної реальності, моделювання виконує прогностичну функцію, а як образ минулої чи теперішньої педагогічної реальності, моделювання виконує гносеологічну чи дескриптивну функцію.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вербицкий А. А. Активное обучение в высшей школе: контекстный подход. Москва : Высшая школа, 1991. 208 с.

2. Волкова Н. П., Тарнопольський О. Б. Моделювання професійної діяльності у викладанні навчальних дисциплін у вишах : монографія / ред. О. Б. Тарнопольський. Дніпропетровськ : Дніпропетровський університет імені Альфреда Нобеля, 2013. 228 с.

3. Дахин А. Н. Педагогическое моделирование: сущность, эффективность и неопределенность. *Педагогика*. 2003. № 4. С. 21–26.

4. Янушевский В. Н. Педагогическое моделирование профессионального развития студентов-филологов в вузе: на примере УлГУ : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08. Ульяновск, 2007. 26 с.

*Анастасія Мишустя
(Дніпро, Україна)*

УКРАЇНСЬКА ГОСПОДАРСЬКА АКАДЕМІЯ В ПОДЕБРАДАХ (1922–1935 рр.) – ВИЩА АГРАРНА ШКОЛА В МІЖВОЄННІЙ ЧЕХОСЛОВАЧИНІ

Україна – аграрна країна, яка є одним із найбільших експортерів зернових у світі, що спонукає нас готувати спеціалістів у сільськогосподарській сфері вже майже століття. Цього року Дніпровський державний аграрно-економічний університет відзначає своє сторіччя, цей же рік міг стати ювілейним і для Української господарської академії (далі – УГА) в Подебрадах (Чехословаччина - далі ЧСР). Цей вищий навчальний заклад було засновано в травні 1922 р. з ініціативи очільника Українського громадського комітету в ЧСР Микити Шаповала та фінансової підтримки Міністерства закордонних справ республіки [4, с. 8].

Відзначимо, що у міжвоєнний період вихідці з теренів колишньої Російської імперії отримували урядову підтримку від ЧСР у рамках спеціальної «руської допомогової акції» [1]. Це сприяло створення у цій республіці одного з великих центрів української еміграції вказаного періоду.

Новий український вищий навчальний заклад мав три факультети: агрономічно-лісовий (з агрономічним та лісовим відділами), інженерний (з гідротехнічним і хіміко-технологічним відділами), економічно-кооперативний (мав відділи економічний, кооперативний, статистичний). Навчання тривало чотири роки, випускники/-ці отримували кваліфікацію «інженер» [3]. За тринадцять років роботи академія підготувала 560 спеціалістів/-ок [2].

Очоловав Українську політехніку ректор. Наприклад, у 1922–1925 рр., 1926–1927 рр. ректором був Іван Шовгенів, у 1925–1926 р., 1928–1935 рр. – Борис Іваницький, у 1927–1928 р. – Сергій Тимошенко.

За весь період існування академії працювало 59 кафедр і 126 викладачів/-ок, з них 26 – із чехословацьких університетів. Цікаво, що в УГА викладали колишні високопосадовці (прем'єри, міністри, дипломати, радники) Української народної республіки (далі – УНР) і не тільки [2]. Для прикладу, Борис Іваницький був міністром землеробства Директорії УНР, Софія Русова – очільниця департаменту дошкільної та позашкільної освіти в міністерстві освіти за часів гетьманату Павла Скоропадського, Сергій Тимошенко – міністр шляхів у



декількох урядах УНР, Борис Мартос – голова Ради міністрів УНР (1919 р.) та ряд інших.

Найпопулярнішими були агрономічний, гідротехнічний та економічний відділи відповідних факультетів. Навчальний процес стартував 22 червня 1922 р. Спочатку ядро студентства складала рядовий та офіцерський склад української армії з таборів для інтернованих у Польщі, Чехословаччині, Румунії. З часом «географія» розширилась і в УГА навчалися студенти/-ки зі сходу, заходу України, Бессарабії, Буковини, Кубані, Зеленого Клину [1].

Міністерство сільського господарства асигнувало навчальному закладу 200 стипендій. Це було надважливо, оскільки переважну частину студентства складала емігранти, які не мали засобів до існування.

Важливими складовими навчального процесу були не лише опанування теоретичного матеріалу, а й проведення практики та дослідницької роботи. УГА мала розгалужену систему навчально-допоміжних установ, до яких належали: бібліотека, 33 тематичні кабінети, 14 лабораторій, 2 ферми – господарська з досвідним полем та молочна із відділом дрібних сільськогосподарських тварин, 13 семінарів, 4 термінологічні комісії, 8 навчально-практичних осередків – лісовий та агроботанічний розсадники, метеорологічна станція, учбовий город, ділянка для сільськогосподарських дослідів та сортовипробування, гараж для техніки та реманенту, навчальні кооперативи: споживчий «Відродження» та кредитовий «Єдність» [1].

У зв'язку з поступовим згортанням «руської допомогової акції», чехословацький уряд значно скоротив фінансову підтримку українських навчальних закладів (і не тільки). У 1928 р. УГА перейшла у повне підпорядкування міністерства сільського господарства (до цього вона частково контролювалась ще й міністерством закордонних справ). З цього моменту новий опікун заборонив подальший набір слухачів академії, почалося поступове згортання діяльності навчального закладу. Адміністрація та викладацький склад не опустили руки, а почали шукати спонсорів, які могли б фінансувати роботу УГА. Навіть створили «Товариство прихильників Української господарської академії в ЧСР» [4, с. 3-4]. На жаль, це не врятувало ситуацію і навчальний заклад було закрито в 1935 р.

Проте в Українській політехніці був правонаступник – Український технічно-господарський інститут заочного навчання, який пропрацював у Чехословаччині до квітня 1945 р. [3].

Упродовж тринадцяти років Українська господарська академія була одним із осередків української науки, культури, місцем, де дбали про збереження національної ідентичності українців_ок. Працюючи з професіоналами своєї справи, УГА випускала висококваліфікованих фахівців, які згодом працювали у сільськогосподарській сфері по всьому світу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Величко Г. О. Діяльність української еміграції в Подєбрадах (перша половина ХХ ст.). URL: <http://www.ukrmemorial.eu/literatura/diplom/>. (Дата звернення: 28.04.2022).

2. Величко Г., Моринець В. Фортеця української вільної науки URL: <https://www.istpravda.com.ua/articles/2020/11/8/158421/> (Дата звернення: 28.04.2022).

3. Трощинський В. П. Українська господарська академія у Подєбрадах. URL: http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?&I21DBN=EIU&P21DBN=EIU&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=eiu_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=TRN=&S21COLORTERMS=0&S21STR=Ukrainska_hospodarska(Дата звернення: 28.04.2022).

4. Українська господарська академія. Прага-Подєбради: Legiografie, Praha XIII, 1931. 41 с.

URL: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/11431/file.pdf> (Дата звернення: 28.04.2022).

*Olena Nazarenko
(Dnipro, Ukraine)*

UNIVERSITY WEBSITE AS AN ELEMENT OF POPULARIZATION OF EDUCATIONAL SERVICES

Modern high competition in the market of educational services, a significant reduction in public funding, a significant impact of various factors on the choice of university entrants force educational institutions to use modern technologies for open access to all online resources of these institutions.

An educational institution that is called to carry out an educational mission in society, accumulates and disseminates the accumulated knowledge of mankind, must confirm its specialization and using such an information space as the Internet. The criterion of modernity and ability to use computer technology to represent the possibilities university level can serve as a training and development website of the institution and its representation on the Internet.

Given the needs of the time, future generations of applicants will increasingly rely on university websites, choosing their future specialty and university. Under such conditions, the site becomes a very important tool of informational influence, through which the university is able to find entrants who meet the requirements of the university.

High-quality access to the necessary information is the basis for the introduction of effective means of ensuring the quality of education, which is especially relevant in the context of autonomy in higher education in Ukraine and should be accompanied by transparency and openness of information about universities for teachers, students, applicants and the general public. When choosing a university, entrants and their parents meticulously compare the prices and quality of education in different universities, pay attention to the brand, reputation and image of the university. Particular attention is also paid to the quality of teaching staff and the level of research, various ratings and grant programs. It is the selection of unique features that helps the school to position itself among competitors.



The university with a 100-year history has something to tell about itself to the general public and stakeholders in particular. For this purpose, the site of the Dnieper State Agrarian and Economic University was created.

The site promotes the introduction of information and communication technologies in the practice of higher education, and acts as a tool for networking of all participants in the educational process.

The site can be found resista to informatio nd of institution (address of telephone numbers, addresses in the email) data on administration; the order of admission to the educational institution; electronic versions of organizational documents of the educational institution (local documents and regulations) – materials on the organization of the educational process, the mode of study; educational and methodical materials of pedagogical workers; informatio S about events (festivals, conferences, contests, etc.); materials about personalities (managers, teachers, graduates, business partners).

An important point in the perception of the site by the user is the first impression. It becomes a starting point for a decision: to stay on the site or look for information elsewhere.

The design of the site determines its purpose and features of the target audience. The task of the site is to brand the organization or owner, impress the viewer, create a certain image, etc. Depending on the tasks, the appropriate design is selected.

Corporate design, like corporate philosophy, corporate culture, and corporate behavior, is an element of corporate identity.

The home page contains a significant number of elements. At the top under the header there are buttons that you can use to go to other sections of the site. At the top of the site you can see the buttons to change the language of Ukrainian / English, the search bar on the site. The header of the electronic edition includes the inscription «Dnipro State Agrarian and Economic University», the image of the logo of the educational institution, as well as under the header there are links to the following sections of the site: «University», «Structure», «Activity», «Applicant», «Student», «Contacts». Each of these sections has a number of subsections. Thus, the «University» contains information about the leadership, regulations, history of the State Agrarian University of Ukraine, the strategy of the university, the association of graduates of the State Agrarian University of Ukraine. And also each of these divisions gradually opens further divisions. Thus, in particular, the section «History of DDAEU» contains links to the anthem, coat of arms and flag of DDAEU, the museum of DDAEU, prominent scientists - graduates, the chronicle, and also covers the newspaper «News of DDAEU».

Modern tendencies of informatization and digitalization of the educational process actualize the need for introduction and use of electronic educational resources, technologies of distance interaction in the educational process, practices of electronic (distance) learning in universities.

The site is one of the tools to ensure the educational and scientific activities of the university and is a public information body, access to which is open to all.

Prospective entrants and their parents can get a fairly large amount of information from the main page and through quick access: here and announcements

about the Open Day and recruitment rules, rules of the admissions committee, list of documents, government orders, competitive subjects and tuition fees. For this category of site visitors, the information is easy to access and attractively designed, you can also see a number of photos from student life, and if you view information about faculties and departments of the university, then «virtually» get acquainted with the teaching staff of the university by viewing photos of staff and learning about their scientific achievements.

Quick access gives an opportunity to get acquainted with the work of educational centers «Crimea-Ukraine» and «Donbass-Ukraine», created on the basis of the Dnieper State Agrarian and Economic University, through which residents of temporarily uncontrolled territories of Ukraine can enter our university and its structural units.

In 2022, our university will celebrate its 100th anniversary. Today it is a powerful higher school of Ukraine, on the basis of which highly qualified specialists are trained, including foreign citizens at seven faculties in 14 specialties.

Today, the State Agrarian University of Ukraine, having passed from the institute to the university, cooperates in the educational and scientific space with dozens of enterprises and universities of Ukraine and all continents of the world: Europe, North and South America, Asia, Africa and Australia.

At the very bottom of the main page of the site there is information that materials about DDAEU can be found on the pages of social networks. In June 2020, information about the State Agrarian University of Ukraine is posted on the YouTube page, where the following sections are presented: «Home», «Video», playlists, channels, discussions. On the main page we can watch the video «Live history of DSAEU in person», «Video collage of the history of the veterinary faculty 2011–2020», the commercial of the veterinary faculty, thus learning about the educational environment of the DSAEU.

The site is easily and quickly downloaded to smartphones with different operating systems, which indicates its availability and quality of work on its creation.

The result of the university team can be called the creation and maintenance of the site, collection, processing, design and publication of information that presents the current process of the university.

The site constantly informs the participants of the educational process about the activities of the university, teaching staff, achievements and achievements in education and science, educational programs and projects, which contributes to the formation of a positive image and promotion of the brand of the educational institution.

REFERENCES

1. Feshchenko A. V. Web-site university in sovremennom is information – kommunykatsyonnom prostranstva. URL: <http://ido.tsu.ru/fi les / pub2010 / Feshenko.pdf>.
2. Kalashnikova L. V. Internet-sites of higher educational establishments as innovative channels of communications in the conditions of formation of an information society of Ukraine: dis. Cand. sociol. Science : 20.00.08. Kharkiv, 2005. 175 p.



3. Kiselyova A. A. Archival resources of Ukraine in the global information network: types, access, prospects: author's ref. dis. Cand. ist. Science : 07.00.10 / Gos. com. arch. Of Ukraine, Ukr. Research Institute of Arch. cases and documentation. Kyiv, 2005. 19 p.

4. Shelestova A. M. Website institutions as functioning communication environment e-learning documentation. *Library science. Documentation. Informology*. 2011. № 4. P. 47–53.

5. Higher Education : Law of Ukraine of 01.07.2014 number 1556-VII as amended on 05.01.2017 p. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.

Ekaterina Pantileienko
(Dnipro, Ukraine)

NEW CHALLENGES IN TEACHING EFL IN AGRICULTURAL INSTITUTIONS OF UKRAINE

The paper defines and analyses the priorities in teaching EFL in agricultural education institutions in Ukraine. The most efficient ESP teaching approaches and techniques are discussed in the context of current priorities in higher education. The question of Ukraine integration into the global higher education area and the necessity to be sensitive to the demands of modern employers and highly competitive labour market. Under the dynamic processes of globalisation and the integration of Ukraine into the world educational environment, making changes in the system of tertiary education has become of crucial necessity and priority. The world has changed and the society as well. Modern business environment and the principles of humanization and democratization determine nowadays the profile of a successful professional who must be able to perform in highly competitive multicultural globalised environment.

The analysis of the current challenges in EFL teaching and the search for possible solutions to the existing problems are thought to be of great value and demand further consideration. To conduct this analysis properly, it is reasonable to indicate that since 2010s the focus in tertiary education has shifted from instructor-oriented teaching to learner-centered. It means that at each higher education establishment an EFL course has to be developed with regard to the current demands of learners. In the Greenwood Dictionary of Education J. W. Collins and N. P. O'Brien defined student-centered instruction as instructional approach in which students influence the content, activities, materials, and pace of learning. This learning model places the student (learner) in the center of the learning process. The instructor provides students with opportunities to learn independently and from one another and coaches them in the skills they need to do so effectively. [1, p.338]. Therefore, under student-centered education, learners become active participants of the learning process which tremendously increases their motivation and, as the result, influences significantly the final result of the educational process.

In this respect, before developing an EFL syllabus in the frames of a student curricular, it is reasonable to consider the needs of future graduates and define what actually they are expected to gain during the period of their study at the university.

The current priorities of higher education programmes in Ukraine are as follows:

- the links of higher education to the labour market and the demands of potential employers;
- the integration of higher education and research;
- the integration of Ukraine into the global higher education area;
- cross cultural awareness of future graduates and their ability to communicate effectively in everyday and business multicultural environment;
- the principle of lifelong learning.

Taking into consideration the priorities mentioned, it is evident that the role of EFL learning is meaningful. Recently, thorough knowledge of the English language has become one of the main demands of employers in Ukraine. Many companies have already implemented the practice of conducting job interviews in English or introduced obligatory system of testing allowing them to evaluate their applicants' level of the English language proficiency. The integration of higher education and research is very difficult to imagine without knowledge of English as well, as the results of many investigations are presented and debated in English. Another reason to improve the English language proficiency is the students' possibility to be involved in the numerable programmes of educational mobility which allow them to continue their education and research work in the world leading universities. What is more, the knowledge of English provides the possibility to function in everyday and business multicultural environment and is really necessary for gaining new knowledge and developing further for employment and personal fulfilment which actually is supposed by the principle of lifelong learning.

In the diversity of existing EFL teaching approaches and methods, the preference should be given to those which will give the possibility to provide students with the intensive training and to enable them to use the English language flexibly in future professional environment and, what is equally important, to be efficient participant of multicultural international communication. This goal has to be achieved in the shortest time period, being in the frames of students' curriculum, and when a significant part of language learning auditorium does not have sufficient knowledge of general English. It means that EFL teachers in tertiary education should apply such techniques which will be able to improve knowledge of general English as well as equip learners with ESP acquisition.

Having in mind the preparation of future professionals, Content Based Instruction and Content and Language Integrated Learning are definitely of priority to deliver maximum professional context in EFL classroom and significantly enrich special vocabulary. They suppose using a great diversity of authentic information sources which can be of great value for students to familiarize and accumulate international experience in their professional domain. CBI and CLIL have already successfully been used in many Ukrainian universities. While CLIL is based on using original materials and course books to teach professionals, Content Based Instruction provides the possibility to bring outside environment into a classroom. Under CBI students are focused on learning about something by analyzing information from different suitable sources that deal with various aspects of the subject under consideration. In ESP classroom it can be some professional issue. It is a more natural



way of developing language ability as well, as students learn about some subject using the target language rather than their native one. A target language becomes a tool for developing content knowledge. And gaining this knowledge, students simultaneously develop their linguistic ability. The diversity of sources that can be used is really immense: reference books, audio or video of lectures, presentations, website materials, etc. The use of these materials makes the process more motivating and involving, as learners can participate actively even at the stage of material selection. Authentic sources provide vivid examples of target language pronunciation, grammar patterns, collocations, and even the format of information presentation. CBI provides maximum learners' involvement and encourages them to use target language in spite of the level of their language proficiency as during the lesson they have to work in groups to research some issue and fulfil the assigned task, they have to interact with each other in a target language to come to some common idea and then to share and compare the results with other groups. Simultaneously, under this form of instruction students develop a number of other valuable study skills such as making analysis and extracting key information, summarizing, creative thinking and team working. All these skills are supposed to be gained and developed at different stages of study at the university and are the prerequisites to future graduates' success under the demands of modern globalized world.

Project work should become another valuable form of EFL instruction in higher education institutions in Ukraine. This type of learning by doing, learning through questioning, inquiry, and critical thinking has quite a long history. This strategy is relevant in today's EFL classroom as well. Project-based learning has evolved as a method of instruction that supposes gaining content through hands-on learning. Characterising project-based learning, Thomas Markham highlighted that PBL integrates knowing and doing. Students learn knowledge and elements of the core curriculum, but also apply what they know to solve authentic problems and produce results that matter. PBL students take advantage of digital tools to produce high quality, collaborative products. PBL refocuses education on the student, not the curriculum - a shift mandated by the global world, which rewards intangible assets such as drive, passion, creativity, empathy, and resiliency. These cannot be taught out of a textbook, but must be activated through experience [2, p. 38]. A number of European colleges and universities have been successfully using this approach for years trying to prepare their students to collaborative team work which is sometimes really crucial in finding solutions to global word problems. The introduction of this form into the EFL course gives the possibility to prepare students to practices of European universities under new demands and opportunities of educational mobility.

Another efficient technique which has become really popular in ESP courses nowadays is the case method. As potential employers mostly seek practical language skills from job applicants, this method is considered to be one of the most relevant to train future graduates. Students are given some interesting real life situation and are expected to analyse it and explain the relationship among events in this particular case, evaluate the options and predict possible effects of proposed actions. Being engaged in such activities, students do not only practice the target language skills, but try to apply

different techniques and methods they have learned in their professional course. Being very close to the reality, this method has significant practical value for future graduates.

Therefore, the choice of the best strategies to teach EFL at universities has to be made in correlation with the modern tasks of tertiary education in Ukraine and should be based on future graduates' expectations and demands. The special priority must be given to the EFL teaching techniques which make possible to approach the learning process to the real life needs of modern globalized multicultural business world and develop all target language skills to the level which will satisfy the demands of potential employers and enable the future graduates of higher education institutions to use the opportunities provided by the integration of Ukraine into the global higher education and scientific research area.

REFERENCES

1. Collins J. W., (2020) Greenwood Dictionary of Education. Westport, CT: Greenwood. 531 p.
2. Markham T., (2011) Project Based Learning. *Teacher Librarian*, 39(2), pp. 38–42.
3. Richards J., Rodgers T., (2021) Approaches and Methods in Language Teaching. Cambridge: Cambridge University Press. 345 p.
4. Hutchinson T., A. Waters, (1987) English for Specific Purposes. A learning-centred Approach. Cambridge: Cambridge University Press. 542 p.

*Ольга Піддубцева
(Дніпро, Україна)*

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ АГРАРІЇВ ДО ІНШОМОВНОГО ПРОФЕСІЙНО ОРІЄНТОВАНОГО СПІЛКУВАННЯ

Актуальність питання вивчення іноземної мови пов'язана з інтеграційними процесами, що відбуваються в Україні та світі та змінюють певною мірою економічну, соціальну та освітню сфери країни. Сучасний ринок праці розширює свої кордони й висуває нові вимоги до фахівців. Сьогодні роботодавці зацікавлені у висококваліфікованих працівниках, які вільно володіють іноземними мовами на рівні, достатньому для здійснення та підтримки ефективної професійної взаємодії з бізнес-партнерами. Це, у свою чергу, спричиняє оновлення вимог до закладів вищої освіти, що мають забезпечити необхідні умови для формування в майбутніх аграріїв іноземної професійної компетентності, від якої залежить результативність співпраці з іноземними бізнес-партнерами. Особливу роль в розв'язанні цих завдань відіграє формування готовності майбутніх фахівців аграрного профілю до професійного спілкування іноземною мовою. Відповідно до цих вимог іноземна підготовка в аграрних закладах вищої освіти потребує пошуку нових підходів до організації освітнього процесу.

Попри той факт, що питання формування готовності майбутніх фахівців-аграріїв до іноземного професійно орієнтованого спілкування досліджено в



багатьох наукових працях, зокрема Л. В. Барановської, З. І. Дзюбатої, Ю. О. Ніколаєнко, Т. О. Пахомової, К. Г. Якушко, цю проблему не можна вважати повністю вирішеною.

Метою наукового дослідження є проаналізувати сучасні підходи до формування готовності до іншомовного професійно орієнтованого спілкування у студентів аграрних закладів вищої освіти.

Аналіз сучасних наукових досліджень дав змогу констатувати, що формування готовності до іншомовного професійно орієнтованого спілкування майбутніх фахівців-аграріїв є однією з важливих складових їх професійної підготовки. Вивчення українського досвіду дає підстави констатувати наявність у системі іншомовної професійної підготовки певних недоліків, із-поміж яких слід виокремити: слабку взаємодію викладачів-мовників із викладачами профільних кафедр для складання робочих програм з дисципліни «Іноземна мова (за професійним спрямуванням)», а також небажання відійти від вузько професійного викладання іноземних мов, що ґрунтується на автентичних текстах фахового спрямування з системою до- й післятекстових вправ. Установлено, що одним із актуальних напрямів реалізації іншомовної професійної підготовки як за кордоном, так і в українському освітньому просторі є орієнтація на одночасне набуття знань, умінь, навичок у професійній та іншомовній діяльності.

У зв'язку з цим українські заклади вищої освіти активно інтегрують в свій освітній простір такі підходи до викладання іноземних мов як змістовно-мовна інтеграція в навчанні (Content and language integrated learning), кооперативне навчання (Cooperative language learning), німецька для професії (Deutsch für den Beruf), англійська мова для конкретних цілей (English for specific purposes) тощо.

Основним підходом до викладання іноземних мов для фахівців-аграріїв вважають змістовно-мовну інтеграцію в навчанні (CLIL – Content and language integrated learning), що передбачає такі аспекти, як навчання іноземної мови через зміст інших дисциплін (content-based second language instruction) й іншомовне занурення (immersion). Такі підходи вважають одними з провідних напрямів покращення та інтенсифікації процесу викладання іноземних мов за професійним спрямуванням. Але слід зазначити, що при побудові курсу за цими підходами особливу увагу потрібно приділяти підбору навчального матеріалу й розробленню завдань до нього. Змістовне наповнення курсу буде залежати від кількості годин на певній спеціальності.

На практиці виокремлюють три базові моделі побудови курсу:

- розширення мовної освіти (одну або дві години на тиждень присвячують роботі з матеріалами з окремих тем предмету, або кількох предметів);
- модульне викладання (на різних етапах навчального процесу додають модулі вивчення окремого, або кількох предметів іноземною мовою);
- часткове злиття з предметом (до 50 % навчальних занять з іноземної мови проводять у форматі змістовно-мовної інтеграції) [2, с. 25].

Перша й друга модель є дуже прогресивними й ефективними, але вони зорієнтовані на студентів з високим або середнім рівнем мовної підготовки і потребують великої кількості аудиторних годин. З огляду на невелику кількість аудиторного навантаження і низький рівень мовної підготовки студентів

аграрних закладів вищої освіти доречним буде використання третьої моделі побудови курсу, передусім, часткове злиття. Усе це дасть змогу поєднати методика мовно-змістовної інтеграції з традиційним професійно орієнтованим навчанням.

Як вже було сказано, змістовно-мовна інтеграція в навчанні є доволі складним поняттям. Вона є практично орієнтованою і має в своєму арсеналі лише такі види навчальної діяльності, що є характерними для майбутньої професії, а саме мозкові штурми, дискусії, презентації на професійні теми й проєктні роботи. Науковці розуміють процес формування готовності до іншомовного професійно орієнтованого спілкування як поєднання певного змісту дисциплін з метою навчання іноземних мов [3, с. 56]. Студенти паралельно засвоюють знання з фахової дисципліни й вдосконалюють свої іншомовні навички й вміння. За такого підходу робоча програма з іноземної мови базується на робочій програмі певної фахової дисципліни.

У світовій практиці останніх років особливу увагу приділяють кооперативному навчанням. Зазвичай його розглядають як частину більш загального навчального підходу, а саме навчання у співробітництві. Кооперативне навчання зараховують до одного з найважливіших підходів для активізації студентів, інтенсифікації навчального процесу й підвищення його ефективності. У процесі такого навчання студенти беруть на себе не лише «індивідуальну, а й колективну відповідальність за виконання навчальних завдань, допомагають один одному і колективно відповідають за успіх кожного студента в оволодінні іноземною мовою» [1, с. 98].

Для кооперативного навчання характерні такі елементи: взаємодія віч-на-віч, позитивна взаємозалежність усіх учасників групи, індивідуальна відповідальність, навички співпраці й групова робота.

В українських реаліях широко використовують такі підходи, як англійська мова для конкретних цілей та німецька для професії. Слід зазначити, що в країнах Європи ці підходи зорієнтовані на досвідчених фахівців, які сфокусовані на оволодінні мовою, а не предметним змістом, що їм добре відомий. Нерідко професійно орієнтований курс вивчення іноземних мов в українських вишах ґрунтується на автентичних текстах фахового спрямування з системою до- й післятекстових вправ, що націлені на формування необхідних навичок і вмінь для успішної комунікації в межах своєї спеціальності. Проте позитивний досвід іноземних колег неможливих закладів вищої освіти свідчить про нагальну потребу інтеграції іноземної мови до змісту фахових дисциплін. Це дасть змогу озброїти майбутніх фахівців іншомовними й фаховими компетентностями.

Отже, внаслідок аналізу вітчизняного й зарубіжного досвіду формування готовності майбутніх фахівців-аграріїв до іншомовного професійно орієнтованого спілкування виявлено, що названі підходи до викладання іноземних мов допоможуть покращити рівень іншомовної підготовки та дозволять зорієнтувати студентів на одночасне набуття знань, умінь, навичок у професійній та іншомовній діяльності.



ЛІТЕРАТУРА

1. Пометун О. І., Пироженко Л. В. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: науково-методичний посібник / за ред. О. І. Пометун. Київ: Видавництво А. С. К., 2004. 192 с.
2. Тарнопольський О. Б. Навчання через зміст, змістовно-мовна інтеграція та іншомовне занурення у викладанні іноземних мов для професійних цілей у немовних вишах. *Іноземні мови*. 2011. № 3. С. 23–27. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/im_2011_3_4.
3. Brinton D. M., Snow M. A., Wesche M. B. Contentbased second language instruction. New York : Newbury House Publishers, 1989. 241 p.


Вадим Прокопов
(Дніпро, Україна)

СУЧАСНА УКРАЇНСЬКА ІСТОРИОГРАФІЯ РОЗВИТКУ АГРАРНОЇ ОСВІТИ НА ПРИДНІПРОВ'Ї XIX–XX ст.

Реформування освіти в будь-яку епоху було і є доволі важливим етапом на шляху створення успішного, ефективного суспільства, держави, економіки. Сучасна доба не є виключенням. Увесь світ став на порозі кризи в освіті, коли лише диплому стає недостатньо для отримання навичок і, головне, досвіду, аби якісно виконувати робочі завдання. Для освіти в Україні також настав час переформатування та осучаснення. Україна ніби й почала освітні та наукові реформи, але часто за цим стоїть мімікрія освітнього процесу – продукування великої кількості неякісних спеціалістів, непридатних до практичного чи теоретичного застосування наукових досліджень тощо. Щодо аграрної освіти та науки – тут, як ніде, важлива практична складова, яка об'єднується з виробництвом, бізнесом, ринком.

Реформи та зміни в освіті, як і будь-який процес, треба починати з аналізу попередніх здобутків у цій сфері. А для цього, насамперед, нам потрібно проаналізувати історіографію розвитку аграрної освіти та науки.

Одразу варто окреслити термінологічний апарат дослідження та його об'єкт-предметну складову. У цій розвідці ми говоримо про територіальні рамки Придніпров'я (також вживається назва Наддніпрянщина, однак у ширшому контексті). Це регіон, який має свої історичні та економічні особливості, адже об'єднаний потужною водною артерією – річкою Дніпро. Це територія сучасних, прилеглих до неї областей – Дніпропетровська, Запорізька, Київська, Кіровоградська, Полтавська, Херсонська, Черкаська, Чернігівська та частково Миколаївська. За часів Російської імперії – це території Катеринославської, Київської, Херсонської, Полтавської, Чернігівської та частини Таврійської губерній.

Як методологічний орієнтир ми обрали історико-педагогічну регіоналістику, якою займаються українські вчені Л. Березівська, І. Коваленко. За визначенням останньої – це «специфічний міждисциплінарний напрям сучасної історико-педагогічної науки» [1; 3]. Цей науковий напрям пов'язаний з

історичною регіоналістикою та її історіографією, що досліджує закономірності становлення і розвитку історичної думки в певних усталених регіонах і процес дослідження регіональної специфічності [2].

Хронологічні рамки дослідження – XIX – початок XXI ст. Нижня межа обумовлена появою частково централізованої системи аграрної освіти та науки на цих теренах: кінець XVIII – початок XIX ст. Верхня межа – розвиток аграрної освіти в Незалежній Україні.

Для дослідження ми вирішили зупинитися на історіографії сучасного періоду, а саме – останніх 30 років. Адже після здобуття самостійності в Україні почали бурхливо розвиватися гуманітарні дисципліни, у тому числі історія, яка може почасти зважено та науково осягнути попередній період розвитку аграрної освіти та науки. На відміну від радянського періоду, історіографія якого відома своїм замовчуванням, викривленням і сфальшуванням інформації, особливо щодо ідеологізованої сфери аграрного виробництва та освіти.

За підсумками дослідження можна стверджувати, що на сьогодні історіографія аграрної освіти та науки пропрацьована доволі ґрунтовно. Її можна поділити на досліджувані епохи: дореволюційна, радянська та сучасна українська. Українські вчені, особливо в останні десятиліття, дослідили розвиток аграрної освіти Придніпров'я у XIX – на початку XX ст. Серед авторів варто відзначити наступних: Ю. Берестень, О. Костенко, Л. Смоляр, О. Ткаченко, Г. Шевчук та ін. Радянський період аграрної освіти Придніпров'я досліджують через більш широкий історичний контекст, а саме – через специфіку радянської економіки та колгоспну систему. Такий підхід використовує О. Нікілев, особливо на прикладі післявоєнних років. Серед знакових істориків радянської доби також можна виділити Л. Білан, С. Білан, Р. Близнюк та ін.

Сучасна аграрна освіта і її розвиток аналізуються переважно педагогами, істориками освіти в узагальнених статтях, працях щодо окремих науково-освітніх центрів. Часто надаються додаткові авторські чи колективні рекомендації щодо вдосконалення освітніх процесів. Також на цю тему захищаються кандидатські дисертації, частково дотичні деякі докторські кваліфікаційні роботи. Характерною рисою історіографії сучасного етапу є деяка розмитість регіоналізації, адже сучасне освітнє та наукове поле України і є порівняно рівномірним.

Іншим умовним критерієм до історіографії є її предметне поле. Багато з дослідників обмежуються загальним встановленням фактів та оглядами всеукраїнських процесів, оминаючи при цьому доволі суттєві нюанси та локальні особливості. З цією метою досліджуються окремі регіони, окремі навчальні заклади. Серед таких науковців можна виділити місцевих істориків, які ґрунтують свої дослідження на локальних архівних матеріалах, це – В. Антощак, Ю. Берестень, К. Гавриленко, Л. Прокопенко та ін.

Ще одним напрямом пошуків наукових істориків сільськогосподарської освіти та науки є вивчення біографії видатних, або, навпаки, малознаних діячів аграрної освіти. Деякі постаті, незважаючи на складність і карколомність епохи, продовжували займатись наукою та освітою. Такими є, наприклад, І. Розгон та



П. Тушкан. Обидва – катеринославці, які брали участь у процесах національної революції 1917–1921 рр.

Підсумовуючи, слід зазначити, що сучасна українська історіографія розвитку аграрної освіти на Придніпров'ї користується популярністю серед дослідників, незважаючи на специфічність теми. Регіоналізм теми підтверджується потужними науковими центрами регіону – Дніпровським, Київським та Полтавським, які продовжують функціонувати з XIX ст. і активно розвиваються в наш час. Внесок Дніпровського державного аграрного університету в розвиток аграрної освіти та науки України, а також його попередників є досліджуваною темою. Однак, почасти ці роботи істориків виходять за рамки локальних краєзнавчих досліджень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Березівська Л. Педагогічна регіональна історіографія як поняття. *Регіональні виміри розвитку освітнього простору в Україні : зб. матеріалів наук.-методол. семінару*. ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Київ, 2019. URL: http://dnpb.gov.ua/wp-content/uploads/2019/11/Regionalism_2019.pdf (дата звернення 04.04.2022).
2. Верменич Я. Регіональна історіографія: зміст і структура поняття. *Історіографічні дослідження в Україні : зб. наук. пр.* НАН України, Ін-т історії України. Київ, 2002. Вип. 11. С. 249–256.
3. Коваленко І. Історико-педагогічні дослідження з позицій регіонального підходу: проблема поняттєвого визначення. *Педагогіка вищої та середньої школи : зб. наук. пр.* Криворіз. пед. ін-т ДВНЗ «Криворізький національний університет». Кривий Ріг, 2017. № 1. С. 204–210.

*Микола Прядка, Борис Ковтун
(Дніпро, Україна)*

ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ: ГЛОБАЛЬНИЙ АСПЕКТ

Постановка проблеми. Фізичне виховання перебуває у стані занепаду переважно у всіх регіонах світу. ВООЗ розглядає зростання фізичної бездіяльності разом із значним ризиком захворювань як пандемію. Зниження рівня фізичного виховання призведе до багаторазового зростання таких проблем. Крім турботи про здоров'я, необхідно, щоб уряди зробили політичні кроки щодо впровадження цієї теми у освітні програми, щоб здобувачі зрештою скористалися альтернативними способами навчання.

Берлінська декларація 2013 р. – Всесвітня конференція ЮНЕСКО для міністрів спорту (MINEPS V): «Фізичне виховання – найбільш ефективний засіб забезпечення всіх дітей та молоді вміннями, підходами, цінностями, знаннями та розумінням для постійної участі в житті суспільства».

Фізична грамотність та громадянська активність: як єдиний навчальний предмет, що поєднує фізичний стан з орієнтованим на моральні цінності

навчанням та комунікацією, фізичне виховання надає можливість розвивати навички, необхідні для досягнення успіху у 21 столітті. Успіхи в навчанні: регулярна участь у якісному фізичному вихованні та інших видах фізичної активності може покращити стійкість уваги здобувачів, посилити когнітивний контроль та прискорити пізнавальний процес.

Стан здоров'я: фізичне виховання це відправна точка фізичної активності протягом усього життя. Багато летальних випадків у світі викликані неінфекційними захворюваннями (НІЗ), пов'язаними з відсутністю фізичної активності, наприклад, ожиріння, порок серця, інсульт, рак, хронічне респіраторне захворювання та діабет. Фактично, 6-10% всіх смертельних випадків від НІЗ можуть бути обумовлені відсутністю фізичної активності. Для отримання максимальної користі необхідні державні капіталовкладення, сприятливе середовище та якісне виконання спеціалізованих програм.

Глосарій основних термінів це:

- Доступний: термін відноситься до надання коштів, обладнання, програми та методики викладання, доступних для всіх категорій здобувачів, включаючи осіб з обмеженими можливостями по здоров'ю, осіб з особливими культурними/релігійними вимогами, з відповідною модифікацією або адаптацією до специфічних потреб. Знаходження в безпечному середовищі, вільному від загроз та ризиків, регулярне обслуговування, повноцінне функціонування та відповідність цілям. Рівноправна якісна освіта знаходиться у центрі освітнього порядку денного після 2015 року. У широкому сенсі це підготовка до школи всіх дітей, особливо маргіналізованих та вразливих груп, щоб вони могли закінчити школу з вимірними навичками, знаннями та цінностями, які допоможуть їм стати відповідальними, активними та корисними членами суспільства і світу. У рамках додаткової програми та іноді у партнерстві з місцевими спортивними організаціями. Контекст такого навчання включає фізичну активність, спорт та інші види фізичної активності, наприклад, йогу та танці, а також альтернативні види вправ. Позанавчальна діяльність має потенціал розвитку та розширення фундаментального навчання. Вона реалізується в ході фізичного виховання та тісно пов'язана зі спортом та діяльністю на рівні місцевих спільнот.

Високоякісна освіта – забезпечення людей навичками, знаннями та підходами для: отримання гідної роботи; співіснування як активних громадян на національному та глобальному рівні; усвідомлення та готовності до ситуації, коли погіршення екологічної обстановки та зміна клімату становитимуть загрозу для стійкості життя та економічного становища; та розуміння своїх прав [3]

Інклюзивність розуміється як почуття причетності, включаючи значущість та повагу за те, ким ви є, почуття підтримки та прихильності з боку інших. Має бути готовність приймати відмінності та цінувати внесок усіх учасників, незалежно від їхнього походження [2].

Спорт розуміється як всі види фізичної активності, що сприяють фізичному розвитку, психічному благополуччю та соціальному взаємодії. Такі види включають ігри; розваги; організовані, неформальні чи змагальні види спорту; самобутній спорт та гри. Підтримка та захист таких цінностей є



відповідальністю спортивних організацій [1].

Дослідники у сфері фізичної культури (Є. П. Ільїн, Л. К. Сидоров та ін.) відзначають, що особливу увагу слід приділяти факторам, що спонукають до активізації способу життя (потреби, інтереси, мотиви, стимули). На жаль, багато людей вважають, що фізичні вправи, або біг для здоров'я, або плавання нудні та одноманітні. Це і стає причиною того, що одні ніяк не можуть зібратися і приступити до занять, а інші, тільки-но почавши, швидко втрачають цікавість і кидають тренування. Вольові та терплячі витримують довше, але багато хто зізнаються, що роблять це без особливого задоволення просто тому, що треба. У зв'язку, з чим принцип задоволення має бути одним із провідних у заняттях фізичною культурою та спортом.

Прийняття рішення займатися фізичною культурою та спортом – достатньо важкий процес. Процес формування мотиву як підстави дії, вчинку та спонукування до нього починається з виникнення потреби особистості та закінчується виникненням наміру та спонукування до досягнення мети, якщо ця мета необхідна людині.

Висновки. Таким чином, у розпорядженні держави та суспільства є потужний інструмент формування міцної, здорової нації – фізичне виховання. Створення умов для занять фізичною культурою та спортом усіх категорій та груп населення, розробка системи мотивації до занять фізичною культурою і спортом, та поширення стандартів здорового способу життя є суттєвими факторами покращення стану здоров'я та підвищення якості життя населення. У цьому важлива роль відводиться підвищенню ефективності фізичного виховання у освітніх організаціях, що визначає на цьому етапі розвитку спортивної інфраструктури шкіл, вузів; поліпшення фінансування та матеріально-технічного забезпечення навчальної та позанавчальної фізкультурно-спортивної діяльності; підвищення професійної компетенції освітян; використання гуманітарних технологій, спрямованих на задоволення потреб у руховій активності, формування здорового способу життя.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Олимпийский спорт: в 2 т. / В. Н. Платонов, М. М. Булатова, С. Н. Бубка [и др.]; под. общ. ред. В. Н. Платонова. К. : Олимп. л-ра, 2009. Т.1. 736 с.
2. Якісне фізичне виховання: Рекомендації для керівників / McLennan, Nancy, Thompson, Jannine, UNESCO; Джерело: Міллер і Катц, 2002 . С. 280.
3. Концептуализация инклюзивного образования и его контекстуализация в рамках Миссии ЮНИСЕФ. Вебинар 1 – Технический путеводитель.
[URL:https://www.unicef.org/eca/sites/unicef.org.eca/files/Booklet%201%20-%20Russian%20Version.pdf](https://www.unicef.org/eca/sites/unicef.org.eca/files/Booklet%201%20-%20Russian%20Version.pdf)

*Олена Резунова
(Дніпро, Україна)*

ФОРМУВАННЯ ГРАМАТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ АГРАРНИХ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ НА ЗАНЯТТЯХ З ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

В умовах формування європейського простору та розширення міжнародної співпраці великого значення набуває здатність майбутніх спеціалістів аграрної сфери вирішувати професійні завдання в умовах іншомовної комунікації.

Невід'ємною складовою усіх навчальних ситуацій в процесі вивчення іноземної мови є грамотне застосування різноманітних граматичних конструкцій, адже без знань граматики неможливе повноцінне спілкування ні в усній, ні в письмовій формі.

Оскільки мовна компетенція є складовою частиною комунікативно-діяльнійшої іншомовної компетентності, несформованість хоча б одного з її компонентів, наприклад, граматичних навичок, перешкоджає досягненню основної мети навчання – вмінню працювати з фаховою літературою та вмінню спілкуватися з іноземними колегами на професійно значущі теми.

Погоджуючись з думкою дослідниці Н. Склярєнко, вважаємо, що граматичну компетентність слід трактувати як здатність здобувача правильно продукувати усні та письмові висловлювання відповідно до граматичних правил і розуміти граматику структур, які використовуються в мовленні іншими. Ці процеси продукування та розуміння засновані на складній та динамічній взаємодії відповідних умінь, знань та навичок. Граматичні знання та граматичні навички є основними компонентами граматичної компетентності [1, с. 15].

На нашу думку, найефективнішим засобом формування граматичної компетентності є система вправ, під якою слід розуміти організацію навчальних дій, що виконуються у такій послідовності та кількості, яка враховує закономірності формування навичок і умінь у різних видах мовленнєвої діяльності в їх взаємодії та забезпечує максимально високий рівень оволодіння граматичним матеріалом у заданих умовах [2, с. 75].

Системи вправ для вивчення різних граматичних правил можуть бути побудовані за наступним алгоритмом:

- *вправи на множинний вибір;*
- *вправи на заповнення пропусків у реченні відповідною граматичною формою;*
- *вправи на переклад.*

Таким чином, практичне оволодіння іноземною мовою неможливе без засвоєння граматичних структур цієї мови. Ефективна організація навчального процесу в руслі комунікативного підходу та контролю рівня розвитку граматичної компетентності допоможе викладачеві іноземної мови досягти основної мети – підготувати майбутніх фахівців аграрної сфери до ефективного професійного спілкування.



ЛІТЕРАТУРА

1. Склярєнко Н. К. Методика формування іншомовної граматичної компетенції в учнів загальноосвітніх навчальних закладів. *Іноземні мови*. 2011. № 1. С. 15–25
2. Фокина К. В. Методика преподавания иностранного языка: конспект лекций / К. В. Фокина, Л. Н. Тернова, Н. В. Костычева. М.: Издательство Юрайт, Высшее образование, 2009. 158 с.

*Людмила Семак
(Дніпро, Україна)*

СЛОВОТВІРНІ ОСОБЛИВОСТІ УКРАЇНСЬКОМОВНИХ АГРОНОМІЧНИХ ТЕРМІНІВ

На сьогодні у вищій професійній освіті назріла проблема створення особливого освітнього контексту, у якому науково-педагогічний працівник зможе якнайефективніше вирішувати окреслені освітні завдання. Потреба вирішення таких освітніх завдань зумовлена сучасними культурно-ідеологічними й соціальними запитами – підготувати й виховати висококваліфікованого спеціаліста, всесторонньо розвиненого індивідуума, обізнаного знавця галузі, здатного запропоновувати на суспільному ринку товарів і послуг високоякісні господарсько-побутові вигоди у сферах діяльності гуманітарного, природничого, технологічного й інформаційного характеру, а також у царині обміну інформаційними продуктами. Навчання і виховання фахівців-аграріїв нерозривно пов'язане з формуванням готовності майбутніх спеціалістів до успішної ділової професійної комунікації, розвитком умінь налагодити плідну професійну взаємодію, створенням інформаційного продукту через професійно зорієнтовану взаємодію в агрономічній сфері. Однією з рушійних сил, що забезпечує розвиток багатого лексичного запасу здобувачів для успішної професійної комунікації, є терміносистема власної галузі. Поступово протягом навчання формується активний індивідуальний термінологічний словник студента, тому розвиткові лексичних і термінологічних ресурсів майбутніх аграріїв слід приділяти неабияку наукову й навчальну увагу на заняттях із мовних дисциплін.

Мета цієї розвідки – проаналізувати словотвірні особливості українськомовних термінів сучасної аграрної галузі.

Загальновідомо, що під терміном розуміють слово або словосполучення, що позначає поняття якої-небудь галузі знань, науки, техніки, мистецтва. Питанням агрономічної термінології присвятили свої дослідження В. Жайворонок, С. Кондратюк, Т. Панько, Л. Симоненко, К. Тішечкіна, Т. Стасюк та ін. Агрономічну термінологію зазвичай розглядають із позицій тематичної диференціації, але на сьогодні її слід вивчати і з погляду словотвору, за частиномовною належністю, джерелами запозичення. У нашій розвідці проаналізуємо агрономічні терміни за словотвірними моделями, зважаючи на їх будову й структуру. Пропонуємо розглядати такі групи сільськогосподарських термінів з погляду словотвору: 1) однослівні терміни – найчисельніша група – із-

поміж яких можна виділити прості (однослівні терміни, утворені за допомогою афіксів, або через переосмислення загальноживаного слова), напр.: *грунт, зона, земля, поле, агрономія*; двокомпонентні терміни (цілісні терміни, утворені шляхом основокладання, або через переосмислення складного слова), напр.: *верховодка, водопроникність, ґрунтознавство, ґрунтостомлення, землероб, землевласник, землеробство, сівозміна, агроекологія, агрохімія, біосфера, біотоп, гідросфера* та ін.; 2) термінологічні словосполучення: сталі (термінологічні словосполучення, у яких заміна одного зі складників порушує семантичну цілісність усієї словосполучення), напр.: *дихання ґрунту*; вільні (термінологічні словосполучення, усередині яких можлива синонімічна взаємозаміна складників із збереженням семантичної цілісності всієї словосполучення), напр.: *ярі культури* або *ярові культури*; фразові (термінологічні словосполучення, у яких синтаксичні відношення відображені за допомогою прийменників, сполучників, зв'язком керування), напр.: *рослинництво й тваринництво, озимі і ярі культури, зернові й зернобобові культури, мінеральні й органічні добрива, ерозія ґрунту, ерозія річкова, збір урожаю*; абрєвіатури (терміни, що створені з окремих елементів звукової, або графічної оболонки слова чи словосполучення, і з якою термін перебуває у лексико-семантичних відношеннях), напр.: *АПК – агропромисловий комплекс*.

Крім того, усі терміни сільськогосподарської галузі можна розглядати з погляду діяхронії, або з погляду синхронії, тобто офіційні назви агрономічної царини можна поділити на давновідомі терміни й неологізми. Одними із найдавніших запозичень вважають терміни, що мають компонент *агро-*. Зокрема, науковиця К. Тішечкіна зазначає: «Переважає більшість досліджених лексем походять від грецького слова *ἀγρός* і спорідненого з ним латинського *ager*. Українські терміни «аграрний» та «аграрій» були запозичені з німецької мови, яка в свою чергу, перейняла їх з французької, а в основу французької лексеми *agriculteur* покладено термін латинського походження *agrarius*. Аналогічну схему запозичень мають англійські терміни «agriculture» та «agrarian». Слова «агроном», «агроному» у сучасні українську та англійську мови потрапили шляхом запозичень французького терміну грецького походження *agronome*. Згідно розглянутих першоджерел виключно грецьке походження мають спільнокореневі слова «агрономія», «агроном», «агроному», «агрономіст», а латинське – «agriculture», «agriculturist / agriculturalist». Цікавим є той факт, що в основу первинного значення лексеми «agrarian» було покладено римські права розподілу завойованих земель, а вже пізніше вищезазначений термін набув значення, пов'язаного із сільським господарством. Що стосується англійського терміну «агроному», він спочатку використовувався для позначення чиновників у сільських та земельних справах, а потім набув трактування назви науки про рослинництво та сільськогосподарське виробництво» [2, с. 2]. Неологізми, своєю чергою, активно поповнюють і нині агрономічну терміносистему (*система точного землеробства, прецизійне землеробство, цифрове землеробство* та ін.), оскільки агрономічна галузь постійно розвивається. На думку О. Комовської, «у сучасній термінологічній системі агрономії представлені всі види спеціальних



найменувань: прототерміни, терміноіди, предтерміни й консубстантивні одиниці» [1, с. 121].

Отже, вивчення термінів фаху з погляду лінгвістики, словотвору зокрема, дасть змогу майбутнім аграріям не лише збагатити власний лексичний і термінологічний ресурс, а й зрозуміти закономірності становлення терміносистеми сільськогосподарської галузі, узагальнити знання вузькоспеціальних дисциплін, виробити індивідуальний науковий і професійний погляд на стандартизацію і кодифікацію офіційних назв понять обраної галузі знань. Перспективи дослідження вбачаємо у докладних коментарях багатьох не прокоментованих у розвідці термінологічних одиниць і словосполук.

ЛІТЕРАТУРА

1. Комовская Е. Агрономическая терминология в аспекте различных классификаций нетематического характера. *Филологические науки. Вопросы теории и практики*. 2017. №8 (74). Ч. 2. С. 120–123.

2. Тішечкіна К. Сільськогосподарська термінологія: етимологія та особливості перекладу. URL: <https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/2162/1/%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%8F-2016.pdf> (дата звернення: 10.02.2022).

*Олена Солоділова
(Дніпро, Україна)*

ЕКОСВІДОМІСТЬ ЯК БАЗОВА ЧАСТИНА СВІТОГЛЯДУ АГРАРІЯ

Аграрна сфера є провідною для України, тому і виховання майбутніх аграріїв як особистостей з філософським світоглядом, невід’ємною частиною якого виступає екосвідомість, є важливим завданням сучасної вищої освіти.

Відповідно до визначення Енциклопедії сучасної України «екологічна свідомість – одне з ключових понять екологічної психології, що означає вищий рівень психічного відображення природного, штучного, соціального середовища та внутрішнього світу людини, саморегуляцію даного відображення та усвідомлення місця і ролі людини у реальному світі» [2]. Тому однією з принципово важливих проблем сучасного суспільства є формування й розвиток адекватної екосвідомості майбутніх аграріїв.

Оскільки екосвідомість складає структуру світогляду людини, а його формування відбувається, в тому числі, через самовизначеність людини в світі, то необхідно зосередитись на поширенні цього явища в суспільстві. Суспільна свідомість, як певний сукупний результат людської діяльності у формі спільного здобутку суспільства, повинна розумітися як той компонент сучасного світогляду, що спонукає до екологічно безпечної життєдіяльності. Тому і сутнісно екосвідомість має перебувати у ній, як усталена система «... уявлень про стан природного довкілля, індивідуальну або колективну здатність до адекватного розуміння органічного зв'язку між людиною та природою і використання екологічних знань і переконань у всіх сферах практичної діяльності» [3, с. 133].

Сьогодні екологічні загальнолюдські цінності зосереджені в площині вимоги збереження природного середовища. Саме тому екосвідомість має бути заснована на етико-екологічних нормах як складових екологічної культури населення. Це зумовлює необхідність розширення та коригування традиційного набору цінностей, серед яких головними є життя та здоров'я, захист і виживання людства в умовах погіршення загальної екологічної ситуації. Необхідний перегляд ставлення людини до природи як життєвого середовища. Йдеться на самперед про обмеженість промислового зростання для забезпечення балансу між природою та суспільством.

Екосвідомість має порушувати занепокоєння людини над станом природного середовища та можливостями загрози екологічної катастрофи. Усвідомлення несприятливого стану довкілля повинно підштовхнути кожную особистість до власної участі у заходах щодо його нормалізації. Тільки таким шляхом можна зняти соціальну напруженість, що виникає перед загрозою глобальної екологічної катастрофи.

Екосвідомість як базова частина світогляду кожної людини, зокрема аграрія, має надзвичайну значущість, яка відображає особливості світогляду людини нового типу. Мова йде про людину як особистість, що має високу духовну цілісність, абсолютні цінності, які «...спроможні відновити духовне здоров'я, раціональну екологічну свідомість, без яких неможливі ефективна економіка та стабільна політична обстановка» [1, с. 165].

Сформована на належному рівні екосвідомість дасть можливість людині проаналізувати проблеми, знайти компромісне рішення для подальшої побудови відносин між природою та суспільством на екологічних принципах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бойко І. І. Концептуальні виміри екологічної свідомості. *Біоресурси і природокористування*. 2013. 5. № 1–2. С. 161–168.
2. Енциклопедія сучасної України. URL: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=18684 (дата звернення 31.03.2022).
3. Кисельов М. Екологічна свідомість як феномен освітянського процесу. *Філософська думка*. 2005. №2. С. 130–149.

*Тетяна Стасюк
(Дніпро, Україна)*

ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ ФАХІВЦІВ-АГРАРІЇВ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Сьогодні професійний світ висуває нові вимоги до компетентності фахівців, невід'ємним складником якої стає знання іноземної мови. Існує соціальне замовлення на володіння фахівцями-аграріями іноземними мовами на рівні B2 відповідно до Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти. Це викликає необхідність удосконалення стратегії й тактики навчання іноземним мовам в аграрних закладах вищої освіти, зміни підходів і методів роботи зі студентами на заняттях і в позаурочний час.



Широке використання комп'ютерних технологій уможливорює якісніші акти комунікації викладачів і студентів, глибше й детальніше подання навчальної інформації, забезпечення висококласними відео-, аудіо-, мультимедіа-, інтерактив- матеріалами. Акт спілкування відбувається за допомогою універсального коду – мови. А сьогодні він ще збагачений візуальними засобами – зоровими образами. Це уможливорює швидке, експрес вивчення мов, створення штучних лінгвальних середовищ для випрацювання відповідних когнітивних навичок студентів з мислення, рефлексії, творчості чужою мовою.

Навчальне спілкування породжується евристичною потребою й передбачає досягнення певної когнітивної мети. Різноманіття цілей комунікації викладача й студента можна звести до трьох основних типів: інформаційного (донести свою інформацію до співрозмовника й переконатися в тому, що вона отримана), предметного (що-небудь отримати, довідатися, змінити), комунікативного (сформувати певні відносини зі співрозмовником). Під час реалізації всіх типів цілей здійснюється мовний вплив на реципієнта. Інтенсифікувати здатність засвоювати лексику й граматику іноземної мови студентом-аграрієм допомагають численні засоби: 1) новітні програми (Cambridge Assessment English, Oxford English Exam та ін.), 2) електронні словники (Oxford Dictionaries, Cambridge Dictionary Online, Merriam-Webster Dictionary, Dictionary of Contemporary English, The Express Picture Dictionary та ін.), 3) іноземні сайти, сайти інтерактивних онлайн шкіл (LinguaLeo, Skyeng, Englishdom, ListEnglish та ін.), 4) банки тестів з граматики, електронні вправи (English-test, To learn english, Grammar-quizzes, Autoenglish, Englisch-hilfen та ін.), 5) колекцій аудіотекстів (Eslpod.com, Podomatic.com, Dailystep.com, Els-lab.com, English learner.com, Fonetiks.org та ін.), 6) віртуальні студії звукозапису, радіостудії, студії журналістської творчості (BBC WorldServiceNews, Cornucopia Broadcasting, BBC Radio 4, WHTZ-FM, WXRK-FM та ін.), 7) сайти англійських відео з субтитрами, телевізійні студії для створення відеосюжетів іноземною мовою (English Galaxy, English Dom. YouTube, EngVid, BBC Learning English, EF podEnglish, Fluency MC, Learn English with Let's Talk та ін.).

Студентам надано змогу інтенсивніше спілкуватися англійською: в університеті можна віртуально відвідувати соціально-комунікативні системи (Facebook, Twitter, LinkedIn, Google+, Instagram, Pinterest, Tumblr, Snapchat, Reddit, Periscope та ін.), використовувати сервіси і комунікатори (Skype, Whatsup, Telegram, Hangouts та ін.), взаємодіяти у спеціальних електронних мовних середовищах (Hellolingo, Hellotalk, Lang-8, Interpals, Penpalworld, Amilingo, Speaking24, Conversation Exchange, Talk and Learn, Easy Language Exchange та ін.), підтримувати офіційні й дружні зв'язки з носіями англійської мови.

Особливу увагу сконцентровано на аудіовізуальних способах подання інформації для виготовлення лекційних презентацій, навчальних вправ для практичних занять, адже слухові й зорові образи залишаються в пам'яті набагато довше, ніж слова, а включення візуальних елементів до слайдів – надзвичайно важливе для покращення сприйняття матеріалу студентом.

Отже, різні технології подання навчальної інформації в лекційних презентаціях і навчальних вправах на практичних заняттях здійснюються засобами мови, але дедалі ширше включають і засоби аудіосупроводу й візуалізації.

*Olena Stukalo
(Dnipro, Ukraine)*

PROFESSIONAL COMMUNICATION OF FUTURE VETERINARIANS

In the context of education modernization, the problem of professional training is especially important. The increased interest of scholars and practitioners for professional training is due to a change in the educational paradigm – there is a shift from mass-productive forms and methods of teaching to individual and creative, when a specialist is trained with the emerging need for professional self-education, capable of self-development and full self-realization in the chosen profession [4].

Professional communication is an integral part of the future specialist. The need to improve the level of preparation for professional communication of future professionals in higher education institutions will raise the issue of forming their readiness for communication, professional self-improvement and development. Therefore, there is a need to consider the peculiarities of forming a structure for students' readiness for professional communication.

In the psychological concept of communication, developed by M.I. Lisina, the studied phenomenon is considered as a type of human activity, each of the participants of which is equally a carrier of activity and anticipates it in his partner [2, p. 9]. In the structure of communication, according to this concept, the following main components are distinguished: its subject – the second person, the partner of communication as a subject; needs and motives – for which communication is carried out; actions – a holistic act that is addressed to another person and directed at him as his own object; task – the goal, the achievement of which in these specific conditions are aimed at various actions carried out in the process of communication; means – operations by means of which actions of communication are carried out; products – the formation of material and spiritual nature, which arise as a result of communication.

O.O. Leontev considers that the starting point of the analysis of communication to be understood as one of the types of human activity, which is characterized by: intentionality (the presence of a specific goal, independent or subordinate to others; effectiveness (the degree of coincidence of the achieved result with the intended purpose), normativeness (obligatory social control over the course and results of the act of communication).

The need for professional communication along with the need for activities is prominent in the development of the personality of a future specialist. Researchers such as L. Vygotskiy, V. Mikhailyuk, N. Reutov, N. Borisko, E. Ganish and others, believe that knowledge and life experience can only be acquired through communication. Professional communication should help the person to develop, raise his general, intellectual and professional level. Logical, correct, appropriate professional speech should be the student's inner need. The notion of «speech» as a



certain type of activity was defined by L. Vygotskiy [1, p.40], according to which professional speech must be regarded as a kind of activity of people of a certain area of knowledge, which finds the use of the language of a particular specialty in the process of communication. V. Mikhailuk believes that «knowledge of the language of the profession increases the efficiency of labour, productivity, helps to better orient in direct business relationships» [3, p.33].

Professional communication is the main form of pedagogical process, the productivity of which is determined by the goals and values of communication, accepted by all its subjects as the norm of individual behaviour. It unfolds in the process of joint communicative activity of people, mediated by the exchange of information, in which each of its participants learns universal experience, social, pedagogical, communicative, moral and other values, knowledge and methods of communication, discovers, reveals and develops his own mental qualities, is formed as a person and as a subject of communication. In this sense, communication, communicative activities are important factors in mental development.

The leading subject of professional communication is a teacher, professional, including communicative, whose activities should be aimed at fulfilling the social order – the formation of a harmoniously developed personality. As a participant in any act of communication, he must take care of education, upbringing and personal development. The communicative goal of the teacher is not only to achieve mutual understanding in communication, but also to initiate a comprehensive, harmonious development of others. He can achieve this by realizing the uniqueness of man as an individual, given the dynamics of change that occurs with him, understanding the complexity and ambiguity of the development process, being able to see the distant prospects of interaction, instilling in those with whom communication, confidence in successful mastery growth. The teacher must realize that the main responsibility for the success of communication lies with him as a specialist who can and should find a way out of any communicative situation.

Foreign language for professional purposes is a compulsory component of specialist training. The content of teaching a foreign language for professional communication serves as an indicator of qualitative and quantitative characteristics of the level of communicative competence as a result of learning the language of students of non-language specialties. Foreign language for professional communication helps the student's development, his professional orientation. It has a great educational and developing potential. All this is capable of solving the problems faced by the teacher and students within the profile-oriented teaching of a foreign language.

LITERATURE

1. Выготский Л. С. Мышление и речь. Москва: Лабиринт, 1996. 416 с.
2. Лисина М. И. Общение, личность и психика ребенка. Москва: Институт Практической психологии, 1997. 383 с.
3. Михайлюк В. С. Українська мова професійного спілкування. Миколаїв. 2014. 417 с.
4. Стрельніков В. Ю. Підготовка викладачів до проектування дидактичних систем. *Педагогіка і психологія професійної освіти*. Львів. 2006. № 2. С. 9–23.

*Лілія Тішко
(Дніпро, Україна)*

ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНА ОСВІТА У МІСЬКОМУ СЕРЕДОВИЩІ КАТЕРИНОСЛАВСЬКОЇ ГУБЕРНІЇ (КІНЕЦЬ ХІХ – ПОЧАТОК ХХ СТ.).

Розширення мережі закладів професійно-технічної освіти в період капіталістичної трансформації суспільства впливає з гострої необхідності у спеціалізованих кадрах для задоволення потреб населення Наддніпрянщини. Саме через вивчення динаміки створення ремісничих училищ регіону наприкінці ХІХ – початку ХХ ст. можна дослідити процес формування робітничого класу – найчисельнішого соціального прошарку модернізаційної доби. Одночасно це дає можливість визначити й, власне, сам стан економічного потенціалу модернізаційного міста Катеринославської губернії.

Доба промислового виробництва потребувала інтенсивнішого розвитку професійно-технічної освіти, так як невміння поводитись із складною технікою, стало головною перешкодою у поширенні нових машинних технологій. Ця проблема могла б зникнути у результаті збільшення кількості кваліфікованого робітництва за рахунок збільшення мережі ремісничих училищ. Одночасно це могло б стати альтернативою вирішення проблем зайнятості міського населення Катеринославщини.

Опікуючись питанням поширення ремісничої освіти у губернії, губернське зібрання при цьому мало на увазі не тільки вузько практичні цілі, але й мету покращення загального освітнього рівня населення регіону. Зокрема йшла мова про підготовку в ремісничих училищах освічених спеціалістів, здібних свідомо ставитись до свого ремесла. Однак, у діяльності майстерень ця освітня ціль, стосовно до безграмотних учнів, кількість яких постійно збільшувалася, повністю була ігнорована, а навчанню приділено виключно практичний характер.

Зрештою у містах губернії почали діяти два головних типа ремісничих освітніх закладів: самостійні ремісничі училища та ремісничі відділення при загальноосвітніх училищах. Самостійні ремісничі училища являли собою учбові майстерні, де діти навчалися виключно тільки ремеслу. Право вступу до них мали учні по закінченні загальноосвітнього курсу народної школи не молодші 12 років (хоча у виключних випадках приймалися і неграмотні з умовою збільшеного на рік курсу навчання) [3, с. 402].

Ідеальною умовою функціонування ремісничих училищ було будівництво при них учнівських гуртожитків. Та, на жаль, створення такого комфорту потребувало додаткових витрат, тому останні мала лише незначна кількість училищ. Зразковим був гуртожиток при Новомосковському ремісничому училищі, де учні жили на повному утриманні за рахунок земства, а також різних громадських установ та приватних осіб.

Загальний напрям діяльності міських ремісничих училищ та відділень був спрямований на задоволення потреб самого ж міста. Вони базувалися на початковій школі й готували ремісників, фабричних і заводських робітників



тощо. Отримували тут робочі спеціальності діти найменш забезпечених верст міського суспільства – селян і міщан, які поповнювали лави робітничого класу.

Навчальним планам і програмам професійних учбових закладів на вивчення загальноосвітніх і спеціальних предметів відводилось від 20 до 45 відсотків навчального часу. Їх програми були спрямовані на отримання практичних навичок. Більшу частину часу учні проводили в учбових майстернях.

Як правило, в ремісничих училищах навчання було безкоштовним. Платня від 5 до 20 крб. була запроваджена лише в Бахмутському училищі [2, с. 179].

Наприкінці ХІХ – початку ХХ ст. при багатьох загальноосвітніх училищах міст Катеринославщини були відкриті ремісничі класи і відділення. Так, при Бахмутському міському трьохкласному училищі з 1880 р. були відкриті класи столярного, токарського і ковальсько-слюсарного ремесел.

Отримала в той час певний розвиток і професійна освіта жінок. Відкривалися школи рукоділля, які, як правило, були приватними. Так, у Луганську в 1909 р. була створена ремісничка майстерня, а також школа – Катеринославське товариство з ремісничої освіти, прерогативою якої було те, що в ній могли навчатися дівчатка з бідних родин.

Згідно міністерського циркуляра 1895 р. в українських губерніях також активно впроваджувалися вечірні та недільні заняття з креслення та малювання для ремісників та заводських робітників та курси з технології ремесел. Дещо пізніше, для задоволення потреб фабрично-заводської і ремісничої промисловості, почали відкриватися технічні та ремісничі майстерні або курси при промислових закладах.

Як правило ці курси утримувались на приватні або громадські кошти і тільки у виключних випадках за рахунок держави. Так, вечірні курси для робітників, де викладалися загальноосвітні і спеціальні дисципліни, були відкриті в 1913 р. при рудничному училищі «УНІОН» в Макіївці. При більшості ремісничих училищ навіть існували спеціальні учнівські фонди призначені для купівлі інструментів учнями-випускниками.

Із щорічних звітів губернської управи про стан ремісничої справи в регіоні можна побачити, що кількість учнів ремісничих училищ та відділень постійно збільшувалася. Відповідно реміснича освіта набувала все більшого розмаху. Останнє підтверджується тим, що роботи учнів таких освітніх закладів щорічно виставлялися в губернській управі під час сесій губернського земського зібрання, а також під час сільськогосподарських виставок [4, с. 174].

Та динамічність у створенні ремісничих училищ в українських губерніях аж ніяк не свідчила про безпроблемність в їх діяльності. Не маючи єдиної методики викладання, вони змушені були діяти за неупорядкованими навчальними планами та програмами, в яких не було належної послідовності. Оснащення учбових закладів і майстерень теж не відповідало вимогам часу. Але все це не зменшувало справжньої цінності та значення освітніх закладів професійно-технічного спрямування у процесі підготовки досвідчених працівників для промисловості та сільського господарства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вестник Екатеринославского Земства. №11. 1904. 168 с.
2. Отчет Екатеринославской Губернской Земской Управы за 1895 г. Екатеринослав. 1896. 429 с.
3. Отчет Екатеринославской Губернской Земской Управы за 1898 г. Екатеринослав. 1899. 79 с.
4. Отчет Екатеринославской Губернской Земской Управы за 1903 г. Екатеринослав. 1904. 160 с.

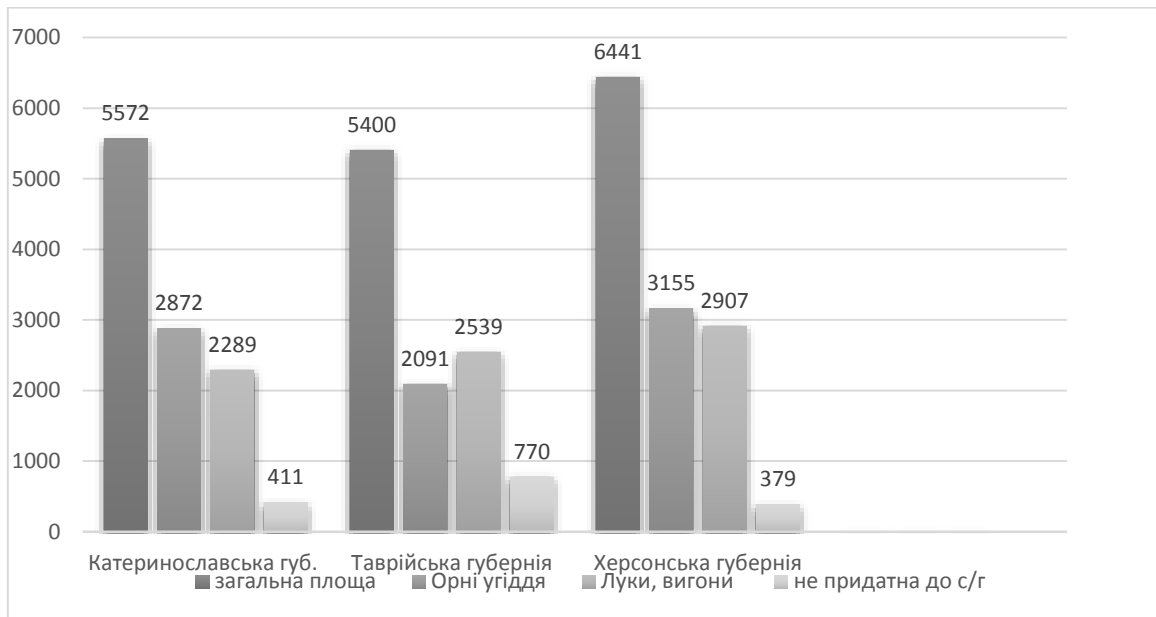
*Наталія Чернікова, Ірина Карпань
(Дніпро, Україна)*

ДИНАМІКА РОЗОРЮВАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ УГІДЬ ПІВДНЯ УКРАЇНИ
УПРОДОВЖ ПОРЕФОРМНОЇ ДОБИ (1860-ті–1910-ті рр.)

Характерною особливістю південноукраїнського регіону виступала відсутність історично сформованих, усталених землеробських традицій. Ще наприкінці XVIII ст. орні землі найбільш освоєної у господарському сенсі Херсонської губернії заледве склали 1/10 загального земельного фонду. Процес розвитку землеробства дещо пожвавився лише з 1830-х рр., що вочевидь було пов'язано із колонізаційними процесами у краї. Натомість у пореформену добу степова зона зазнала надактивного розорювання. На початок 1860-х рр. у південноукраїнському регіоні було розорано 1/3 земельних угідь, причому першість продовжувала зберігатися за Херсонською губернією, де показник становив 45%, середні показники були характерними для Катеринославської губернії – 32%, а найменші зберігалися за Таврійською губернією – тільки 18% [5, с. 262]. Зазначимо, що плідючі чорноземні ґрунти були характерними для північних районів, а у прибережній зоні та на переважній частині Кримського півострова домінували полинові степи з солончаками і пісками [4, с. 49].

Перше пореформене двадцятиріччя позначилося інтенсивним розорюванням земель на півдні України. На початку 1880-х рр. 9/10 земельного фонду використовувалося за сільськогосподарським призначенням (мається на увазі тваринництва та землеробства), причому площа орних земель становила 47% від загальної та 51% від земель сільськогосподарського призначення, а на Катеринославщині та Херсонщині вона вже перевищувала вигонну (*diagr. 1*).

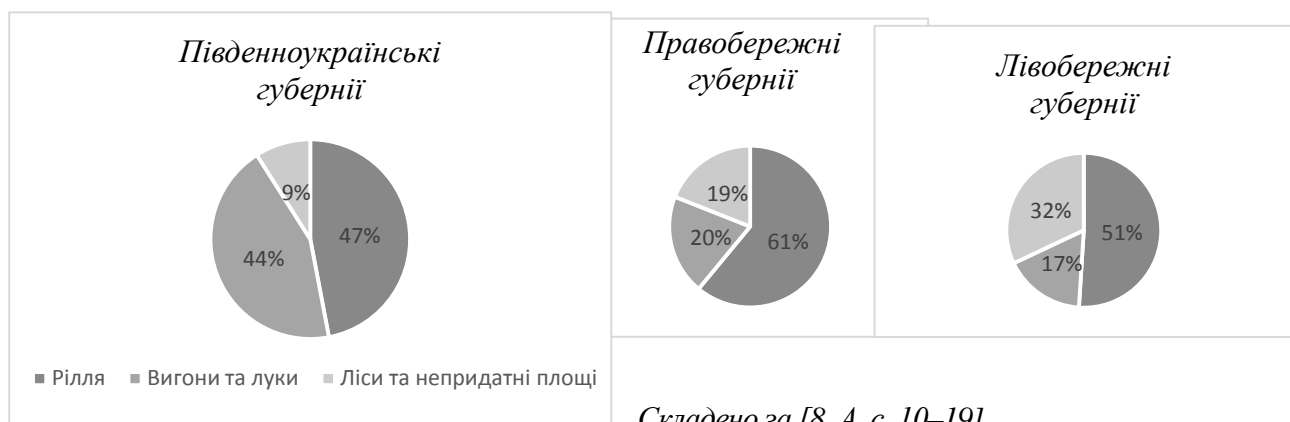
Діагр. 1. Ступінь розорювання угідь Півдня України на 1881 р., тис. дес.:



Складено за [8, А, с. 16–19]

Аналізуючи розподіл земельних угідь в інших українських губерніях, маємо наступне. Ступінь сільськогосподарського використання земель на півдні України був досить високим, однак за загальним обсягом розореної земельної площі цей регіон все ж поступався губерніям-сусідам. Натомість під луками і вигонами тут ще знаходилося більше ніж удвічі земель, що свідчить про порівняно високий рівень розвитку тваринництва у регіоні. Зауважимо, що саме ці землі становили додатковий ресурс для подальшого розорювання, у той час як губернії-сусіди такого резерву не мали (діагр. 2).

Діагр. 2. Співвідношення різних видів земельних площ по регіонах України на 1881 р.



Складено за [8, А, с. 10–19]

Протягом 1880-х рр. спостерігається подальше пожвавлення процесу розорювання земель на Півдні України, причому найвищі показники за обсягом площ утримує Херсонщина, у той час як за рівнем інтенсивності першість

здобуває Таврійська губернія. Якщо на 1881 р. на кожні 100 дес. таврійського земельного фонду припадало 39 дес. посівних площ, то на 1887 р. цей показник збільшився до 64 дес. По Херсонській губ. це співвідношення зросло від 49 до 78 дес., по Катеринославській – від 52 до 69 дес. [5, с. 261–262; 8, А, с. 16–19]. В цілому наприкінці 1880-х рр. орні землі Катеринославської губернії склали понад 2/3, а Херсонської – понад 3/4 їхніх територій. Тож можемо констатувати, що протягом перших 25 пореформених років площа орних угідь Півдня України збільшилася у 2,4 рази, причому у Таврійській губернії – майже 3,5 рази [5, с. 263]. Фактично, до 1890-х рр. рівень «розорювальної лихоманки» на півдні України досяг свого апогею та максимально охопив потенційні земельні ресурси регіону.

Зауважимо, що статистичні дані щодо розорених земельних площ південноукраїнських губерній, наведені у низці державних статистичних довідників початку ХХ ст., дивують нижчими показниками [1; 4, с. 66–69; 7, с. II–VI]. Станом на 1912 р. Департамент землеробства звітував, що на півдні України було розорано усього 64% земельного фонду (зокрема, на Катеринославщині – 63%, у Таврії – 61%, на Херсонщині – 68%), у той час як станом на 1887 р. тут вказано лише 46% [6, с. 30–31].

Такі цифрові розходження, скоріш за все, пов'язані із відмінностями у критеріях, що застосовувалися під час збирання інформації, та відмінностях щодо класифікації видів земельного фонду за її господарським призначенням та використанням. Зокрема, на початку ХХ ст. до складу орних земель статисти часто не долучали площі незасіяної орної землі: залежі, підсіки тощо. У даному контексті показовими є свідчення В. П. Семенова-Тянь-Шанського, де 57% земель вказуються як орні, а 43% становлять «інші, що знаходяться під залежжю, толокою, парою та сіножатями» [5, с. 263]. Останні якраз і виступали певним «резервним» джерелом, за рахунок якого якраз і збільшувалася кількість посівних площ протягом наступних десятиліть. Натомість в інших джерелах до орних земель не включали, приміром, саме сіножаті й толоки, Це і пояснює наявні відмінності у кількісних показниках упродовж пореформеного періоду. Проте, незважаючи на неможливість цілковитого співставлення даних, очевидним є висновок про відносне уповільнення процесу екстенсивного сільськогосподарського господарювання та розорювання земельних площ півдня України з останньої декади ХІХ ст.

Приріст посівних площ у південних степових губерніях за перші 27 пореформених років становив у середньому 207, 5%: в Херсонській – 69,1%, в Катеринославській – 95,6%, в Таврійській – 244,5%. Для порівняння: на Лівобережжі та Правобережжі цей показник становив відповідно 131,2% та 112,7% [9, с. 205]. З 1887 р. за чверть століття (1887–1912 рр.) приріст оранки у південних губерніях склав у середньому 18% [2, с. 122]. За 1881–1900 рр. посівні площі тут зросли на 36% [5, с. 268]. Згідно іншого хронологічного проміжку – 1887–1905 рр. – посівні площі півдня України збільшилися принаймні на 30,8%,



у той час як на Правобережжі та Лівобережжі ці показники становили лише 4,3% і 0,1% відповідно [9, с. 207].

Відтак, упродовж перших десятиліть пореформеного періоду екстенсивні процеси господарського освоєння земель у південноукраїнських губерніях вирізнялися високими темпами. За загальною площею розораних земель вони зрівнялися або принаймні наблизилися до «старих» хліборобських центрів України. Приріст посівного земельного фонду на півдні України становив більше половини всього приросту посівних площ в Європейській Росії. Земельні ресурси для екстенсивного розвитку зернового виробництва в цілому вже були освоєні та вже знаходилися в експлуатації, тож з початку ХХ ст. орні площі в південноукраїнських губерніях зростали повільніше. За таких обставин важливого значення набувало питання інтенсифікації, тобто зростання агрокультурного рівня землеробства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ведомость о площади лугов и удобной земли. 1912 г. *Російський державний історичний архів*. Ф. 1290. Оп. 6. Спр. 2. Арк. 95–96.
2. Городецький С. Сільське господарство Поділля перед світовою війною. Ч. 1. Перед світовою війною. Вінниця: Віндерждрук. ім. Леніна ім. Леніна, 1929. 208 с.
3. Островский А. В. Зерновое производство Европейской России в конце XIX – начале XX века. Санкт-Петербург: ООО «Полторак», 2013. 416 с.
4. Реснт О. П., Сердюк О. В. Сільське господарство України і світовий продовольчий ринок (1861–1914 рр.) : монографія. К.: Ін-т історії України НАН України, 2011. 365 с.
5. Россия. Полное географическое описание нашего Отечества. Настольная и дорожная книга / под ред. В. П.Семенова-Тян-Шанского. Т. 14. Новороссия и Крым. Санкт-Петербург: Изд. А. Ф.Девриена, 1910. 618 с.
6. Сельскохозяйственный промысел в России / ГУЗиЗ. Петроград : Деп. земледелия, 1914. 111 с.
7. Статистика Российской империи. ТЛIII. Урожай 1901 г. Т. III. Посевные кормовые травы. Лен и конопля. СПб., 1902. С. II–VI.
8. Статистический временник Российской империи / изд. Центр. стат. ком. М-ва внутрен. дел. Сер. 3. Вып. 4: Распределение земель по угодьям в Европейской России, за 1881 год. Санкт-Петербург, 1884. 431 с.
9. Теплицький В. П. Реформа 1861 року і аграрні відносини на Україні (60-90-ті роки ХІХ ст.). К.: Видавництво АН УРСР, 1959. 308 с.



*Nataliia Chernikova, Diana Shchepova
(Dnipro, Ukraine)*

DYNAMICS OF DEVELOPMENT OF MERINO SHEEP BREEDING IN THE SOUTH OF UKRAINE DURING 19th CENTURY

Merino sheep of the south of Ukraine from the moment of origin had exclusively business direction, as more than 90% of wool, the main product, went on sale. Therefore, dependence on market conditions was one of the defining features of its development [1]. This was the first seen on the dynamics of its development.

The first crisis in the development of sheep happened in 1830-40 and was caused by falling of wool prices. For example, in the 1820's the Vassal received for a fee of wool from 105 to 150 rubles in assignments for pood, then in 1842 –less than 70 rubles [5: 156]. On average over the 20-year gap (since the 1820s), the cost of merino wool has declined by 60%.

On the one hand, this had positive result and pauses uncontrolled *merynomania* in the region, helping to stabilize certain area. After all, high prices for wool, the availability of pasture land, breeding stock, state support, etc. did not guarantee success and profitability. After all, often such endeavours either ended in failure, or the owners simply lost interest in the popular "entertainment," which required, of course, significant efforts, knowledge, and investment. In this case, the shepherds were passed into the hands of more affluent owners [2: 31; 14: 20]. So in the middle of the 19th century in the southern Ukrainian region there was a certain institutionalization of commercial merino sheep with the formation of the main centres of its development. In total, there were more than 500 merino sheep farms, more than 70 of which had already been famous for exporting products to European markets. In 25 years, the number of sheep in the Kherson province increased 7 times, in Ekaterinoslav tenfold, reaching 3 million heads in the middle of the 19th century.

During the first half of the 19th century merino sheep as a branch of entrepreneurship has achieved significant development, occupying a prominent place in the agricultural sector of the economy of the southern region and bringing owners significant profits. Positive dynamic processes accompanying the development of the industry to the mid-1860s.

Table 1. Number of merino sheep in the southern provinces (thousand heads), 1823-1913

Provinces	1823	1848	1861	1866	1871	1880s	1913
Ekaterinoslav	115	1,120	1,950	2,127	1,741	1,833	160
Tavriya	?	965	1,754	2,860	2,892	1,382	369
Kherson	119	866	1,225	2,075	1,670	1,413	147
Total in the south of Ukraine	234+ ?	2,952	4,929	7,062	6,303	4,628	677

Sources: own elaboration from [2: 44; 6: 28; 12: 363–364; 8: 207; 9: 121–122].

However, certain successes have caused certain problems, which in combination with foreign economic factors since the second half of the 1860s marked a permanent crisis in this area. It is primarily found on display in quantitative terms. Reaching the peak in the mid-1860s of the 19th century, over the next 5 years fine-wool sheep decreased by almost 1/5: in Ekaterinoslav province by 18%, in Kherson province by

19.5%, and only in Tavriya province, where it reached its peak, it maintained a positive trend for several years.

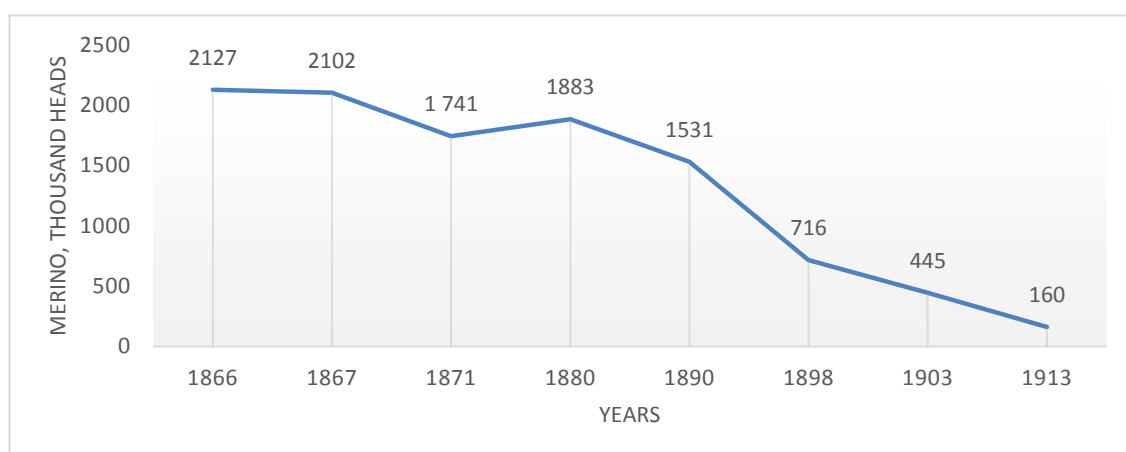
An indicative trend in the development of merino sheep in the southern Ukrainian provinces was, first, a decrease in the number of farms focused on commercial sheep, and secondly, the size of the flocks themselves, and thus –a reduction in the number of merinos in the region.

In the 80s of the 19th century the crisis of fine-wool sheep breeding has reached a threatening scale, covering, by the way, the Russian regions of development of this industry. During 1871-81 merino flocks in the southern Ukrainian provinces decreased by another 1/4, and among Taurian owners, they halved in general [13: 2: 69]. Exceptions were great sheepfold farm, where during 1870-80 the owners managed to increase stock despite the significant and irreversible reduction in small farms.

Due to the threatening situation in the merino sheep industry, the government has taken a number of measures to find ways out of the crisis. At the initiative of the Ministry of State property in 1880 began a comprehensive study of sheep in the regions of the Russian Empire; in 1879-84, congresses of shepherds, wool-industrialists, and manufacturers were held in Kharkiv to discuss urgent branch problems. However, these measures did not yield tangible practical results. Due to the stabilization of the situation with harvests and rising prices and demand for bread, it again –and finally– lost the lead in competition with commodity agriculture. Therefore, the process of reducing merino sheep continued until the First World War. During the 1880-1913, the quantitative losses of the merino population in the southern Ukrainian region amounted to 85%.

For example, consider the dynamics of the reduction of the merino population in the Ekaterinoslav province. In 46 years, it decreased 13 times, and the intensity of this process was highest in the late 1890's and during 1903-13.

Figure 1. The number of merino sheep in the Ekaterinoslav province, 1866-1913



Sources: own elaboration from [4: 244–247; 7: 156; 10: 9; 11: 9; 9: 121–122].

In the early 20th century contemporaries noted a steady decline in the number of specialized sheep farms in the region. During the 1900-07 almost 1/2 medium and small shepherds finally ceased to exist, and the owners of large ones cut merino sheep herds in half or even 70–80% [9: 124–125]. By the way, the reduction of sheep (simple breeds) was also observed in peasant farms, due to lack of own and high cost of leased

pastures [3: 45]. In Tavriya province that was a powerful centre in the region of sheep, sheep survived only in isolated farms. "Merino sheep", said Y. Y. Polferov [9: 121], "is experiencing the last stage of its decline."

Despite the important role of merino sheep in the agricultural sector of the economy and the significant achievements of local shepherds, this industry in the early 20th century lost leading positions. Prerequisites and causes of the crisis that accompanied the merino sheep in the south region began to emerge from the 1860's and significantly appeared since the 1880s. They were due to the situation on the European market (foreign economic conjunction), internal economically factors and local specifics.

REFERENCES

1. Chernikova, Nataliia (2022). The Rise and Fall of merino Sheep Breeding in the South of Ukraine during the Long 19th Century. *Historia Agraria*. Issue 87. DOI: 10.26882/histagar.087e07c.
2. Chernopyatov, Ilya (1873). *Historical Sketch of the Development of Fine-Fleece Sheep Breeding in Russia and a Review of its Current State* [in Russian]. Moscow: Printing House of Grachev i C^o.
3. Chirvinskiy, Nikolay (1903). *A Situation of Cattle Breeding in Russia* [in Russian]. St. Petersburg: Printing House of V. Kirshbaum.
4. *Commemorative Book of the Ekaterinoslav Province for 1867* [in Russian] (1867). Ekaterinoslav: Printing House of the Provincial Board.
5. Gersivanov, Nikolay (Comp.) (1849). *Military-Statistical Review of the Russian Empire* [in Russian]. Vol. 11, part 2. St. Petersburg: Printing House of the Highest Order at the 1st Branch of the General Staff Department.
6. Gulishambarov, Stepan (1896). *Results of Trade and Industry in Russia during the Reign of Emperor Nicholas I (1825-1855)* [in Russian]. St. Petersburg: V. Kirshbaum Printing House.
7. Ministry of State Property of the Department of Agriculture and Rural Industry (Comp.) (1886). *Study of the Current State of Sheep Breeding in Russia 7: Sheep Breeding in the Baltic Provinces: General Final Review of the Current State of Sheep Breeding in Russia* [in Russian]. St. Petersburg: Printing House of V. F. Kirshbaum.
8. Ostrovskiy, Alexandr (2014). *Livestock Raising in European Russia in the Late 19th-early 20th Centuries* [in Russian]. St. Petersburg: ООО "Poltorak".
9. Polferov, Yakov (1915). *The Current State of Sheep Breeding in Russia: Economic Monograph* [in Russian]. 2nd ed. Petrograd: Editorial Office of the Periodical Edition of the Ministry of Finance *Vestnik Finance/Trade and Industrial Newspaper*.
10. *Review of the Ekaterinoslav Province for 1898* [in Russian] (1899). Ekaterinoslav: Printing House of the Provincial Board.
11. *Review of the Ekaterinoslav Province for 1903* [in Russian] (1904). Ekaterinoslav: Printing House of the Provincial Board.
12. Skalkovsky, Apollon (1853). *Experience in the Statistical Description of the Novorossiia Territory* [in Russian]. Part 2. Odessa: Printing House of Frantsov and Nitche.



13. Statistical Department of the Ekaterinoslav Provincial Zemstvo (Comp.) (1886b). *Collection of Statistical Information on the Ekaterinoslav Province 3: Slavic-Serbian district* [in Russian]. Ekaterinoslav: Y. M. Chaussky's Printing House.

14. Verner, Konstantin (Ed.) (1889). *Collection of Statistical Information on the Tauriya Province 9: Commemorative Book of the Tauriya Province* [in Russian]. Simferopol: Printing House of Newspaper *Крым*.

Vira Chornobai
(*Dnipro, Ukraine*)

FORMATION OF ENGLISH LANGUAGE COMMUNICATIVE
COMPETENCE FOR FUTURE SPECIALISTS IN AGRICULTURAL COMPLEX
(TUTOR ASPECT)

The growing need for highly qualified specialists in the field of agriculture forces the orientation of the university's educational policy to be oriented towards the interrelation of the profession by conspiracy (in English). That is why a foreign language has become an integral part of professional training. Teaching foreign languages at the non-language faculty of a higher education institution requires the development of foreign language communicative competence in the professional sphere of communication.

With the development of the needs of society, the emphasis of learning foreign languages in higher education changed, it became necessary to form a foreign language communicative competence. The problem of development of communicative competence in the process of learning a foreign language was studied in the works of L. Byrkun, O. Vyshnevsky, I. Zymnaya, Y. Passova, T. Sirik and others. The concept of communicative competence as a generalized communicative property of personality, including developed communicative abilities and formed skills and abilities of interpersonal communication, knowledge of its basic laws and rules directly or in connection with the study of other problems are considered in the works of O. Bodalyov, Y. Emelyanov, V. KanKalyk, O. Kyrychuk, J. Kolomynsky, O. Krylov, N. Kuzmina, I. Ladanov, A. Panfilova, L. Petrovska and others. Most scholars consider communicative competence to be an important component of professional competence, which has its own specifics in each activity.

Foreign language communicative competence is an integral characteristic of the professional activity of a specialist, which covers the following substructures:

- activity (skills, knowledge, abilities and methods of professional activity); - communicative (skills, knowledge, abilities and methods of professional communication). E. Bibikova defines professional competence as an integrative quality of a specialist's personality - a systemic phenomenon that includes knowledge, skills, abilities, professionally significant properties that ensure the effective performance of their own professional responsibilities. As an integrative education, professional competence covers functional, motivational, reflective and communicative components [1, c. 58].

Modern research offers different definitions of communicative competence: in some it is the level of formation of interpersonal experience necessary for an individual to function successfully in a certain society within his own abilities and social status (T. Wolfowska); in others, it is a person's ability to communicate as a complex multicomponent dynamic holistic speech activity, the nature of which can be influenced by various factors (O. Petraschuk); or as the ability to coordinate the interaction of its individual components to ensure the efficiency and effectiveness of communication (V. Topalova).

An important structural component of professional competence is communicative competence, which is a qualitative characteristic of the personality of the specialist and includes a set of scientific and theoretical knowledge, practical skills in the field of professional communication, experience of professional interaction, sustainable motivation of professional communication. Pedagogical and communicative activity taking into account the corresponding abilities, abilities, skills has the general semantic characteristics. This testifies to the existence of general theoretical and methodological principles, because the preparation of the student for communicative and pedagogical activities allows to create the basis for his professional development as a future military specialist. Features of decision making by the teacher, and in the future, the employer makes high demands on both the general development and the development of his communication skills as the basis of communicative competence. In particular, we are talking about such traits as sociability, tact, flexibility in relationships, observation, the ability to establish business and emotional contact. On the other hand, the creative nature of the serviceman's work, the dynamism and variability of communication situations eliminates the element of programming and standardization of his actions.

One of the pedagogical conditions for the formation of foreign language communicative competence is individualization of learning through the introduction of academic counseling (tutoring) and a system of practical communicative tasks aimed at developing components of the studied competence (linguistic, speech and socio-cultural). The phenomenon of tutoring is closely connected with the history of European universities in medieval Europe, as it originated around the XIV century at the classical English universities of Oxford and Cambridge.

The tutor has the following main functions: a) diagnostic - mastery of methods for diagnosing abilities, level of acquired knowledge and skills and abilities of cadets); b) projection - the ability to develop a long-term plan for the development of the cadet's personality; c) implementation - assistance to the cadet in advancing the individual educational route; d) analytical - assistance to the cadet in adjusting his individual plan, reflection and analysis of educational activities.

The main purpose of tutoring is the formation of skills of self-education and creative solution of professional problems, learning effective methods of development and implementation of research projects in various fields of practice and more. Therefore, this form of organization of the educational process involves mostly individual consultations, the use of design and game techniques, the introduction of information and case technologies.

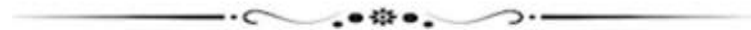
We can conclude that communicative competence considered by scientists in both broad and narrow senses: in a broad sense – it consists of linguistic, speech, socio-



cultural, sociolinguistic, discursive and strategic competence; in the narrow – as a practical mastery of cadets' speech skills at the level sufficient for foreign language communication in four types of speech activity: listening, speaking, reading, writing in typical situations.

REFERENCES

1. Bibikova E. V. (2006). Metodika formirovaniya inoyazychnoj kommunikativnoj kompetentnosti budushchih ekologov [*Methods of foreign language communicative competencies forming of future ecologists*]. Sbornik materialov nauchno-prakticheskoy konferencii. Minsk. S. 54–64. (in Russian)
2. Hutors'kij A. V. (2003) Klyuchevye kompetencii kak komponent lichnostno-orientirovannogo obrazovaniya [*Key competencies as a component of personality-oriented education*]. Narodnoe obrazovanie. №2. S. 50–60. (in Russian)
3. Finegan E. Language: its structure and use / Edward Finegan, Niko Besnier. San Diego, London: Harcourt Brace Jovanovich, 1989. 546 p. (in English)



**АГРАРНА ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ / AGRARIAN ECONOMY AND
MANAGEMENT**

Олександр Атамас
(Дніпро, Україна)

**ОСОБЛИВОСТІ КЛАСИФІКАЦІЇ ФІНАНСОВИХ ІНВЕСТИЦІЙ ДЛЯ ЦІЛЕЙ
БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ**

Методологічні засади бухгалтерського обліку фінансових інвестицій та відображення інформації про них у фінансовій звітності встановлено П(С)БО 12 «Фінансові інвестиції». Окремі фінансові інвестиції обліковуються з урахуванням норм П(С)БО 13 «Фінансові інструменти».

Для підприємств, що складають фінансову звітність за міжнародними стандартами, відображення інвестицій у звітності регулюється МСФЗ 10, МСФЗ 12, МСБО 27, МСБО 28, а також застосовуються положення МСФЗ 7, МСФЗ 9 та МСБО 39.

Відповідно до П(С)БО 13 фінансові інвестиції – активи, які утримуються підприємством з метою збільшення прибутку (відсотків, дивідендів тощо), зростання вартості капіталу або інших вигід для інвестора [3].

Усі інвестиції можна класифікувати за такими основними критеріями: термін перебування як активу і мета утримання, а також предмет інвестиції.

Залежно від терміну перебування як активів підприємства фінансові інвестиції поділяються на:

- довгострокові фінансові інвестиції, які відображаються у складі необоротних активів Балансу (Звіту про фінансовий стан);
- поточні фінансові інвестиції, інформація про які відповідно включається до розділу з оборотними активами Балансу (Звіту про фінансовий стан). Особливим видом поточних фінансових інвестицій є еквіваленти грошових коштів.

Чіткого визначення, які інвестиції слід вважати довгостроковими, а які поточними, П(С)БО не містять. Проте НП(С)БО 1 дає визначення оборотних та необоротних активів:

- оборотні активи – гроші та їх еквіваленти, що не обмежені у використанні, а також інші активи, призначені для реалізації чи споживання протягом операційного циклу чи протягом 12 місяців з дати балансу;
- необоротні активи – всі активи, що не є оборотними.

Тому обґрунтованим з точки зору НП(С)БО 1 є підхід до інвестицій, наведений у пунктах 2.12 та 2.34 Методрекомендацій № 433:

- довгострокові фінансові інвестиції – фінансові інвестиції на період більше одного року, а також усі інвестиції, які не можуть бути вільно реалізовані в будь-який момент;
- поточні фінансові інвестиції – фінансові інвестиції на строк, що не перевищує один рік, які можуть бути вільно реалізовані в будь-який момент (крім інвестицій, які є еквівалентами грошових коштів), а також сума довгострокових фінансових інвестицій, що підлягають погашенню протягом



12 місяців з дати балансу [1].

До кожного з вищенаведених видів інвестицій можуть належати інвестиції, які класифікуються залежно від об'єктів інвестування [2]:

- інвестиції в інструменти капіталу (акції, частки у капіталі, відмінні від акцій, паї);
- інвестиції у боргові інструменти (облігації та подібні);
- інвестиції у похідні інструменти.

Кожну категорію інвестицій можна кваліфікувати залежно від мети її придбання: для перепродажу, утримання до погашення (боргові інструменти) або утримання безстроково (інструменти капіталу).

Інвестиції, які за своєю суттю є довгостроковими, але придбані для перепродажу протягом 12 місяців або такі, що можуть бути продані у будь-який момент, слід обліковувати як поточні інвестиції.

Таким чином, ключовим елементом при кваліфікації інвестиції є мета її використання.

Залежно від рівня впливу інвестора на підприємство, інструменти капіталу якого було придбано, ПБО 12 та ПБО 13 розрізняють такі види фінансових інвестицій:

- інвестиції в асоційовані підприємства;
- інвестиції у дочірні підприємства;
- інвестиції у спільну діяльність.

Застосування правильної класифікації фінансових інвестицій надає можливість отримати правдиву та неупереджену інформацію користувачам фінансової звітності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Методичні рекомендації щодо заповнення форм фінансової звітності, затверджені наказом Мінфіну України від 28.03.2013 р. № 433.
2. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 12 «Фінансові інвестиції», затверджене наказом Мінфіну України від 26.04.2000 р. № 91.
3. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 13 «Фінансові інструменти», затверджене наказом Мінфіну України від 30.11.2001 р. № 559.

Марія Багорка
(Дніпро, Україна)

ФОРМУВАННЯ КОМПЛЕКСНОЇ СИСТЕМИ АГРАРНОГО МАРКЕТИНГУ ПІДПРИЄМСТВА

Сучасні реалії національної економіки характеризуються цілим рядом змін, які стосуються конкурентного середовища, системи управління, вимог та вподобань споживачів, відносин між суб'єктами ведення бізнесу та державою, процесами глобалізації бізнесу тощо. Аграрна сфера економіки не є в цій ситуації винятком. Зміни, які відбуваються в діяльності аграрних підприємств на пряму пов'язані зі змінами зовнішнього середовища.

Турбулентність зовнішнього середовища, високий рівень конкуренції змушує здійснити переоцінку принципів і характеристик ведення сучасного агробізнесу і кардинально змінити підходи до системи виробництва, збуту, управління підприємствами. В таких умовах стає актуальною переорієнтація аграрних підприємств на засади маркетингу та активне впровадження комплексної системи маркетингу в їх повсякденну діяльність.

В аграрній галузі маркетинг пов'язаний з процесом виробництва аграрної продукції, її переробкою, зберіганням, транспортуванням, розподільчою, збутовою політикою доведення її до кінцевого споживача. Аграрний маркетинг виступає складовою системи внутрігосподарського управління, діяльність якої пов'язана з дослідженням, аналізом ситуації на ринку, вивчення співвідношення між попитом і пропозицією, розробка заходів маркетингового орієнтування збутової діяльності підприємств, розробка асортиментної політики щодо виробництва конкурентоспроможної продукції для задоволення потреб і вимог споживачів. Маркетингова діяльність має наповнюватися не тільки різними заходами, а й чітко координуватись і плануватись в сучасних умовах.

Аграрний маркетинг – це процес, який починається з прийняття рішення про виробництво продукції, охоплює всі аспекти ринкової структури або системи, як фінансові та інституційні, засновані на техніко-економічних міркуваннях, і включає до- і післязбиральні операції, збирання, сортування, зберігання, транспортування та розподіл.

На сьогодні ринок вже не функціонує безсистемно, а має ознаки злагодженої, регульованої системи, в якій головна роль належить споживачу, і ці ознаки сучасного ринку обумовлюють сутнісну характеристику сучасного маркетингу. Вимоги до якості продукції, до основних її технічних характеристик, сервісного обслуговування, надання консультативних послуг висуває споживач, а підприємствам залишається «боротися» за свого споживача, тобто приймати участь у конкурентній боротьбі.

Близнюк С.В. зазначив, що «на етапі розвитку XXI століття переважна більшість галузей економіки функціонує в умовах постійно зростаючого попиту на продукцію, і тому поряд із системою управління виробництвом провідне місце займає маркетинг» [1, с. 56].

«Комплексна система маркетингу підприємства являє собою внутрішньо організовану по відношенню до зовнішнього середовища сукупність взаємопов'язаних складових (економічних, соціальних, організаційних, технічних та технологічних), цілісна єдність яких забезпечує, з одного боку, задоволення потреб споживачів, а з іншого – досягнення господарюючим суб'єктом поставлених цілей» [2, с. 103].

В класичному визначенні маркетинговий комплекс складається з сукупності елементів, оптимальне поєднання, співвідношення і частки яких дадуть змогу розв'язати усі завдання, які пов'язані з маркетинговими цілями, маркетинговим спрямуванням, стратегіями розвитку.

Важливо, щоб кожен з елементів маркетингового комплексу використовувався в поєднанні з іншими інструментами, тому що тільки при сумісній дії, вони можуть дати позитивний результат, діючи окремо, вони



втрачають багато можливостей, а разом вони допомагають оперативно реагувати підприємствам зміни ринкового середовища і адаптуватися до цих змін [3, с. 44].

Отже, можна констатувати, що в основі комплексної системи маркетингу лежить класичний для маркетингу комплекс маркетингу – сукупність маркетингових інструментів, поєднання яких здатне забезпечити виконання поставлених завдань і маркетингових цілей.

За результатами досліджень Фомішиної В.М. «планування комплексу маркетингу підприємства починається з комплексного дослідження ринку, тому що він має бути орієнтований на задоволення потреб споживачів» [4, с. 290].

Маркетингова система – це повторюваний процес встановлення та розвитку відносин із клієнтами, щоб максимізувати цінність протягом усього життєвого циклу продукту та стимулювати зростання прибутків.

Комплекс маркетингу виступає основою всієї системи аграрного маркетингу, а управління даним комплексом стає головним завданням для досягнення успішності на ринку. В той же час, не треба забувати, що система управління комплексом маркетингу не є універсальною для всіх підприємств, саме тому для випередження конкурентів необхідно шукати нові, оптимальніші підходи до аналізу та вдосконалення комплексної системи аграрного маркетингу підприємства. Принципи маркетингу, основу яких становить покупець мають бути реалізовані через механізми імплементації маркетингового менеджменту, при цьому реалізація усіх стратегічних маркетингових цілей є можливим при дії системи маркетингу як єдиного комплексу маркетингових інструментів.

Кожне підприємство повинно само формувати свій ефективний комплекс, зважаючи на велику кількість факторів, перш за все особливість товару і тип ринку, життєвий цикл товару, обрану стратегію його просування. Безумовно, при формуванні даної системи на підприємстві необхідно враховувати усі складові. Використання концепції Marketing mix в маркетингово-орієнтованій діяльності підприємств допоможе сформулювати програму, алгоритм виконання якої допоможуть досягти цілей, відповідно до місії організації. Модель Marketing mix, або так званий комплекс маркетингу є основним елементом будь-якої системи маркетингу. Такі ознаки даної моделі як простота, але в той же час універсальність роблять її загальноприйнятною для підприємств усіх сфер діяльності.

ефективна робота аграрного підприємства залежить від синергічного поєднання маркетингових інструментів з урахуванням особливостей продукції, ринку, поведінки та потреб споживачів, із системою маркетингового управління. Ми переконані, що для аграрних підприємств таке поєднання і буде становити його комплексну систему маркетингу.

Процес розроблення та формування комплексної системи маркетингу для аграрного підприємства охоплює наступні етапи:

- дослідження ринку (конкурентного середовища, особливостей попиту і купівельної поведінки споживачів, з'ясування масштабу потенційного і незадоволеного попиту);
- вибір цільового сегмента ринку і формулювання зорієнтованої на його специфіку маркетингової стратегії;

- формулювання мікс-концепції маркетингу – системи заходів щодо ефективного використання результатів маркетингових досліджень, ресурсів і можливостей підприємства з метою досягнення найвигіднішого співвідношення витрат і ефектів від них, очікуваних позицій у конкурентній боротьбі, максимального визнання споживачів;
- реалізацію передбачених маркетингових заходів;
- аналіз результатів і коригування подальших дій.

Таким чином, методичні підходи, які стосуються комплексної системи маркетингу аналізу її елементів та оцінки ефективності за основними напрямками оцінки витрат, функцій та неекономічних показників маркетингу з використанням економіко-математичних методів і моделей з чітко визначеним алгоритмом, дозволить ефективно організовувати злагоджену роботу системи маркетингу на підприємстві, оцінити досягнуті кінцеві результати маркетингової діяльності, а також прийняти ефективні управлінські рішення.

Усі із перерахованих елементів маркетингу є основними і в сумісному використанні, вони формують систему, яку підприємства аграрної та інших галузей мають як маркетингову використовувати постійно в залежності від роботи підприємства, а також ринкової ситуації. Вміння правильно використовувати вище зазначені елементи є основою маркетингової комплексної системи для агровиробників.

ЛІТЕРАТУРА

1. Близнюк С.В. Маркетинг в Україні: проблеми становлення та розвитку. К.: ІВЦ Вид-во «Політехніка», 2003. 384 с.
2. Багорка М.О., Юрченко Н.І. Формування комплексної системи маркетингу на підприємстві. *Вчені записки Таврійського національного університету ім. В.І. Вернадського. Серія «Економіка і управління»*. 2020. Том. 31 (70). № 1. С. 102–108.
3. Багорка М.О. Формування екологічно орієнтованого комплексу маркетингу в аграрному виробництві. Міжнародний науково-виробничий журнал «Економіка АПК». 2017. №5, травень. С. 43–51.
4. Фомішина В.М. Трансформація складових класичного «комплексу маркетингу підприємства» у сучасний «комплекс маркетингу споживача». *Науковий вісник НЛТУ України*. 2015. Вип. 25.2. С. 288–293.

*Ольга Баранник, Оксана Павленко
(Дніпро, Україна)*

РИНОК ПЕРЕСТРАХУВАННЯ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Оглядовий ринок перестрахування Aon Global Reinsurance Trends визначає, що глобальний капітал перестраховиків збільшився на 4% до нового максимуму в 650 млрд. доларів (до кінця 2020 року) завдяки триваючому відновленню ринку капіталу, випуску нових акцій і зниження курсу долара



США, але він майже не змінився в порівнянні з 4 кварталом 2020 р. Зростання на 4% в порівнянні з аналогічним періодом минулого року був в значній мірі обумовлений знеціненням долара США в четвертому кварталі, особливо по відношенню до євро, яке є валютою звітності декількох великих перестраховиків). При постійних обмінних курсах базове зростання було близьким до 1%, що було обумовлено нереалізованим прибутком за облігаціями (пов'язаним зі зниженням процентних ставок), зниженням суми капіталу, що повертається інвесторам (через невизначеність, викликану пандемією) і іншими факторами. У той час як ряд регіонів зазнали збитків в останні роки і побачили зміну тарифів, порівняно з цими результатами, в цілому ринок перестраховування продовжував зростати з початку 2021 р. [2].

Якщо проаналізувати український ринок перестраховування, можемо побачити, що основна тема більшості пролонгацій договорів перестраховування була зосереджена навколо умов контрактів, зокрема для тих, які були продовжені до піку переговорів про покриття ризиків COVID 19, в 2020 році. Новий капітал, що з'явився на ринку за останній рік, допоміг зупинити подальше зниження, і перестраховики продовжують оцінювати нові напрямки для зростання. Щоб досягти цієї рівноваги, альтернативний капітал компенсував зниження традиційного капіталу на 2 млрд. дол., що склало 96 і 554 млрд. дол. відповідно. Незважаючи на скорочення традиційного капіталу, перестраховики повідомили про зростання прибутку за квартал, оскільки попереднє підвищення тарифів на перестраховування перевищило вплив збитків зимових штормів в Техасі і резервування додаткових збитків, пов'язаних з COVID 19, зі страхування життя. Більше 80% застрахованих збитків припало на США [1].

В 1 кварталі 2021 року в Україні обсяг страхових платежів належних перестраховикам склав 2286 млн. грн, перестраховикам-нерезидентам 1169 млн. грн., а в 1 півріччі 2021 року цей показник склав 4661 млн.грн, з них 2729 перестраховикам-нерезидентам. Страхові платежі від перестраховувальників за видами іншими ніж страхування життя в 1 півріччі 2021 року склали 1646,2 млн.грн, з них від перестраховувальників-нерезидентів – 14,8 млн.грн., в тому числі в 1 кварталі 7,5 млн.грн та в II кварталі – 7,2 млн. грн [3].

ЛІТЕРАТУРА

1. Глобальна перестраховальна місткість. *Журнал «Insurance TOP»*. 2021. №8 (84). С. 15. URL: <https://forinsurer.com/files/file00718.pdf>
2. Огляд ринку перестраховування: глобальний капітал перестраховиків \$650 млрд. *Журнал «Insurance TOP»*. 2021. №4(80). С. 17–18. URL: <https://forinsurer.com/files/file00712.pdf>
3. Статистика страхового ринку України. *Офіційний сайт Forinsurer*. URL: <https://forinsurer.com/stat>



*Роман Безус
(Дніпро, Україна)*

СТАЛІЙ РОЗВИТОК АГРАРНОГО СЕКТОРУ В УМОВАХ ІНСТИТУЦІЙНИХ ЗМІН

Одним із головних питань в розвитку економіки України є забезпечення її сталого розвитку під яким розуміється рівновага розвитку середовища людей та природного середовища в якому людство розвиває свою діяльність. Основою будь-яких інституціональних та інституційних змін є система інституціонального та інституційного розвитку соціально-економічних явищ на рівні територіальних одиниць держави, взаємовідносини її складових частин між собою, а також ефективна інтеграція зазначеної регіональної системи з системою розвитку органічного виробництва на загальнодержавному рівні [8].

На теперішній час, в умовах проведення реформи децентралізації влади, в Україні змінюється система державного управління регіональним розвитком, що в окремих випадках призводить до погіршення показників ефективної діяльності регіонів, зокрема в сфері сільськогосподарського виробництва.

Недоліки існуючих форм інституціонального регулювання економічних процесів на регіональному рівні, слабка взаємодія складових інституціональної територіальної системи стали факторами, що посилили негативні процеси в країні і суттєву соціально-економічну дисгармонію розвитку територій, а потреба в розвитку органічного агровиробництва як однієї із форм диверсифікації сільськогосподарського виробництва, створення дієвої й ефективної системи інститутів розвитку органічного сектору є в наш час одними з першочерговим завданням органів регіональної влади, у зв'язку з чим актуальним завданням є формування ефективної системи інституціонального забезпечення розвитку органічного агропромислового виробництва регіону [1–4].

Різні аспекти оцінки сталого середовища розглядали у своїх наукових працях багато вітчизняних і закордонних науковців таких як І. Бистрякова, В. Благодатного, З. Бриндза, В. Будзьяк, В. В'юн, П. Гайдуцький, О. Гудзинський, П. Саблук, М. Куницька-Ляш, Т. Лозинська, І. Червен, М. Куліш, В. Месель-Веселяка, В. Гречкосій, І. Гуровата, Л. Мельник, Є. Мішеніна, Т. Ніколієнко, В. Тарасова, О. Фурдичка та ін.

Дослідженню розвитку інституціональних процесів в економіці в цілому і в сільському господарстві зокрема присвячені наукові праці О. Гончаренко, С. Ілляшенко, Л. Антонюка, Н. Апатової, Ю. Бажала, В. Вишневецького, В. Гейця, В. Дементьева, П. М. Леоненко, В.Н. Тарасевича, П. Юхимчука, А. Чухно, Ю. Яковця та інші не менш поважні особистості.

Але стрімкий розвиток органічного агровиробництва в Україні, розвиток ринку органічної сільськогосподарської продукції і потреба його раціонального оптимального входження в загальну систему аграрного бізнесу в Україні, сприяння сталому розвитку економічних процесів як в сільськогосподарській галузі так і в дотичних галузях народного господарства потребує впровадження такої форми організації регіонального розвитку, яка б



дозволила оптимізувати інституціональні системи органічного сектору та поліпшити в цілому економічну ситуацію щодо сталого розвитку сільського господарства в цілому та окремих його галузей як на регіональному рівні, так і в цілому в державі. Враховуючи форму державного устрою, а Україна є унітарною державою, основні нормативні документи, що регламентують розвиток органічного агровиробництва в Україні приймаються на загальнодержавному рівні. З метою удосконалення інституційного регулювання органічного виробництва, зберігання, транспортування обігу та маркування органічної продукції та адаптації вимог органічного законодавства до права ЄС (оскільки більше 70% органічної продукції виробленої в Україні експортується до країн ЄС) Верховною Радою України був прийнятий новий Закон України «Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції» (№ 2496-VIII, набрав чинності 02 серпня 2018 р., вступив в дію з 02 серпня 2019 р.) [4–6].

Щодо загальних пропозицій та рекомендацій впровадження органічних технологій в сільськогосподарську діяльність господарств Дніпропетровської області, то ми пропонуємо наступні кроки:

1. Здійснити повну паспортизацію земельних ділянок господарств з можливим виділенням конкретних земельних ділянок для ведення органічного агровиробництва, а при необхідності створення окремих структурних, або юридичних одиниць для можливого уникнення паралельного виробництва культур.
2. Забезпечити, щоб основні стейкхолдери господарств розуміли очікувані зміни та труднощі, а також довгострокові вигоди органічного агровиробництва та були вмотивовані до змін умов праці.
3. Враховуючи максимальні витрати на початку переходу до органічного агровиробництва в господарствах, потрібно приділити увагу пошуку інвестиційного капіталу на державному або міжнародному рівні щодо розвитку цього виду аграрного бізнесу.
4. При умові недостатнього фінансування перехідного етапу потрібно розглянути можливість диверсифікувати ринкові можливості суб'єкта господарювання.
5. Потрібно надавати перевагу тим видам аграрного виробництва та можливої подальшої переробки, що дасть змогу отримати продукцію з збільшеною доданою вартістю для окремих видів продукції господарств.
6. В процесі аграрного виробництва, якщо на підприємстві виробляється не тільки органічна продукція, то потрібно забезпечити запобігання змішуванню органічних продуктів з неорганічними.
7. Важливим є організація прозорості технологічних процесів через простежуваність і перевірку методів виробництва, транспортування та переробки.
8. Підприємства, зацікавлені в переробці або іншому використанні органічних сільськогосподарських продуктів, повинні враховувати попит споживачів на переробку з низьким рівнем обробки. Це може стосуватися смаку, справжності, ступеня обробки, занепокоєння щодо

конкретних добавок, поживного складу, ступеня зручності, рівня використання енергії та пробігу, а також безпеки харчових продуктів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Act of Sweden on organic production control (SFS 2013:363) from 23 May 2013. *Web-site Eco-Lex*. URL: <http://www.ecolex.org>.
2. Артиш В. І. Особливості органічного агровиробництва в концепції сталого розвитку АПК України. *Економіка АПК*. 2012. № 7. С. 19–23.
3. Global organic farming statistics and news. URL: <http://www.organicworld.net>.
4. Заєць В. Законодавче регулювання та державна підтримка. URL: https://drive.google.com/drive/u/3/folders/14bHB8bmAVDYaY3tWNJCOrukfVCuh_rQ2.
5. Саблук П. Т. Розвиток інституцій удосконалення механізму реформування аграрного сектору економіки. *Економіка АПК*. 2010. № 10. С. 3–10.
6. Ринок органічної продукції в Україні URL: <http://agro-business.com.ua/agro/podiia/item/9994-rynok-orhanichnoi-produktsii-v-ukraini.html>.
7. Organic Market Development in Ukraine. URL: <https://ukraine.fibl.org/en/ua-about-project.html>.
8. International Co-operative Alliance. *Cooperative identity*, 2020. URL: <https://www.ica.coop/en/cooperatives/cooperative-identity>.

*Олена Бербець
(Дніпро, Україна)*

СУЧАСНИЙ СТАН РОЗВИТКУ ДОРАДНИЦТВА В УКРАЇНІ: АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ТА ВИКЛИКИ

Сільське господарство є дуже складною системою і частиною складних глобальних ланцюгів поставок. Завдяки посиленню кліматичного руху з 2018 року, а також у рамках Зеленої угоди ЄС та стратегії «Від ферми до виделки», сільське господарство знову стає центром суспільного діалогу. Для цього необхідні переконливі інструменти та методи для зрозумілого і прозорого представлення складних питань.

Пріоритети України у сфері сільського господарства та харчової промисловості полягають у виробництві здорової і безпечної їжі та створення визнаних структур і стандартів у сфері якості харчових продуктів.

Сталий сільський розвиток (економічний, соціальний, екологічний) може бути досягнутий лише за допомогою комбінації фінансування через державні та приватні інвестиції, а також залучення різних рівнів державної влади.

Розвиток сільської місцевості пов'язаний з великою кількістю проблем, таких як низькі доходи, неповна зайнятість з неповною оплатою, еміграція тощо. Призупинити міграцію молоді з села можуть допомогти дві компоненти: 1) наявність цікавих робочих місць, тобто шанс на кар'єрний розвиток (цифровізація, діджиталізація і т. д.); 2) умови життя, цікаві й прийнятні для



молоді. Важливо розвивати обидві компоненти з більшим акцентом на першій. Оскільки без мінімальної інфраструктури складно залучити перспективні підприємства але розвиток лише цієї компоненти призводить, як правило, до занадто мізерних результатів і як наслідок – до розчарування.

Сталому розвитку сільської місцевості також заважає те, що аграрний сектор частково відокремився від розвитку сільських територій.

Дорадництво може зіграти значну роль в ендогенному регіональному розвитку (знизу вгору), через співпрацю з місцевими активістами, оскільки сторонні спеціалісти не можуть вирішити всі проблеми села.

Суб'єктами сільськогосподарської дорадчої діяльності є: дорадники, експерти-дорадники та дорадчі служби.

Сільськогосподарський дорадник (дорадник) – фізична особа, яка на професійній основі проводить дорадчу діяльність, склала кваліфікаційний іспит та одержала кваліфікаційне свідоцтво і внесена до Реєстру сільськогосподарських дорадників та сільськогосподарських експертів-дорадників (Реєстр дорадників) [1].

Станом на 03 лютого 2022 року в реєстрі дорадників зареєстровано 709 дорадників та експертів-дорадників [2].

Найбільше дорадників зареєстровано в Херсонській, Вінницькій та Київській областях.

Аналізуючи реєстр дорадників, було виявлено проблему: дорадники є, а от дорадчих служб немає. Більшість існуючих дорадчих служб є новоствореними або без належного досвіду у дорадництві. Також є зареєстровані дорадчі служби та не ведуть діяльності. Звичайно є частина новостворених дорадчих служб, що активно розвиваються. Та далеко не всі з них є членами Національної асоціації сільськогосподарських дорадчих служб України (НАСДСУ).

Найчастіше дорадниками стають науковці, викладачі ВНЗ, підприємці, фермери, професійні працівники, чиновники, юристи, працівники комунальних закладів.

За результатами опитування, що було проведено Навчально-науковим інститутом неперервної освіти і туризму Національного університету біоресурсів і природокористування України та НАСДСУ, основними замовниками дорадчих послуг є фермерські господарства, особисті селянські господарства, малі сільськогосподарські підприємства, органи державної влади та сільське населення.

Є велика потреба у дорадниках які добре обізнані, мають практичний досвід і є посередниками між бізнесом і владою. А це означає, що існує значна потреба в навчанні. І тут виникає ряд питань: де вчитися?, коли вчитися? В цьому питанні значну підтримку можуть надати вищі навчальні заклади, організовуючи короткі, змістовні, наочні тренінги.

Актуальним завданням для дорадництва, зі слів Романа Корінця директора НАСДСУ, сьогодні є перехід від сільськогосподарського до сільського дорадництва, що включає розвиток сільської місцевості. А також співпраця з територіальними громадами для налагодження діалогу між ОТГ та фермерами.

Підсумовуючи все вищезначене наголосимо, що дорадництво – це невикористані можливості і значні перспективи. Що сила дорадництва в об'єднанні й навчанні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України «Про сільськогосподарську дорадчу діяльність» 2004 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1807-15#Text>.
2. Реєстр сільськогосподарських дорадників і експертів-дорадників. URL: <https://minagro.gov.ua/ua/file-storage/reystyr-silskogospodarskih-doradnikov-i-ekspertiv-doradnikov>.

*Данило Богатюк
(Київ, Україна)*

ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ АГРОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ НА ІННОВАЦІЙНІЙ ОСНОВІ

Тенденцією розвитку економіки усіх країн світу є цифровізація усіх сфер діяльності, активне використання хмарних технологій, робототехніки, безпілотних літальних апаратів. Зараз цей процес невинно відбувається в усіх секторах реального сектору економіки, наразі зміни постійно тривають у промисловості, транспорті, будівництві та інших галузях.

Сільське господарство не є виключенням із цього процесу, а навпаки займає лідируючі позиції, оскільки поряд із новою технікою активно впроваджуються сучасні цифрові технології для визначення складу ґрунтових сумішей [1], активно використовуються безпілотні літальні апарати для моніторингу і зрошування полів, картографування, охорони угідь, кількісної оцінки рослинного покриву та інших актуальних завдань, що дає змогу розрахувати врожайність, ідентифікувати культури, оцінити схожість і зріст рослин, проаналізувати продуктивність угідь, а також виявити проблемні ділянки.

У статті [3, с. 34] зазначається: «Вплив держави на економіку країни має відбуватися шляхом узгодження політики цифровізації з науково-технічною, бюджетно-фінансовою, грошово-кредитною, промисловою та зовнішньоекономічною політикою за умови досягнення єдності інтересів та злагоджених взаємовідносин між суспільством, державою, владою, бізнесом, громадськими і науковими інституціями. При цьому слід враховувати, що цифрова економіка надає небувалі досі можливості для підприємств і організацій щодо вільного вибору партнерів і споживачів, полегшує вихід і просування на ринки, суттєво зменшуючи трансакційні витрати, сприяє децентралізації тощо».

Для переходу АПК на засади цифровізації необхідні заходи із лібералізації економіки та фінансово-економічного стимулювання учасників ринку до впровадження новітніх засобів та інноваційних технологій [5]. При цьому особливого значення набуває формування людського капіталу, який має забезпечувати зростаючі потреби сектору, опановувати нові компетенції, а також та створює умови для найбільш ефективного застосування знань й умінь



трудових ресурсів щодо техніко-технологічного вдосконалення операційної та виробничо-економічної діяльності агропідприємств [4, с. 90].

ЛІТЕРАТУРА

1. Павленко С. И., Крамарев С. М., Мыщык А. А., Павленко Е. С., Сыроватко В. А. Использование цифровых технологий и статистического методов обработки информации при определении фракционного состава почвенных и органических смесей и компостов. *Solul și îngrășămintele în agricultura contemporană*. 2017. P. 350–354.

URL: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/350-354.pdf

2. Stetsenko, S. P. The interrelation of digital technologies and organizational and economic mechanisms in construction: adaptation to change management. *International Review*, Special Issues, 2021, № 1, Part I, p. 21–31.

3. Беленкова О. Ю. Цифрова трансформація будівництва: механізм взаємодії бізнес, науки, держави. *Будівельне виробництво*. 2019. № 66. С. 30–35.

4. Вініченко І. І., Лапа В. О. Особливості формування та розвитку інтелектуального капіталу аграрних підприємств. *Економіка та держава*. 2020. № 4. С. 85–90.

5. Чіков І., Радько В., Маршалок М., Теплюк М., Петренко О., Шарко І., & Сітковська А. Економічний розвиток підприємств агропродовольчої сфери на інноваційній основі. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*. 2022. 1(42). P. 98–106.

Олександр Бондар
(Запоріжжя, Україна)

ДО ПИТАННЯ ПРО НОРМАТИВНЕ Й ІНСТИТУЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ ВИКОРИСТАННЯ ТА ОХОРОНИ ЗЕМЕЛЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ

Відзначаючи у 2021 р. 30-річчя новітньої земельної реформи в Україні, і науковці, і спільнота фахівців-практиків були змушені констатувати, що загалом її результати є далекими від тих, які очікувались на її початку. Йдеться як про економічні й соціальні прорахунки, так і, передусім, негативні процеси екологічного характеру. Для прикладу наведемо деякі положення зі Стратегії регіонального розвитку Запорізької області на період до 2027 р., затвердженої рішенням Запорізької обласної ради від 12 грудня 2019 р. № 134, а саме: «Надмірна розораність території погіршує екологічні умови та можливості саморегулювання агроландшафту, знижує активність ґрунтоутворюючих процесів та природної родючості ґрунтів, посилює їх ерозію. За останні 35 років площа еродованих земель збільшилася на 25,2 %. На цей час водною ерозією охоплено 35,5 %, а вітровою – більш ніж 90 % площі сільськогосподарських угідь (в роки з пиловими бурями практично вся територія області піддається дії вітрової ерозії)» [1]. На жаль, така картина, з певними регіональними особливостями, є типовою у загальнодержавному вимірі.

Одним із ключовим чинників таких загрозливих тенденцій, на нашу думку, є стрімке послаблення ефективності публічного управління у сфері використання та охорони земель, що, своєю чергою, спричинено перманентною нестабільністю та «турбулентністю» системи органів державної влади та органів місцевого самоврядування, які мають реалізовувати відповідні завдання та функції. Адже замало вести мову лише про нормативне забезпечення відповідних земельно-управлінських відносин. Більш конструктивним вбачається оперування поняттям «організаційно-правовий механізм публічного управління у сфері використання та охорони земель», у складі якого мають органічно поєднуватись правові засади цієї управлінської діяльності (нормативна складова), система органів публічної адміністрації, що її здійснюють, тобто інституційна складова, і безпосередньо реалізовані певні напрями земельно-управлінської діяльності (функціональна складова). Якщо накласти це на достатнє фінансове та кадрове забезпечення, то ми отримаємо «цілісний економіко-правовий механізм управління охороною довкілля, адаптований до умов соціально-економічної системи перехідного періоду в Україні, активізації глобалізаційних процесів» [2, с. 5], про який пише В. В. Костицький.

В Основних засадах (стратегії) державної екологічної політики України на період до 2030 року, затверджених Законом України від 28 лютого 2019 р. № 2697-VIII, серед першопричин екологічних негараздів у державі фігурує «неефективна система державного управління у сфері охорони навколишнього природного середовища та регулювання використання природних ресурсів» [3]. Вказана проблема є за давньою, якщо не сказати постійною. Тим не менш, ні якому разі не можна обмежуватись песимістичною констатацією, натомість це має спонукати до більш активного пошуку шляхів виходу із вкрай скрутної ситуації. Весь спектр існуючих негативних факторів викласти у форматі цієї наукової публікації навряд чи можливо, тому зосередимо увагу лише на деяких.

Відсутність чіткої і збалансованої стратегії земельного реформування у державі та Концепції розвитку земельного законодавства. Як зазначає В. В. Носік, «у земельному праві та законодавстві закріплювалися різні юридичні моделі реформування земельних відносин, кожна з яких не була доведена до логічного завершення, і процеси законодавчого закріплення нових, часто-густо, науково необґрунтованих правових моделей продовжуються і тепер» [4, с. 77]. За всі роки з часу набуття Україною незалежності, попри окремі спроби, у державі так і не була розроблена та затверджена загальнодержавна програма розвитку земельних відносин. Вбачається цілком слушним твердження про те, що «в новітніх умовах господарювання, відсутність єдиного стратегічного документа з визначення основних пріоритетів державної політики в сфері земельних відносин у поєднанні з незавершеністю процесів реформування економічних, екологічних та правових відносин власності на землю та інші природні ресурси ускладнює розвиток і до цього недосконалих земельних відносин та земельного ринку» [5, с. 25]. Тому схвалення розпорядженням Кабінету Міністрів України від 19 січня 2022 р. № 70-р Концепції Загальнодержавної цільової програми використання та охорони



земель [6] – це, безумовно, важливий і довгоочікуваний крок уперед. Водночас, зауважимо, що це лише Концепція, а не повноцінний програмний нормативний документ із належним фінансовим та іншим ресурсним забезпеченням.

Надмірна нестабільність системи органів публічної адміністрації, які здійснюють управлінську діяльність у поземельній сфері. Протягом новітньої земельної реформи назва, правовий статус, обсяг повноважень, підпорядкованість певному міністерству профільного центрального органу виконавчої влади змінювалась неодноразово. Діяльність Державної служби України з питань геодезії, картографії та кадастру та її територіальних органів були і залишаються об'єктом чималої критики, і не завжди, на нашу думку, конструктивної. Свого часу ми вже писали про те, що «не варто «демонізувати» органи земельних ресурсів і забувати про те, що вони є елементом системи органів державної влади і багато у чому функціонують у тій «системі координат», яка цією системою закладається. Відтак, залучення т. зв. «грузинського досвіду», коли після «Революції троянд» у 2003-2004 роках, найбільш дискредитовані масовою корупцією органи влади підлягали повній ліквідації ... виглядає ... доволі популістично. Інша справа, оптимізація структури Держгеокадастру та його територіальних органів, усунення дублювання функцій та відміна непотрібних, мінімізація корупційних ризиків, серйозні кадрові корегування тощо» [7, с. 56].

Окремо варто виділити у контексті викладеного вище послаблення ефективності контрольно-наглядової діяльності у сфері використання та охорони земель. З початку «нульових» років ми були свідками доволі драматичних процесів, пов'язаних із створенням, діяльністю та ліквідацією Державної інспекції з контролю за використанням та охороною земель, Державної інспекції сільського господарства України (до якої з моменту створення перейшли відповідні повноваження Держземінспекції), постійних закидів на адресу Державної екологічної інспекції тощо. Відтак, слушним є висновок зарубіжних та вітчизняних експертів, викладений в Аналітичній записці «Належне екологічне врядування в країнах Східного партнерства: роботи непочатий край», про те, що адміністративні реформи в цих країнах подекуди ослабили інституційну структуру у сфері охорони навколишнього природного середовища, та наголос на необхідності стежити за тим, щоб дерегуляція в рамках цих реформ не призводила до збільшення ризиків для навколишнього середовища [8, с. 6–7].

Недостатня увага питанням охорони та відновлення земель. Як зазначає П. Ф. Кулинич, «хоча охорона земель була зазначена як завдання земельної реформи, фактично воно не мало реального змісту і носило «ритуальний» характер» [9, с. 17]. Статистичні дані, вказані на початку цієї публікації, разом із низкою інших аргументів стверджують нас у справедливості та об'єктивності наведеної тези. До того ж, як вбачається, землеохоронні аспекти перебувають «у затінку» під час здійснення реформи децентралізації. Передача у комунальну власність об'єднаних територіальних громад земель сільськогосподарського призначення – процеси складні, багато у чому проблематичні, але у стратегічному вимірі мають суттєвий позитивний потенціал. Водночас, це

покладає на ОТГ значну відповідальність і вимагає фаховості та професіоналізму у земельпорядних справах, питаннях консолідації земель сільськогосподарського призначення, які їм передаються, земельного нагляду та контролю тощо.

Підсумовуючи, зазначимо, що формування ефективного та збалансованого організаційно-правового механізму публічного управління у сфері використання та охорони земель є одним із стратегічно важливих завдань сучасної земельної реформи в Україні, і на сьогодні у вказаній царині є низка нагальних проблем. Їх вирішення, з одного боку, вимагає стабілізації та чіткої нормативної фіксації державної земельної політики, з іншого ж, потребує узгодження останньої з підходами щодо розбудови системи органів публічної адміністрації у державі. Загалом всі ці процеси мають здійснюватися на основі глибокого наукового осмислення та із обов'язковим конструктивним впровадженням кращих європейських практик щодо публічного адміністрування у сфері використання та охорони земель загалом та земель сільськогосподарського призначення зокрема. Передусім, це є важливим у сфері контролю та нагляду, де принципово важливо встановити оптимальні межі втручання у діяльність підконтрольних суб'єктів та імплементацію правових стандартів контрольно-наглядової діяльності, реалізованих у країнах ЄС, позитивні досягнення яких, зокрема вивчаються в межах проєкту Erasmus+ за напрямом Програми Жана Моне «Європейські практики в управлінні землями сільськогосподарського призначення №101047938-EUROLAND».

ЛІТЕРАТУРА

1. Стратегія регіонального розвитку Запорізької області на період до 2027 р. : затверджено рішенням Запорізької обласної ради від 12 грудня 2019 р. № 134. URL: <https://www.zoda.gov.ua/news/48277/strategiya-regionalnogo-rozvitku-na-period-do-2027-roku.html> (дата звернення: 10.02.2022).
2. Костицький В. В. Економіко-правовий механізм охорони навколишнього природного середовища: теорія та практика : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.06 / Ін-т держ. і права ім. В. М. Корецького НАН України. Київ, 2004. 52 с.
3. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року : Закон України від 28 лютого 2019 р. № 2697-VIII. *Офіційний вісник України*. 2019. № 28. Ст. 980.
4. Носік В. В. Земельне право і законодавство України: системна криза чи зміна парадигми в умовах реалізації цілей сталого розвитку в Україні до 2030 року? *Право України*. 2020. № 5. С. 76–90.
5. Третяк А. М., Третяк В. М., Скляр Ю. Л., Капінос Н. О., Третяк Н. А. Концепція Державної програми розвитку земельних відносин в Україні на період до 2030 року. *Агросвіт*. 2020. № 19–20. С. 24–31.
6. Про схвалення Концепції Загальнодержавної цільової програми використання та охорони земель : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 19 січня 2022 р. № 70-р. *Урядовий кур'єр*. 02.02.2022. № 20.



7. Бондар О. Г. Публічне управління у сфері використання та охорони земель в Україні: актуальні проблеми правового та інституційного забезпечення. *Право України*. 2020. № 5. С. 43–62.

8. Належне екологічне врядування в країнах Східного партнерства: роботи непочатий край : Аналітична записка. URL: https://www.irf.ua/ukraina_posila_trete_mistse_sered_krain_skhidnogo_partnerstva_u_zdiysnenni_ekologichnikh_reform/files/ukr/programs/euro/toloka_env_gov.pdf (дата звернення: 10.02.2022).

9. Кулинич П. Ф. Землеохоронна функція земельного права України на етапі завершення земельної реформи. *Особливості правового регулювання екологічних, земельних, аграрних, природоресурсних відносин в умовах глобалізації* : зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Івано-Франківськ – м. Яремче, 20–22 вересня 2019 р.) / відп. ред. Н. Р. Кобецька. Івано-Франківськ, 2019. С. 17–20.

*Наталія Бондарчук
(Дніпро, Україна)*

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ ВІДНОСИН В АГРАРНІЙ СФЕРІ

Нормальний хід відтворення в аграрній сфері передбачає єдність техніки, біології, економіки, екології та людського ресурсу, яке забезпечує її збалансований розвиток. Розвиток сільського господарства має базуватися на комплексному, системному використанні наявних та створенні нових конкурентних переваг з урахуванням наявного досвіду, сучасних світових технологічних, організаційних та економічних досягнень. Для вирішення цього складного, але дуже важливого питання, необхідно забезпечити впровадження нових методів ведення сільського господарства, які дозволяють підвищити життєстійкість та продуктивність сільськогосподарських рослин, зміцнити здатність адаптуватися до змін клімату, екстремальних погодних умов, а також покращити якість ґрунту. Отже, державне регулювання ринкових аграрних відносин, має здійснюватися з урахуванням механізмів дії об'єктивних законів природи та суспільства, ігнорування яких призводить до появи серйозних диспропорцій.

Головним ресурсним потенціалом у даних відносинах є земля, її родючість та порівняно сприятливі природно-кліматичні умови. Сучасні ринкові відносини все глибше і глибше переплітаються із земельними відносинами. Державне регулювання земельних відносин є частиною державного управління в цілому. Це цілеспрямована діяльність державних органів щодо організації раціонального використання земель та їх охорони шляхом вживання певних економіко-правових заходів.

Сучасне державне регулювання земельних відносин в аграрній сфері повинно спиратись на наступних засадах: законодавче удосконалення управління земельними питаннями; правовий захист громадян та юридичних

осіб на законодавчому рівні; державне забезпечення прав землеволодіння і землекористування; урегулювання питань оренди земельних ділянок; врегулювання питань, які стосуються цінового обігу земель; удосконалення методичного підходу щодо встановлення нормативної грошової оцінки земель; встановлення відповідальності за неналежне користування або невикористання земельної ділянки, яке призводить до погіршення стану земель і появи деградаційних процесів.

За А. Мартином виділяють кілька моделей державного регулювання земельних відносин: жорстке, м'яке та стимулююче регулювання.

Так, жорстке регулювання земельних відносин передбачає використання обмежень, санкцій, стягнення штрафів і заборон щодо землекористування. На відміну від жорсткого, м'яке регулювання передбачає застосування норм, нормативів, стандартів тощо.

Використання стимулюючого методу регулювання земельних відносин передбачає використання різних дотацій, субсидій, економічних кредитів, які безпосередньо впливають на економічний стан суб'єктів господарювання [1, с. 23–24].

Оскільки головним об'єктом у даних відносинах є земля, то важливим є створення дієвого єдиного державного земельного кадастру, як системи необхідних та достовірних відомостей про: природний, господарський та правовий стан земель, місцезнаходження та розміри земельних ділянок (площ), їх якісну характеристику, власників (орендарів) земельних ділянок, правовий режим землекористування, державної реєстрації речових прав на земельну ділянку, інших необхідних та достовірних відомостей про землю.

Земельний кадастр – це систематизований перелік документованих даних про природний, господарський та правовий стан земель. Земельний кадастр ведеться з метою організації ефективного використання земель та їх охорону і включає: реєстрацію землекористувачів; облік кількості та якості земель; бонітування ґрунтів; економічну оцінку земель, спостереження за змінами у сфері земельних відносин.

В Україні, на продовження програми цифрової трансформації держави, стартувало створення єдиного державного земельного кадастру. У відкритому доступі з'явилася публічна кадастрова карта, яка надає можливість зацікавленим особам ознайомитися із місцезнаходженням тієї чи іншої земельної ділянки, визначити її межі, площу, границі районів, областей та населених пунктів, окрім інформації про її власників. Поява такої «віртуальної» карти дозволить зменшити рівень корупції та махінацій.

Але поряд із позитивними моментами є ще багато невирішених питань. А саме: відсутність повної інвентаризації земельних ділянок і як наслідок висока вірогідність помилок та некоректність заповнення даних публічної карти; необхідність внесення даних до земельного кадастру та окрема система державної реєстрації прав на нерухоме майно (дублювання внесення даних); незавершеність процедури розмежування земельних ділянок.

Отже, цілком можна стверджувати, що трансформація державного регулювання земельних відносин в аграрній сфері розпочалася, але ще



залишаються питання, які потребують вирішення. Роль держави полягає в тому, щоб попередити та виправити всі помилки, які виникають у становленні земельних відносин в аграрній сфері.

ЛІТЕРАТУРА

1. Мартин А. Економічне регулювання земельних відносин: як виправити недоліки? *Землевпорядний вісник*. 2009. № 6. С. 22–29.
2. Третяк А. М., Третяк В. М., Третяк Н. А. Інституціональне середовище щодо організаційних структур управління земельними ресурсами та землекористуванням. *Економіка та держава*. 2021. № 9. С. 24–32.

*Єлизавета Борисенко, Ольга Кравець
(Дніпро, Україна)*

СУТНІСТЬ ТА ЗАВДАННЯ ЕКОЛОГІЧНОГО МАРКЕТИНГУ

В економічній літературі відсутній єдиний підхід щодо трактування сутності поняття «екологічний маркетинг». Деякі науковці визначають екологічний маркетинг як управління, інші як концепцію або ринкову орієнтацію діяльності компанії.

Зокрема, Зіновчук Н., Ращенко А. розглядають екологічний маркетинг як визначену систему концепцій, кожна з яких зосереджується на одному з ключових факторів екологічного маркетингу. Вони виділяють 4 концепції екологічного маркетингу [1, с. 56]:

1. маркетинг товарів та послуг, з врахуванням екологічних нормативів та обмежень;
2. маркетинг екологічних товарів та послуг – вид маркетингу, що зумовлений появою у споживачів екологічних потреб, які виникли у зв'язку із погіршенням якості середовища існування та підвищенням екологічної свідомості суспільства;
3. маркетинг природокористування – корпоративний вид екологічного маркетингу, суб'єктом якого є місцеві органи влади та національні уряди;
4. маркетинг екологічних знань і технологій, який є різновидом маркетингу ідей.

Процес еволюції екологічного маркетингу регіону має три рівні, кожен з яких пов'язаний із формуванням на ринку екологічно усвідомлених потреб:

1. Перший рівень усвідомлення споживачів – попит на екологічно безпечну продукцію і послуги, що не завдає шкоди здоров'ю людей а також є екологічною при споживанні.
2. Другий рівень усвідомлення – це попит на продукцію, яка є не тільки екологічною і безпечною під час споживання, але і весь її життєвий цикл – від сировини, необхідної для виробництва до утилізації – є безпечним для навколишнього середовища.

Цей рівень попиту формується поступово за допомогою екологічної освіти та навчання - вся продукція і послуги, які відповідають цим вимогам забезпечуються відповідними екологічними знаками та марками.

3. Третій рівень – формування попиту на продукцію, що відповідає принципам сталого розвитку. Такий рівень попиту вимагає високої екологічної свідомості суспільства.

Слід зазначити, що до головним завданням екологічного маркетингу регіону є формування і розвиток ринку екологічних товарів з метою розв’язання суперечностей між економічним розвитком і необхідністю збереження і подальшого поліпшення якості довкілля [2, с. 102].

До інших завдань екологічного маркетингу регіону відносять наступні:

- формування на ринку екологічно усвідомлених потреб;
- створення відповідних умов для збереження навколишнього середовища;
- пристосування виробництва до умов ринку;
- розроблення, виробництво та збут конкурентоздатної, екологічно чистої продукції.

Поняття екологічного маркетингу є досить актуальним на сьогоднішній день. Обираючи такий напрям позиціонування бренду, виробники прагнуть отримати більші прибутки порівняно з конкурентами, залишатися завжди у центрі уваги споживача та бути частиною нині популяризованого екологічного руху. Єдине, чого не вистачає індустрії та сферам послуг в Україні – це сертифікація «екологічності». За умов наявності справжніх маркувань і попит, і ціна пропозиції на даний сегмент зазнає чималих змін у сторону підвищення. Але таке нововведення свідчитиме про достовірність заявленого виробником та відповідатиме своїй вартості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Зіновчук Н., Ращенко А. Екологічний маркетинг: навч. посіб. Житомир: ЖДУ ім. І. Франка, 2015. 190 с.
2. Плахотнікова Л. О., Булах Т. М. Екологічний маркетинг у системі формування соціальної відповідальності бізнесу. *Науковий вісник Національної академії статистики, обліку та аудиту: зб. наук. пр.* 2019. №4. С. 101–108.

*Сергій Васильєв
(Дніпро, Україна)*

ЗЕМЕЛЬНІ ВІДНОСИНИ В СУЧАСНІЙ ЕКОНОМІЦІ УКРАЇНИ

Земельні відносини в сучасній ринковій економіці базуються на приватній власності земельних ділянок, які привласнюються і належать конкретним приватним суб’єктам. В такому статусі кожний землевласник наділяється такими основними правомочностями як володіння, користування і розпорядження. Причому розпорядження для землевласника передбачає право відчуження своєї земельної ділянки, а саме передачі її у спадщину, дарувати або продавати. Останнє передбачає наявність функціонування особливого виду ринку – ринку



землі. У більшості країн з ринковою економікою існування такого виду ринку є звичайним явищем. Ефективність функціонування якого значно впливає на стан і розвиток земельних відносин в країні в цілому, і зокрема в аграрній сфері економіки.

З початком земельної реформи в Україні більшість земель сільськогосподарського призначення була приватизована. Так, у результаті паювання і приватизації земель сільськогосподарського призначення, в Україні близько 6,9 млн. селян одержали право на земельну ділянку. У їх власності перебуває 27,6 млн. гектарів сільськогосподарських угідь. Тобто мільйони селян стали власниками земельних паїв, середній розмір яких становив по Україні 4,2 га. За власниками земельних часток (паїв) законодавчо закріплено право їх дарування, надання в оренду, успадкування, здійснення заставних операцій. Даний стан справ вимагав продовження земельної реформи, що надавало актуальності питанню запровадження їхнього ринкового обігу. В такому разі власники земельних ділянок (паїв) мали б право вільно здійснювати всі операції руху землі: надати в оренду, заставу, дарувати, передавати в спадщину і продавати. Причому останній момент особливо важливий для економічного обороту земельних ділянок.

В прийнятому 25 жовтня 2001 року Земельному кодексі України вже були закріплені положення відносно юридичних прав власників земельних ділянок. Так у статті 78 було вказано, що «Право власності на землю – це право володіти, користуватися і розпоряджатися земельними ділянками», а у статті 90 це питання ще більше конкретизується, а саме: «Власники земельних ділянок мають право: продавати або іншим шляхом відчужувати земельну ділянку, передавати її в оренду, заставу, спадщину» [1]. Але в той же час, в розділі X «Перехідні положення» на вказані права були встановлені обмеження, а саме на купівлю-продаж та відчуження іншими способами земельних ділянок сільськогосподарського призначення та на внесення права на земельну частку (пай) до статутних капіталів господарських товариств «до набрання чинності законом про обіг земель сільськогосподарського призначення» [1]. Можна вважати, що встановлений до 1 січня 2005 року мораторій на час прийняття Земельного кодексу був цілком виправданим кроком. В Україні на той час не було сформована необхідна нормативно-правова база регулювання ринкового обігу земель сільськогосподарського призначення. Але це призвело до того, що по суті земельна реформа залишалась незавершеною, а у земельних відносинах існували невирішені питання, що обмежували права власників земельних ділянок (паїв) відносно їх розпорядження, стримували розвиток ринку земель сільськогосподарського призначення.

Таким чином, під дію заборони продажу підпадало 96% земель сільськогосподарського призначення. І хоча даний мораторій в прийнятому Земельному кодексі розглядався як тимчасовий захід, його постійно кожний рік продовжували (востаннє – у 2018 р. до 1 січня 2020 р.). А це означало, що економічний потенціал українських родючих чорноземів на разі не використовувався достатньо. Наявність мораторію ставило Україну в компанію

з такими соціалістичними державами як Куба і Північна Корея, які традиційно перебувають на низу рейтингів економічного розвитку.

Прийнятий 31 березня 2020 р. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обігу земель сільськогосподарського призначення», остаточно скасовує мораторій на продаж земельних ділянок сільськогосподарського призначення і з 1 липня 2021 року по суті відкрив ринок землі в Україні [2]. Можна стверджувати, що відкриття ринку землі в Україні – це одне із визначальних економічних подій 2021 року. Метою даного етапу земельної реформи є удосконалення системи управління та дерегуляції у сфері земельних відносин, запровадження прозорого процесу земельних електронних аукціонів, забезпечення публічності та відкритості інформації про землю та ресурси, поліпшення доступу малих агровиробників до банківського фінансування.

Пів року існування ринку землі дозволяють підвести перші підсумки. В грудні 2021 року ринок землі продовжив своє зростання, встановлюючи нові рекорди. Порівнюючи з листопадом – обсяги ринку землі зросли на 30% і за кількістю транзакцій і за площею землі в обігу. Сукупна площа проданих земель у грудні перевищила 49 тисяч гектарів, а кількість угод купівлі-продажу сягнула майже 19.5 тисяч. В грудні кількість транзакцій вперше перетнула позначку у 1000 угод купівлі-продажу на добу. Це відобразилося і на кількості землі у обігу. Вперше, починаючи з відкриття ринку сільськогосподарських земель, щоденна кількість землі в обігу перевищила 2.5 тисячі гектарів. У січні 2022 року обсяг ринку земель сільськогосподарського призначення суттєво скоротився, порівнюючи із показниками грудня 2021 року, лише близько 8,2 тис. транзакцій сукупним обсягом у майже 19,5 тисяч гектарів. Загалом, щомісячний обсяг ринку земель у січні був найменшим за останні п'ять місяців, починаючи з серпня минулого року. Ключовою причиною січневого спаду можна вважати сезонне зниження ділової активності. З кінця січня активність на ринку землі почала зростати [3].

Сучасний етап земельної реформи, пов'язаний з відкриттям ринку землі, надає право вільно розпоряджатися своєю власністю. До 1 січня 2024 року це право надається лише фізичним особам. Вони мають право землю купувати, продавати, обмінювати, передавати у спадок, брати кредит під заставу землі для розвитку фермерського господарства. З 2024 року до операцій на ринку землі зможуть долучатися юридичні особи. Граничні розміри володіння землею для фізичних осіб – до 100 га, для юридичних осіб (з 2024 року) – 10 тис. га. Доступ іноземців до ринку землі в Україні можливий тільки через проведення референдуму [2]. Поступове запровадження засад земельного ринку в Україні дозволить забезпечити ефективне функціонування земельних відносин в аграрній сфері економіки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Земельний кодекс України : Закон України від 25.10.2001 р. № 2768-III. Дата оновлення: 01.01.2022. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2768-14>



2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо умов обігу земель сільськогосподарського призначення: Закон України від 31.03.2020 р. №552-IX. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/T200552?an=1>

3. Огляд стану земельних відносин в Україні : веб-сайт Міністерства аграрної політики та продовольства України. URL: <https://minagro.gov.ua/ua/zemelna-reforma/oglyad-stanu-zemelnih-vidnosin-v-ukrayini> (дата звернення: 20.02.2022).

Lesia Vasilieva, Tetiana Kramarenko
(Dnipro, Ukraine)

ORGANIZATIONAL AND METHODOLOGICAL SUPPORT OF FINANCIAL SECURITY MONITORING

Financial security monitoring of the enterprise is considered to be the process of control over the effective, sustainable and safe conduct and development of the enterprise. It is based on the use as information support of accounting systems and reporting as well as other useful information and modern methods of processing, development and fulfillment of commitments to the state, society and economic entities.

In order to ensure the monitoring functioning in the enterprise management system it is important to have professionally trained staff to conduct high-quality comprehensive system analysis, planning and forecasting indicators, determining indicators of financial security assessment and their thresholds. It necessary to highlight that the organization of such monitoring is possible for any business entity (commercial and non-commercial enterprise) in the presence of sufficient information base, chosen system of information processing methods, technical means of registration and transmission of information as well as the legal framework on the basis of which the tasks, responsibilities, conditions for assessing financial independence, level of development and financial security are determined.

Based on the content of the definition of monitoring, its division into external and internal, broad opportunities to cover areas of socio-economic life and economic security, the following blocks of financial security monitoring for enterprises can be offered.

The two key blocks in the presented model reflect:

– system of key elements of enterprise financial security (main components and factors determining the possibility of sustainable development of the industry; threats and risks of financial security; system of quantitative and qualitative indicators and indicators of financial security; threshold values of indicators and indicators of financial security);

– financial monitoring, in the organizational structure of which there are four system elements (regulatory framework and internal regulations (standards, regulations), on the basis of which the company operates; organizational structure of monitoring and information and methodological support; system of methods and tools for information processing for assessments of the level of financial security, the

decision-making system that regulates the activities of the enterprise and provide counteraction to financial security threats).

The universality of the presented blocks of monitoring the financial security of the enterprise lies in their possible adaptation to different conditions of development, to the sectoral characteristics of the enterprise, to its scale, regardless of ownership and organizational and legal form of activity.

Methodological support for monitoring financial security, organized at the micro level – for an individual enterprise in a particular industry, requires scientifically grounded indicators [2].

Thus for agricultural enterprises a system of indicators that includes four groups have been identified:

- 1) indicators of personnel security;
- 2) investment security indicators;
- 3) tax security indicators;
- 4) general indicators of financial security.

When detailing groups of indicators, it is possible to establish not only semantic connections, but also actual interdependence based on the formulas of their calculation [1]. This approach, of course, is important for determining the system of indicators of a particular enterprise on the basis of the information support that the company has.

With the help of the existing system of methods and tools, information processing it is possible to assess the achieved level of financial security on an ongoing basis. A well-organized structure of information and methodological support for monitoring is also required for making managerial decisions and developing a system of measures to counter threats to financial security.

All these elements which are in constant interaction make the presented organizational and methodological support for monitoring financial security adequate to the requirements of enterprise management and ensuring the required level of financial security. The quality of monitoring and ultimately the ability to achieve the goals set by the company largely depend on the set of analysis tools and the ability to use them.

REFERENCES

1. Krakos Yu. B., Razgon R. O. Financial security management. *Economics and management of machine-building enterprises: problems of theory and practice*. 2017. № 1 (1). P. 86–97.
2. Lavrov Yu. V. The mechanism of financial security of the enterprise. *Bulletin of Transport Economics and Industry*. 2017. № 29. P. 127–130.

*Natalia Vasylieva
(Dnipro, Ukraine)*

ECONOMETRIC COMPARISON OF UKRAINIAN AND POLISH MARKETS OF FRUIT AND BERRIES

Fruit and berries are necessary components of nutritious healthy diet. That is why their sufficient production belongs to the topical goals of agricultural development on the global scale. Official statistics available at <https://www.fao.org/faostat/> inform



that the most demanded fruit and berries all over the world are bananas, apples, grapes, oranges, and strawberries. As of 21 December, 2021, their main respective growers were, firstly, India, China, Indonesia, Brazil, Ecuador; secondly, China, the USA, Turkey, Poland, India; thirdly, China, Italy, Spain, France, the USA; fourthly, Brazil, India, China, the USA, Mexico; and fifthly, China, the USA, Egypt, Mexico, Turkey.

Climatic conditions and implemented agricultural technologies made it possible to cultivate a wide range of fruit and berries in Ukraine [1]. Their list in a descending order includes apples, grapes, sour cherries, plums, pears, apricots, cherries, strawberries, raspberries, currants, peaches, and blueberries. Unfortunately, their total harvest of 2163010 tonnes was almost twice less than that of 4413700 tonnes in neighbouring Poland in 2020. Such quantities are quite typical. Therefore, this study was focused on a detailed comparison between Ukrainian and Polish trends in fruit and berries markets. The performed analysis was based on relevant mathematical tools of econometrics.

On the one hand, the research findings revealed similar priorities in both countries with regard to growing apples, sour cherries, plums, pears, cherries, and peaches. On the other hand, Polish agriculture takes advantage of growing strawberries, currants, raspberries, and blueberries. At the same time, growing grapes and apricots is far more lucrative activity in Ukraine.

In order to compare relative fluctuations of productivity by crops it is advisable to utilize an econometric coefficient of variation which presents a ratio of a standard deviation to a sample mean. Its values, ranged between 0.06 and 0.53 for all the considered fruit and berries in Ukraine, were less than those ones of 0.08 to 0.6 in Poland for 2015 to 2020. It provides a promising signal for Ukrainian agriculture as growing fruit and berries can be an effective activity due to lower risks and more predictable average incomes [2].

Slopes of simple linear regressions linked to the discussed fruit and berries clarified average annual changes in their production. Namely, the research calculations detected upward trends in growing apples, apricots, blueberries, currants, peaches, and raspberries equalled 6439, 1571, 92, 283, 976, and 1045 tonnes per annum in Ukraine for 2015 to 2020. Similarly, production of apples, blueberries, cherries, plums, and raspberries was on the annual average increase by 54701, 7858, 588, 1281, and 1712 tonnes in Poland. In contrast, the research calculations disclosed downward trends in growing cherries, grapes, pears, plums, sour cherries, and strawberries equalled 1020, 14371, 2170, 1364, 334, and 998 tonnes per annum in Ukraine for 2015 to 2020. Likewise, harvests of apricots, currants, grapes, peaches, pears, sour cherries, and strawberries were on the annual average decrease by 42, 4315, 360, 950, 2090, 3740 and 5582 tonnes in Poland. These data ground reliable competitive opportunities and set clear target goals for agricultural development in Ukraine in comparison to Polish production of fruit and berries.

At last, it is worth mentioning that both the countries face a challenge of expanding imports of bananas and oranges. Their combined shares of domestic markets rose from 12% to 16 % in Poland and from 9% to 19% in Ukraine for 2015 to 2020. Thus, it is a high time for the national farmers to boost production of local fruit and berries.

LITERATURE

1. Васильєва Н. К. Моделі планування збалансованого розвитку українського плідівництва. *Бізнес Інформ*. 2014. № 4. С. 193–198.
2. Vasyliieva N., James H. Production and trade patterns in the world apple market. *Innovative Marketing*. 2021. 17(1). P. 16–25.

Ігор Вініченко
(Дніпро, Україна)

КЛАСИФІКАЦІЯ МЕТОДІВ УПРАВЛІННЯ РИЗИКОМ

В умовах нестабільності підприємницької діяльності, постійно виникає потреба у прийнятті науково-обґрунтованих практичних рішень щодо його результативності. Ризик є невід’ємною складовою діяльності підприємств. Він породжується невизначеністю, відсутністю достатньої інформації про подію чи явище та неможливістю точного прогнозування розвитку подій. Основними завданнями при прийнятті управлінських рішень є врахування ризику, управління ризиком, зведення його до прийнятних меж, мінімізація можливих негативних наслідків та підвищення ризикозахищеності виробництва.

В економічній літературі немає єдиного підходу до класифікації методів управління ризиком. Узагальнюючи результати наукового пошуку, можна зазначити, що до методів управління ризиком, які застосовують ризик-менеджери компаній для управління ризиками належать: уникнення ризику; утримання ризику; передача ризику (страхування, хеджування, аутсорсинг); зниження ризику (диверсифікація, введення лімітів; формування резервів та зменшення часу знаходження в небезпечних зонах). Слід зазначити, що вибір методів управління ризиком має на меті мінімізувати можливі збитки у майбутньому шляхом вибору раціонального способу зменшення ризику: збереження ризику; передача ризику; уникнення ризику; запобігання ризику; зниження ризику; диверсифікація ризиків; самострахування; хеджування [1, 2].

Кожен з методів управління ризиком застосовується за різних обставин. Кілька методів управління ризиками часто використовуються одночасно:

- уникнення ризику (усунення ризику) передбачає повне уникнення діяльності, яка представляє потенційну небезпеку. Даний спосіб має обмеження у використанні, адже вимагає відмову не тільки від певної діяльності, пов’язаної з ризиком, але й від поєднаних з нею майбутніх вигод. Отже, уникаючи ризику ми позбуваємось потенційних доходів;

- зниження ризику (пом’якшення ризику) припускає зменшення або розмірів можливого збитку, або імовірності настання несприятливих подій. Це може бути зроблено шляхом збільшення запобіжних заходів або обмеженням (лімітуванням) ризикованої діяльності. Диверсифікація активів та хеджування є формами зниження ризиків, пов’язаних з інвестиціями. Інвестування в здобуття інформації є одним із способів зниження ризиків, тому що чим вища проінформованість щодо ризикових видів діяльності, тим меншою стає невизначеність;



- прийняття ризику. Цей спосіб передбачає знаходження в зоні ризику. Навіть якщо не буде зниження, уникнення або передачі ризику, то він все одно приймається. В межах цього способу досить ефективним є створення фондів самострахування або фондів ризику. Крім того цей метод містить дії по залученню кредитів та позик для компенсації збитків на відтворення виробництва, а також одержання державних дотацій. Прийняття ризику є ефективним для таких ризиків, які не становлять значної фінансової загрози. Але якщо не достатньо власних коштів для утримання ризику великих розмірів, то необхідно намагатися залучити інші способи управління даним ризиком;

- вирівнювання ризику – є процесом нейтралізації негативного впливу ризикових операцій за рахунок здійснення заходів, які дають забезпечать сприятливий результат або здійснення розподілу втрат серед суб'єктів господарського ризику. Вирівнювання ризику потребує незначних витрат і є складовим елементом підприємницьких дій суб'єкта господарювання. Залежно від змісту здійснюваних заходів розрізняють вирівнювання ризику в просторі, часі та диверсифікацію ризиків.

- передача ризику (страхування від ризику). При цьому способі фінансовий ризик передається третій стороні при збереженні існуючого рівня ризику. До групи цих методів відносять страхування, одержання фінансових гарантій, довіреностей тощо. Вона може бути здійснена шляхом внесення в текст документів (договорів, контрактів) спеціальних застережень, які зменшують особисту відповідальність при настанні непередбачуваних подій. Усі застережні заходи поділяють на події. Перші плануються та здійснюються завчасно, а другі – після того, як непередбачувана подія вже відбулась. До перших відносять: страхування, самострахування, попереджувальні організаційно-технічні заходи, юридичні, договірні та інші заходи передачі ризику. До других відносять одержання коштів на ліквідацію збитків у вигляді фінансової допомоги та позик. Частина заходів по збереженню та передачі ризиків є по своїй сутності фінансовими механізмами та ніяк не впливають на частоту виникнення небажаних подій та масштаби збитків аж до їх компенсації [3, 4, 5, 6, 7].

Розподіл ризиків також є формою передачі ризику. Тобто, чим більша кількість осіб у розподілу ризику, тим менше будуть проявлятися негативні ефекти. Під час вибору необхідного методу управління ризиками треба дотримуватись наступних вимог: завжди передбачати наслідки ризику; не слід приймати ризик, розмір якого перевищує власний капітал; не слід ризикувати багатом заради малого; не слід вважати, що завжди існує лише один шлях вирішення проблеми (можливо є й інші); позитивні рішення слід приймати лише за відсутності сумнівів; за наявності сумнівів краще приймати негативне рішення.

Таким чином, прийоми й методи управління ризиком трактуються авторами по-різному, що не дозволяє виокремити основні критерії їх поділу на групи. Пропонуємо авторську класифікацію методів ризик-менеджменту. *Способи усунення ризику*: дозволяють уникнути, залишити або передати ймовірні ризики; *засоби зниження ступеня ризику*: спрямовані на зменшення ймовірності або розміру збитку від настання ризику; *методи компенсації ризику*:

забезпечують відшкодування втрат від настання ризику. Але застосування зазначених методів управління ризиком фермерських господарств обмежується дією певних економічних факторів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вербіцька І. І. Ризик-менеджмент як сучасна система управління ризиками підприємницьких структур. *Сталий розвиток економіки*. 2013. № 5. С. 282–291.
2. Вітлінський В. В. Економічний ризик та методи його вимірювання. К.: КНЕУ. 2000. 354 с.
3. Головка Р. А. Формування ризик-менеджменту фермерських господарств. *Економіка та держава*. 2020. № 4. С. 236–240.
4. Горго І. О. Концепція формування системи управління ризиками на підприємстві. *Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2018. № 11. С. 29–42.
5. Пікус Р. В. Оцінка підприємницького ризику. *Фінанси України*. 2012. № 5. С. 88–93.
6. Сірик І. П. Управління ризиками в процесі прийняття управлінських рішень. *Агросвіт*. 2011. №13-14. С. 72–76.
7. Стецюк П. А., Гудзь О. С. Концептуальні основи управління ризикозахищеністю підприємства. *Економіка АПК*. 2014. №11. С. 61–68.

*Оксана Водолазська
(Дніпро, Україна)*

РОЗВИТОК КРЕДИТУВАННЯ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ В УКРАЇНІ

Актуальною проблемою для розвитку аграрного сектору України є відсутність надійного механізму його фінансової підтримки. Невеликі та дрібні агропідприємства, фермерські господарства не можуть залучати необхідні фінансові ресурси на довгостроковій основі через низьку гарантованість їх повернення. Саме в цьому напрямі має розвиватися державна політика щодо підтримки національного аграрного виробництва.

З досвіду інших країн можна відзначити, що дієвою формою такої підтримки є саме державні програми часткового гарантування кредитів. За таких умов банки більш охоче співпрацюють з малими агрогосподарствами та не збільшують їм відсотки за ризик [2].

Сьогодні в межах земельної реформи в Україні зроблені перші кроки щодо провадження дієвих інструментів забезпечення фінансовими ресурсами розвитку аграрного сектору. Серед іншого слід звернути увагу на новий Фонд часткового гарантування кредитів в аграрному секторі [3], який є дуже необхідним в умовах постпандемії та обмеженості бюджетних ресурсів для прямого кредитування агробізнесу. Зазначений Фонд має надавати гарантії повернення до 50% суми позики терміном до 10 років. Це має поживити кредитування аграріїв комерційними банками. Для розширення фінансових



можливостей Фонду планується також залучення коштів міжнародних фінансових організацій та інших юридичних осіб.

Фонд допомагатиме фермерам, які володіють угіддями максимум до 500 га. Отримані кредити малі агрогосподарства зможуть вкладати у сільськогосподарське виробництво, купляти техніку або земельні ділянки.

Але впевнено стверджувати, що цей Закон дозволить все ж таки маленьким сімейним фермам розбудувати власний бізнес та створити щось своє ще не варто. Оскільки, більшість одноосібників на селі не зареєстровані як сільгоспвиробники, не ведуть бухгалтерію та не мають жодної кредитної історії. Тож ефективність цього Фонду саме для малих сімейних ферм може виявитися дуже спірною [1].

Створення цього Фонду більше спрямоване на надання банкам страхової гарантії при можливому неповерненні фермером позикових коштів. При цьому фермер має володіти майном, вартість якого більше за суму кредиту, який йому надає банк. Якщо ж він його не зможе повернути, то банку повернеться частина коштів (за Законом – до 50%) зі згаданого Фонду. Отже, роль Фонду в цій фінансовій операції можна представити як страхового агента, що покриває ризики в разі відсутності застави у фермерів, які звертаються в банк.

Крім того, через поживлення банківського кредитування сімейних фермерських господарств законотворці намагаються вирішити питання працевлаштування українців і повернення їх із-за кордону.

Отже, доступ до кредитування малих виробників сільськогосподарської продукції позитивно вплине на підвищення економічної активності та рівень зайнятості сільського населення. Але також можна констатувати, що чітко визначити всі позитивні результати та недоліки від провадження такого інструменту стимулювання кредитування сімейних ферм можна буде лише після фактичного створення даного Фонду.

ЛІТЕРАТУРА

1. Івченко В. Фонд часткового гарантування кредитів не зможе фінансувати малих фермерів. URL : <https://agropolit.com/news/22361-fond-chastkovogo-garantuvannya-kreditiv-ne-zmoje-finansuvati-malih-fermeriv--ivchenko> (дата звернення: 15.02.2022).

2. Колюбакін В. Малі сільгоспвиробники сподіваються на кращі умови кредитування. URL : <https://ukurier.gov.ua/uk/articles/mali-silgospvirobniki-spodivayutsya-na-krashi-umov/> (дата звернення: 15.02.2022).

3. Про Фонд часткового гарантування кредитів у сільському господарстві : Закон України від 04.11.2021 р. № 1865-IX URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1865-20#Text> (дата звернення: 14.02.2022).



*Василь Гаврилюк, Григорій Бойченко
(Київ, Україна)*

АНАЛІЗ СТРУКТУРИ ВИТРАТ ПІДПРИЄМСТВ НА ВИРОБНИЦТВО ПРОДУКЦІЇ (РОБІТ, ПОСЛУГ) СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

Сільське господарство є матеріаломістким сектором економіки, оскільки у структурі витрат матеріальні витрати займають більше, ніж 50%. Тому аналіз динаміки витрат для підприємств цього сектору має дуже важливе значення, оскільки дозволяє здійснювати планування подальшої операційної, інвестиційної і фінансової діяльності. Аналіз структури витрат підприємства потрібен для того, щоб воно не потрапило у «ножиці» еластичного попиту на свою продукцію і нееластичного власного попиту на ті чи інші види ресурсів [1, с. 67].

Починаючи із 2010 року структура витрат сільськогосподарських підприємств на виробництво продукції зазнала змін (табл.1, рис.1).

Таблиця 1. Структура витрат сільськогосподарських підприємств на виробництво продукції [2]

Статті витрат	2010	2017	2018	2019	2020
Прямі матеріальні витрати	70	59.8	56	57.8	55.6
у т. ч. пальне, паливо і енергія	18	9.4	10.8	9.8	7.9
Прямі витрати на оплату праці	9.1	5	5.7	6.4	7
Амортизація	5.3	4.7	5.8	6.7	8
Інші прамі витрати	31.1	34.5	27.6	29.9	26.5
Загальновиробничі витрати	24.5	15.6	16.9	14.8	14.1

Структура витрат сільськогосподарських підприємств на виробництво продукції у 2020 р. в порівнянні із 2010 роком змінилась у бік зменшення енергомісткості виробництва із 18% у 2010 р. до 7% у 2020 р., що свідчить про політику збільшення енергоефективності як на рівні окремих підприємств, так і на державному рівні.

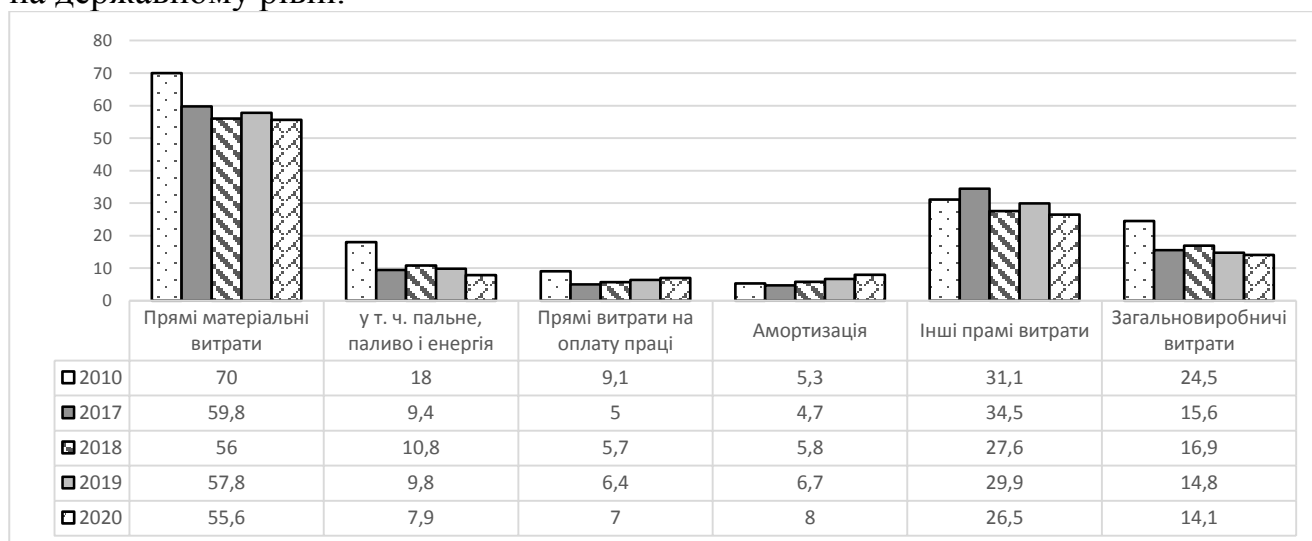


Рис.1. Структура витрат сільськогосподарських підприємств на виробництво продукції.

У 2020 р. у порівнянні із 2010 р. на 2,7 % зросли витрати на амортизацію, що свідчить про оновлення основних засобів і збільшення використання



сучасного обладнання для виробництва, транспортування, зберігання сільськогосподарської продукції, що підтверджують останні тенденції розвитку сектору – орієнтація на цифрову трансформацію, використання безпілотних літальних апаратів, досягнень робототехніки та інших цифрових технологій [3; 4].

ЛІТЕРАТУРА

1. Ізмайлова К. В. Фінансовий аналіз. К.: МАУП, 2001. 152 с.
2. Витрати підприємств на виробництво продукції сільського господарства. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2018/sg/vytr_na%20ver_sg_prod/arch_vytr_na%20ver_sg_prod_u.htm
3. Гончаренко О. В. Інноваційний розвиток аграрних підприємств у контексті формування інформаційної економіки. *Актуальні проблеми економіки*. 2012. № 10. С. 103–109.
4. Stetsenko S. P. Management of Adaptation of Organizational and Economic Mechanisms of Construction to Increasing Impact of Digital Technologies on the National Economy. *Journal of Reviews on Global Economic*. 2020. № 9. P. 149–164.

*Тетяна Галаган
(Дніпро, Україна)*

ОСОБЛИВОСТІ ЕКОНОМІЧНОГО УПРАВЛІННЯ АГРАРНИМ ПІДПРИЄМСТВОМ

Ефективна діяльність аграрного підприємства є результатом дієвої системи управління, яка будується на застосуванні нових механізмів економічної оцінки та управління, що відповідають потребам сучасного господарювання.

Узагальнюючи трактування поняття «економічне управління підприємством» різними авторами, можна стверджувати, що воно характеризує здатність швидко адаптуватись підприємству в мінливих умовах його бізнес-середовища і одночасно максимально враховувати і задовольняти потреби всіх груп стейкхолдерів. За такого підходу прибуток виступає показником правильно побудованої системи економічного оцінювання діяльності та ефективного управління підприємством.

Враховуючи особливості внутрішнього та зовнішнього середовищ діяльності аграрного підприємства, основними передумовами вдосконалення економічного управління є наступні. По-перше, кризові ситуації, які виникають в результаті фінансово-господарської діяльності підприємства, свідчать про недосконалість та застарілість наявних форм організації виробництва. По-друге, наявні ресурси та можливості підприємства спонукають господарюючого суб'єкта до розвитку з врахуванням викликів сучасності.

Наступним фактором, який спонукає підприємство до вдосконалення системи економічного оцінювання діяльності підприємства є зміна пріоритетів споживачів, що змушує аграріїв вдосконалювати самі продукти та весь ланцюг маркетингового механізму. Великого значення в цьому пріоритеті набуває екологічність виробництва зокрема та екологічна орієнтація держави загалом.

Немаловажливим фактором виступає конкурентність ринку, на якому працює підприємство, та конкурентоспроможність самого підприємства.

Перешкодами до впровадження ефективної системи економічного управління підприємством в сучасних ринкових умовах виступають низький рівень підготовки персоналу в цій галузі, застарілий стиль керівництва та неготовність керівників до змін, відсутність інформації щодо новітніх досліджень в сфері економічного управління, а також складність та висока вартість висококваліфікованих консультацій.

Для забезпечення належного рівня економічного управління підприємством необхідно розробляти та вдосконалювати технології рішення задач управління виробничим процесами та явищами, виявляти та усувати внутрішньосистемні проблеми; формувати, аналізувати та контролювати грошові потоки підприємства; розробляти стратегії фінансування оборотного капіталу; формувати стратегічний фінансовий контроль та моделювати стратегічне управління підприємством.

Досягнення стабільного фінансового стану буде результатом реалізації дієвого економічного управління підприємством, для створення якого необхідно вдосконалення організаційної та інформаційної системи управління, а також врахування світового досвіду для забезпечення життєдіяльності аграрного підприємства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гончаров А. Б., Олейникова Н. М. Економічне управління підприємством : конспект лекцій. Харків : ХНЕУ, 2009. 366 с.
2. Лігоненко Л. Концептуальні засади економічного управління підприємством. *Вісник КНТЕУ*. 2013. № 3. С. 5–17.
3. Мясоєдова Л. В. Позicionирование экономического управления в общей системе управления предприятием. *Модернизация экономики и эффективность управления социально-экономическим развитием* : сб. науч. статей по материалам 2-й междунар. конф., 14–15 мая 2010 г. Новочеркасск, 2010. С. 209–210.

*Оксана Галунка
(Київ, Україна)*

КОРПОРАТИВНА СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВА ЯК СКЛАДОВА СТАЛОГО ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ

Корпоративна соціальна відповідальність є відповіддю суб'єктів господарювання на вимоги сталого розвитку, які вимагають від учасників економічної діяльності та усіх стейкхолдерів злагоджених зусиль зі створення нової моделі світу, яка дозволить здійснювати збалансований розвиток – не дозволяючи собі надмірне споживання, витрати ресурсів та енергії.

Діяльність підприємств у полі корпоративної соціальної відповідальності наразі здійснюється у більшості фрагментарно, окремими заходами, неузгоджено між різними стейкхолдерами та місцевими або центральними



органами влади. Про те корпоративна соціальна відповідальність сьогодні є перспективним напрямком реалізації Цілей сталого розвитку, якими на сьогодні є [1]: «подолання бідності, подолання голоду, міцне здоров'я і благополуччя, якісна освіта, гендерна рівність, чиста вода і належні санітарні умови, доступна та чиста енергія, гідна праця та економічне зростання, промисловість, інновації та інфраструктура, скорочення нерівності, сталий розвиток міст і громад, відповідальне споживання та виробництво, пом'якшення наслідків зміни клімату, збереження морських ресурсів, захист та відновлення екосистем суші, мир, справедливість та сильні інститути».

Діяльність підприємств, яка має соціальний або природозберігаючий характер завжди буде приносити користь і самому суб'єкту господарювання. Ця користь зазвичай має довгострокову віддачу, зазвичай шляхом формування ділової репутації та налагодження довгострокових зав'язків із споживачами продукції, постачальниками та іншими партнерами, місцевими та державними органами влади.

Розробка заходів підвищення рівня корпоративної соціальної відповідальності на теоретичному і практичному рівнях є одними з перспективних напрямів подальших досліджень у сфері заходів із забезпечення сталого розвитку, а також поштовхом до удосконалення законодавчого забезпечення і стимулювання розвитку КСВ.

Сьогодні український бізнес приймає участь у соціально значущих проектах добровільно із високим рівнем самосвідомості і самоорганізації, що свідчить про достатньо високий рівень громадянської свідомості. Але соціальна активність повинна надавати бізнесу великі переваги у довгостроковій перспективі, тоді розвиток КСВ може перейти на нову інноваційну основу – так званий «соціально відповідальний девелопмент» [2].

ЛІТЕРАТУРА

1. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року № 722/2019 від 30 вересня 2019 р. URL: [https:// zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text).
2. Беленкова О. Ю. Теоретичні передумови формування поняття «соціально відповідальний девелопмент». *Шляхи підвищення ефективності будівництва в умовах формування ринкових відносин*. 2018. № 38. С. 79–91.
3. Державне регулювання соціального підприємництва та соціально-відповідального бізнесу : *Матеріали Першої міжнародної науково-практичної конференції*, 11 грудня 2008 року ; за загальною редакцією Амосова О. Ю. Харків : ХОМО «СМП», 2008. 152 с.
4. Morokhova V., & Boyko O. Applied aspects of application of the concept of socially responsible marketing. *Economic Forum*. 2022. 1(1). P. 35–41.



*Ольга Губарик
(Дніпро, Україна)*

ВИЯВЛЕННЯ ТА ЕКОНОМІЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ РЕЗЕРВІВ ПІДВИЩЕННЯ ПРОДУКТИВНОСТІ ПРАЦІ АГРАРНОГО ПІДПРИЄМСТВА

Для виявлення резервів зростання продуктивності праці у ФГ «Промінь-47» необхідне їхнє кількісне визначення. Вплив зниження трудомісткості продукції, поліпшення використання робочого дня та поліпшення структури персоналу для підприємства можна оцінити за такими формулами.

Для виявлення резервів фонду робочого дня необхідно розрахувати нормативний фонд робочого дня.

Нормативний фонд робочого дня є твір середнього робочого дня і нормативного числа відпрацьованих днів.

Стандартна кількість відпрацьованих днів становить 260 днів.

Розраховуємо нормативний фонд робочого часу на 2021 рік за формулою:

$$\text{НФФР} = 8,27 * 260 * 91 = 195668,2 \text{ людино-годин.}$$

А фактичний фонд робочого часу становить 188111,0 людино-годин.

Порівнюємо фактичний фонд робочого дня з нормативним та отримаємо резерв робочого часу.

$$\text{НФРЧ} - \text{ФФРЧ} = 195668,2 - 188111,0 = 7557,2 \text{ людино-години}$$

Отже, резерв фонду робочого часу становить 7557,2 людино-години.

За умови, що продуктивність праці залишиться незмінною, завдяки виявленому резерву фонду робочого часу ФГ «Промінь-47» може отримати додаткову продукцію. Таким чином, розмір валової продукції при доведенні обсягу робочого часу до рівня нормативу становитиме:

$$\text{ВВП} = 58,66 * 195668,2 = 11477,90 \text{ тис. грн.}$$

Фактичний обсяг валової продукції у 2021 році становить 10223,1 тис. грн.

Таким чином, резерв валової продукції досягає:

$$\text{РВП} = \text{ВВП} - \text{ВПф} = 11477,90 - 10223,1 = 1254,8 \text{ тис. грн.}$$

З метою використання резервів у господарстві розробляються плани організаційно-технічних заходів, у яких зазначаються види резервів підвищення продуктивності праці, заходи щодо їх використання, їх вартість, терміни, і навіть відповідальні виконавці.

Резерви підвищення продуктивності праці – це невикористані можливості економії витрат праці (як живих, і упредметнених), що у результаті дії певних чинників (вдосконалення техніки, технології, організації виробництва та праці тощо). Рівень продуктивності праці залежить від ступеня використання резервів.

Слід зазначити недостатню стимулюючу роль премій, надбавок та всієї системи преміювання.

Вочевидь, що з достатньому матеріальному стимулюванні підвищуються показники продуктивності праці, що зумовлює збільшення обсягу продукції, продажу, чистого доходу від і як наслідок, кінцевою метою будь-якого підприємства є отримання прибутку.

Отже, пропонуємо ФГ «Промінь-47» переглянути систему преміювання, що діє на підприємстві. З метою заохочення працівників підприємства до якісної



та кількісної праці пропонуємо ув'язати матеріальне заохочення зі збільшенням обсягів виробництва, а також підвищити відповідальність працівників за виробничі помилки та порушення трудової дисципліни. Таким чином, керівництво створить умови для більш продуктивної роботи, адже працівники усвідомлюють, що від кількості та якості їхньої роботи залежить і розмір їхнього заробітку, премій за працю.

Запаси можна класифікувати за часом їх використання та масштабом виникнення.

За часом використання розрізняють поточні та перспективні запаси.

Поточні резерви можна використовувати залежно від реальних можливостей протягом місяця, кварталу чи року.

Використання перспективних запасів передбачається у майбутньому через рік чи кілька років згідно з перспективними планами підприємства.

У результаті дослідження для підприємства виявлено резерв робочого дня, що може бути досягнуто при доведенні кількості робочого дня до нормативного рівня. Завдяки виявленому резерву фонду робочого часу ФГ «Промінь-47» може отримувати додаткову продукцію, яка є резервним фондом валової продукції. Резерви підвищення продуктивності праці можна отримати шляхом перегляду системи преміювання для підприємства.



*Катерина Дідур
(Дніпро, Україна)*

НЕТРАДИЦІЙНІ ДЖЕРЕЛА ІНВЕСТИЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ

В економічних літературних джерелах широко обговорюються питання, котрі стосуються інвестування. Адже саме завдяки залученню інвестицій у здійснення інноваційних проектів можна одержати нові економічні результати, які було б неможливо отримати за звичайного інвестування (при переході виробництва на вищі технологічні уклади, формування інтелектуальних активів, швидке збільшення вартості бізнесу, оволодіння новими ринками збуту тощо). Саме завдяки інвестиціям, вкладеним у виробничий процес, підприємство може досягти значних обсягів виробництва продукції, розширити або ж вийти на нові ринки збуту продукції та отримати значні прибутки, які при ефективному використанні, можна значно примножити.

За піднятою тематикою існує величезна кількість наукових публікацій, що підтверджує актуальність даної сфери дослідження. Зокрема А. Я. Шевцова присвятила багато праць питанням інвестиційного забезпечення підприємницької діяльності [2]. І. В. Колодяжна та К. Е. Борблік в своїх працях досліджували джерела забезпечення інноваційного розвитку підприємств [3]. Разом з тим питання альтернативних джерел інвестиційного забезпечення інноваційної діяльності підприємств залишаються недостатньо висвітленими.

Основними напрямками інвестиційної діяльності підприємства є буденне інвестування для підтримки, оновлення та заміни засобів виробництва, що використовуються, без суттєвої зміни основної діяльності; перспективне

інвестування в новітні виробничі засоби з суттєвою зміною характеру та змісту основної діяльності на основі оригінальних інвестиційних проектів. Аналіз іноземного досвіду свідчить, що інвестиції в інноваційну діяльність підприємств мають, в більшості випадків, високу окупність, не дивлячись на суттєвий ризик здійснення таких інвестицій і довгий строк їхньої окупності. Якщо брати інвестиції в наукові розробки, то вони приносять ефект не лише окремому підприємству, котре їх здійснює, але й всьому суспільству в цілому.

Суб'єктами інвестиційного забезпечення інноваційної діяльності можуть бути: одиничні підприємства; промислові компанії; фінансові-промислові групи; інвестиційні та інноваційні фонди; малий інноваційний бізнес; органи державного та місцевого управління; приватні особи. Всі перераховані суб'єкти в певній формі беруть участь у відтворювальному процесі та опосередковано впливають на розвиток інноваційної діяльності.

Принципи організації інвестиційного забезпечення інноваційних процесів повинні бути направлені на різноманітність джерел фінансування, на адаптивність і динамічність певних елементів системи та дозволяти швидко й ефективно реалізацію інновацій з їх наступною комерціалізацією, що забезпечує збільшення фінансової віддачі від інноваційної діяльності. Для цього варто дотримуватись двох головних умов: активізація державної інноваційної, науково-технічної та промислової політики та готовність підприємців перейти до активного інноваційного розвитку.

Ефективність інноваційної діяльності підприємства в першочергово залежить від інвестиційного забезпечення. Згідно статті 18 Закону України «Про інноваційну діяльність», джерелами інвестиційного забезпечення інноваційної діяльності відповідно до є [1]: кошти Державного бюджету України; кошти місцевих бюджетів і кошти бюджету Автономної Республіки Крим; власні кошти спеціалізованих державних і комунальних інноваційних фінансово-кредитних установ; власні чи запозичені кошти суб'єктів інноваційної діяльності; кошти (інвестиції) будь-яких фізичних і юридичних осіб; інші джерела, не заборонені законодавством України. Окрім цього є нетрадиційні джерела інвестиційного забезпечення інноваційного розвитку, до яких варто включити: венчурні фонди, бізнес-інкубатори, бізнес-ангели, краудфандінг.

Венчурний капітал є особливою формою капіталу. Інвестори, котрі беруть участь у фінансуванні, виступають як замовники майбутніх інновацій, і якщо вони будуть успішними – як співвласники новоутвореного підприємства. Венчурне фінансування є попередньою оплатою витрат виконання замовлень на інновацію.

Бізнес-інкубатор – це організація, що надає на певних умовах і на певний час, спеціально обладнані приміщення та інше майно суб'єктам малого та середнього бізнесу, котрі лише починають свою діяльність, для сприяння досягнення ними фінансової самостійності. Інкубатори можуть підтримати майже будь-який задум.

Бізнес-ангелами є приватні інвестори, котрі вкладають кошти в інноваційні проекти на етапі становлення підприємства в обмін на повернення вкладень та частку в капіталі (лише блокуючий пакет, а не контрольний). «Ангели», на



відміну від венчурних капіталістів, що керують грошима третіх осіб, об'єднаними у венчурні фонди, вкладають свої власні кошти.

Краудфандінг – це співтовариство людей, котрі об'єднують гроші або ж інші фінансові ресурси для підтримки задумів, людей або ж організацій. Вони взаємодіють в Інтернеті на спеціалізованих платформах або в соціальних мережах. Краудфандінг має значний потенціал, та може бути відмінною бізнес-моделлю, яка забезпечує лише реалізацію певного проекту на початкових стадіях розвитку. Краудфандінг – це альтернативний спосіб залучення безповоротних інвестицій у проект, оскільки краудфандінгові сервіси є прозорими та ми бачимо, на що витрачаються наші кошти [2]. Кожен з альтернативних інструментів має відмінності (табл. 1.).

Таблиця 1. Порівняльний аналіз нетрадиційних джерел фінансування

Спосіб інвестування	Обмеження	Переваги	Недоліки
Венчурні фонди	відбір проектів на основі бізнес-планів	діяльність спрямована на найбільш ризикове інвестування	можливість утрати підприємством контролю над
Бізнес-інкубатори	наставники малого та середнього бізнесу	інвестують інтелектуальний капітал	не сприяють у пошуку прямих інвесторів
Бізнес-ангели	необхідне повернення вкладень або частка в капіталі (блокуючий пакет)	оптимізують поточну бізнес-модель, визначають місце та перспективи проекту на ринку	незначний внесок у капітал
Краудфандінг	взаємодія відбувається в мережі Internet на спеціалізованих майданчиках (платформах) або в соціальних мережах	залучення безповоротних, безкоштовних інвестицій з одночасною рекламою інноваційного продукту	за недобору оголошеної суми проект не отримує коштів, тому що вони повертаються інвесторам

© Складено автором на основі досліджуваних джерел

Різноманітність джерел інвестування інноваційної діяльності визначає необхідність повного дослідження можливостей вибору кожного з джерел, переваг і недоліків їхнього використання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України «Про інноваційну діяльність» від 16.10.2012 № 5460-VI. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/40>.
2. Колодяжна І. В. Джерела фінансування інноваційної діяльності підприємств України. *Економіка та суспільство*. 2017. № 9. С. 448–453.
3. Шевцова Я. А. Інвестиційне забезпечення діяльністю підприємств: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.06.01. Луганськ, 2002. 20 с.

*Руслан Дмитренко
(Київ, Україна)*

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ ВІДНОСИН ТА ВОДОКОРИСТУВАННЯ В АГРОБІЗНЕСІ ЧЕРЕЗ СТВОРЕННЯ ДЕРЖАВНОГО ВОДНОГО ФОНДУ

Численні наукові дослідження з моделювання способів врегулювання земельних відносин і водокористування в агробізнесі України містять детальні аналізи та доволі об'єктивну інформацію про фактичний стан якісних та кількісних змін у структурі природних ресурсів агросфери, особливо ґрунтів і водних джерел, внаслідок їх використання. Дослідники констатують значне погіршення якісних та кількісних показників природного стану всіх земель та їх продуктивної здатності (за винятком окремих господарств на незначній площі), вказуючи на видимі різноманітні господарсько-організаційні недосконалості, порушення правил та вимог з охорони й відтворення природної родючості ґрунтів, а також безконтрольність використання водних ресурсів [1, с.26].

Зокрема, для посилення контролю за використанням водних ресурсів урядом наразі розглядається Проект Закону України «Про організації водокористувачів та стимулювання гідротехнічної меліорації земель» від 13.08.2021 р. за № 5202-д [2] (далі – Проект ЗУ № 5202-д), яким передбачається правове регулювання відносин щодо запровадження окремого різновиду організацій водокористувачів, учасниками якого можуть бути лише власники чи користувачі земельних ділянок сільськогосподарського призначення, на яких здійснюється водокористування для потреб гідротехнічної меліорації або існує технічна можливість здійснення водокористування для потреб гідротехнічної меліорації [2].

Натомість для запровадження ефективного управління та забезпечення водними ресурсами агробізнесу, створення організацій водокористувачів недостатньо. До того ж даний законопроект має ряд зауважень, про які наголошено як головним юридичним управлінням Апарату ВРУ, так і Міністерством фінансів України, зокрема в частині:

- невідповідності низки положень законопроекту Конституції, законам та міжнародним зобов'язанням України;
- безоплатної передачі організаціям водокористувачів об'єктів інженерної інфраструктури меліоративної мережі, що перебувають у державній та комунальній власності або є безхазяйними;
- виведенні подачі (перекачування) води водокористувачам для потреб гідротехнічної меліорації з під режиму спеціального водокористування, а відтак, необов'язковості отримання дозволу на спеціальне водокористування;
- укладання між організаціями водокористувачів та власниками або користувачами земельної ділянки, на якій розміщені об'єкти інженерної інфраструктури меліоративних систем, що передані у власність організації договору про встановлення на користь організації безоплатного та безстрокового земельного сервітуту на земельну ділянку (частину земельної ділянки), на якій розміщені такі об'єкти;



- скасування обов'язковості здійснення оцінки впливу на довкілля як на стадії планування, так і в процесі експлуатації об'єктів інженерної інфраструктури меліоративних мереж;

- виключення подачі (перекачування) води каналами та водогонами зрошувальних і осушувальних систем, каналами та водогонами (водопроводами) міжбасейнового та внутрішньобасейнового перерозподілу водних ресурсів для потреб водокористувачів з переліку робіт зі спеціального водокористування;

- фінансово-ресурсного обґрунтування законопроекту тощо.

Натомість, окрім перелічених зауважень, поза увагою експертів лишився механізм формування коштів фінансування організацій водокористувачів. Як зазначається в ст. 4 Проекту ЗУ № 5202-д, організації водокористувачів за юридичним статусом мають створюватись як непідприємницькі товариства, а, отже, як неприбуткові організації, тобто мають фінансуватися коштами бюджетів. До того ж такі організації за Проектом ЗУ №5202-д [2] мають отримувати бюджетної дотації для відновлення переданих у власність (подарованих) насосних станцій, що протиречить Закону України «Про державну підтримку сільського господарства України» №1877-IV[3], оскільки дані організації не можуть набувати статусу сільськогосподарських виробників. Передача ж об'єктів інженерної інфраструктури меліоративних мереж з фонду держмайна та майна ОТГ призведе до втрати бюджетних надходжень, а отже, до унеможливлення належного фінансування відновлення та експлуатації об'єктів інженерної інфраструктури меліоративних мереж.

Більш доцільним вважаємо створення наразі Державного водного фонду (далі – ДВФ), як окремої фінансової інституції [4], яка нагромаджуватиме кошти для відновлення та експлуатації об'єктів інженерної інфраструктури меліоративних мереж. Фінансові ресурси фонду спрямовуватимуться на розв'язання пріоритетних проблем із раціонального та ефективного використання водних ресурсів країни, інфраструктурних водогосподарсько-екологічних питань та якісні наукові дослідження. На наш погляд, лише за таких умов можливо створити в країні систему розуміння водної безпеки і визначити межі відповідальності водокористувачів агробізнесу.

Створення ДВФ має прокласти шлях до досягнення цілей політики «кліматично розумного» агробізнесу, бо існуючий наразі брак фінансування системи зрошення і дренажу не дозволяє отримати заплановані результати, тому приділення уваги саме дисципліні обов'язкового фінансування запланованих заходів з відновлення та експлуатації зрошувальних систем й об'єктів інженерної інфраструктури меліоративних мереж має стати вирішальним аспектом при формуванні державної політики з врегулювання земельних відносин та водокористування [5, с.35].

Фінансування коштами ДВФ має бути результативно-орієнтоване (performance-based funding, PBF), тобто передбачати узгодження механізмів фінансування організацій водокористувачів з результатами їх діяльності. При цьому для оцінки результативності діяльності організацій водокористувачів доцільним є запровадження їх категоризації, зокрема: «стійкий спад» (sustained decline), «відновлення» (improving patterns) та «стійке зростання» (sustained

growth). Подана категоризація є умовною, оскільки нами продовжуються дослідження над її варіацією.

Отже, незважаючи на законодавче закріплення та взяття Україною курсу на впровадження європейських підходів щодо переходу до інтегрованого підходу в управлінні водними ресурсами та оцінки впливу на довкілля, авторами законопроекту вода і земля розглядаються лише як господарські ресурси для сільськогосподарського виробництва, скидання зворотніх вод тощо. Вважаємо, що прийняття законопроекту в запропонованій редакції не повною мірою забезпечить належне виконання Україною своїх міжнародно-правових зобов'язань щодо охорони навколишнього природного середовища, а тому потребує доопрацювання, і насамперед, у частині фінансування організації водокористувачів, відновлення та експлуатації об'єктів інженерної інфраструктури меліоративних мереж.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ковалів О.І. Основні причинно-наслідкові аспекти погіршення якісного стану природних об'єктів в агросфері України. *Збалансоване природокористування*. 2020. № 2. С. 26–37.
2. Про організації водокористувачів та стимулювання гідротехнічної меліорації земель. Проект Закону України від 13.08.2021 р. за № 5202-д. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/П05844A.html
3. Про державну підтримку сільського господарства України. Закон України від 24.06.2004 р. №1877-IV (зі змінами та доповненнями станом на 01.01.2022 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1877-15#Text>
4. Яцюк М. Водна безпека країни: від стратегії до конкретних змін. *DESPRO*. 2020. URL: <https://ecolog-ua.com/sites/default/files/2020/docs/Chas-vody.pdf>
5. Максюта А. А. Аналіз державних стратегічних документів України щодо врахування адаптованих для України цілей сталого розвитку до 2030 року: аналітична доповідь, К. : Інститут суспільно-економічних досліджень, 2017. 84 с.

*Вікторія Дмитрієва
(Дніпро, Україна)*

ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В УПРАВЛІННІ МАЛИМ ТА СЕРЕДНІМ БІЗНЕСОМ В АГРАРНІЙ ЕКОНОМІЦІ

Представники малого та середнього бізнесу в аграрній економіці сучасної України мають можливість використовувати професійні інформаційні системи для управління та оптимізації своєї діяльності. Починаючи від розробки ідей щодо планування бізнесу і завершуючи процесами аналізу інформації щодо фінансових результатів підприємницької активності, практично на кожному етапі, можна застосовувати сервіси та інструменти, які допомагають виконувати такі функції, як: оптимальний розподіл ресурсів, виконання розрахунків та оцінювання вартості проектів, збір інформації, ведення обліку матеріальних та



грошових потоків, формування інтерактивної звітності, комунікація з партнерами та клієнтами, вивчення поведінки споживачів, просування товарів і послуг. Для більшості таких інформаційних систем інтернет є основою, інструментом та засобом діяльності. Навіть для інформування бізнесу використовують спеціальні онлайн-майданчики, наприклад, такі як: Портал для підприємців Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України; портал Бізнес.Дія; Merezha та інші.

Для отримання інформації про легальність компанії, з якою доведеться представнику підприємницької аграрної сфери вести справи, в Україні розроблено та використовуються такі системи, як ДІА.DATA.GOV.UA, DOU.UA, TAX.GOV.UA. Для ведення обліку сучасний бізнес має можливість користуватися інструментами Taxer, iFin, BookKeeper та його різновиди, Dilovod, Web-звіт, ВJET, ВITRIX.UA та інші. Планування діяльності може бути полегшеним із використанням Project Expert, Libre.Project та іншими застосунками.

На рівні з перерахованими професійними сервісами активно використовуються сервіси та додатки Google, які є зручними саме для системи прийняття рішень онлайн та в режимі реального часу. Наприклад, для планування діяльності Google дозволяє підключити Business Process Simulator, Smartsheet, ZipBooks, VOGSY, Project Work та інструменти інших партнерських додатків, які працюють з дисковим простором хмарного середовища, електронними таблицями та документами. Для взаємодії з клієнтами в Google є можливість для підключення інструментів Copper CRM, Sbox, CollectReviews. При розробці сайтів, їх оптимізації та просування компанія Google пропонує засоби Search Enging Optimization, Google Website Optimizer. Для створення та розміщення реклами бізнес використовує Google Merchant Center, Google Shopping, Google Ads та Google AdMob. Аналіз даних та вивчення конверсії забезпечується засобами Google Analytics та інструментами Google Data Studio. Більше того, є спеціальні додатки, які дозволяють створювати документи з цифровим підписом власника бізнесу. Встановлення та видалення таких додатків є досить зручним та не вимагає особливих налаштувань, окрім надання доступу до документів свого хмарного середовища. Зокрема, спеціальна категорія «Інструменти для бізнесу» включає набір додатків «Облік і фінанси», «Адміністрування й керування», «Планування бізнес-ресурсів і логістика», «Управління персоналом і право», «Маркетинг і аналіз ринку», «Продажі і керування взаємодією з клієнтами». Такі додатки містяться в Google Workspace MarketPlace і є доступними для корпоративного акаунту, щодо якого представники бізнесу попередньо укладають угоду з Google про використання дискового простору, розміру хмарного середовища та кола додатків.

Широкий набір онлайн-сервісів для бізнесу від різних розробників створює здорове конкурентне середовище для ІТ-компаній, які для того, щоб відповідати потребам споживачів своєї продукції, якими є як компанії, так і окремі особи-підприємці, весь час оновлюють, модифікують і покращують свої інструменти і засоби для зручної діяльності.

*Олена Добровольська
(Дніпро, Україна)*

МЕНЕДЖМЕНТ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ І КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ПІД ВПЛИВОМ РІЗНОМАНІТТЯ ФАКТОРІВ ВПЛИВУ

«Ефективність» і «конкурентоспроможність» можуть виступати як взаємодоповнюючі категорії при економічному зіставленні. Однак найчастіше ефективність (як показник співвідношення витрат до результатів з урахуванням тимчасових інтервалів) розглядають як індикатор конкурентоспроможності промислового виробництва, що сприяє відображенню рівня економічної активності галузі чи підприємства.

У «ефективність виробництва» як і своєрідний індикатор конкурентоспроможності включений у складі обсягу виручки від продажу, отже, і прибутку такий суттєвий для конкурентоспроможності параметр, як «попит». Прибуток підприємства перебуває у безпосередньої залежності як від попиту, а й від належного рівня якості та виробництва та самої продукції, оскільки без цього підприємству не вдасться самостійно перевищити обсяг отриманого прибутку над рівнем понесених витрат.

Таким чином, конкурентоспроможність має два важливі атрибути – ефективність і якість, а запорука високої конкурентоспроможності промислового підприємства залежить від такого узагальнюючого показника ефективності виробничої діяльності, як результативність. При цьому вплив будь-яких інновацій та науково обґрунтованих удосконалень, як правило, виявляється позитивним як на рівні ефективності (рентабельності) виробництва, так і на конкурентоспроможності.

На сучасному розвитку економічної думки все очевидніший процес конвергенції категорій «ефективність» і «конкурентоспроможність» на основі нецінової конкуренції (non-price competition), що прагне підвищення технічного рівня, якості та споживчої вартості продукції.

Розглянемо різноманіття факторів, що впливають на економічну ефективність та конкурентоспроможність. Класифікація таких факторів має бути багатоаспектною та максимально відповідати структурі організації та/або циклу виготовлення продукції.

Так, з точки зору обслуговування споживачів та задоволення попиту фактори можуть бути підрозділені на зовнішні (чинники, які в короткостроковій перспективі не можуть бути об'єктами контролю або впливу з боку керівництва підприємства) та внутрішні (які можуть контролюватись та піддаються управлінню з боку керівництва підприємства).

Таким чином, зближення категорій, що розглядаються, проявляється і у сфері впливу зовнішнього і внутрішнього середовища.

До зовнішніх факторів, що впливають на ступінь конкурентоспроможності підприємства, належать такі умови, що знаходяться за межами сфери безпосереднього впливу керівництва, як тарифи, законодавча база, державна політика, кон'юнктура ринку.



Внутрішні чинники, що включають рівень забезпеченості та ефективність використання виробничих ресурсів (капітал, працю, матеріальні ресурси), ефективність маркетингової, логістичної, управлінської організації підприємства, включаючи його технічний рівень, технологію та рівень диверсифікації виробництва, характеризують конкурентні переваги самих підприємств.

Фактично названі фактори конкурентоспроможності можуть бути зараховані і до факторів, що впливають на показники економічної ефективності функціонування промислового виробництва. У середньому близько 85 % таких кількісних параметрів є внутрішніми та контролюються керівництвом. До таких факторів можна віднести:

- фактори, пов'язані з процесом виробництва (персонал, проектування продукту, технології, використання будівель та обладнання, розвиток, сировина та енергоносії, методи роботи, зворотний зв'язок, системи організації тощо);
- фактори, пов'язані з вихідними ресурсами (капіталовкладення, технології та ноу-хау, підбір кадрів тощо);
- фактори, пов'язані з випуском продукції (обсяг виробництва, асортимент, ціна, якість, технічне вдосконалення продукції, післяпродажне обслуговування, своєчасність постачання, система гарантій, частка ринку тощо);
- інші корисні фактори (інші можливі класифікації факторів ефективності виробництва).

Чинники, які знаходяться поза зоною контролю керівництва підприємства і які або прискорюють її зростання або перешкоджають йому, становлять приблизно 15 %. Серед таких макроекономічних факторів можна виділити:

- цикл ділової активності та структурні зміни (конкуренція, структурні зрушення між секторами економіки, зміни в структурі капіталу, економія за рахунок збільшення масштабу виробництва, демографічні та соціальні зміни);
- ресурси (робоча сила: попит та пропозиція, гнучкість та мобільність, кваліфікація; ціна та наявність землі, доступ до фінансів, сировина та енергоносії);
- роль держави та урядова політика (природоохоронне законодавство, фіскальна та податкова політика, навчання та підготовка кадрів тощо).

Конкурентоспроможність, таким чином, ґрунтуючись на ефективності, містить у собі складніші взаємозв'язки суб'єктів господарювання. Рівень конкурентоспроможності підприємства визначається результатом створення, ефективного використання та утримання конкурентних переваг підприємства.

Якщо економічна ефективність є показником, що відображає певну результативність майбутнього використання чи вже використаних ресурсів, які є у розпорядженні суб'єкта конкурентної боротьби, то конкурентоспроможність – це потенціал, здатність до конкурентної боротьби, яка може і не бути реалізована.

Виходячи з результатів, отриманих на підставі проведеного теоретичного дослідження, ми можемо зробити висновок про те, що конкурентоспроможність промислового підприємства практично у всіх джерелах економічної літератури в умовах ринкової економіки сприймається як інтегральний показник

економічної ефективності діяльності. Конкурентоспроможність є ширшою проти ефективністю категорією.

ЛІТЕРАТУРА

1. Добровольська О. В., Басовська О. С. Формування методики факторного аналізу та показників фінансової стійкості в системі стратегічного управління підприємством. *Агросвіт*. 2011. № 11. С. 39–42.
2. Добровольська О. В., Кіщенко Т. В. Сучасний стан фінансування сільськогосподарських підприємств. *Інвестиції: практика та досвід*. 2013. № 8. С. 60–63.
3. Добровольська О., Кравченко М., Даніленко О. Фінансова звітність як елемент системи управління підприємством. *Економіка та суспільство*. 2021. № 32. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-32-34>.
4. Добровольська О. В., Ясинська Д. В. Сучасна парадигма діагностики фінансового стану підприємства в період кризи. *Економічний простір*. 2021. Вип. 166. С. 81–84.

Олена Дубина
(Дніпро, Україна)

ЗАСАДИ РАЦІОНАЛЬНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ РОБОТИ ОБЛІКОВОГО АПАРАТУ ПІДПРИЄМСТВА

Метою діяльності кожного підприємства є отримання максимального прибутку, для одержання якого необхідно своєчасно отримувати та обробляти потоки економічної та іншої інформації, яка в майбутньому буде використана власниками, керівництвом, працівниками для прийняття ефективних рішень тактичного, оперативного, стратегічного порядку. Більшу частину такої інформації надає система бухгалтерського обліку. Тому в сучасних умовах велику увагу приділяють організації бухгалтерського обліку на підприємстві, його обліковим, контрольним та аналітичним функціям, від яких залежить рівень прийнятих рішень.

Форма організації бухгалтерського обліку обирається підприємством самостійно і може здійснюватися в наступним чином:

- створення окремого самостійного підрозділу – бухгалтерської служби (бухгалтерії), яку очолює головний бухгалтер;
- створення посади бухгалтера;
- користування послугами незалежного спеціаліста з бухгалтерського обліку;
- ведення бухгалтерського обліку централізованою бухгалтерією або аудиторською фірмою.
- ведення бухгалтерського обліку власником або керівником підприємства самостійно.

Підприємство самостійно:

- визначає облікову політику.



- розробляє систему і форми внутрішньогосподарського (управлінського) обліку, звітності і контролю господарських операцій, визначає права працівників на підпис бухгалтерських документів.

- може виділяти на окремий баланс філії, представництва, відділи та інші відокремлені підрозділи, які зобов'язані вести бухгалтерський облік з наступним включенням показників до фінансового звіту підприємства.

Структура бухгалтерії підприємства залежить від форми організації облікового персоналу та від рівня централізації системи управління підприємством. Виділяють дві основні форми роботи облікового персоналу – централізована та децентралізована. При застосуванні централізованої форми на підприємстві створюється бухгалтерська служба на чолі з головним бухгалтером, якому підпорядкований весь персонал бухгалтерії. Оформлення первинних документів відбувається в структурних підрозділах, які згідно із затвердженим графіком документообігу передаються для подальшого опрацювання, реєстрації, систематизації, відображення на рахунках та складання фінансової звітності до бухгалтерії.

Децентралізована форма, на відміну від централізованої, обов'язки з моменту складання первинних документів до складання звітності покладає на структурні підрозділи підприємства, при цьому центральна бухгалтерія здійснює облік лише адміністративних витрат та узагальнює інформацію, отриману від структурних підрозділів, тобто здійснює зведений облік господарської діяльності і складає бухгалтерську звітність по підприємству у цілому. При децентралізованій формі створюється центральна бухгалтерія, яку очолює головний бухгалтер, та структурні підрозділи під керівництвом старших бухгалтерів. При цьому обліковий персонал структурних підрозділів підпорядкований як відповідним старшим бухгалтерам, так і керівнику бухгалтерії.

Основними чинниками, які впливають на структуру бухгалтерії підприємства є кількість працівників підприємства та бухгалтерії, розмір підприємства, види та обсяг господарської діяльності, наявність та кількість філій та структурних підрозділів, організація технології виробництва, технології обробки облікової інформації.

Таким чином, ефективна організація праці облікових працівників – це головна умова раціональної організації бухгалтерського обліку на підприємстві, при якій забезпечується своєчасне, раціональне, повне відображення господарського життя підприємства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Заграй А. В. Проблематика організації праці облікового персоналу у контексті забезпечення функціонування облікової системи.

URL: https://ena.lpnu.ua/bitstream/ntb/52945/2/2019_Zahrai_A_V-Problematyka_orhanizatsii_35-37.pdf

2. Селіванова Н. М., Міняйлик В. В. Організація роботи облікового апарату. *Інфраструктура ринку*. 2018. Випуск 15. С. 180–185. URL: http://www.market-infr.od.ua/journals/2018/15_2018_ukr/30.pdf

*Наталія Дуброва
(Дніпро, Україна)*

ХЕДЖУВАННЯ В СИСТЕМІ РИЗИК-МЕНЕДЖМЕНТУ

Сучасне ринкове середовище функціонує в умовах непередбачуваності зовнішнього стану, асиметричності та зростання обсягів інформації, посилення інтеграційних процесів та розширення глобальних ринкових кордонів. Такий стан призводить до високої невизначеності прогнозів щодо можливого попиту, собівартості продукції, рівня прибутковості (рентабельності) та результатів господарської діяльності [**Ошибка! Источник ссылки не найден.**]. Успішна діяльність підприємств у невизначеному середовищі завжди пов'язана з виникненням ризиків та можливими втратами, що негативно впливають на діяльність. За таких умов необхідним є інструмент, що забезпечує формування попереджувальної системи управління, дозволяє врахувати ризик та мінімізувати можливі втрати. Таким інструментом виступає ризик-менеджмент.

Фінансовий ризик – це «імовірність того, що фактичний результат, імовірно, відхилиться від очікуваного значення», який розглядається як випадкова величина, яка обрахована як стандартне відхилення (дисперсія), яку використовують при формуванні заходів упередження ризику. З метою систематичної оцінки ризику та управління ними на підприємстві рекомендується використовувати управління ризиками або ризик-менеджмент.

Ризик-менеджмент – це «система управління ризиками на основі процесу їх ідентифікації, оцінки та аналізу, а також вибору і використання методів нейтралізації їх наслідків, спрямована на досягнення необхідного балансу між стратегічними можливостями підприємства та рівнем ризику, а також знаходження оптимального співвідношення між високим рівнем ризику, що може призвести до банкрутства підприємства, та повною відмовою від нього, що призводить до втрати конкурентоспроможності» [1].

Система ризик-менеджменту має включати наступні етапи:

1. Ідентифікація ризику. Тобто, виявлення ймовірності виникнення ризику при здійсненні операції.

2. Оцінка ризику. Потрібно оцінити ступінь ризику, пов'язаного з кожною операцією.

3. Рішення про тактичний ризик. Приймаються рішення, які нейтралізують ризик по господарським операціям, який вже відбувся або очікується найближчим часом. Це, так зване, кризове управління.

4. Стратегічне пом'якшення ризиків або хеджування, яке дає можливість знизити майбутні ризики, шляхом структурування операційної системи.

Хеджування (від англ. Hedge) – це діяльність, яка створює систему захисту від можливих втрат у майбутньому, дає можливість пом'якшити ризик, шляхом визначення об'єктам хеджування та підбору відповідного інструменту хеджування [2]. До методів хеджування відносять: структурне балансування, управління розривом між чутливими активами та зобов'язаннями (геп-менеджмент), управління середньозваженим терміном погашення (дюрація). Укладення форвардних та ф'ючерсних контрактів з метою утворення



компенсуючих позицій, проведення операцій страхування за допомогою опціонів, обмін платежами відповідно до характеристик учасників угоди (своп-контракти). Ефективне хеджування не ставить за мету повне усунення ризику, а використовується для трансформації ризику з неприйнятних форм у прийнятні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Сосновська О. О., Деденко Л. В. Ризик-менеджмент як інструмент забезпечення стійкого функціонування підприємства в умовах невизначеності. *Європейський науковий журнал Економічних та Фінансових інновацій*. 2019. № 1 (3). С. 70–79. URL: <https://journal.eae.com.ua/index.php/journal/article/view/64> (дата звернення: 15.02.2022).

2. Кузьмак О. Хеджування як метод управління банківськими ризиками. *Наукові записки: вісник Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка»*. 2013. Вип. 22. С. 56–58.

*Катерина Заїка, Оксана Павленко
(Дніпро, Україна)*

СУЧАСНІ РЕАЛІЇ ГЛОБАЛЬНОГО РИНКУ КІБЕРСТРАХУВАННЯ

Глобальний ринок кіберстрахування завдяки пандемії до 2025 року досягне \$20,6 млрд. За даними GlobalData, кіберринок вже досяг позначки \$7 млрд валових премій, оскільки пандемія COVID-19 змусила компанії оцифрувати процеси і впровадити методи віддаленої роботи. Зокрема, ринок зафіксував зростання на 33,5% в 2020 році та очікується, що в 2021 році він наблизиться до 27,3%. Ринок кіберстрахування в останні роки стрімко розширюється, клієнти користуються високими лімітами страхового покриття, фіксованими ставками і великими можливостями, оскільки страховики прагнули захопити бізнес на висококонкурентному ринку. Незважаючи на більш низькі ліміти покриття і збільшення премій, GlobalData очікує, що ринок кіберстрахування буде постійно зростати до 2025 року в порівнянні з попереднім роком. Потреба в надійній кібербезпеці та страхуванні стає очевидною для підприємств усіх типів і розмірів, оскільки частота і серйозність кібератак продовжує зростати. COVID-19 також призвів до незворотних змін в способах роботи підприємств та споживачів: методи віддаленої роботи зберігаються, а цифрові споживчі канали використовують більше, ніж до пандемії. Цей стійкий зсув у поведінці підвищить попит на комерційне кіберстрахування в найближчі роки. З іншого боку, звіт Aon показує, що збитковість галузі кіберстрахування в минулому році підскочила на 22 процентних пункти до рекордного рівня в 67%. Аналітики пов'язують це зі збільшенням серйозності заяв про програми вимагачі, в тому числі підвищених витрат на реагування на інциденти і вимоги. Сегменти продемонстрували найвищі коефіцієнти втрат з моменту початку збору даних в 2015 р., а індивідуальні кіберполіси зафіксували зростання на 25,7 % пункти (з 47,1% до 72,8%), а пакетні кіберпрограми на 16,4 відсотка (з 42,3% до 58,6%). Збільшення збитковості в 2020 р., що пов'язано зі збільшенням серйозності претензій, оскільки середній розмір виплати зріс більш ніж на 50% з 48 709 дол. в 2019 р.

до 74 354 дол. в 2020 р. Однак час то та претензій залишалася стабільною протягом 2020 р., в середньому 5,62 претензії на 1000 полісів в порівнянні з 5,61 претензіями в 2019 р. [1].

Згідно з даними дослідження Світового економічного форуму The Global Risks Report 2021, кібер-ризик в останні роки міцно входять в п'ятірку найбільш явних загроз для бізнесу після інфекційних захворювань, економічної кризи та екстремальних погодних явищ. Програми захисту від кіберризиків, які сьогодні пропонують не тільки страховики, але й іншуртехи, дозволяють захистити бізнес в разі несанкціонованого списання грошей з рахунку і простою в результаті кібератаки. Компанії компенсують понесені збитки в межах застрахованих лімітів. При цьому вартість страхового поліса, який допоможе захиститися від різних кіберризиків, є набагато меншим, ніж потенційні збитки підприємства від кібератак. Кіберризик стають все більш реальними в зв'язку з органічним зростанням використання цифрових рішень. За оцінками страховиків, цей тренд в найближчі роки збережеться, а в майбутньому захист від цих ризиків стане звичайною практикою для страхового бізнесу [2].

ЛІТЕРАТУРА

1. Глобальний ринок кіберстрахування. Журнал «Insurance TOP». 2021. №6(82). С.16–17. URL: <https://forinsurer.com/files/file00715.pdf>.
2. Статистика страхового ринку України. Офіційний сайт Forinsurer. URL: <https://forinsurer.com/stat>.

*Інна Застава
(Дніпро, Україна)*

БІЗНЕС-ПРОЦЕСИ В ПІДПРИЄМНИЦЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Створюючи власний бізнес підприємець розраховує на прибуток і подальше вдосконалення свого бізнесу. Це можливо здійснити за допомогою бізнес-процесного управління.

Бізнес-процес – це структурований, покроковий алгоритм дій співробітників в рамках розв'язання конкретної задачі. Бізнес-процес в підприємстві – це набір пов'язаних між собою дій і функцій, які необхідні для виробництва певного результату, що має цінність для зовнішнього або внутрішнього споживача. Їх не можна розглядати окремо від організації як системи, адже бізнес – це живий організм, всі складові якого пов'язані між собою.

Бізнес-процес організації починається з попиту споживача, потім дій, для отримання прибутку в межах певного напрямку бізнесу і закінчується його задоволенням. Ці процеси не завжди є оптимальними, продуманими та найбільш ефективними і зручними для виконавців, керівників та власників підприємств або фізичних осіб підприємців. Із цим можна успішно працювати оптимізуючи бізнес процеси.

Такий підхід в менеджменті дає реальну користь, хоча і трудомісткий за процесом виконання.



Складові бізнес-процесу організації поділяються на три види:

–основні – операції, які націлені на створення основного продукту або послуги;

–підтримуючі – процеси, які допомагають здійснювати основні операції;

–керуючі – функції відповідальні за управління та розвиток всієї організації.

Розглянемо бізнес-процеси в сільському господарстві.

Основні (виробничі) бізнес-процеси в рослинництві включають в себе обробка культур, на яких спеціалізується підприємство, а в тваринництві процеси розведення худоби, птиці, риби, бджіл і т. ін.

Підтримуючі (допоміжні) бізнес-процеси підприємств сільського господарства це: ремонт та обслуговування техніки; зберігання і доробка продукції; агрохімічне, ветеринарне, зоотехнічне, транспортне обслуговування; обслуговування технологічного обладнання.

Бізнес-процеси розвитку (бізнес-проекти) – це впровадження інноваційних комунікаційних технологій управління; упровадження ресурсощадних, наукомістких технологій; модернізація технологічних ліній, обладнання, будівель, приміщень, сховищ; упровадження високоврожайних сортів сільськогосподарських культур і високопродуктивних порід сільськогосподарських тварин.

Забезпечувальні бізнес-процеси – це система якості, закупівлі, реалізація, персонал, фінанси.

Бізнес-процесне управління починається з опису(моделювання) бізнес-процесів, де детально прописані всі елементи алгоритму з зазначенням обов'язків працівників, роз'єднуючи їх на види(основні, підтримуючі, керуючі).

Моделювання – один з фундаментальних інструментів, за допомогою якого систематизують і оптимізують роботу компанії для впорядкування робочих процесів. Тобто, враховуючи всі прогалини і нестиківки, показує як потрібно бути. Спочатку процеси описують в стані як є, де видно, хто за який процес відповідає і з ким взаємодіє, які ресурси і коли необхідні, що потрібно для отримання запланованого результату і як можна оптимізувати цей процес. Аналіз бізнес-процесів дозволяє виявити слабкі сторони. Так, можна побачити, на якому етапі виникають труднощі, які процедури можна скоротити, на які дії необхідно виділити більше часу і т. д.

Переваги процесного підходу:

– бізнес стає прозорим і керованим

–можливість побачити взаємодію всіх підрозділів компанії

–зрозуміти, де можуть виникати «вузькі місця» і помилки

–можливість побачити дублюючі функції

–можливість побачити відсутні кадрові одиниці

–допомагає в побудові системи мотивації співробітників

–легше проходить адаптація працівників

–кожен розуміє свою роль в бізнес-процесах, зону відповідальності і власний вплив на кінцевий результат.

Процесний підхід – це саме стабільність та певна статичність. Він підійде державним компаніям, де важлива стандартизація обслуговування. У

підприємстві ініціативні і талановиті співробітники за всього бажання ніяк не зможуть себе проявити та принести більше користі та прибутку. Тому перед використанням такого підходу в менеджменті, як бізнес-процес, потрібно зважити всі за і проти.

*Тетяна Ільченко
(Дніпро, Україна)*

СУЧАСНІ МАРКЕТИНГОВІ ЗАСОБИ В УМОВАХ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

На даний час пріоритетним напрямом функціонування аграрних підприємств визнано активізацію інноваційної діяльності. Встановлено, що це, перш за все, потребує формування якісно нової системи маркетингового забезпечення інноваційного розвитку сільськогосподарських виробників, упровадження сучасних інформаційно-комунікаційних технологій і використання інструментів цифрового маркетингу.

Ефективний інноваційний розвиток національного аграрного виробництва можливий лише при консолідації зусиль і взаємодії органів влади (створення сприятливих інституційних передумов і пряма підтримка інновацій); науки шляхом розробки прогресивних інноваційних технологій; освіти (підготовка і перепідготовка кадрів) та бізнесу, який має здійснювати процес інвестування інновацій та їх реалізацію на аграрних підприємствах [1, с. 461].

Результати емпіричних досліджень свідчать про недостатньо ефективне використання маркетингових інструментів в інноваційній діяльності підприємств агропромислового комплексу. Так, на підставі опитування 226 керівників і фахівців аграрних підприємств Сумської області виявлено, що повний комплекс маркетингу системно здійснюють лише 20,3% підприємств. Для 46,8% характерними є окремі ситуаційні маркетингові перетворення. Решта (32,9%) або не здійснює маркетингової діяльності взагалі, або вона має епізодичний чи формальний характер [2, с. 66].

На основі узагальнення теоретичних і прикладних досліджень визначено основні переваги застосування інформаційно-комунікаційних технологій як важливого маркетингового інструменту в інноваційній діяльності аграрних підприємств (табл. 1).

Таблиця 1. Переваги інформаційно-комунікаційних технологій в інноваційній діяльності аграрних компаній

Переваги	Зміст
Скорочення витрат на транспортування та логістичну діяльність	Аграрні підприємства та фермерські господарства отримують інформацію за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій, що дозволяє їм не відвідувати ринок. Це, в свою чергу, надає можливість координації дій з іншими місцевими фермерами, зокрема в частині спільної доставки продукції на віддалені ринки. Крім цього, спостерігається більш ефективне використання складів, пакувальних, транспортувальних і переробних можливостей; удосконалений моніторинг і координація фрахтових транспортних



	операцій, включаючи збір продукції, доставку та страхування; швидке реагування на будь-які перебої у ланцюгах постачання; відмова від посередницьких послуг.
Удосконалення планування та ціноутворення	Полягає у: підвищенні ефективності переговорів (використовуючи інформаційно-комунікаційних технологій, агропідприємства підвищують ефективність переговорів з торговельними компаніями, оскільки вони володіють інформацією щодо рівня цін на багатьох ринках); більш обґрунтованому маркетинговому плануванні, яке базується на інформації про ринкові ціни та включає можливість швидкої переорієнтації на інші ринки, використання послуг інших транспортно-логістичних компаній тощо.
Полегшення доступу до виробничих ресурсів	Застосування засобів інформаційно-комунікаційних технологій дозволяє аграрним підприємствам поліпшити застосування вхідних ресурсів та/або використовувати якісніші ресурси. Вони можуть обирати постачальників, отримувати ресурси за більш дешевою ціною, а також краще їх використовувати у виробничому процесі за допомогою цифрових та інноваційних технологій.
Розширення доступу до інформації про ринки та комерційних партнерів	Налагодження безпосереднього співробітництва з комерційними компаніями та іншими аграрними підприємствами.
Активізація інноваційного партнерства	

Складено автором.

На даний час світове аграрне господарство унаслідок еволюційного розвитку технологій є орієнтованим на використання екологічно чистих природних ресурсів, передових інноваційних технологій розумного, точного землеробства, зокрема генетичної модифікації, нанобіотехнологій, позагрунтового вирощення рослин і вертикального землеробства, а також складних технологічних систем супутникової навігації, роботів, безпілотних літальних апаратів/дронів, 3D друку продуктів харчування, Інтернету речей, блокчейну тощо [3]. Ці глобальні технології дозволять аграрним компаніям і фермерським господарствам бути більш прибутковими за рахунок:

- підвищення ефективності управління та реалізації сільськогосподарських процесів на всьому ланцюгу створення доданої вартості, зниження ризиків та обмеження уразливості внаслідок зовнішніх впливів;

- формування й розвитку аграрних екосистем, які включають інтегровані мережі, що об'єднують цифрові дані, із внутрішніх і зовнішніх джерел, для прийняття управлінських рішень, а також об'єднують учасників екосистеми, щоб забезпечити ефективність ланцюга доданої вартості;

- діджиталізації сільськогосподарської техніки з використанням сучасних технічних засобів і пристроїв.

При цьому прогнозується, що наступний етап еволюції сільського господарства буде заснований на всебічній роботизації аграрного виробництва із використанням різноманітних форм штучного інтелекту. Тобто відбуватиметься

активізація інноваційного розвитку аграрних підприємств шляхом застосування інструментів цифрового маркетингу в контексті цифровізації глобальної та національних економік.

Каналами цифрового маркетингу є: контент-маркетинг (SEO, SERM, SMM, контент PR, E-mail маркетинг, ORM); digital-реклама (контекстна, таргетована, медійна реклама); мультиканальне просування; веб-аналітика (табл. 2).

Таблиця 2. Особливості цифрових каналів просування аграрної продукції

Цифровий канал	Елементи каналу	Характеристика
Контент-маркетинг	SEO	за рахунок комплексної оптимізації досягається підвищення позицій сайту в пошуковій видачі
	SERM (Search Engine Reputation Management)	управління репутацією бренда замовника в пошуковій видачі
	SMM	просування бренду в соціальних мережах, регулярне оновлення контенту в Social media. Взаємодія з користувачами
	контент PR	створення і розміщення нативної реклами, прес-релізів, іміджевих статей про компанії на найбільш відвідуваних майданчиках, в онлайн-ЗМІ і соціальних медіа
	E-mail-маркетинг	формування бази розсилки по цільовій аудиторії, підбір профільних фахівців з розробки контенту для регулярної розсилки
	ORM (Online Reputation Management)	управління репутацією бренда в Інтернеті, просування по репутаційним небрендовим запитах для формування окремого каналу нових продажів
Digital-реклама	контекстна реклама	рекламні оголошення показують тільки тим користувачам, які прямо зараз шукають товар в Інтернеті або шукали зовсім недавно
	таргетована реклама	це вид реклами найбільш популярний у соціальних мережах, де є можливість визначити відповідну цільову аудиторію для реалізації продукції або послуг
	Медійна реклама	сукупність текстової, графічної та звукової інформації в мережі Інтернет і офлайн-просторі, яка мотивує потенційних покупців звернути увагу на рекламні матеріали про продукцію або послугу
Мультиканальне просування		цей продукт об'єднує всі цифрові канали просування. За результатами тестового періоду визначається вартість одного дзвінка / заявки і всі наступні заявки оплачуються за фіксованою вартістю за фактом їх надходження
Веб-аналітика		аналіз кількісних даних і якісних показників ресурсу і сайтів конкурентів, розробка стратегій щодо підвищення поведінкових показників користувачів і поліпшення конверсійних майданчиків для потенційних клієнтів

Складено за даними: [4].



Отже, суттєвому підвищенню інноваційної активності аграрних підприємств сприятиме впровадження та використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, які з кожним днем набувають все більшого значення і є одним з головних факторів модернізації аграрного сектору.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ільченко Т. В. Роль маркетингових інструментів в інноваційному розвитку аграрних підприємств. *Бізнес інформ*. 2020. № 10. С. 460–468.
2. Зайцев Ю. О. Інноваційна маркетингова діяльність в системі управління конкурентоспроможністю суб'єктів агробізнесу. *Актуальні проблеми інноваційної економіки*. 2017. № 3. С. 64–71.
3. Стан інноваційної діяльності та діяльності у сфері трансферу технологій в Україні у 2018 році: аналіт. довідка / Т. В. Писаренко, Т. К. Кваша та ін. К.: УкрІНТЕІ, 2019. 80 с.
4. Digital-маркетинг в бізнесі: 13 каналів продвиження и обзор их преимуществ. URL: <https://kirulanov.com/13-kanalov-prodvijeniю>.

*Ірина Кадирус
(Дніпро, Україна)*

ВИКОРИСТАННЯ МАРКЕТИНГОВИХ ЗАХОДІВ В ПІДВИЩЕННІ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

Більшість компаній, які функціонують в ринковому середовищі повинні вирішувати ряд проблем, що пов'язані з підвищенням рівня своєї конкурентоспроможності. Загострення конкурентної боротьби за місце на ринку змушує підприємства займатися пошуком інноваційних методів впливу на поведінку покупців при прийнятті ними рішень про купівлю товарів і послуг. У сучасних наукових дослідженнях, досить велика увага приділяється не тільки оцінюванню конкурентоспроможності підприємства, а й ефективному використанню маркетингових заходів стосовно покращення його конкурентоздатності та утриманні високих конкурентних позицій в умовах ринку.

Враховуючи, що конкурентоспроможність підприємств та продукції розглядають з погляду споживачів, то застосування маркетингових заходів є важливим етапом підвищення їх конкурентоспроможності. При цьому, в період пандемії коронавірусу, через ряд очевидних причин, викликаних глибокою кризою у всіх галузях, зменшенням грошових доходів населення, скороченням робочих місць, відбулося суттєве зниження попиту як на споживчому B2C так і на діловому B2B ринках. Пандемія стала стрес-тестом, змусила керівників підприємств займатися пошуком методів та інструментів маркетингу, які допомагають втриматися та функціонувати на ринку в сучасних умовах, а також розробляти практичні механізми щодо підвищення конкурентоспроможності. Ринкова конкуренція змушує підприємства збільшувати обсяги продажів, використовуючи при цьому різні інструменти маркетингу. Знання та розуміння

своїх конкурентів є важливим питанням у розробці успішної маркетингової стратегії підприємства.

Якщо підприємство не досліджує своїх конкурентів і не вивчає їх сильні та слабкі сторони, цілком імовірно, що інші фірми можуть скласти йому конкурентну перевагу, наприклад, надати пропозицію товарів за нижчими цінами або запропонувати споживачам інші переваги. Оцінювання своїх конкурентів та отримання бажаної інформації про них є ключовим фактором успіху до посилення конкурентних позицій підприємства та має суттєве значення для його ефективної діяльності в умовах конкуренції. Існує три основних типи конкурентів на ринку (рис. 1).

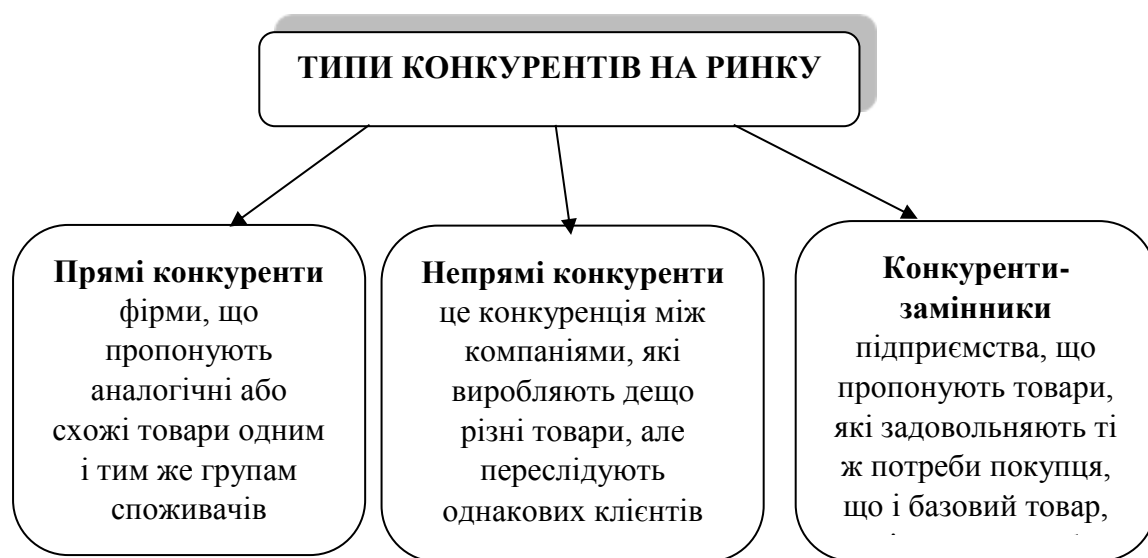


Рис. 1. Основні типи конкурентів на ринку

Прямі конкуренти – прямий конкурент пропонує ті самі товари та послуги, орієнтовані на той самий цільовий ринок і клієнтську базу, і має таку ж саму мету – отримання прибутку та зростання частки на ринку. Це означає, що Ваші прямі конкуренти націлені на ту ж саму аудиторію, що й Ви, пропонують ті самі товари, що й Ви.

Приймаючи рішення про покупку, клієнти будуть обирати ті товари, які будуть представлені на ринку за найбільш привабливими цінами, звертатимуть увагу на місце розташування торгової мережі, рівень обслуговування та характеристики самого товару. Споживачі, серед великої кількості аналогічних товарів будуть обирати ті, які в повній мірі будуть задовольняти їхні потреби. В такій ситуації конкуренція стає фактором, яка визначає та формує поведінку підприємств на ринку. Розпізнавання потенційної конкуренції є головними чинниками у визначенні та обранні найсильніших ринків для реалізації бізнес-рішень підприємств [5].

Непрямі конкуренти – це конкуренція між компаніями, які виробляють дещо різні товари, але переслідують однакових клієнтів. Непрямі конкуренти прагнуть збільшити дохід за допомогою іншої стратегії. Майже кожне підприємство може бути учасником непрямой конкуренції. Наприклад, виробники кави безпосередньо конкурують з такими самими підприємствами і



опосередковано підприємствами, що виробляють чай. Ці підприємства спрямовані на задоволення потреб і бажань клієнтів, але в них використовується різний маркетинговий комплекс і різні методи отримання доходу. Визначивши всі можливі шляхи задоволення споживчих потреб і адаптувавши свій маркетинговий комплекс для вирішення конкуренції, підприємство може створити перевагу для власної продукції.

Конкуренти-замінники – це інша компанія, яка пропонує продукт або послугу, якими споживач може скористатися замість того товару, який він спочатку бажав придбати. Важлива концепція конкурентів-замінників ґрунтується на використанні ресурсів, щоб придбати замінний продукт або послугу, які могли бути використані для покупки ваших пропозицій [1].

З метою підвищення конкурентоспроможності, кожне підприємство повинно знайти способи вирішення зазначеної проблеми. Однак, зробити так досить складно, оскільки не існує точної відповіді як цього досягти. Тому, що конкуренція існує на кожному ринку.

Використання інструментів маркетингу відносно підвищення конкурентоспроможності підприємства дозволить йому зберігати власні конкурентні позиції у довгостроковій перспективі. Саме в цьому і розкривається суть маркетингової діяльності в аспекті забезпечення конкурентоспроможності – виявити переваги та підсилити їх за рахунок використання інструментів маркетингу [2].

Отже, питання щодо підвищення конкурентоспроможності вітчизняних підприємств залишаються надзвичайно важливими і вкрай необхідними. Щоб стати конкурентоспроможними, підприємствам потрібно мати не тільки фінансові ресурси. Вони повинні звільнитися від віджилих себе форм ведення діяльності, активізувати інноваційну діяльність, на засадах маркетингу. Кожному підприємству необхідно побудувати власну інформаційну базу, яка повинна включати аналітичне та статистичне оцінювання стану ринку, вміння визначати оптимальні обсяги продажу продукції, здійснювати планування збуту, визначати основні економічні показники діяльності підприємства та його конкурентів, систематично здійснювати маркетингові дослідження.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кирчата І. М., Шершенюк О. М. Теоретичні аспекти взаємозв'язку конкурентного потенціалу з основними категоріями теорії конкуренції. *Проблеми і перспективи розвитку підприємництва: Збірник наукових праць Харківського національного автомобільно-дорожнього університету*, Харків. 2018. № 2 (21). С. 84-94.
2. Портер М. Конкуренція. М.: Издательство Дом «Вільямс», 2005. 608 с.

*Давид Калашніков
(Київ, Україна)*

СУЧАСНІ МЕТОДИ ФІНАНСУВАННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Концепція сталого розвитку виникла як підсумок конференції ООН з проблем навколишнього середовища (Стокгольм, 1972 р.), де вперше піднімалось питання про вплив економічного зростання на природне середовище. Через десять років після першої спроби зупинити негативний вплив світової економіки на природне середовище, Генеральна Асамблея ООН створила Міжнародну комісію з навколишнього середовища і розвитку (World Commission on Environment and Development WCED), яка провівши відповідну роботу опублікувала доповідь «Наше спільне майбутнє» (Our common future), в якій нова концепція сталого розвитку протиставлялась існуючій моделі економічного зростання, яка вважає, що ресурсне забезпечення та економічне зростання мають бути безперервними, постійними. У доповіді визначено, що багато демографічних, екологічних, продовольчих проблем людства є наслідком неконтрольованого і незбалансованого економічного зростання і запропоновано перехід на нову концепцію – модель сталого розвитку.

У проєкті Стратегії сталого розвитку України до 2030 року [1] сталий розвиток це: «розвиток, який дає змогу задовольнити потреби теперішніх поколінь і залишає можливість майбутнім поколінням задовольнити їхні потреби. Це збалансований розвиток країни і регіонів, при якому економічне зростання, матеріальне виробництво і споживання, а також інші види діяльності суспільства відбуваються в межах, визначених здатністю екосистем відновлюватися, поглинати забруднення та підтримувати життєдіяльність теперішнього і майбутніх поколінь».

Сьогодні в Україні відбувається перехід на цифровій основі до моделі сталого розвитку, одним із головних чинників переходу до названої моделі є упровадження інновацій у діяльність українських підприємств [3].

Заслуговує уваги підхід до переходу підприємств на засади сталого господарювання на основі еколого-економічного франчайзингу [2, 4], до якого відносять [2, с. 23] виробничий франчайзинг, сервісний франчайзинг, маркетфранчайзинг, субфранчайзинг, розширений франчайзинг, корпоративний франчайзинг, франчайзинг дистрибуції продукту, майстерфранчайзинг, екологічний франчайзинг товару, екологічний франчайзинг бізнесформату, екологічні франшизи. Використання запропонованого формату фінансування проєктів сталого розвитку дозволить підприємствам не тільки отримати фінансування на реалізацію енергозберігаючих і екологічно орієнтованих проєктів, але і підвищити власну ефективність [5].

ЛІТЕРАТУРА

1. Проєкт Стратегії сталого розвитку «Стратегія сталого розвитку України до 2030 року». URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JH6YF00I.html
2. Бендасюк О. О., Микитюк В. В. Інструментарій еколого-економічного франчайзингу в системі сталого господарювання: технології застосування. *Збалансоване природокористування*. 2020. №4. С. 17–28.



3. Беленкова О. Ю. Методологічні підходи до модернізації системи стратегічної конкурентоспроможності підприємств будівництва на засадах сталого розвитку. *Шляхи підвищення ефективності будівництва в умовах формування ринкових відносин*. 2019. Вип. 40/2. С. 29–41.

4. Ілляшенко І. Формування системи франчайзингу як фактора вирішення екологічних проблем. *Економіка природокористування і охорони довкілля*. 2014. С. 27–28. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/166635>.

5. Вініченко І. І., Полегенька М. А. Теоретичні аспекти формування економічної ефективності агропромислового виробництва. *Ефективна економіка*. 2019. № 12. URL : <http://www.economy.nayka.com.ua>

*Тетяна Кальна-Дубінюк
(Київ, Україна)*

СТВОРЕННЯ КОМПЛЕКСНИХ ІНТЕРАКТИВНИХ КОНСАЛТИНГОВИХ СИСТЕМ В ОБЛАСТІ УПРАВЛІННЯ АГРАРНОЮ ЕКОНОМІКОЮ

Прийняття ефективних і раціональних рішень є основою для прибуткової і відповідно ефективної діяльності сільськогосподарського виробника. Сільському господарству сьогодні необхідно відновлення і подальший розвиток на новій інноваційній основі. Базою для цього є сучасні інформаційні та комунікаційні технології, що реалізують ефективний доступ до знань та інформації.

Розвиток глобалізації економічних стосунків і нових способів виробництва, що будуються на широкому використанні інформаційних технологій, включаючи глобальну мережу Інтернет, а також інтенсивне становлення інформаційно-цифрового суспільства, яке реалізується на тотальному використанні та електронному обміні інформацією, потребують нових методологічних підходів адекватних сьогоднішнім реаліям життя. При цьому задачі в аграрній сфері зазвичай не залишаються постійними, а змінюються залежно від внутрішніх та зовнішніх чинників, а ці зміни призводять до зміни організаційної структури, зміни принципів та методологій управління тощо.

За даними Європейської федерації асоціацій управлінського консалтингу (FEASO), інформаційні технології найбільш затребувані зараз західним ринком. У Європі на інформаційні технології припадає понад 40% виручки, заробленої консультантами. Таке домінування в консалтингу інформаційних технологій пояснюється просто. Більшість управлінських рішень має бути закріплено на тривалий термін після виходу консультантів з підприємства. Способом закріплення стає програмний продукт або якийсь бізнес-процес чи декілька бізнес-процесів, об'єднаних в єдине ціле в компанії-клієнта. Перспективи розвитку цього сектора консалтингового ринку дуже великі.

Фахівці в області консалтингу розрізняють чотири види консультування: інформування, експертне, процесне і навчальне. На нашу думку, їх можна доповнити п'ятим видом – комплексним консультуванням. Так, при вирішенні

складних задач, що розподілені у часі, виникає потреба застосовувати різні комбінації видів та елементів процесу консультування. Такий комплексний підхід у кожній конкретній ситуації створить оригінальні варіанти рекомендацій, що в проінтегрованому процесі і забезпечать вирішення задач консультаційної проблеми.

Головною метою розробки інформаційних технологій для аграрного консультування, що базуються на знаннях, є створення сучасних інформаційних технологій підтримки процесів консультування та прийняття рішень аграрними дорадчими службами.

Для реалізації цієї мети необхідно, щоб була: платформи суспільних зв'язків, що включає новини, інформацію про аграрну діяльність, форуми й чати із взаємодії з державними органами, юристами, організаціями тощо; навчальна система e-learning, де люди можуть одержати або підвищити свій рівень з питань сільського господарства; супровід проблем виробника від перспективного планування (бізнес-планування) до збуту та реалізації щоденних операцій; супровід консультаційних послуг; платформа супроводу наукових досліджень та розробок тощо.

Отже, сучасна парадигма інформаційних технологій у сільському господарстві це – підтримка з різних аграрних питань у будь-який час і в будь-якому місці, будь-якими засобами та в будь-якій прикладній аграрній сфері. У такий спосіб, на нашу думку, аграрні інформаційні ресурси для дорадчих служб зможуть підтримати єдиний ланцюг: інформація – консультація – рекомендація – прийняття рішень – навчання. Реалізація ефективного функціонування такого ланцюга зумовлює опис і розв'язання комплексу взаємозалежних практично важливих задач, що реалізуються на основі побудови інтегрованого інформаційно-цифрового середовища, що представляє собою: бази даних і знань, інформаційно-довідкові системи, експертні системи, геоінформаційні системи та системи прийняття рішень, яке працює в мережі персональних та кишенькових комп'ютерів, мобільних телефонів та Інтернет-середовищі; друковані видання та брошури; інтерактивні додатки на електронних носіях тощо. Таким чином, у рамках інтегрованого інформаційно-цифрового середовища можливе надання якісних інформаційно-консультаційних послуг користувачам, що ґрунтуються на новітніх інформаційних технологіях.

Процес консультування в аграрній сфері, коли відбувається спільна діяльність консультанта і клієнта пов'язаний як із стосунками між консультантом і клієнтом, так і з моделями консультування та управління змінами в організації. Впровадження сучасних консалтингових систем зорганізується на основі комплексного підходу, який орієнтований на потреби розвитку аграрного сектору; враховує стратегії розвитку національного і світових ринків, а також є прозорим для залучення вітчизняних та міжнародних джерел інвестування.

Особливе місце в сфері консалтингових послуг належить консалтинговим системам з їх особливістю – присутністю людини, що формує рішення (ЛФР) з її унікальною здатністю ставити мету, розробляти стратегію та методи її досягнення, використовуючи свої інтуїцію та досвід. Для опису цих складних



функцій, що виконує ЛФР, розроблені підходи щодо їх моделювання та вирішення за допомогою різних методів. Центральним для цього є сам акт розробки варіантів рекомендацій, а потім вибір людиною одного із варіантів в якості рішення.

Сучасний етап створення певної технології консалтингово-управлінських рекомендацій нероздільно пов'язаний з інтеграцією консалтингових рекомендацій в області управління економікою у рамках створення комплексних інтерактивних консалтингових систем.

Комплексна інтерактивна консалтингова система - це складна людино-машинна система, в якій повинні поєднуватися машинна обробка інформації і автоматизація формування рекомендацій з діяльністю людини, що виступає в ролі оператора, керівника, експерта. Роль ЛФР навіть при дуже високому рівні автоматизації консалтингових процесів є ведучою, оскільки ЛФР завжди виконуватиме найважливіші функції - вибір мети і критеріїв формування рекомендацій, пошук альтернатив досягнення цілей обґрунтування методів формування рекомендацій, техніко-економічний аналіз тощо. Сама ж інтеграція розглядається як постійний процес вдосконалення форм взаємодії консалтингових систем різних рівнів і призначень.

Прикладом застосування інтерактивної консалтингової системи є її розробка для сільського туризму, що надає можливість користувачеві мати сучасний інструмент пізнавальної та виробничої діяльності із значним арсеналом інформаційно-консультаційних методів та комп'ютерної програми їх реалізації для знаходження конкурентоспроможного управлінського рішення для розвитку туристичної діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кальна-Дубінюк Т. П. та ін. Інтерактивна консалтингова система для сільського туризму: монографія. К.: 2019. 135 с.
2. Кальна-Дубінюк Т. П. Застосування інформаційно-консультаційних технологій в туристичному бізнесі. *Проблеми інноваційно-інвестиційного розвитку*. 2019. № 20. С. 28–41.

*Олександр Карамушка
(Дніпро, Україна)*

УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВО-ГОСПОДАРСЬКОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ

Інноваційно-інвестиційний розвиток та конкурентоспроможність сільськогосподарських підприємств у сучасних умовах багато в чому визначаються діловою активністю аграрних підприємств. Вона зазнала значних змін у ході еволюції світової економіки і стала одним із основних інструментів, за допомогою яких можна об'єктивно визначити ефективність фінансової діяльності аграріїв та перспективи їх розвитку. Ділова активність охоплює найважливіші сфери життя підприємств: виробництво, фінанси та маркетинг.

Вирішення проблем виходу сільськогосподарської продукції на нові ринки, необхідність підвищення рівня конкурентоспроможності вітчизняних аграрних підприємств в умовах посилення процесів євроінтеграції та реалізації національних економічних стратегій у системі європейських економічних відносин. Практичне вирішення цих проблем у сучасних реаліях здійснюється в умовах забезпечення оптимальних інвестиційних потоків та їх оптимізації, що обумовлюється специфікою та динамічними параметрами розвитку сільськогосподарських підприємств України.

Ділова активність є однією з найважливіших характеристик функціонування та розвитку підприємства. Відсутність єдиного підходу до визначення цього поняття свідчить про недосконалий категоричний апарат цієї важливої економічної категорії. Що стосується управління агробізнесом, воно вимагає основних напрямків розгляду, за якими воно здійснюється, та оцінки особливостей кожного. Оцінку ділової активності доцільно проводити за допомогою наступних груп показників: показники обороту, фондівіддачі, прибутковості, заходи управління кризовими ситуаціями, фінансовий стан, ефективність, оскільки вони характеризують усі сфери фінансово-господарської діяльності підприємства. Загалом, існує три види ділової активності, які пов'язані з трьома фінансово-економічними ситуаціями на підприємстві: висока ділова активність, що є ознакою нормального статусу, середньою проблемою та низькою кризою.

Здійснення будь-якої діяльності підприємства, ослаблення якої призведе до зниження фінансової стійкості, зниження ліквідності, погіршення платоспроможності та ділової активності підприємства, що призведе до збитків, зниження рентабельності. Інноваційний та інвестиційний аспект виражається у функціональних компонентах, що характеризують загрози внутрішнього та зовнішнього походження.

У короткостроковій перспективі стратегічною метою управління господарською діяльністю сільськогосподарського підприємства має бути подолання економічної та структурної кризи. Для досягнення ефективного управління агробізнесом необхідний комплексний підхід:

1. Екологічна безпека: стратегічна мета – збереження та відновлення природних екосистем, стабілізація та покращення якості довкілля, зменшення викидів шкідливих речовин тощо.

2. Економічна стабільність: метою є створення соціально-екологічно ефективного аграрного підприємства, яке забезпечує гідний рівень та конкурентоспроможність виробництва.

3. Соціальне благополуччя: основна мета – покращити людське середовище, розвинути соціальну активність, забезпечити рівні можливості в охороні здоров'я та соціальний захист вразливого населення. У перспективі акцент розвитку перейде від економічного до екологічного, соціального та матеріального до інформаційного.

Однією з головних складових ефективної організації фінансово-господарської діяльності аграрних підприємств України є забезпечення та раціональне використання наявних та залучених фінансових ресурсів. Шляхи



покращення забезпечення фінансових ресурсів сільськогосподарськими підприємствами включають:

- вдосконалення системи планування та внутрішнього контролю,
- використання порогових стандартів, прискорення механізму обігу,
- використання механізму оцінки потенційних можливостей для збільшення прибутку,
- збалансування фінансових потоки із застосуванням інструментів державного регулювання,
- оптимізації податкової та дивідендної системи, управління ризиками,
- удосконалення системи розрахунків та платежів.

Це дозволить знайти та використовувати резерви для підвищення ефективності функціонування аграрних підприємств України. Нинішня ситуація змушує суб'єктів господарювання шукати нові шляхи оптимізації своєї діяльності. Більшість діючих підприємств останніми роками не можуть похвалитися достатньою прибутковістю і все більше збільшують кредиторську заборгованість. Цей факт є показником посиленої активності суб'єктів господарювання на ринку, що призводить до значного збільшення зобов'язань. Однак в основному запозичення спрямоване не на реструктуризацію виробництва, а на погашення своїх зобов'язань перед іншими кредиторами.

Впровадження ефективної системи управління боргом дозволить аграрному підприємству контролювати кредиторську заборгованість, погашати їх у встановлені строки та формувати кредитну політику. У цьому випадку позичені кошти стануть додатковим і відносно дешевим джерелом фінансування для підприємства. Створення фінансової служби дозволить сільськогосподарському підприємству більш ефективно використовувати свої фінансові ресурси та вирішувати проблеми, що виникають в процесі функціонування підприємства.

*Світлана Качула
(Дніпро, Україна)*

МОДЕРНІЗАЦІЯ УПРАВЛІННЯ ПУБЛІЧНИМИ ФІНАНСАМИ В УКРАЇНІ

На сучасному етапі реформування системи управління публічними фінансами України притаманні певні проблеми, які в умовах посилення співпраці з Європейським Союзом створюють перешкоди для економічного зростання країни.

Прискорення модернізації управління публічними фінансами в Україні має значний вплив на реалізацію інноваційних проектів і програм. Створення сприятливих умов для реалізації таких проектів і програм, особливо в інтересах Європейського Співтовариства щодо зниження рівня корупції в нашій країні для розширення можливостей іноземних інвесторів, стає все більш важливим.

Великий внесок у підтримку українських реформ здійснюють міжнародні донори у вигляді міжнародної технічної допомоги. Це ресурси, які надаються окремими країнами та міжнародними організаціями на безповоротній основі для сприяння розвитку ринкової економіки, інституційної спроможності державних інституцій, зменшення негативних соціальних наслідків перехідного періоду,

вирішення проблем ядерної та екологічної безпеки, демократизації. і становлення громадянського суспільства, верховенства права тощо.

Основними напрямками реалізації інноваційних проектів та програм є фіскальна та соціальна сфери, охорона здоров'я, освіта, посилення політичних процесів, інфраструктура, комунальне господарство, енергетика, сільське господарство, екологічна політика та інші.

У період із 2014 до 2021 р. ЄС провів п'ять операцій макрофінансової допомоги Україні, кредити за якими становили 5 млрд. євро [1].

Проекти безпосередньо пов'язані з підтримкою прозорих та підзвітних управлінських процесів, децентралізацією влади, підвищенням підзвітності місцевих органів влади, забезпеченням ефективного використання ресурсів, зниженням політизації бюджетного процесу, підвищенням фінансової незалежності місцевого самоврядування. органів, підвищення рівня прозорості бюджетного процесу та залучення громадськості до бюджетного процесу на місцевому рівні.

Кошти іноземних держав та міжнародних організацій є вагомим ресурсом фінансової підтримки інноваційних проектів і програм в Україні.

Незважаючи на позитивні тенденції стійкого залучення міжнародної технічної допомоги як одного з основних джерел фінансової підтримки інноваційних проектів і програм в Україні, сьогодні українські вчені та експерти відзначають низьку віддачу від таких проектів, що є основною причиною неефективної системи залучення та використання міжнародної технічної допомоги. Тому першочерговим завданням для України має стати реформа існуючої системи залучення та використання міжнародної технічної допомоги.

Основні принципи, що лежать в основі реалізації проектів міжнародної технічної допомоги, дотримання яких забезпечить ефективну координацію та моніторинг результатів діючих проектів і програм, що сприятиме підвищенню ефективності їх реалізації.

Ефективне використання всього потенціалу співпраці нашої країни з міжнародними організаціями та іноземними державами у здійсненні структурних реформ в Україні у формі інноваційних проектів і програм залежить від побудови ефективної системи залучення та використання міжнародної технічної допомоги у поєднанні. При належному управлінні інноваційними проектами та програмами підвищиться рівень прозорості та підзвітності процесу реалізації програм та проектів для забезпечення своєчасної реалізації та ефективного використання ресурсів, залучених вітчизняними реципієнтами [2].

Необхідність впровадження інновацій у вигляді проектів та програм обумовлена унікальністю та неповторністю інновацій, особливо у бюджетній сфері, та посилюється дефіцитом часу та обмеженістю фінансових ресурсів.

В останні роки співпраця України та ЄС вийшла на якісно новий рівень: замість простої технічної допомоги ЄС фінансує та всіляко підтримує інституційні реформи в Україні у формі проектів та програм. Обмеженість бюджетних ресурсів України актуалізує необхідність залучення альтернативних джерел для фінансування реформи системи управління державними фінансами, зокрема бюджетного менеджменту.



Таким чином, реформування системи управління публічними фінансами є важливою умовою подальшої співпраці між Урядом України та Європейською Комісією, яка діє від імені Європейського Союзу.

Важливим на етапі проведення реформи бюджетної сфери, у тому числі системи управління державними фінансами, є використання нових інструментів та методів її реалізації для забезпечення виконання цілей та завдань реформ. Таким інструментом реалізації необхідних змін є проектний менеджмент.

Досвід провідних країн світу, а саме успішна реалізація інноваційних проектів та програм сприяє збільшенню обсягів допомоги, розширенню співпраці між Україною та ЄС у сфері міжнародної технічної допомоги, що відповідає політичним прагненням України щодо європейської інтеграції.

ЛІТЕРАТУРА

1. Тарасовський Ю. Рада ЄС схвалила екстрену фінансову допомогу Україні на €1,2 млрд. *Forbes*. 2022. січень-лютий. URL: <https://forbes.ua/news/rada-es-skhvalila-ekstrenu-finansovu-dopomogu-ukraini-na-12-mlrd-11022022-3635>

2. Lysiak L., Kachula S., Kulichenko V. Ukraine-EU cooperation for realization of innovative projects and programs aimed at public financial management modernization. *Problems and Perspectives in Management*. 2017. Volume 15. Issue 2 (cont.). P. 211–220.



Liudmila Kvasova
(Dnipro, Ukraine)

INNOVATIONS IN THE ENTERPRISE MARKETING POLICY

The relevance of this topic is determined by the fact that the development and implementation of marketing innovations in market conditions is the only way to increase their competitiveness and maintain a high rate of development of organizations and their brands. Marketing innovations are aimed at better meeting the needs of consumers, the opening of new markets in order to increase sales, which is the key to successful development of the organization.

Changes in the external environment are constantly creating the ground for innovation, as new opportunities appear to meet existing needs and requirements [1, p. 25]. Goods that create a benefit those economists call a utility that allows the buyer to satisfy some desire. There are four types of basic utilities that set the commercial tone of the relationship between producers and buyers of products: form, time, place and ownership. The usefulness of the form is created by enterprises, transforming raw materials and components into a finished product. The benefits of time, place and ownership are created by the marketing service through its specific strategies, tools, and communications. The benefits of time and place are realized when consumers search for goods, services, information; the usefulness of possession is carried out at the time of transfer of ownership of goods, services, information. The tools for creating benefits in enterprises are the processes of innovation design, their transformation into plans and marketing innovation support to consumers. The combination of these

components allows you to find, model and meet someone’s requests in goods, services, information in effective ways, different from competitors. This is the «superiority» of marketing innovations of one company over another.

If we assume that the essence of marketing is the «process of creating grateful customers», then innovative marketing simultaneously solves another problem: it forces grateful consumers to buy more and more «benefits» through products, services, information – the most skillfully implemented marketing innovation strategies [2, p. 45; 3, p. 75].

A group of researchers in consumer psychology (G. Folksol, R. Goldsmith, S. Brown) raises the question of the need to distinguish between the concepts of «marketing innovation» and «consumer innovation», which are closely related. This group offers its approach to the criteria for classifying innovations. Based on this thesis, they distinguish four types of innovation:

- the first type of innovation is the repositioning of products at the stage of maturity, while changing promotion strategies;
- the second type of innovation is established brands and products that the buyer considers new, original or unfamiliar;
- the third type of innovation is products that are old to the consumer but new to the organization.

Here it is important to note that the risks associated with the development and implementation of innovations are quite large. Therefore, marketers, together with other services of the company need to constantly look for ways to reduce costs associated with products not perceived by the market. Measures should be taken immediately to reduce overhead and administrative costs, which will help reduce the potential risk of «product hangs» in the market [3, p. 75]. The key to solving these complex problems is innovative marketing activities, which in modern conditions become the core of corporate competitive strategies. Changes in the external environment are constantly creating the ground for innovation, as new opportunities appear to meet existing needs and wants. Unsuccessful choice of innovation is always expensive for the company: limited resources are sprayed; valuable time is wasted; specialists neglect other (promising) opportunities, trying to minimize the damage from the unsuccessfully chosen option of conquering consumers with their goods and services. Therefore, below are a number of criteria known to science for economic evaluation of the effectiveness of innovation, *table 1* [2, p. 31].

Table 1. Types of effect from the implementation of innovations

Types of effect	Factors, indicators
Economic Scientific and technical Financial Resource	Indicators take into account in value terms all types of results and costs due to the implementation of innovations Novelty, simplicity, usefulness, aesthetics, compactness The calculation of indicators is based on financial indicators The indicators reflect the impact of innovation on the volume of production and consumption of a particular type of resource
Social Ecological	The indicators take into account the social results of the implementation of innovations



	Noise, electromagnetic field, illumination (visual comfort), vibration. The indicators take into account the impact of innovation on the environment
--	--

© made by the author after source [2]

The ratio of the cost and usefulness of innovations in the economic sense are identified in the interrelated analysis of the quality and quantity of:

- a) manufactured things (products);
- b) work performed (works and functions);
- c) changes in production and sales costs;
- d) changes in sales volume, market share, profit and other indicators of competitiveness within the existing demand.

Although such indicators make it possible to assess possible innovations at more than one level of funding, numerical evaluation of effectiveness for multiple options and for multiple levels of funding becomes time consuming. Therefore, such models of economic indicators are recommended to be used to quickly prioritize standard innovations, as they provide very limited information on their «best» priority. If the manager assumes that the priorities received relate to only one of the many levels of funding for the implementation of the strategy, it is likely that the established priorities will apply to all levels of funding for the chosen strategy at the same rate. This is the «strength» and at the same time «weakness» of the shown methods of economic evaluation of the effectiveness of marketing innovations [3, p. 62].

In order to increase competitiveness and increase the company's profitability, an innovation has been developed: a service for delivering gasoline to individuals and refueling cars at any time convenient for the customer.

The creation and implementation of the project includes the following stages:

- formation of investment plan (idea);
- study of investment opportunities;
- feasibility study of the project (feasibility study);
- preparation of contract documentation;
- preparation of project documentation;
- construction and installation works;
- operation of the object;
- monitoring of economic indicators.

After analyzing the results of the innovations, the following conclusions were made: the innovative idea will allow the organization to increase its competitiveness, as well as increase profits by retaining old and attracting new customers. The assessment of the project's effectiveness is based on a comparative analysis of the volume of proposed investments and future cash inflows. Comparable values in most cases refer to different time periods and therefore the most important problem in this case, as well as in determining the economic efficiency of new equipment and technology, is the problem of comparing revenues and costs and bringing them into a comparable form. All methods of assessing the effectiveness of the project are divided into two groups based on discounted and accounting estimates.

The methods based on discount rates (without discounting) are the payback period (PP), the average rate of return (ARR) and the debt cover ratio (DCR).

Methods of estimating project efficiency based on discounted estimates are much more accurate, as they take into account different types of inflation, changes in interest rates, rates of return, etc. These indicators are the profitability index (PI), net worth, net discounted income, net present value, NPV), and internal rate of return (IRR).

Many traditional methods of project valuation are widely used in financial practice, for example, the method of return on investment is very common, but its significant drawback is ignoring the future value of money, taking into account future income and therefore inapplicable discounting. There is also an investment efficiency ratio, understood as the average rate of return for the entire project implementation period. This ratio is calculated by dividing the average annual profit by the average annual investment. This indicator is compared with the rate of return on advanced capital. *Table 2* shows the criteria for evaluating the effectiveness of innovation.

Table 2. Criteria for evaluating the effectiveness of innovation

Indicator	Characteristics of the indicator	Calculation formula
1. Ansoff's indicator	Indicator innovation quality(A)	$A=r \cdot d \cdot p \cdot (T + B) E^* / K,$ R – the likelihood of success in the final development of the innovation; d – the probability of successful implementation of innovation in the market segment, p – the probability of successful product implementation; T and B – technical, technological and economic indicators; E* – the reduced value of income from the sale of goods and services; K – total capital investment in the development and implementation of innovation.
2. Olsen's indicator	The importance of innovation (O)	$O=(r \cdot d \cdot p \cdot S \cdot P \cdot N) / \text{project cost},$ S – sales of products in the calculated period, P – sales revenue per unit, N – the term of use of this innovation in selected market segments.
3. Hart's indicator	Return on capital (H)	$H= p G^* / [(R^*) + (D^*) + (F^*) + W],$ G* – reduced value of gross profit, R* – reduced direct costs of market research; D* – given direct costs for the implementation of innovation; F* – reduced direct costs of fixed capital; W – working capital.
4. Willer's indicator	Innovation Project Index(W)	$W= r \cdot d \cdot p \cdot (E^* - R^*) / \text{Total costs},$ E* – the reduced value of income from the sale of goods and services.
5. Disman's indicator	Justified maximum capital investment (D)	$D=r \cdot p \cdot (V^* - X^*),$ V* – the reduced income from the implementation of the innovation; X* – reduced costs for the development and implementation of innovations.


Constant change of the external environment has become an attribute of the life of organizations. Depending on how organizations respond to constant change, how successful the search for staff, new ways and means of winning and retaining consumers depends on their future, survival and planned development. In market



conditions, the continuous introduction of innovation is the only way to maintain a high rate of development of organizations and their brands.

REFERENCES

1. Kvasova L. S., Polozkova I. V. Approaches to the formation of the sales strategy of the enterprise. *Innovations and prospects of world science. Proceedings of the 6th International scientific and practical conference*. Perfect Publishing. Vancouver, Canada. 2022. P. 21–27. URL: <https://sci-conf.com.ua/vi-mezhdunarodnaya-nauchno-prakticheskaya-konferentsiya-innovations-and-prospects-of-world-science-2-4-fevralya-2022-goda-vankuver-kanada-arhiv/>.
2. Fathutdinov R. A. *Innovacionnyj menedzhment*. 5-e izdanie. Uchebnik dlya vuzov. Spb. : Piter, 2006. 448 s.
3. Lamben ZH. *Strategicheskij marketing*. SPb : Nauka 1996. 670 s.
4. *Upravlenie organizacij: Uchebnik / red. A. G. Porshneva, Z. P. Rummyancevoj., N. A. Salomatina*. 2-e izd., pererab. i dop. M. : INFRA-M, 1998. 669 s.


Liudmila Kvasova, Lesia Kriuchko
(Dnipro, Ukraine)

INNOVATIONS IN THE ENTERPRISE MARKETING POLICY

The relevance of this topic is determined by the fact that the development and implementation of marketing innovations in market conditions is the only way to increase their competitiveness and maintain a high rate of development of organizations and their brands. Marketing innovations are aimed at better meeting the needs of consumers, the opening of new markets in order to increase sales, which is the key to successful development of the organization.

Changes in the external environment are constantly creating the ground for innovation, as new opportunities appear to meet existing needs and requirements [1, p. 25]. Goods that create a benefit those economists call a utility that allows the buyer to satisfy some desire. There are four types of basic utilities that set the commercial tone of the relationship between producers and buyers of products: form, time, place and ownership. The usefulness of the form is created by enterprises, transforming raw materials and components into a finished product. The benefits of time, place and ownership are created by the marketing service through its specific strategies, tools, and communications. The benefits of time and place are realized when consumers search for goods, services, information; the usefulness of possession is carried out at the time of transfer of ownership of goods, services, information. The tools for creating benefits in enterprises are the processes of innovation design, their transformation into plans and marketing innovation support to consumers. The combination of these components allows you to find, model and meet someone's requests in goods, services, information in effective ways, different from competitors. This is the «superiority» of marketing innovations of one company over another.

If we assume that the essence of marketing is the «process of creating grateful customers», then innovative marketing simultaneously solves another problem: it

forces grateful consumers to buy more and more «benefits» through products, services, information - the most skillfully implemented marketing innovation strategies [2, p. 45; 3, p. 75].

A group of researchers in consumer psychology (G. Folksol, R. Goldsmith, S. Brown) raises the question of the need to distinguish between the concepts of "marketing innovation" and "consumer innovation", which are closely related. This group offers its approach to the criteria for classifying innovations. Based on this thesis, they distinguish four types of innovation:

- the first type of innovation is the repositioning of products at the stage of maturity, while changing promotion strategies;
- the second type of innovation is established brands and products that the buyer considers new, original or unfamiliar.
- the third type of innovation is products that are old to the consumer but new to the organization.

Here it is important to note that the risks associated with the development and implementation of innovations are quite large. Therefore, marketers, together with other services of the company need to constantly look for ways to reduce costs associated with products not perceived by the market. Measures should be taken immediately to reduce overhead and administrative costs, which will help reduce the potential risk of «product hangs» in the market [3, p. 75]. The key to solving these complex problems is innovative marketing activities, which in modern conditions become the core of corporate competitive strategies. Changes in the external environment are constantly creating the ground for innovation, as new opportunities appear to meet existing needs and wants. Unsuccessful choice of innovation is always expensive for the company: limited resources are sprayed; valuable time is wasted; specialists neglect other (promising) opportunities, trying to minimize the damage from the unsuccessfully chosen option of conquering consumers with their goods and services. Therefore, below are a number of criteria known to science for economic evaluation of the effectiveness of innovation, *table 1* [2, p. 31].

Table 1. Types of effect from the implementation of innovations

Types of effect	Factors, indicators
Economic	Indicators take into account in value terms all types of results and costs due to the implementation of innovations
Scientific and technical	Novelty, simplicity, usefulness, aesthetics, compactness
Financial	The calculation of indicators is based on financial indicators
Resource	The indicators reflect the impact of innovation on the volume of production and consumption of a particular type of resource
Social	The indicators take into account the social results of the implementation of innovations
Ecological	Noise, electromagnetic field, illumination (visual comfort), vibration. The indicators take into account the impact of innovation on the environment

**made by the author after source [2]*

The ratio of the cost and usefulness of innovations in the economic sense are identified in the interrelated analysis of the quality and quantity of: a) manufactured things (products); b) work performed (works and functions); c) changes in production



and sales costs; d) changes in sales volume, market share, profit and other indicators of competitiveness within the existing demand. Although such indicators make it possible to assess possible innovations at more than one level of funding, numerical evaluation of effectiveness for multiple options and for multiple levels of funding becomes time consuming. Therefore, such models of economic indicators are recommended to be used to quickly prioritize standard innovations, as they provide very limited information on their «best» priority. If the manager assumes that the priorities received relate to only one of the many levels of funding for the implementation of the strategy, it is likely that the established priorities will apply to all levels of funding for the chosen strategy at the same rate. This is the «strength» and at the same time «weakness» of the shown methods of economic evaluation of the effectiveness of marketing innovations [3, p. 62].

In order to increase competitiveness and increase the company's profitability, an innovation has been developed: a service for delivering gasoline to individuals and refueling cars at any time convenient for the customer.

The creation and implementation of the project includes the following stages:

- formation of investment plan (idea);
- study of investment opportunities;
- feasibility study of the project (feasibility study);
- preparation of contract documentation;
- preparation of project documentation;
- construction and installation works;
- operation of the object;
- monitoring of economic indicators.

After analyzing the results of the innovations, the following conclusions were made: the innovative idea will allow the organization to increase its competitiveness, as well as increase profits by retaining old and attracting new customers. The assessment of the project's effectiveness is based on a comparative analysis of the volume of proposed investments and future cash inflows. Comparable values in most cases refer to different time periods and therefore the most important problem in this case, as well as in determining the economic efficiency of new equipment and technology, is the problem of comparing revenues and costs and bringing them into a comparable form. All methods of assessing the effectiveness of the project are divided into two groups based on discounted and accounting estimates.

The methods based on discount rates (without discounting) are the payback period (PP), the average rate of return (ARR) and the debt cover ratio (DCR).

Methods of estimating project efficiency based on discounted estimates are much more accurate, as they take into account different types of inflation, changes in interest rates, rates of return, etc. These indicators are the profitability index (PI), net worth, net discounted income, net present value, NPV), and internal rate of return (IRR).

Many traditional methods of project valuation are widely used in financial practice, for example, the method of return on investment is very common, but its significant drawback is ignoring the future value of money, taking into account future income and therefore inapplicable discounting. This method is not accurate enough for

the realities of the Russian economy (inflation, sharp fluctuations in interest rates and low rates of domestic savings).

There is also an investment efficiency ratio, understood as the average rate of return for the entire project implementation period. This ratio is calculated by dividing the average annual profit by the average annual investment. This indicator is compared with the rate of return on advanced capital. *Table 2* shows the criteria for evaluating the effectiveness of innovation.

Table 2. Criteria for evaluating the effectiveness of innovation

Indicator	Characteristics of the indicator	Calculation formula
1. Ansoff's indicator	Indicator innovation quality(A)	$A=r \cdot d \cdot p \cdot (T + B) E^* / K,$ r – the likelihood of success in the final development of the innovation; d - the probability of successful implementation of innovation in the market segment, p - the probability of successful product implementation; T and B - technical, technological and economic indicators; E* - the reduced value of income from the sale of goods and services; K - total capital investment in the development and implementation of innovation.
2.Olsen's indicator	The importance of innovation (O)	$O=(r \cdot d \cdot p \cdot S \cdot P \cdot N) / \text{project cost},$ S - sales of products in the calculated period, P - sales revenue per unit, N - the term of use of this innovation in selected market segments.
3.Hart's indicator	Return on capital (H)	$H= p \cdot G^* / [(R^*) + (D^*) + (F^*) + W],$ G*-reduced value of gross profit, R* - reduced direct costs of market research; D* - given direct costs for the implementation of innovation; F* - reduced direct costs of fixed capital; W - working capital.
4.Willer's indicator	Innovation Project Index(W)	$W= r \cdot d \cdot p \cdot (E^* - R^*) / \text{Total costs},$ E* - the reduced value of income from the sale of goods and services.
5.Disman's indicator	Justified maximum capital investment (D)	$D=r \cdot p \cdot (V^* - X^*),$ V* – the reduced income from the implementation of the innovation; X* - reduced costs for the development and implementation of innovations.

Constant change of the external environment has become an attribute of the life of organizations. Depending on how organizations respond to constant change, how successful the search for staff, new ways and means of winning and retaining consumers depends on their future, survival and planned development. In market conditions, the continuous introduction of innovation is the only way to maintain a high rate of development of organizations and their brands.

LITERATURE

1. Charles W. L. Hill, Garet R. Jones. Strategic management. Houghton Mifflin Company, 1998. 516 p.

2. Kotler Philip, Kevin Lane Keller. Marketing management. 14th ed. Prentice Hall, 2011. 812 p.

3. Urry J. The Tourist Gaze: Leisure and Travel in Contemporary Societies. 2nd ed. London: Sage, 2002. 345 p.

*Ігор Кирилов, Антон Моголівець
(Київ, Україна)*

ФІНАНСОВА СТІЙКІСТЬ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ВОЛАТИЛЬНОСТІ ЕКОНОМІКИ

Фінансова стійкість є важливою характеристикою надійності функціонування. Це твердження є справедливим для будь-якої економічної системи – від макрорівня до найменших суб'єктів господарської діяльності.

Для визначення типу фінансової стійкості підприємств використовується велика кількість показників, які описують [1, с. 83]:

- рівень покриття матеріальних обігових коштів (запасів) стабільними джерелами фінансування;
- платоспроможність підприємства;
- частку власних коштів або стабільність власних джерел у сукупних джерелах фінансування.

Серед названих коефіцієнтів особливе значення мають показники покриття, які показують на скільки швидко підприємство може покрити короткострокові зобов'язання за рахунок різних видів оборотних активів.

Показники покриття для підприємств сільського, лісового та рибного господарства у 2013-2020 рр. до 2016 року зменшувались, а починаючи із 2017 р. почали збільшуватись, що свідчить про зростання платоспроможності підприємств і посилення фінансової стійкості (рис. 1).

Хоча показники покриття у жоден із років не досягли рекомендованих значень [3-6] але рівень фінансової стійкості підприємств сільського, лісового та рибного господарства поступово відновлюється.

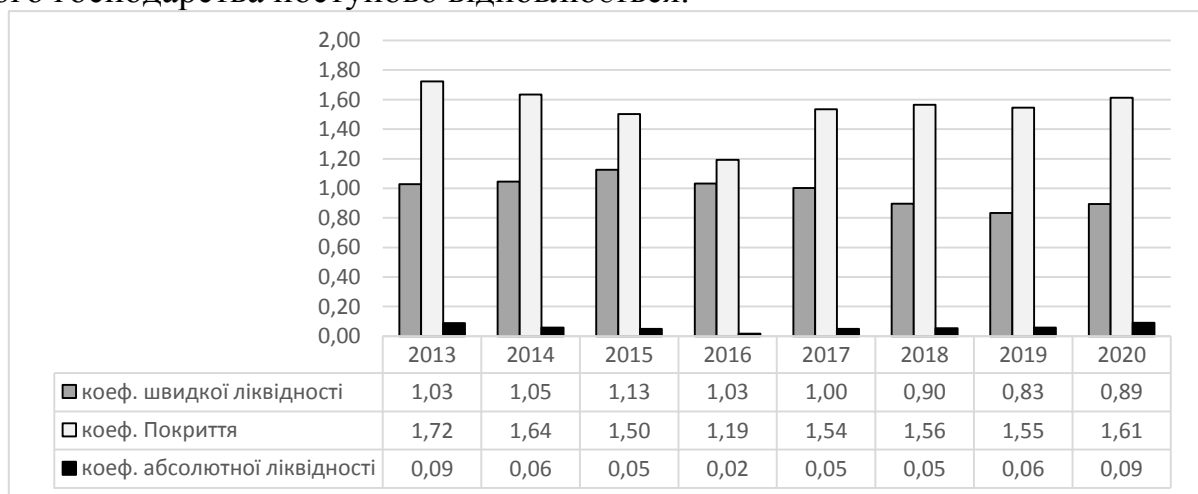


Рис.1. Показники фінансової стійкості підприємств сільського, лісового та рибного господарства (розраховано за даними Державної служби статистики України [2])

Відновлення рівня фінансової стійкості аналізованих підприємств є позитивною тенденцією.

ЛІТЕРАТУРА

1. Измайлова К. В. Фінансовий аналіз. К.: МАУП, 2000. 252 с.
2. Показники балансу підприємств за видами економічної діяльності.
URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
3. Беленкова О. Ю., Сердюченко Н. Б., Антропов Ю. В. Оцінка фінансової стійкості малих будівельних підприємств України в 2000-2008 роках. *Економіка та держава*. 2011. № 1. С.56–60.
4. Беленкова О. Ю., Цифра Т. Ю., Царюк Т. М. Оцінка процесів концентрації та консолідації банківського капіталу в країнах СНД та у світі. *Шляхи підвищення ефективності будівництва в умовах формування ринков.* Вип. 23. 2012. С. 9–13.
5. Измайлова К. В. Финансовый анализ. К.: ЦУЛ, 2000. 148 с.
6. Измайлова К. В., Боліла Н. В. Моделі прогнозування втрати фінансової стійкості як складова системи економічної безпеки підрядних будівельних підприємств. *Шляхи підвищення ефективності будівництва в умовах формування ринкових відносин*, 2018. № 38. С. 225–232.

*Владислава Козенкова
(Дніпро, Україна)*

СУЧАСНІ ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ВІЗУАЛІЗАЦІЇ ДАНИХ В АГРАРНІЙ ЕКОНОМІЦІ

Використання інформаційних технологій у агробізнесі переважно обмежується застосуванням комп'ютерних технологій управління фінансами і відстеження комерційних угод. Завдяки формуванню інформаційних мереж, збільшенню потужності комп'ютерів, розвитку програмного забезпечення стає можливою діджиталізація бізнес-процесів, створення віртуальних моделей циклу агровиробництва та взаємопов'язаних ланок ланцюжка створення вартості. Ці процеси потребують використання сучасних інформаційних технологій обробки, систематизації, представлення, аналізу великих обсягів інформації та її візуалізації.

Візуалізація представлена багатьма техніками, такими як скрайбінг, скретчноутінг, форсайтінг, бізнес-моделювання, mindmap, інфографіка та ін. [1]. Інформаційні технології візуалізації даних дають можливість відображати ключові показники ефективності; вибудовувати асоціативні ряди між статистичними даними; аналізувати результати діяльності та приймати вірні рішення для розвитку бізнесу.

Р. Ленгером та М. Епплером на базі дослідження понад 100 різновидів візуалізації було виділено шість базових груп: візуалізація даних; візуалізація інформації; візуалізація концепції; візуалізація метафор; візуалізація стратегій та складна візуалізація [2].



До основних інформаційних технологій візуалізації інформації можна віднести як загальні сервіси, такі як MS Excel, Google Analytics, Google-таблиці для формування простих звітів та діаграм, а також спеціалізовані сервіси, таких як AnswerMiner, ChartBlocks, Chartbuilder, Google Data Studio, Infogram, Klipfolio, Looker, OWOX BI, Plotly, Power BI, Quadrigram, RAW, SAP Analytics Cloud, Tableau Public, Trifacta [3].

AnswerMiner – це хмарний інструмент візуалізації. Зручний інтерфейс допомагає швидко ознайомитися з програмою та робить зрозумілим використання функцій, таких як Smart Data View, автоматичні графіки, кореляційні матриці та таблиці, карти відносин, дерева прогнозу тощо.

ChartBlocks дозволяє вибудовувати візуалізації на основі інформації з баз даних, електронних таблиць, трансляцій із будь-яких джерел у режимі реального часу. HTML5-діаграми з використанням бібліотеки JavaScript коректно відображаються у будь-якому браузері.

Chartbuilder – це простий у використанні інструмент, що приймає дані у JSON або копіюванням та будує прості XY графіки, які надалі можна експортувати у PNG, SVG і JSON. Chartbuilder дозволяє використовувати цінові, індикаторні, математичні, та інші функції.

Google Data Studio є частиною платформи Google Marketing Platform, призначений для створення інтерактивної звітності на основі даних, отриманих з різних систем (Google Ads, Attribution 360, Big Query, Google Analytics, Google Sheets, YouTube Analytics та ін.; оформлення наочних таблиць, схем, діаграм, графіків; моніторингу змін в реальному часі. Google Data Studio підключається до даних Search Console, PostgreSQL, Adobe Analytics, Google AdSense, YouTube та має більше сотні готових шаблонів для формування звітності, значний набір.

Infogram дозволяє вибудовувати інтерактивні графіки та діаграми. Сервіс підключається до відомостей з Excel, MySQL, PostgreSQL, Amazon Redcliff, Oracle, Microsoft SQL Server, Google карт, GIF-зображень. Має можливості вбудовувати графіки в сайт та ділитися посиланням.

Klipfolio надає можливість підключення до великої кількості відомостей з різних джерел (Google Sheets, Kissmetrics, Facebook Ads, Dropbox та інш.). Має можливість підключати будь-які інші джерела інформації завдяки REST API; більше десятка готових шаблонів для аналізу контент-маркетингу, ключових запитів у Google Ads, конкурентів у SEO; сотні прикладів окремих чартів та цілих дашбордів; різні типи графіків.

Looker – це платформа для аналізу великих даних, яка допомагає досліджувати, аналізувати та ділитися бізнес-аналітикою у реальному часі. Looker надає доступ до даних організації. Є можливість перегляду звітів та інформаційних панелей, які вже створені в організації.

OWOX BI збирає, очищає та поєднує відомості з рекламних кабінетів, CRM-систем, соціальних мереж, систем call-трекінгу, Google Analytics та інших джерел. Надає можливість створювати дашборди з наочною інформацією про ключові маркетингові показники та працювати з даними в режимі реального часу; автоматично розраховувати ROI, CPA, CAC, LTV; налаштовувати моделі атрибуції; відстежувати проблемні рекламні кампанії та прогнозувати виконання

маркетингового плану; налаштовувати наскрізну аналітику; створювати маркетингові звіти будь-якого рівня складності.

Plotly – дозволяє отримувати відомості з Excel, MySQL, Redshift та інших джерел, взаємодіє із сервісами, написаними на Python, JavaScript, Matlab, R. Надає можливість візуалізувати інформацію у вигляді лінійних графіків, діаграм, теплових карт та ін.; редагувати у візуалізації будь-які елементи; використовувати унікальні діаграми, які відсутні в інших сервісах; аналізувати відомості з функціями, статистикою тощо; ділитися візуалізаціями у Мережі, соцмережах, у форматі презентацій.

Power BI – це комплексна система для бізнес-аналітики та підготовки інтерактивної звітності від Microsoft, яка дозволяє підключатися до великої кількості інформації з різних джерел, візуалізувати її, відстежувати зміни ключових показників в онлайн-режимі на динамічних дашбордах. Платформа надає можливість підключатися до відомостей з багатьох джерел: послуги веб-аналітики, CRM-системи, соцмережі, найбільш відомі бази даних, файли різних форматів тощо. Power BI містить набір інструментів для візуального подання звітності; використовує хмарні технології.

Quadrigram – це середовище візуального програмування, яке дозволяє швидко та легко створювати та спільно використовувати проекти з візуалізації даних без будь-яких навичок програмування. Quadrigram пропонує нову систему для швидкої ітерації та створення прототипів інтерактивних рішень, керованих даними, що підвищує ефективність аналітичних процесів.

RAW – це онлайн-сервіс швидкої візуалізації даних. Дозволяє швидко будувати діаграми, зокрема bump chart, alluvial chart, streamgraph тощо. Дані можна завантажити з кліпбоарду як CSV, обрати тип візуалізації і прив'язку змінних до наявних способів кодування інформації. Результат може бути експортований у SVG для подальшої обробки в Inkscape чи Illustrator, у зображення PNG або в об'єкт JSON.

SAP Analytics Cloud – це комплексний багатofункціональний інструмент візуалізації даних та аналітики. Підключається до відомостей із SAP, SuccessFactors, Google Drive, MySQL, Salesforce, Oracle, Google Sheets та інших джерел. Дозволяє якісно задовольняти аналітичні потреби за допомогою наскрізної аналітики; аналізувати дані всього підприємства та отримувати аналітичні відомості; створювати та пов'язувати фінансові та операційні плани; підключати до обговорень віддалених користувачів, розмежовувати права доступу.

Tableau Public – призначений для створення інтерактивних комбінованих візуалізацій та дозволяє: отримувати відомості з великої кількості різноманітних джерел (файли різних форматів, бази даних, хмарні системи); одночасно працювати з колегами у режимі реального часу; надсилати звіти по email, отримувати доступ до звітності за посиланням, опублікованим на сервері.

Trifacta дозволяє профілювати, готувати та передавати дані для аналітики та машинного навчання. За допомогою інтеграції Trifacta + Asana можна: створювати звіти та аналітику на основі помилок чи проблем, поєднувати звіти та продуктивність інженерів, порівнювати проблеми та клієнтські дані,



підключати метадані рівня інженерних завдань до озер даних та хмарних сховищ даних Trifacta, візуалізувати дослідження та перегляд даних, отримувати доступ до передиктивних припущень про трансформацію на основі машинного навчання, а також з'єднувати в Trifacta дані Asana з іншими інструментами, такими як Salesforce, Marketo, Oracle, MicrosoftSQLServer та інших.

Варто розуміти, що візуалізація – не універсальна технологія та основний її функціонал – підтримуючий, роз'яснювальний. Головна роль все одно залишається за бізнес-процесом. Візуалізація ж дозволяє заощаджувати ресурси та подавати інформацію у зручному вигляді.

ЛІТЕРАТУРА

1. Nathan Y. Visualize This: The Flowing Data Guide to Design, Visualization, and Statistics. Wiley Publishing, 2011. ISBN: 978-0470944882.

2. Eppler M. J., Lengler R. Towards a periodic table of visualization methods. *Proceeding GVE '07 Proceedings of the IASTED International Conference on Graphics and Visualization in Engineering*. 2007. P. 83–88. URL: <https://dl.acm.org/doi/10.5555/1712936.1712954> (дата звернення 17.10.2020).

3. Візуалізація даних і бізнес-аналітика: 10 найбільш популярних рішень. URL: <https://kub-24.ru/2021/09/02/vizualizatsiya-dannyh-i-biznes-analitika-10-samyh-populyarnyh-reshenij/> (дата звернення 13.02.2022).

*Юлія Коломоєць
(Дніпро, Україна)*

КОМЕРЦІЙНА ТАЄМНИЦЯ В СИСТЕМІ ОБ'ЄКТІВ ПРАВА ПРОМИСЛОВОЇ ВЛАСНОСТІ

На даний момент, інформація і знання стали одним чи не з найголовніших ресурсів, який необхідний для успішного провадження підприємницької діяльності та підвищення рівня життя як окремої особи, так і всієї держави. Вона є предметом і продуктом життєдіяльності суспільства, а зі виникненням мережі Інтернет та розвитком електронно-обчислювальної техніки обмін нею став світовою привілеєю і практично кожен може знайти те, що йому необхідно. В результаті таких змін, стає все складніше утримувати конфіденційну інформацію від посягань зі сторони.

В нашому світі інтелектуальних ресурсів, комерційна таємниця, яка є його частиною, набуває все більшого значення, оскільки зараз розвиток торгівлі чи не найбільший за всю історію людства і унікальна інформація про технологію виробництва, способи підвищення рівня доходів та зниження витрат і т. д., дозволяє виробнику зайняти лідируючі позиції на ринку та збільшити свої прибутки в широких межах.

Саме з цієї причини, конфіденційна комерційна інформація є важливою для власника та потребує надійної правової охорони, яка б не дозволяла поширення його відомостей іншим особам.

Крім того, правовий захист комерційної таємниці здатний стимулювати розвиток у сферах, де патентний захист, на даний момент, є слабким чи, в деяких випадках, узагалі неможливим.

У світі ринкової економіки інформація перетворилася в товар, тому комерційна таємниця має ряд переваг для її власника, а саме: її присутня універсальність при використанні, тому що вона охоплює велике коло понять, її необмеженість дії, простота реєстрації і інші. Проте високий рівень секретності призводить також і до певних проблем при її використанні (ризик витоку, можливість патентування іншою особою та ін.

У зв'язку із секретністю інформації, її правовий захист є нижчим, ніж наприклад у патенту, винаходу, корисної моделі чи промислового зразка, але ряд Законів України мають положення, які врегульовують відносини, що стосуються комерційної таємниці, наскільки це можливо в даних умовах.

На мій погляд, при удосконаленні законодавства, влада нашої держави має орієнтуватися на законодавство Західних країн, зокрема Європейського союзу, де була прийнята Директива 2016/943 Європейського Парламенту та Ради про захист нерозголошених «ноу-хау» та комерційної інформації (комерційної таємниці) від незаконного заволодіння, використання та розголошення (08.06.2016 р.).

ЛІТЕРАТУРА

1. Цивільний кодекс України від 21. жовт. 2021 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 22. 11. 2021).
2. Аксютіна А. В., Нестерцова-Собакарь О. В., Тропін В. В. та ін. Інтелектуальна власність: навч. посібник [для студ. вищ. навч. закл.] / За заг. ред канд. юрид. наук, доц. Нестерцової-Собакарь О.В. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2017. 140 с.
3. Господарський кодекс України від 06. жовт. 2021 р. № 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> (дата звернення: 22. 11. 2021).
4. Редько К. Ю., Куніцька З. Е. Комерційна таємниця: особливості та проблеми нормативно-правового забезпечення в Україні. *Державне управління: удосконалення та розвиток.* 2021. № 5. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/5_2021/36.pdf (дата звернення: 22. 11. 2021).
5. Патент або комерційна таємниця. Переваги та недоліки. *Державне підприємство «Український інститут інтелектуальної власності».* Управління патентно-інформаційних послуг: веб-сайт. URL: <http://iii.ua/uk/patent-abo-kommerciyna-taiemnicya-perevagi-ta-nedoliki> (дата звернення: 22. 11. 2021).
6. Про перелік відомостей, що не становлять комерційної таємниці: Постанова Кабінету міністрів України від 09 серп. 1993 р. № 611. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/611-93-п#Text> (дата звернення: 22. 11. 2021).
7. Про інформацію: Закон України від 16 лип. 2020 р. № 2657-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text> (дата звернення: 23. 11. 2021).
8. Захист комерційної таємниці. *Кадровик.UA:* веб-сайт. URL: <https://www.kadrovik.ua/content/zahyst-kommerciynoyi-tayemnyci> (дата звернення: 23. 11. 2021).



9. Комерційна таємниця: правова природа та підходи до регулювання. *Лабораторія законодавчих ініціатив*: веб-сайт. URL: <https://parlament.org.ua/2004/05/13/komertsijna-tayemnitsya-pravova-priroda/> (дата звернення: 24. 11. 2021).

10. Про захист від недобросовісної конкуренції: Закон України від 16 жовт. 2020 р. № 236/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/236/96-вр#Text> (дата звернення: 24. 11. 2021).

*Наталія Копи́тець, Володимир Волошин
(Київ, Україна)*

ЯКІСНА СКЛАДОВА РИНКУ М'ЯСА ПТИЦІ

Птахівництво належить до тих галузей сільського господарства, розвиток яких дозволяє прискореними темпами поліпшити забезпечення зростаючого попиту населення на високоякісні продовольчі товари тваринного походження. Галузь постачає населенню енергетично цінні продукти харчування, є дуже привабливою для залучення інвестицій. Птахівництва має великий потенціал як для задоволення потреб внутрішнього, так і зовнішнього ринку та подальшого розвитку. Продукція птахівництва спрямована на забезпечення харчових потреб населення та продовольчої безпеки держави [1].

Результати дослідження свідчать, що проблема забезпечення якості як сільськогосподарської продукції вцілому, так і м'яса птиці, зокрема, є найбільш актуальною, як на внутрішньому, так і зовнішньому, ринках. Вона охоплює всіх учасників продовольчого ланцюгу «виробництво-переробка-реалізація-споживання». Якість продукції виступає основним фактором стабільного розвитку виробництва та забезпечує експорт вітчизняної продукції. Визначено, що інтеграція України до СОТ та розширення географії експорту вітчизняної продукції передбачають важливість та необхідність гармонізації та адаптації вітчизняних стандартів до міжнародних норм та правил, нарощування виробництва якісної конкурентоспроможної продукції. Виробництво м'ясо птиці в Україні повністю задовольняє внутрішній попит та має резерви для експорту.

Про задоволення якістю м'яса птиці на внутрішньому ринку говорить високий попит населення. Українці споживають 26,0 кг м'яса птиці з розрахунку на 1 особу, що на 25 % більше раціональної норми споживання. Проте розвинуті країни світу споживають ще більше м'яса птиці. Для прикладу, в Ізраїлі цей показник знаходиться на рівні 58,5 кг м'яса птиці в рік із розрахунку на одну особу, США – 49,8, Малайзії – 46,7, Австралії – 43,9, Бразилії – 40,6, Аргентині – 40,4, Саудівській Аравії – 40,0, Новій Зеландії – 37,4, Чилі – 36,1, Південній Африці – 36,1 кг/рік. Споживання м'яса птиці на душу населення буде збільшуватися незалежно від регіону чи рівня доходів. Воно зростатиме навіть у розвинених країнах, проте, що дивно, темпи зростання будуть найвищими в країнах, що розвиваються. Очікується, що протягом наступного десятиліття серед усього спожитого м'яса у світі на м'ясо птиці припадатиме 44 % [2].

У загальній структурі експорту м'яса та харчових субпродуктів частка м'яса птиці становить 85,6 %. Вітчизняне м'ясо птиці є єдиним видом м'яса, що має дозвіл на експорт у країни Європейського Союзу. Понад 80 країн з Азії, Африки та Європи є споживачами українського м'яса птиці [3].

МХП є найбільшим виробником м'яса птиці в Україні. У 2021 р. Агрохолдинг забезпечував більше 50 % обсягів виробництва та понад 85 % обсягів експорту м'яса птиці. Встановлено, що впровадження МХП інтегрованої системи управління якістю та безпечністю харчових продуктів згідно з найактуальнішими світовими стандартами і використання бізнес-моделі вертикальної інтеграції дало можливість уникати ризиків та забезпечувати стабільність виробництва та реалізації продукції за допомогою меншої волатильності цін на комбікорми, енергоносії, порівняно з іншими підприємствами виробниками і досягати високих результатів господарювання на внутрішньому та світовому ринках [4].

Обґрунтовано, що визнання та забезпечення конкурентних переваг на міжнародному і внутрішньому ринках здатні досягти лише ті підприємства, які впроваджують міжнародні стандарти якості та безпечності продукції, постійно модернізують технологічне обладнання, впроваджують нові технології та мають висококваліфікований персонал, створюють власну кормову та сировинну базу та забезпечують її переробку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Копитець Н. Г., Волошин В. М. Оцінка цінової ситуації на ринку м'яса птиці. *Економіка АПК*. 2019. №11. С. 42–49.
2. Копитець Н. Г., Волошин В. М. Сучасний стан та тенденції ринку м'яса. *Економіка АПК*. 2020. №6. С. 59–68.
3. Копитець Н. Г., Волошин В. М. Особливості функціонування ринку м'яса птиці в Україні. *Економіка та управління АПК*. 2021. №1. С. 76–84.
4. Lupenko Yu. O., Kopytets N. Hr., Voloshyn V. M., Varchenko O. M., Tkachenko K. O. Quality of poultry meat as a basis of export potential of meat products. *IOP Conf. Series: Earth and Environmental Science*. 2022. Vol. 949.

*Микола Кравченко, Є. Козирь
(Дніпро, Україна)*

ОСНОВНІ ЗАСАДИ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ ТА ВПЛИВ ФУНКЦІОНУВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНО-ІННОВАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ (ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ) ОСВІТИ

Заклади професійної (професійно-технічної) освіти є базовою складовою освітнього процесу України, що в свою чергу є потенціалом для розвитку національної економіки та чинником для забезпечення продовольчої та екологічної безпеки, формування соціально-економічних основ розвитку територій держави, та підвищення матеріального добробуту населення [1, с. 200–212].



У нових соціально-економічних умовах сучасна система управління освітою поступово набуває ознак громадського самоврядування та державно-громадської моделі управління, що має забезпечити перехід України до постінформаційного суспільства. Водночас, сучасна система управління професійною (професійно-технічною) освітою має забезпечити випереджувальний інноваційний розвиток, а також створити умови для відтворення соціокультурного середовища заради розвитку, самоствердження та самореалізації особистості впродовж усього життя. Основоположним чинником ефективної діяльності та стійкого розвитку закладів професійної (професійно-технічної) освіти в умовах запровадження діджиталізації в країні є система економічної безпеки.

Об'єктивні процеси децентралізації в економіці країни покладають на регіони велику відповідальність у вирішенні проблем соціально-економічного розвитку в умовах транзитивної економіки. В ході вирішення цих проблем регіони стикаються з необхідністю здійснення комплексу соціально-економічних завдань. При дуже обмежених бюджетних можливостях у більшості регіонів виникає необхідність залучення додаткових коштів для їх рішення. Таким чином, досить актуальною є проблема залучення інвестицій в регіони. Головна мета: збільшення обсягу залучених інвестицій у розвиток економіки області для активізації економічної діяльності на території регіону та підвищення рівня конкурентоспроможності регіону.

Завдання та заходи щодо залучення інвестицій щодо формування інфраструктури регіону:

прискорення модернізації та реконструкції діючого виробництва для запровадження новітніх технологій та інновацій; основним джерелом фінансування капіталовкладень залишатимуться власні кошти підприємств; основна частка капітальних інвестицій у розвиток основних фондів буде спрямована на розширення, реконструкцію, технічне та технологічне переоснащення діючих підприємств, а саме – Публічного акціонерного товариства «АрселорМіттал Кривий Ріг», акціонерного товариства «Нікопольський завод феросплавів», Публічного акціонерного товариства «Дніпровський металургійний комбінат», комунального підприємства «Дніпроводоканал» Дніпровської міської ради та інші;

залучення міжнародних кредитних та грантових ресурсів для реалізації пріоритетних інфраструктурних інвестиційних проєктів:

буде продовжено реалізацію інфраструктурного проєкту «Завершення будівництва метрополітену у м. Дніпропетровську»;

у рамках проєкту «Надзвичайна кредитна програма для відновлення України», що реалізується за рахунок кредитів Європейського інвестиційного банку, буде продовжено реалізацію 11 інвестиційних проєктів;

реалізація інвестиційних проєктів для підвищення рівня життя мешканців регіону:

на виконання Регіональної програми розвитку житлового будівництва у Дніпропетровській області на 2015–2020 роки, затвердженої рішенням Дніпропетровської обласної ради від 23 січня 2015 року № 609-29/VI (зі

змiнами), за рахунок усiх джерел фiнансування передбачається введення 295 тис. кв. м загальної площi житла, що дасть змогу полiпшити житлові умови майже 5 тис. сiмей;

за умови забезпечення коштами передбачається будiвництво та реконструкцiя майже 80 км водопровiдних мереж для полiпшення якостi послуг водопостачання та забезпечення послугами централiзованого водопостачання майже 40 тис. мешканцiв сiльської мiсцевостi;

продовження реалiзацiї iнвестицiйних проєктiв для створення комфортних умов проживання громадян, полiпшення матерiально-технiчної бази закладiв охорони здоров'я для надання якiсних послуг та створення належних умов для всебiчного та повноцiнного розвитку дiтей.

Завдання та заходи щодо залучення прямих iноземних iнвестицiй:

ефективна та злагоджена робота реґіональних iнституцiй, спрямованих на пiдтримку та супровiд iнвестора: ДП «Днiпропетровський iнвестицiйно-iнновацiйний центр», комунальне пiдприємство «Днiпропетровське реґіональне iнвестицiйне агентство» Днiпропетровської обласної ради, комунальне пiдприємство «Агентство розвитку Днiпра» Днiпровської мiської ради, а також мiсцевих iнвестицiйних iнституцiй у мiстах Павлоград, Нiкополь, Кривий Рiг та iнших;

пiдтримка в актуальному станi та постiйне оновлення перелiку iнвестицiйних проєктiв облaстi, направлення їх до дипломатичних установ України за кордоном з метою пошуку потенцiйних дiлових партнерiв та iнвесторiв;

робота гарячої лiнii з питань захисту прав iнвесторiв, протидiї незаконному поглинанню та захопленню пiдприємств, створеної при облдержадмiнiстрацiї;

реалiзацiя Концепцiї розвитку мiжреґіонального спiвробiтництва та кооперацiї Днiпропетровської облaстi, схваленої розпорядженням голови облдержадмiнiстрацiї вiд 09 листопада 2011 року № Р-800/0/3-11;

орґанiзацiя та проведення презентацiй облaстi в краiнах Європейського Союзу та свiту.

Критерiї досягнення: очiкуване збiльшення прямих iноземних iнвестицiй в економiку облaстi (за наростаючим пiдсумком) в обсязi 3895,0 млн дол. США (102,5 % до початку року).

Джерела фiнансування: до iнвестицiйного портфеля облaстi може бути додано державну фiнансову пiдтримку у виглядi:

коштiв державного фонду реґіонального розвитку;

субвенцiї з державного бюджету мiсцевим бюджетам на:

фiнансування заходiв соцiально-економiчної компенсацiї ризику населенню, яке проживає на територiї зони спостереження;

розвиток iнфраструктури об'єднаних територiальних громад;

виконання заходiв щодо радiацiйного та соцiального захисту населення мiста Жовтi Води;

завершення будiвництва метрополітену у м. Днiпро;

реалiзацiю проєктiв у рамках Надзвичайної кредитної програми для вiдновлення України;



здійснення заходів щодо соціально-економічного розвитку окремих територій;

коштів підприємств та інших коштів, не заборонених чинним законодавством.

На нашу думку, одним із шляхів вирішення залучення інвестицій в регіон є поліпшення інвестиційного клімату в регіонах. Пропонуємо механізм щодо формування сприятливого інвестиційного клімату в регіоні. Він включає в себе:

1) сукупність принципів, напрямків і пріоритетів в організації діяльності по формуванню сприятливого інвестиційного клімату в регіоні;

2) економічні форми, методи, способи і інструменти впливу на інвестиційний клімат в регіоні;

3) сукупність регламентованих державою відносин і взаємозв'язків всіх учасників інвестиційної діяльності, що забезпечують ефективність регулюючих впливів на інвестиційний клімат.

Механізм спрямований на зниження інвестиційних ризиків і підвищення інвестиційного потенціалу в регіоні. Досягнення цих цілей здійснюється через рішення комплексу пов'язаних з ними завдань, пріоритетність яких визначається регіональною владою в залежності від діагностики поточного стану інвестиційного клімату в регіоні, що виражається у виділенні найбільш істотних приватних інвестиційних ризиків і найменших приватних інвестиційних потенціалів; важливості складових інвестиційного ризику і потенціалу з точки зору потенційних інвесторів [1, с. 120–128].

ЛІТЕРАТУРА

1. Кравченко М. В. Моніторинг інноваційно-інвестиційного забезпечення економічної безпеки аграрного сектору. *Вчені записки Таврійського Національного університету імені І.В. Вернадського*. 2020. № 2 (25). С. 200–212.

2. Кравченко М. В., Іжболдіна О. О., Карамушка О. М. Основні принципи формування конкуренції та безпеки на підприємствах аграрного сектору. *Вчені записки Таврійського Національного університету імені І. В. Вернадського*. 2020. № 4. С. 120–128.



*Лариса Курбацька
(Дніпро, Україна)*

РОЗРОБКА ЕФЕКТИВНИХ КОМУНІКАЦІЙНИХ СТРАТЕГІЙ ПІДПРИЄМСТВА

Будь-яка діяльність підприємства вимагає планування та здійснюється на основі прогнозів розвитку ринку в коротко-, середньо- та довготерміновому періоді. Довготермінове планування дає можливість обрати оптимальний варіант серед виявлених альтернатив розвитку подій на цільових ринках, враховуючи обсяги наявних ресурсів та виробничих можливостей. Визначення цілей та досягнення кінцевих результатів є основною вимогою до планування, а плани підприємства коригуються у відповідності до результатів аналізу діяльності.

Стан виробничої та комерційної діяльності, стан зовнішнього середовища, конкурентне середовище є базою для прийняття рішень про зміни в довгострокових планах, перегляду цілей та розробки тактичних дій, націлених на адаптацію на ринку [2].

Комунікаційна стратегія не може існувати відокремлено – вона є складовою загальної маркетингової стратегії, яка, свою чергу, будується з урахуванням корпоративної стратегії підприємства. В залежності від загальної стратегії, позиції на ринку, а також товарної й цінової стратегій та просування формується комунікаційна стратегія, яка посідає своє місце в рамках стратегічного плану.

Ефективна комунікаційна стратегія, при розробці, має відповідати ряду характеристик: досяжна (цілі зрозумілі та вимірні, які можна досягти), інтерактивна (взаємопов'язана з вищими та нижчими рівнями планування), циклічна (аналіз та коригування в ході виконання) [3].

Важливо відзначити, що кожен з рівнів планування має певний часовий проміжок, на який здійснюється. Так, корпоративні стратегічні цілі розробляються на період до 5 років, в той же час як планування поточних маркетингових комунікацій виконується на період до року.

Цілі, визначені для здійснення маркетингових комунікацій підприємства, передбачають, що вони простимулюють споживача до пізнання, емоцій та поведінкових реакцій. За таких умов, підприємства орієнтуються на різні моделі можливої поведінки споживачів. Оцінка послідовності, з якою споживач проходить через етапи взаємодії з контентом та продуктом дозволяє обрати найбільш ефективні методи планування комунікаційних активностей.

Маркетингові комунікаційні стратегії можна класифікувати за інструментами комунікацій: стратегія стимулювання збуту; рекламна стратегія; стратегія прямих продажів; стратегія прямого маркетингу; стратегія просування.

Для комплексного підходу можна використати стратегію інтегрованих комунікацій, яка створює синергійний ефект від застосованого комплексу комунікацій.

Будь-яка інтегрована стратегія маркетингових комунікацій повинна мати три керівні принципи [1]:

- вирівнювання бренду: який би маркетинговий канал не обрало підприємство, він повинен мати таке ж сприйняття бренду, як і підприємства;
- пристосування до клієнтів: дотримання найстарішого правила маркетингу – «будьте там, де вже є ваші клієнти». Обирати канали комунікації, де споживачі підприємства вже активні;
- вирівнювання бюджету: обрання маркетингового каналу, який відповідає бюджету.

При розробці комунікаційної стратегії слід враховувати, що мета – це те, чого ми хочемо досягти, стратегія характеризує шляхи досягнення мети і являє собою короткий опис політики досягнення цілей і завдань, а план включає в себе детальний опис дій, які необхідно виконати. Тому необхідно проводити порівняльний аналіз засобів розміщення інформації з точки зору відповідності цільовій аудиторії, охоплення, вартості, частоти контактів з цільовою



аудиторією, а також аналізувати комплекс маркетингових комунікацій конкурентів.

Формування ефективного поєднання засобів комплексу маркетингових комунікацій для успішного вирішення маркетингових завдань – є однією з найважливіших і, водночас, найскладніших задач. Це пов'язано з тим, що від правильного її рішення залежить загальна сума витрат підприємства на здійснення комунікацій. Недостатня ефективність комунікаційної діяльності підприємства може призвести до недоотримання прибутку (набагато більшого порівняно з цими витратами) навіть при грамотній товарній, цінovій та маркетинговій політиці.

ЛІТЕРАТУРА

1. Крамар В. В. *Основи рекламної діяльності*. Львів: Кафедра менеджменту ЛТЕУ, 2017. 265 с.
2. Поясник Г. В. Методика забезпечення процесу формування маркетингової стратегії розвитку підприємства. *Економіка. Фінанси. Право*. 2021. № 10. С. 13–15.
3. Цурська Б. Г. Стратегія маркетингової комунікації крупноформатного підприємства. *Збірник наукових праць ТДАТУ імені Дмитра Моторного (економічні науки)*. 2019. №2 (40). С. 264– 270.

*Яна Локтіонова, Лариса Ковальова
(Київ, Україна)*

ВПЛИВ СЕЗОННОСТІ НА ДІЯЛЬНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВА

Показники розвитку підприємств дуже часто визначається фазою економічного циклу або сезонністю [3-5].

Циклічними називають коливання ділової активності, коли обсяги виробництва продукції підприємствам, групи підприємств, галузі або усієї економічної системи коливаються протягом деякого періоду, який буває терміном від трьох до ста років (в залежності від виду циклу, чинників, які впливають на зміни ділової активності, глибини циклу тощо), а сезонними – коливання, які відбуваються із суб'єктами господарювання на протязі календарного року.

Для того, щоб визначати вплив на діяльність підприємств сезонності використовують ряд показників, які дозволяють визначити глибину і тривалість коливань. Такими показниками є:

1. Індекси сезонності визначаються за формулою [1; 3, с.50]:

$$I_{\text{сез}} = \frac{\bar{y}_i}{\bar{y}_3} \times 100$$

де \bar{y}_i — середнє значення показника за i -й період року;

\bar{y}_3 — загальне середнє значення за всі роки.

2. Розмах сезонності:

$$R_{\text{сез}} = I_{\text{сез max}} - I_{\text{сез min}}$$

3. Лінійні коефіцієнти сезонності:

$$k_{\text{сез}} = \frac{\sum |I_{\text{сез}} - 100|}{4};$$

4. Квадратичні коефіцієнти сезонності:

$$k_{\text{сез кв}} = \sqrt{\frac{(\sum |I_{\text{сез}} - 100|)^2}{4}}$$

Використання у прогностичній і управлінській діяльності керівниками підприємства економіко-математичного інструментарію, призначеного для прогнозування сезонності підприємств аграрного виробництва сприятиме їх ризикозахищеності, дозволить передбачати зростання і падіння попиту на продукцію власного виробництва, а отже і розробляти відповідні сценарії розвитку та пропонувати способи уникнення, нейтралізації, страхування ризиків.

ЛІТЕРАТУРА

1. Міхельс В. О., Шилюк П. С., Гойко А. Ф., Бондар В. П. Економіко – математичні методи та моделі у будівництві. К.: Міленіум, 2006. 380 с.
2. Вініченко І. І., Масляєва О. О., Головка Р. А., Кругляк Г. С. Формування ризикозахищеності аграрного підприємництва. *Агросвіт*. 2021. № 24. С. 23–30.
3. Стеценко С. П., Беленкова О. Ю., Литвиненко О. В. Вплив сезонних коливань на вартісні параметри будівельного виробництва. *Управління розвитком складних систем*. 2017. Вип. 32. С. 179–185.
4. Беленкова О. Ю. Вплив сезонних коливань на оборотні активи будівельного підприємства. *Інвестиції: практика та досвід*. 2015. № 19. С. 48–53.
5. Сорокіна Л. В., Стеценко С. П., Гойко А. Ф. та інші. Економетричний інструментарій управління фінансовою безпекою будівельного підприємства: монографія. Київ: Київський національний університет будівництва і архітектури, 2017. 404 с.

Оксана Макарчук
(Київ, Україна)

РОЛЬ ПРОГНОЗУВАННЯ У ПРИЙНЯТТІ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ В АГРАРНІЙ СФЕРІ

Динамізм середовища функціонування більшості вітчизняних підприємств вимагає формування прогнозів розвитку господарської ситуації у майбутньому для успішної довгострокової реалізації мети, зокрема і зниження чи мінімізації негативного впливу різних чинників. При цьому точність прогнозу залежить як від його часового горизонту, так і від якості вихідної інформації. Так, за відсутності якісних (достовірних, своєчасних, повних) даних підприємство схильне до прийняття хибних рішень, що, в свою чергу, може призвести до втрати позицій на ринку, погіршення фінансового стану та інше [3].

Сутність поняття «прогноз» є близькою до «планування», проте між ними є суттєва відмінність. Термін «прогноз» (від грец. – prognosis – передбачення) – це імовірнісне судження щодо стану будь-якого об'єкта або явища в майбутньому з відносно високим ступенем достовірності, яке базується на основі спеціальних наукових дослідженнях. Відмінність від планування полягає у тому, що прогнозування переважно спрямоване у майбутнє. У зв'язку з цим прогнозування розглядають як систему наукових досліджень кількісного та якісного характеру, спрямованих на з'ясування тенденцій розвитку об'єкта і пошук оптимальних шляхів досягнення цілей його розвитку. Іншими словами прогнозування – це наукове, обґрунтоване системою встановлення причинно-наслідкових зв'язків і закономірностей виявлення стану та вірогідних шляхів розвитку явищ і процесів [1].

Отже, необхідною умовою ефективності будь-якої діяльності в майбутньому є її завчасне передбачення. Для розуміння основ передбачення постає необхідність побудови комплексу теоретичних основ наукового передбачення, що проявляється в трьох взаємопов'язаних та взаємодоповнюючих формах, які залежать від ступеня визначеності та достовірності, зокрема це – гіпотеза (загальнонаукове передбачення), прогноз та план (рис. 1).

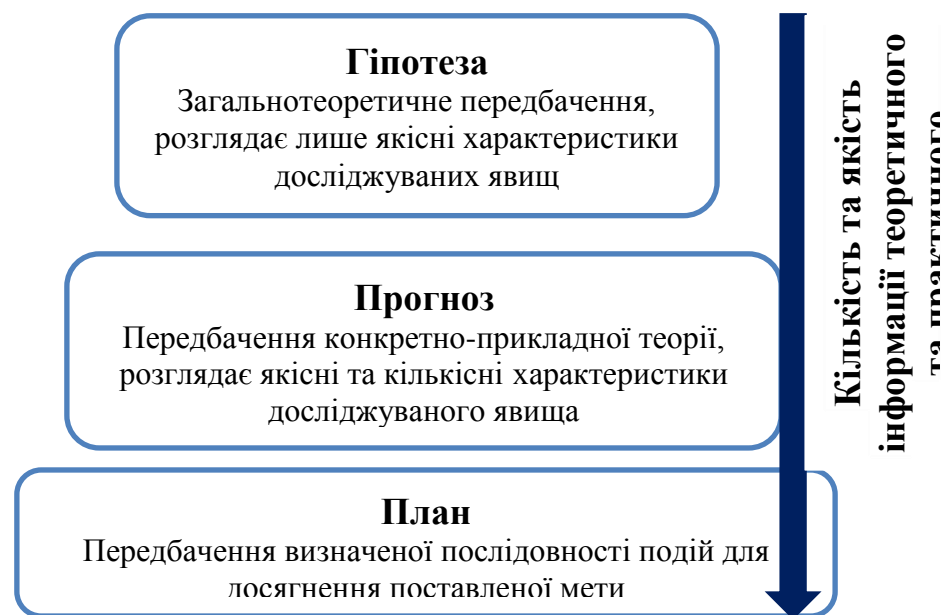


Рис. 1. Графічне представлення взаємозв'язку форм передбачення

Успішність прогнозування залежить від наступних умов:

- обсягу і якості інформації про прогнозований процес чи об'єкт управління;
- правильності формулювання завдання прогнозування й обґрунтованості вибору методів його розв'язання;
- наявності необхідних обчислювальних засобів та обчислювального апарату відповідно до вибраного методу.

Відсутність будь-якої з перелічених умов унеможливорює прогнозування. При цьому найважливішим є формулювання завдання, оскільки саме воно

визначає вимоги до обсягу і якості інформації, математичний апарат і точність прогнозу.

Сучасні методи прогнозування засновані на використанні різних математичних теорій, зокрема функціональний аналіз, теорія рядів, теорія екстраполяції і інтерполяції, теорія ймовірності, математична статистика, теорія випадкових функцій і випадкових процесів, кореляційний аналіз тощо[3].

Ведення бізнесу в аграрній сфері завжди повинно ґрунтуватись на прогнозних показниках для обґрунтування мети у своїй діяльності, що відповідно створює основу для ціленапрявленого розвитку підприємства. У свою чергу планування і прогнозування є важливими функціями управління підприємствами, а їх відсутність означає переважання саморегулюючих чинників [2]. Використання та вдосконалення методів планування і прогнозування, як елементів управління на рівні аграрних підприємств є об'єктивною необхідністю. У зв'язку з цим, впровадження на сільськогосподарських підприємствах системи планування і прогнозування дозволить ефективно управляти власними ресурсами та мінімізувати майбутні ризики.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аналітика та прогнозування соціально-економічних процесів і податкових надходжень : монографія / [Паянок Т. М., Лаговський В. В., Краєвський В. М. та ін.]. К.: ЦП «Компринт», 2019. 426 с.

2. Кузьмін О. Є., Олесків І. Б. Прогнозування економічних показників діяльності підприємства на засадах узгодження інтересів груп економічного аналізу. *Актуальні проблеми економіки*. 2013. № 9 (147). С. 219–228.

3. Макаруч О. Г. Прогнозування бізнес-процесів на основі моделі векторної авто регресії. *Економіка і менеджмент 2018: перспективи інтеграції та інноваційного розвитку*: зб. наук. праць Міжнар. наук-практ. конф., 19-20 квітня 2018 р.: у 8 т. Дніпро : Біла К.О., 2018. С. 91–93.

*Ольга Масляєва
(Дніпро, Україна)*

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ РИНКУ ЗЕМЛІ

Однією із знакових подій для України 2021 року став запуск ринку землі. Починаючи із 1 липня 2021 року набрав чинності закон «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо умов обігу земель сільськогосподарського призначення №552-ІХ», який скасовує мораторій на продаж сільськогосподарської землі. Згідно з документом, з 1 липня 2021 року і до 1 січня 2024 року купувати землі сільськогосподарського призначення зможуть тільки фізичні особи-громадяни України. У перші два роки з дня, коли закон набуде чинності, одна фізособа зможе придбати лише 100 га землі.

Відтепер всі власники раніше підмораторних сільськогосподарських земель отримали право вільно розпоряджатися своєю власністю.



Згідно інтерактивного звіту по ринку купівлі продажу землі сільськогосподарського призначення станом на 23 грудня 2021 року аналіз показників по розміру земельної ділянки свідчить Дніпропетровська область:

Таблиця 1. Аналіз показників по розміру земельної ділянки для ведення товарного сільськогосподарського виробництва

Розмір земельної ділянки, га	Загальна вартість, грн	Середня ціна, грн	Кількість ділянок	Загальна площа, га
1-2	1241333	31 665,92	65	97,12
2,01-4	21914378	34 090,41	432	1375,63
4,01-6	57801068	30 947,02	737	3761,54
6,01-10	70077930	28 627,34	675	5004,27
Понад 10	17204179	29 450,43	53	783,81
Всього	168 238 888	30956,22	1962	11022,37

Джерело: [5]

27.05.2021 набрав чинності ЗУ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення системи управління та дерегуляції у сфері земельних відносин» №1423-ХІ, який продовжив законодавчі ініціативи в напрямку децентралізації та передачі повноваження щодо управління земельними ресурсами на своїй території.

По-перше, об'єднані територіальні громади набули повноважень з розпорядження землями державної власності на їх території. Так, всі несформовані земельні ділянки державної власності, які розташовані за межами населених пунктів у межах відповідних територіальних громад перейшли до їх комунальної власності в автоматичному порядку за адміністративно-територіальним принципом. Для того щоб набути права на земельні ділянки державної власності, які зареєстровані в Державному земельному кадастрі, а право на них зареєстровано за державою в особі відповідних органів, ОТГ необхідно зареєструвати перехід права власності на такі землі в Державному реєстрі прав.

По-друге, зміна цільового призначення приватних земельних ділянок здійснюватиметься сільською, селищною, міською радою. Що стосується виду використання земельної ділянки в межах категорії земель та її цільового призначення, то відтепер види використання земельної ділянки в межах певної категорії земель (крім земель сільськогосподарського призначення та земель оборони) визначаються власником (користувачем) самостійно, в межах вимог, встановлених до використання цієї категорії земель (з урахуванням містобудівної документації та документації із землеустрою).

По-третє, спрощено процедуру погодження документації із землеустрою та скасовано державну експертизу землепорядної документації.

По-четверте, скасовано спеціальні дозволи на зняття та перенесення ґрунтового покриву (родючого шару ґрунту). Відтепер, для отримання права на зняття та перенесення ґрунтового покриву земельних ділянок землевласнику/землекористувачу необхідно розробити робочий проєкт землеустрою (без необхідності отримання дозволу від Держгеокадастру).

06.07.2021 набув чинності ЗУ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо продажу земельних ділянок та набуття права користування ними через електронні аукціони».

Для практичної реалізації положень цього закону були прийняті вимоги щодо підготовки та проведення земельних торгів для продажу земельних ділянок та набуття прав користування ними (оренди, суперфіцію, емфітевзису), які затверджені постановою Кабміну від 22.09.2021 №1013.

Відтепер земельні аукціони відбуваються в режимі реального часу в Інтернеті на державному електронному майданчику «ProZorro.Продажі». Інформацію про проведення земельних аукціонів та результати їх проведення відтепер може побачити будь-яка особа. Подання документів для участі в земельному аукціоні відбувається в електронній формі та за допомогою кваліфікованого електронного цифрового підпису.

Організатором земельного аукціону може бути як власник землі приватної власності, так і орган державної влади (місцевого самоврядування) щодо земель державної (комунальної) власності з урахуванням вимог земельного законодавства.

ЛІТЕРАТУРА

1. URL: https://biz.ligazakon.net/analytics/208381_daydzhest-klyuchovikh-zmn-u-zemelnomu-zakonodavstv-pdsumki-2021-roku-ta-prognozi-na-2022-rk
2. URL: <https://www.epravda.com.ua/rus/columns/2022/01/28/681868/>
3. URL: http://nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=5295:rinok-zemli-zapratsyuvav-detali-prognozi-ta-komentari&catid=8&Itemid=350
4. URL: <http://zemvisnuk.com.ua/page/news1>
5. URL: <https://minagro.gov.ua/ua/zemelna-reforma/interaktivnij-zvit-po-rinku-zemli>

*Юлія Масюк, Лариса Бровко
(Дніпро, Україна)*

ОСОБЛИВОСТІ СТРАХУВАННЯ ФІНАНСОВИХ РИЗИКІВ

Ризик – це системна категорія, яка має як суб’єктивний, так і об’єктивний характер, залежить від ендогенних і екзогенних факторів, характеризується альтернативністю розвитку подій, у результаті настання яких існує ймовірність отримання збитків або недоотримання очікуваного прибутку, що негативно вплине на капітал банку [1, с. 409].

Функціонування підприємств у мінливих ринкових умовах неодмінно супроводжується ризиками, що пов’язані з невизначеністю обставин, а також можливим настанням чи ненастанням певних подій. Фінансові ризики пов’язують із ситуаціями, у яких є імовірність виникнення фінансових втрат в умовах невизначеності під час провадження саме фінансової діяльності (менший за очікування рівень доходу, втрата частини капіталу тощо). Серед причин таких втрат – зміна відсоткових ставок, цін, курсів валют [2].

На нашу думку, фінансові ризики – це узагальнена група ризиків, яка



об'єднує підтипи ризиків, пов'язані з ймовірністю фінансових втрат (зниження очікуваного прибутку, доходу, втрата частини чи всього капіталу) в результаті операційної, фінансової та/або інвестиційної діяльності суб'єктів господарювання фінансового та не фінансового сектору економіки.

У страховому бізнесі фінансовий ризик найчастіше трактується як невиконання з певних причин страхувальником чийого контрагентом договірних зобов'язань за укладеними між ними угодами (несплата страхувальнику за поставлену продукцію, непостачання продукції, придбаной за передоплатою, невиконання різних договірних зобов'язань контрагентами страхувальника тощо) [3, с. 10]. Причиною невиконання угоди може бути банкрутство контрагента страхувальника, неможливість своєчасно і в повному обсязі надати послуги, виконати роботу, а також пожежа, аварії, катастрофи тощо.

В реаліях сьогодення для підприємств найбільш поширеними методами (способами, інструментами) зниження й нейтралізації фінансових ризиків є їх мінімізація, страхування (зовнішнє й внутрішнє) та диверсифікація.

Майже всі страхові компанії в частині майнового страхування до фінансових ризиків та особливих умов страхування фінансових ризиків відносять наступні (таблиця 1) [4, с. 197].

На сьогодні, практично кожна страхова компанія має ліцензію на ведення діяльності зі страхування фінансових ризиків, проте не інформує підприємства про це, а більше рекламує саме майнове страхування, якоюсь мірою це є причиною того, що страхувальники не зацікавлені в страхуванні фінансових ризиків.

Що стосується особливих умов, практично кожна страхова компанія, укладаючи договір, їх зазначає. Переважно в особливих умовах визначаються умови, за яких страховик буде чи не буде здійснювати виплату відшкодування при настанні страхового випадку, передбаченого договором.

Отже, в Україні страхові компанії беруть на страхування фінансові ризики, однак практично кожна із них має свої особливі умови взяття такого об'єкта на страхування. Тому, для страхувальника важливо знати про ці особливі умови, щоб в подальшому без затримки і в повному розмірі отримати відшкодування від страховика при настанні певного виду фінансового ризику.

Таблиця 1. Страхування фінансових ризиків страховими компаніями України

Фінансові ризики	Особливі умови страхування
ризик втрати прибутку, якого може зазнати підприємство за умови невиконання контрагентом або несвоєчасного виконання умов договорупоставки продукції	титульне страхування
ризик кредитів, що виникає при неповерненні позичальником тіла кредиту та не сплаті відсотків по ньому	держателів банківських карток
ризик понесення збитків внаслідок неповернення йому майна в обумовлений договором строк	ризик збитків, пов'язаних з перервою діяльності підприємства чи припинення права власності на майно
ризик понесення страхувальником збитків у зв'язку з перервою у виробництві з причин, вказаних у договорі	при здійсненні банківської діяльності

ризик невиконання банківських гарантій	ризики, які виникають при зміні строків перебування за кордоном
ризик втрати електронних баз даних	ризик викрадення платіжних карток
ризик понесення страхувальником збитків внаслідок неможливості зареєструвати майнові права в порядку, передбаченому законодавством України	ризик непередбачених фінансових збитків
ризик непередбачених фінансових втрат у зв'язку з втратою багажу	
ризик понесення фінансових втрат під час розрахунку платіжними картками	
ризик отриманих збитків підприємством при неочікуваній зміні цінової політики	

ЛІТЕРАТУРА

1. Швець О. В. Сутність кредитного ризику і підходи щодо його визначення та оцінювання. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Проблеми інтеграції України у світовий фінансовий простір*. 2013. № 1. С. 407–414.
2. Фінансові ризики в МСФЗ-звітності: правила ідентифікації та управління. *ІПС ЛІГА:ЗАКОН – система пошуку, аналізу та моніторингу нормативно-правової бази*. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/FZ002072> (дата звернення 14.02.2022).
3. Соболев А. С. Сутність поняття «фінансовий ризик підприємства». *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2016. № 4. С. 9–13.
4. Танчак Я. А., Миколишин М. М. Проблематичні аспекти розвитку страхування фінансових ризиків підприємства. *Проблеми економіки*. 2019. № 4. С. 193–199.

*Тетяна Мачак
(Дніпро, Україна)*

МЕХАНІЗМ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ НЕСТАБІЛЬНОСТІ

В сучасних умовах господарювання, перед вітчизняними підприємствами гостро стоїть проблема забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємства. Водночас, успішне функціонування суб'єктів підприємницької діяльності напряму залежить від правильно обраного механізму управління фінансово-економічною безпекою.

Проблемам фінансово-економічної безпеки та механізмам його управління присвячена низка наукових праць вчених – економістів, таких, як: Ю.Кім, Т.Васильцева, Я.Жаліло, І.Мойсенко, В.Кравчку, О.Марченко, В.Лук'янова тощо. В науковій економічній літературі відсутній єдиний підхід до визначення складових механізму управління фінансово-економічною безпекою суб'єктів підприємницької діяльності, що в свою чергу, актуалізує напрямок дослідження.



Під безпекою підприємства розуміють політику підприємства та низку заходів, що направлені на забезпечення безперебійної роботи. До цих заходів відносяться ефективне використання наявної матеріально – технічної бази, фінансових ресурсів, використання трудових ресурсів, забезпечення резерву сировини для виробництва тощо. Тобто, це такий стан захищеності ресурсів і підприємницьких можливостей підприємства від потенційних загроз внутрішнього і зовнішнього середовища його функціонування, який характеризується високими фінансовими показниками діяльності і перспективою соціального та фінансово-економічного розвитку в майбутньому. Базовими елементами безпеки підприємства є: захист комерційної таємниці (інформації або технології виробництва), внутрішня безпека, технічна безпека, комп'ютерна безпека, конкурентна безпека тощо.

Процес забезпечення фінансової безпеки суб'єктів підприємницької діяльності, в першу чергу, ґрунтується на такому механізмі управління, що поєднує в собі, всі складові процеси та методи протидії загрозам, небезпекам і ризикам. Основними складовими даного механізму є такі елементи як: суб'єкти і об'єкти управління, принципи та методи управління, поєднання всіх фінансово-економічних інтересів фірм, інформаційне та нормативно-законодавче забезпечення тощо. Саме при поєднанні всіх складових елементів складається механізм управління фінансово – економічною безпекою підприємства. Тому, лише при комплексному та системному підходах до організації фінансово – економічної безпеки підприємства можливо забезпечити найповніше його надійний захист.

Враховуючи вищеперераховані аспекти, можна стверджувати, що в умовах нестабільності, саме розроблення та забезпечення відповідного механізму фінансово – економічної безпеки, впровадження ефективної стратегії розвитку, дозволить суб'єктам підприємництва запобігти ризикам і негативним впливам на його безпеку та забезпечить надійне балансування його діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Клименко Т. В. Основні елементи механізму забезпечення фінансової безпеки суб'єктів господарювання *Вісник ЖДТУ. Серія: Економічні науки*. 2011. № 4 (58). С. 340–343.
2. Черевко О. В. Принципи управління фінансовою безпекою підприємства. *Електронне наукове фахове видання «Ефективна економіка»*. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=33>

*Леся Мельник
(Дніпро, Україна)*

КОНЦЕНТРАЦІЯ ВИРОБНИЦТВА В СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ ЯК РЕЗУЛЬТАТ ЙОГО РОЗВИТКУ

В умовах посилення глобалізації економічних процесів, інтеграції України зокрема, особливої актуальності набуває дослідження такої пріоритетної тенденції розвитку сільського господарства як концентрація виробництва.

Розмір будь-якого агрогосподарства – це рівень концентрації в ньому виробничих ресурсів і обсягів виробленої продукції. Відповідно він визначається двома групами показників. По-перше, ті, що характеризують виробничий потенціал підприємства: розміри основних і обігових фондів; кількість працівників; розміри земельних площ. По-друге, показники, які визначають результати виробництва: обсяги виробленої продукції (валової, товарної); розміри одержаного прибутку тощо.

У цьому зв'язку заслуговує на увагу точка зору тих науковців, які вважають, що саме обсяг виробництва продукції є одним із найважливіших показників, що характеризують розмір підприємства. Для аграрних підприємств не менш важливим показником розміру є площа землекористування [1, с. 55].

Концентрацію виробництва в сільському господарстві можна визначити як зосередження землі, засобів виробництва робочої сили, обсягу виробництва продукції на підприємстві, що зумовлює збільшення його розмірів.

Процес концентрації виробництва здійснюється на таких засадах:

1. Інвестиції у виробничу сферу (власні кошти, кредити, випуск цінних паперів тощо).

2. Під дією ринкових сил, насамперед конкуренції, чимало ферм зазнають економічного банкрутства, а їхні господарства переходять у руки більш ефективних власників.

3. Оренда землі великими фермами в дрібних, що фактично означає припинення їх дії як самостійних господарюючих суб'єктів. Так, у США найбільші ферми щорічно збільшують свої угіддя переважно за рахунок оренди.

Слід також підкреслити той незаперечний факт, що посилення концентрації виробництва в сільському господарстві суттєво стримується такими процесами як спеціалізація малих ферм на трудомістких видах виробництва, об'єднання їх у різні кооперативи, корпорації, інтеграція з підприємствами третьої сфери АПК. Особливо важливе значення має їхня кооперація між собою. Саме вона дає змогу використати основну перевагу порівняно невеликих господарств – високу мотивацію до праці і пом'якшити проблему низького рівня концентрації виробництва.

Просте збільшення масштабів виробництва навряд чи забезпечить підвищення економічного ефекту. Це можливо лише в тому випадку, коли кількість приводить до появи нової, вищої якості. Зростання масштабів виробництва повинно супроводжуватися поліпшенням виробничих технологій і вдосконаленням форм внутрішньогосподарської організації праці, кращим використанням виробничих потужностей і робочої сили (йдеться про переваги кооперації і спеціалізації). Господарство може зростати до досить значних розмірів, перш ніж воно повністю вичерпає потенціал великого виробництва.

Підвищення рівня концентрації виробництва справляє позитивний вплив на економіку лише до певної межі, перехід за яку призводить до зниження ефективності. У надмірно великих підприємствах ускладнюється процес управління виробництвом, зростають транспортні витрати, погіршується контроль за якістю виконання робіт і дотримання технології. Фактором протидії надмірній концентрації є й екологічні вимоги. Тому важливою є проблема



досягнення оптимального рівня концентрації сільськогосподарського виробництва, розв'язання якої зводиться до визначення раціональних розмірів аграрних підприємств різної спеціалізації з урахуванням їх юридичного статусу і вітчизняних зональних особливостей [2, с. 27].

Отже розміри агропідприємств – це важливий фактор, який позитивно впливає на їхню ефективність. Саме це зумовлює той факт, що у сільськогосподарському виробництві має місце концентрація виробництва.

Можна визнавати чи заперечувати наявність об'єктивного економічного закону «переваг великих підприємств порівняно з малими». Але практика свідчить про те, що розвитку світового сільського господарства притаманна концентрація виробництва, яка зумовлена перевагами великих агроструктур. Водночас у сільському господарстві рівень концентрації виробництва значно поступається промисловості і деяким іншим галузям економіки. Об'єктивно він не може призвести не тільки до появи монополій, а й олігополій. Практично у всіх економічно високорозвинених країнах вже сформований пріоритетний сектор великотоварних агроструктур, який є основою забезпечення їхньої продовольчої безпеки. Поряд з ним залишається сектор дрібних, малих і середніх агрогосподарств. Його збереження значною мірою пояснюється соціальними аспектами аграрної сфери економіки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрійчук В. Г. Економіка підприємств агропромислового комплексу: підручник. Київ : КНЕУ, 2015. 783 с.
2. Артеменко І. С. Теоретико-методичні основи концентрації виробництва на підприємствах агропромислового комплексу. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Економіка». 2016. № 1 (29). С. 23–28.

*Альона Мінковська
(Дніпро, Україна)*

ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ ОБЛІКУ СУБ'ЄКТІВ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА

Малі підприємства для реєстрації господарських можуть використовувати будь яку форму ведення бухгалтерського обліку: журнально-ордерну; журнал-головну; просту; спрощену та автоматизовану.

Найчастіше малі підприємства використовують просту або спрощену форму бухгалтерського обліку, яка рекомендована методичними рекомендаціями із застосування реєстрів бухгалтерського обліку малими підприємствами (далі – Методрекомендації № 422) [1].

До основних умов використання реєстрів бухгалтерського обліку для малих підприємств за Методрекомендаціями № 422 відносять:

- суб'єкт підприємницької діяльності повинен належати до суб'єктів малого підприємництва відповідно до чинного законодавства або бути юридичною

особою (крім бюджетних установ), яка не займається підприємницькою (комерційною) діяльністю;

- застосування як спрощеного, так і загального Плану рахунків бухгалтерського обліку;

- складання фінансової звітності відповідно до НП(С)БО 25 «Спрощена фінансова звітність» [2].

Проста форма бухгалтерського обліку застосовується малими підприємствами з незначним документообігом (кількістю господарських операцій за місяць не більше 100), що здійснюють діяльність із виконання не матеріаломістких робіт і послуг. В обліку передбачає використання Журналу обліку господарських операцій. Для аналітичного обліку розрахунків із оплати праці, з дебіторами і кредиторами малі підприємства використовують Відомість 3-м, підсумкові дані якої заносяться в Журнал обліку господарських операцій з позначенням в графі 3 «Відомості 3-м».

Первинні документи (розрахунки), що послужили підставою для записів в Журналі, додаються і нумеруються в порядку записів з відміткою «Документи до Журналу обліку господарських операцій за_місяць 20_року». Журнал ведеться щомісячно.

Спрощена форма бухгалтерського обліку застосовується малими підприємствами, якщо не виконуються умови для застосування простої форми бухгалтерського обліку та кількістю господарських операцій за місяць не більше 300 або за власним вибором суб'єкта господарювання. Вона передбачає узагальнення інформації про господарські операції в п'яти Відомостях та Оборотно-сальдовій відомості. Сума будь-якої операції відображається у відомості обліку за рахунком, що кредитується, в графі рахунку, що дебетується, і одночасно (за сумою операції або загальним підсумком оборотів за місяць) у відомості обліку за рахунком, що дебетується, з вказівкою кореспондуючого рахунку.

Підсумкові записи з відомостей переносяться в оборотно-сальдову відомість, яка використовується для узагальнення даних реєстрів бухгалтерського обліку за кожним рахунком бухгалтерського обліку.

Інформація про господарські операції підприємства за звітний період (місяць, квартал, рік) з облікових реєстрів використовується для складання фінансової звітності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про затвердження Методичних рекомендацій по застосуванню реєстрів бухгалтерського обліку малими підприємствами. Наказ міністерства фінансів від 25.06.2003 № 422. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0422201-03#Text>.

2. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 25 «Спрощена фінансова звітність». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0161-00#Text>.



*Світлана Мороз
(Дніпро, Україна)*

ВКЛЮЧЕННЯ ЦИФРОВИХ СЕРВІСІВ ДО АВТОМАТИЗОВАНОГО РОБОЧОГО МІСЦЯ ФАХІВЦЯ АГРАРНОГО СЕКТОРА

інструменти все ширше впроваджуються в роботу фахівців й не тільки аграріїв. Комплексністю підходів до формування робочого он-лайн простору вирізняється компанія Google [1]. Причому є сервіси, що надаються без реєстрації, зокрема, Пошуковий та Карти. Важливість пошукової системи в інформаційному забезпеченні робочого місця важко переоцінити, до того ж google є визнаним світовим лідером у цьому сегменті. Google Карти мають широке поширення в управлінні, в тому числі для локалізації виробничих об'єктів, логістики, розробки маршрутів тощо.

Також Google пропонується цілий пакет цифрових сервісів для вдосконалення робочого місця на базі одного аккаунта. Основними з них є: електронна пошта, диск, календар, додатки он-лайн офісу, чат, форми, система відеоконференцій, сайти, академія, та ін. Деякі розглянемо детальніше.

Віртуальний Диск можна використовувати не лише для зберігання робочих матеріалів й доступу до них з будь-яких пристроїв, а й для групової роботи з документами, наприклад, при складанні робочих планів чи спеціальних угод.

Додатки он-лайн офісу призначені для роботи з текстовими документами, електронними таблицями, презентаціями тощо. Форми отримали широке застосування при проведенні опитувань, наприклад, щодо роботи менеджерів, якості продуктів чи обслуговування, приймання замовлень на доставку та ін.

Доволі вдалим рішенням в практиці управління власним робочим часом є сервіс Календар. Тут можна планувати час для різноманітних разових й періодичних заходів, відеоконференцій, формувати пакети матеріалів для зустрічей тощо. Варто відмітити можливість автоматизації завчасного нагадування про заплановані справи.

Враховуючи значні відстані на Україні й віддаленість земельних угідь важливу роль відіграють засоби комунікації. Тут слід виділити дві основні групи сервісів, а саме месенджери та системи відеоконференцій.

Месенджери є сервісами для передачі повідомлень, котрі потребують швидкої реакції. Найбільш поширеними в Україні є WhatsApp, Telegram, Viber.

Основними поширеними сервісами відеоконференцій в Україні є Zoom, Google Meet та Microsoft Teams. В усіх перелічених додатках є безкоштовні пакети з певними обмеженнями щодо використання. Так, в Zoom це 40 хвилинні сесії до 100 учасників. В Google Meet відсутня функція запису, 24 годинні сесії в режимі «один на один» й 60 хвилин для груп від 3-х чоловік. Microsoft Teams також пропонує годинні наради до 100 учасників.

Позитивним є можливість інтеграції різних сервісів, наприклад, в Zoom можна зареєструватися, використовуючи Google-профіль, й надалі плануючи конференції в Zoom, їх можна додавати до Календарю Google.

Для фахівців, котрі шукають роботу, підбирають персонал чи розшукують однодумців призначена професійна соціальна мережа LinkedIn [2].

Стануть у нагоді аграрним працівникам й цифрові державні ресурси, зокрема платформа «Дія.Бізнес» з сервісами бізнес-консалтингу, прикладами реалізованих бізнес-ідей та шаблонами типових документів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Продукти Google. URL: <https://about.google/products/> (дата звернення: 13.02.2022).
2. Benedic, M. (2021). Social media and new services: how a consulting firm leveraged LinkedIn. *Journal of Business Strategy*. URL: <https://doi.org/10.1108/JBS-04-2021-0074> (Accessed 13 Feb 2022).

*Світлана Нужева
(Дніпро, Україна)*

ЗАСТОСУВАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ МЕТОДІВ АНАЛІЗУ ДАНИХ ДІЯЛЬНОСТІ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Сьогодення діяльності світової економіки надає нові вимоги для стабільності діяльності та розвитку підприємств аграрного сектору. Формування ефективних управлінських рішень є основою перспективного розвитку агропідприємств, а в умовах швидкозмінного середовища надзвичайно важливим завданням є використання інноваційних методів аналізу результатів діяльності на підприємствах. Для ефективного функціонування агропідприємств та нарощення конкурентних переваг на ринку, необхідними є своєчасний аналіз з застосування сучасних інформаційних технологій та прийняття на його основі стратегічних управлінських рішень.

Інформаційні технології стали частиною великої кількості продуктів і послуг, уможлиблюють обмін інформацією на великих відстанях, широко застосовуються в діяльності підприємств та бізнесі, змінюючи при цьому процес виробництва, раціональне використання виробничих ресурсів, а також дозволяють автоматизувати процес управління у цілому.

На сьогоднішній день одним з потужних засобів аналізу результатів діяльності підприємств на різних етапах функціонування є електронні таблиці Microsoft Excel або їх аналог Google-таблиці, що входить до складу безкоштовного веб-програмного пакету програмного забезпечення, пропонованого компанією Google. Інформаційні технології електронних таблиць дозволяють швидко оперувати великими масивами інформативних даних, застосовуючи такі засоби як Аналіз даних, Power Query та Power Pivot.

Пакет Аналіз даних дозволяє провести комплексний статистичний аналіз. Якщо відповідним чином надати дані та параметри для кожного аналізу, то цей засіб використовує усі потрібні статистичні макрофункції для проведення підрахунку та відображає результати в таблиці результатів. Деякі засоби, окрім таблиць результатів, створюють ще й діаграми.

За допомогою Power Query можна підключати та обробляти джерела інформації довільного вигляду: файли Excel, CSV, бази даних, папки і т.і. Power Query – це надбудова для створення запитів щодо імпорту, очищення та



перетворення даних. Power Query сам автоматично генерує та записує код запитів. Більшість операцій із перетворення даних у ньому можна виконати, не написавши жодної формули або рядка коду. Те, що раніше користувачі робили в Excel за допомогою складних операцій з перетворення даних, писали величезні формули або макроси на VBA, тепер можна виконувати значно швидше і зручніше. Всі запити Power Query записуються та зберігаються, тому при наступних підключеннях повторювати операції ще раз не потрібно – вони виконуються автоматично після оновлення даних.

Power Pivot – це надбудова Excel, в якій можна виконувати покращені обчислення для зведених таблиць за допомогою DAX-формул. Power Pivot імпортує понад 100 мільйонів рядків у робочу книгу. Power Pivot значно розширює функціонал зведених таблиць та дозволяє працювати з великими обсягами даних – у десятки мільйонів рядків, крім того, завдяки алгоритму стиснення даних Power Pivot обсяг файлу стає менше, ніж у джерелі. Можливості Power Pivot дозволяють звертатися з однієї зведеної таблиці до даних кількох таблиць без додаткових функцій. Це можливо завдяки об'єднанню таблиць у модель даних за допомогою зв'язків.

Отже, потужні засоби інформаційних технологій дозволяють застосовувати інноваційні методи аналізу даних, які вирішують не лише поточні задачі, а й забезпечують стабільність подальшого розвитку підприємств аграрного сектору.



*Аліна Оганісян
(Дніпро, Україна)*

СТРУКТУРНА КОРЕКЦІЯ АГРОБІЗНЕСУ В УМОВАХ ПЕРЕХОДУ ДО «ЗЕЛЕНОЇ» ЕКОНОМІКИ

Україна, доєднавшись до глобальної ініціативи переходу до «зеленої» економіки та скорочення викидів парникових газів Global Methane Pledge, взяла на себе зобов'язання щодо вжиття заходів зі скорочення метанових викидів. І, насамперед, на підприємствах агробізнесу, який за даними Національного кадастру антропогенних викидів із джерел та абсорбції поглиначами парникових газів протягом 1990-2019 років стабільно займає другу позицію серед числа лідерів-забруднювачів навколишнього середовища викидами метану [1].

Натомість, скорочення агробізнесом викидів метану, як на наш погляд, можливе лише за умови його структурної корекції, а саме, за умови зростання у структурі аграрного виробництва частки органічного, яке загально визнано фундаментальною основою не лише трансформації економіки країни до моделі «зеленої» економіки, але й запорукою нарощування експортно-орієнтованого потенціалу країни.

Рішення щодо структурної корекції агробізнесу має бути виваженими та формуватись на підставі прогнозних розрахунків зміни обсягів виробництва органічної продукції, і насамперед, продукції скотарства. Для прогнозування перспектив розвитку органічного скотарства нами опрацьовано статистичні дані за період з 2012–2020 рр. (табл. 1).

Таблиця 1. Динаміка обсягів виробництва органічної молочної та м'ясної продукції галузі скотарства агробізнесу України протягом 2004-2021 рр., т [2; 3]

Продукція	Роки								
	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Молочна	2061	2243	1809	2083	3781	4166	4400	4640	5085
М'ясна	5	5	21	33	50	84	90	90	115

Україна за обсягами виробництва органічного молока далека від лідерів, проте не пасе останніх. До того ж протягом періоду дослідження обсяги його виробництва зросли майже в двічі. Обсяги виробництва органічної продукції визначаються низкою чинників, натомість нами було зосереджено увагу на двох найбільш вагомих загальних чинниках впливу, які дозволяють опосередковано оцінити цілу низку складних процесів, що відбуваються в аграрному бізнесі, а саме на поголів'ї худоби та капітальних інвестиціях [4], нелінійну функціональну залежність між якими можна подати багатофакторною моделлю регресії:

$$P_{meat} = -7.5231 + (0.0039 \cdot L)^2 + (0.0011 \cdot I)^{1.5}, \quad (1)$$

$$P_{milk} = 621.1549 + 0.0339 \cdot L^{1.5} + 114.6475 \cdot \ln I, \quad (2)$$

де P_{meat} – обсяги виробництва органічного м'яса великої рогатої худоби, т,

P_{milk} – обсяги виробництва органічного молока великої рогатої худоби, т,

L – поголів'я органічної великої рогатої худоби, тис. голів,

I – капітальні інвестиції у тваринництво України, млн. дол.

Обчислення критерія найкращої відповідності моделі здійснено на відповідній функції зважування для кожного прогнозування в рівнянні оцінки часткової правдоподібності [5], враховуючи найменшу суму квадратів відхилень після зворотної нелінійної заміни та найбільш близьке значення коефіцієнту детермінації R^2 до одиниці. Коефіцієнт детермінації R^2 визначає частку варіації однієї зі змінних, яка пояснюється варіацією інших змінних, тобто вимірює частку розкиду відносно середнього значення, яку «пояснює» побудована регресія [6]. За модифікованою шкалою Чеддока, у якій встановлюється ступінь щільності обраної залежності на основі коефіцієнтів кореляції та детермінації у економіко-статистичних дослідженнях, коли $\sqrt{R^2}$ належить інтервалу (0,5; 0,7), то зв'язок вважається помітним, а коли [0,7; 0,9) – зв'язок вважається достатньо міцним, [0,9; 1] – зв'язок вважається дійсно високоміцним за щільністю. У даному випадку можна вважати вибрані типи зв'язку високоміцними за щільністю (табл. 2).

Таблиця 2. Аналіз адекватності запропонованих математичних моделей

№ рівняння регресії	R^2	Щільність функціонального зв'язку	F	$F_{cr} (\alpha = 0.1)$
1	0,9835	високоміцний	178,4182	3.4633 ($k_1 = 2,$ $k_2 = 6$)
2	0,9456		52,1595	

Поверхні регресій обсягів виробництва органічного м'яса (рис. 1а) та молока (рис. 1б) ВРХ в Україні показують, що вони мають досить подібний характер.

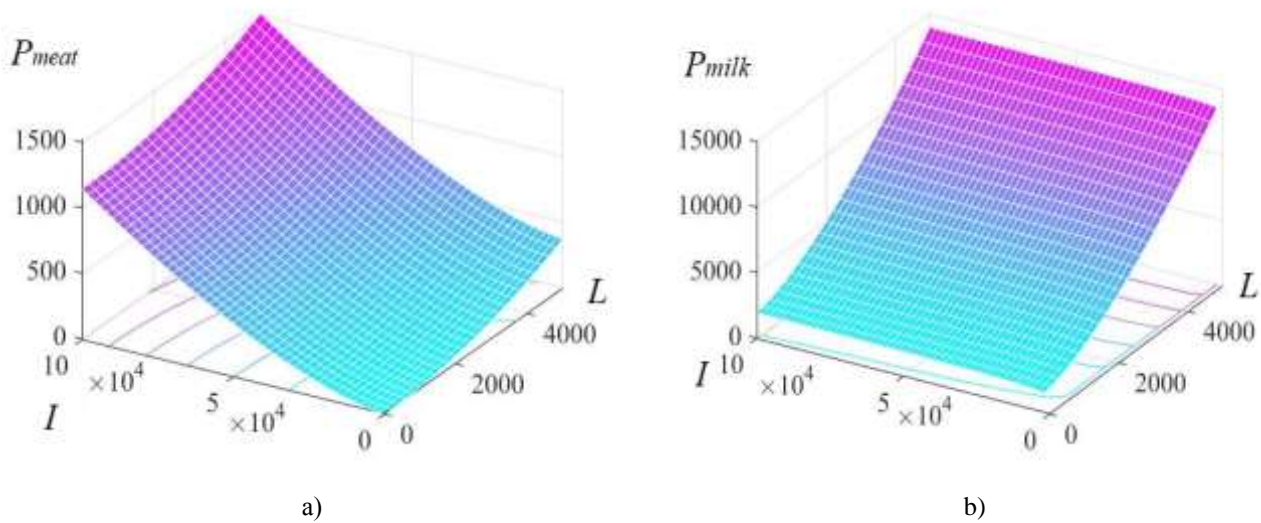


Рис. 1. Поверхні об'ємів випуску органічного а) м'яса та б) молока відносно поголів'я крупної рогатої худоби та капітальних інвестицій у скотарство

Проте швидкість впливу капітальних інвестицій значно більша на об'єм м'ясної продукції ніж молочної, що засвідчує степенева залежність у порівнянні з логарифмічною. Натомість обидва чинники є нерозривно пов'язаними, і тому агробізнес потребує ще більших вкладень на заходи щодо прискорення темпів розвитку органічного виробництва, а отже, і забезпечення структурної корекції агробізнесу в умовах переходу до «зеленої» економіки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Національний кадастр антропогенних викидів та абсорбції поглинання парникових газів в Україні за 1990-2019 роки URL: <https://mepr.gov.ua/news/38363.html>
2. Органічний ринок в Україні. Інформаційний бюлетень. 2020. URL: OrganicInfo.ua
3. Галащевский С., Манзюк О., Федорченко І., Пузенко М. Дослідження органічного ринку України 2019–2020. К.: МБО «ІЦ «Зелене дос'є», 2021. 66 с.
4. Datsii O., Levchenko N, Shyshkanova G, Dmytrenko R und Abuselidze G. State Decoupling Audit of Low-Carbon Agricultural Production. *Rural Sustainability Research*, 2021. P. 94–112.
5. Wahid, A., Khan, D. M., Khan, S. A., Hussain, I., & Khan, Z. (2021). Robust regularization for high-dimensional Cox's regression model using weighted likelihood criterion. *Chemometrics and Intelligent Laboratory Systems*, 213, 104285. URL: <https://doi.org/10.1016/j.chemolab.2021.104285>
6. Hill, R. C., Griffiths, W. E., Lim, G. C. Principles of econometrics. *John Wiley & Sons*, 2018. P. 71–93.

*Олег Олійник
(Дніпро, Україна)*

ФІНАНСОВИЙ МЕХАНІЗМ В УПРАВЛІННІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

Перехід аграрного сектору економіки України на ринкові відносини потребує підвищення ефективності свого функціонування. Провідну в цьому роль відіграє фінансовий механізм – структурний елемент економічного, який призначений забезпечити стратегію самоокупності і самофінансування сільськогосподарських підприємств. В даному випадку ефективність фінансового механізму полягає у побудові певної фінансової моделі відтворювального процесу, яка дозволить сільськогосподарським підприємствам резервувати власні фінансові ресурси для створення джерел інвестування і виконання своїх кредитних зобов'язань. Такий підхід потребує суттєвого покращення управлінських функцій оснований на адаптації аграрного сектору ринковим формам і методам управління відтворювальним процесом – фінансовому менеджменті.

Сучасний підхід фінансового менеджменту до управлінської складової у сільськогосподарському виробництві нівельований, не спостерігається навіть елементарного фінансового управління, що породжує причину тяжкого фінансового стану товаровиробників сільськогосподарської продукції. Через відсутність ефективної структурної побудови фінансового механізму для сільськогосподарських підприємств хронічними стали проблеми нестачі фінансів, постійного пошуку джерел фінансування, форм і методів раціонального використання обмежених коштів. На сьогодні сільськогосподарським підприємствам України необхідні нові якісні підходи до визначення структури їх виробничого потенціалу, розробка системи джерел формування фінансів з їх подальшим функціонуванням.

Як відомо, фінанси являють собою сукупність об'єктивних економічних відносин, маючих розподільчий характер, грошову форму вираження і матеріалізуються в доходах та накопиченнях, надходять у розпорядження суб'єктів господарювання і держави для здійснення розширеного відтворення, матеріального стимулювання працівників, задоволення соціальних потреб суспільства [1]. Це підкреслює єдність організації фінансів за всіма галузями господарювання і обумовлюється загальними законами ринкового виробництва та сутністю грошей, в основі яких лежать економічні відносини – усестороння характеристика господарсько-комерційної діяльності через категоріальні чинники: собівартість, ціна, виручка, валовий доход та ін.

Багаторівневість і складність взаємозв'язків фінансового механізму створює можливість для широкого його використання, дозволяє своєчасно вводити в дію великий набір фінансових та грошових потоків у вигляді кредитно-грошових важелів регулювання, впливаючи на економічний механізм як на систему що формує комплексний характер функціонування фінансової політики сільськогосподарських підприємств. При цьому найважливішим елементом фінансового механізму являється грошовий потік, який присутній в усіх фазах



функціонування фінансової системи.

Таким чином, дія фінансового механізму сільськогосподарського підприємства є ключовим напрямом економічної діяльності, що потребує своєчасного аналізу, контролю і регулювання. Динамічність і непередбачуваність фінансових процесів, які характеризуються наявністю множинності зв'язків і елементів, швидкою зміною зовнішніх умов і критеріїв оптимального управління фінансами сільськогосподарського підприємства, визначає необхідність розробки системи їх інформаційного забезпечення з метою ефективного впливу на кінцеві результати діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Малий М. А. Фінансовий механізм забезпечення фінансової стійкості підприємств аграрного сектору. *Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу*. 2017. № 3. С. 45–49.

*Інна Остапенко, Станіслав Трачук
(Київ, Україна)*

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕНЕРГОЕФЕКТИВНОСТІ АГРАРНОЇ СФЕРИ В УМОВАХ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Якщо забезпечення енергоефективності є невідкладною і дуже актуальною проблемою для усіх європейських країн, то для України вирішення питання енергозбереження на рівні усіх секторів економіки, а також домогосподарств є питанням забезпечення незалежності і навіть виживання [5].

Агропромисловий комплекс є ключовим ресурсом продовольчого забезпечення населення, а також складає суттєву частину ВВП (близько 10%), тому якісне оновлення та інноваційний розвиток цього сектору економіки є надзвичайно важливим для країни. І хоча у структурі енергоспоживання країни агропромисловий сектор займає не найбільшу частку, поступаючись промисловості, будівництву, транспорту, побутовому сектору, але поступальне, невідворотне оновлення та підвищення енергоефективності є частиною стратегію розвитку країни [4, с. 70], яка побудована із врахуванням Цілей сталого розвитку [1] (подолання бідності, подолання голоду, міцне здоров'я і благополуччя, якісна освіта, гендерна рівність, чиста вода і належні санітарні умови, доступна та чиста енергія, гідна праця та економічне зростання, промисловість, інновації та інфраструктура, скорочення нерівності, сталий розвиток міст і громад, відповідальне споживання та виробництво, пом'якшення наслідків зміни клімату, збереження морських ресурсів, захист та відновлення екосистем суші, мир, справедливість та сильні інститути).

При цьому, як зазначається у роботі [2, с. 182]: «У контексті енергетичного розвитку АПК виникає подвійна проблема, яка полягає у зменшенні залежності від викопного палива й забезпеченні, крім продовольства, біоенергії та застосування альтернативних джерел енергетики, заміщення, передусім, викопним паливом». Потенціал отримання енергії із рослинних залишків,

біовідходів, гною є досить високим і у перспективі може покривати потребу в енергії агропромислового комплексу.

Перспективним напрямком енергозбереження є переведення частини побутового сектору [3] на отримання енергії із відновлювальних джерел (вітру, сонця, води), а також опалення приватних будинків за допомогою відходів сільського виробництва (наприклад за допомогою палет). АПК має відгравати провідну роль у переході економіки країни до структурних змін та зростання її конкурентоспроможності у глобальному вимірі [5].

ЛІТЕРАТУРА

1. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року № 722/2019 від 30 вересня 2019 р. URL: [https:// zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text).
2. Дребот І. О., Бендасюк О. О., Височанська М. Я., Щавінська А. Л. Концептуальні аспекти підвищення енергоефективності агропромислового комплексу в умовах сталого розвитку. *Агроекологічний журнал*. 2021. №1. С. 182–188.
3. Максимов А. С. та інші. Енергоефективність в муніципальному секторі: навч. посіб. для посадових осіб місцевого самоврядування. Асоціація міст України в *рамках Проекту USAID ДІАЛОГ*, 2015. 184 с.
4. Беленкова О. Ю. Стратегія та механізми забезпечення конкурентоспроможності будівельних підприємств на основі моделі сталого розвитку: монографія. Київ: Ліра-К, 2020. 512 с.
5. Вініченко І. І., Гончаренко О. В., Васильєв С. В., Дідур К. М. Глобальна економіка: навчальний посібник. К. : ТОВ «ДКС центр», 2019. 234 с.

*Оксана Павленко, Марина Позичук
(Дніпро, Україна)*

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СТРАХОВОГО ЗАХИСТУ БАНКІВСЬКОЇ СФЕРИ УКРАЇНИ

Сьогодні світова економіка в цілому та особливо страховий сектор, знаходяться під потужним впливом глобальних перетворень: оптимізація державного втручання, лібералізація в світовому масштабі, розвиток нових інформаційних технологій дозволили сформувати нові страхові ринки і зв'язати національні страхові системи в єдиний простір. Але поруч з очевидними позитивними наслідками таких процесів існує і негативний бік – зростання волатильності та ризикованості банківської системи. Банківська сфера є доволі специфічним полем діяльності, адже значна концентрація грошей як у готівковій, так і в безготівковій формах, наявність складних та часто незрозумілих за своєю структурою страхових інструментів створюють можливості для численних зловживань і порушень. Додаткові проблеми виникають через впровадження в діяльність страхового сектору потужної «інформаційної складової». Через глобальні автоматизовані операційні системи, електронний зв'язок, дистанційний доступ до комерційної інформації



підвищується загроза кіберзлочинності. Так, за оцінкою міжнародної аудиторської компанії Price Waterhouse Coopers, щорічний збиток банківського бізнесу в європейських країнах від таких злочинів складає близько 33 млрд. дол.

Крім того статистика свідчить, що майже 70% злочинів у банківській сфері здійснюються або співробітниками, або ж за їхньої участі. Світова економічна криза додала підстав до активізації шахрайства: сьогодні у сфері кіберризиків злочини частіше відбуваються у збанкрутілих банках або у тих, що проходять процедуру санації. В Україні про проблему шахрайства знову активно заговорили у 2014-2016 рр. після низки банкрутств та закриття фінансових і банківських установ. Оскільки банківські установи виступають найважливішим елементом платіжної системи країни, негативні наслідки від наявності злочинних схем діяльності можуть призвести до порушення в проведенні платежів в країні. Така ситуація шкодить усій економічній активності, відлякує інвесторів та знижує довіру населення до фінансового сектору [1, с. 3].

Розглянемо основні суттєві негативні тенденції банківської системи України, які значно вплинули на сучасний стан вітчизняної фінансової системи. Таким чином, ми бачимо, що ті негативні зміни у банківській системі, які відбуваються сьогодні пов'язані з одними зі значущих складових банківської системи: банківськими активами, депозитами, курсом валют, неплатоспроможністю банків.

Таким чином, страхування ризиків банківської сфери є однією з головних напрямів діяльності держави, яка дозволяє їй бути конкурентоспроможною у світовому просторі. Однак сучасний стан банківської системи в Україні показав її негативні тенденції та виявив значний спектр проблем в цій галузі, які потребують негайного формування ефективних заходів щодо їх подолання. Наявність кризових явищ у банківській системі країни призвело до формування низького рівня фінансової безпеки України, що не дає їй можливості бути конкурентоспроможною на сучасному світовому ринку. Отже, проведений аналіз сучасного стану банківської системи має практичну цінність щодо виявлення проблемних напрямків та забезпечення страхового захисту, які у подальших наукових дослідженнях можуть знайти методологічне вирішення [3, с. 52].

ЛІТЕРАТУРА

1. Белінська Г.В. Актуальні проблеми банківської системи України: причини виникнення та шляхи розв'язання. *Фінанси, облік, банки*. 2016. №1(21). С. 2–3.
2. Сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку фінансової системи України : монографія. / Волохова І. С., Хомутенко А. В. та ін.; за ред. д-ра екон. наук І. С. Волохової. Х.: Видавництво Іванченка І. С., 2021. 395 с.
3. Сиволап Л. А. Сучасний стан фінансової системи в Україні. *Економіка: реалії часу. Проблемні питання економіки України та її регіонів*. 2016. №3. С. 50–55. URL: <https://economics.net.ua/files/archive/2016/No3/50.pdf>.

*Галина Павлова, Світлана Халатур
(Дніпро, Україна)*

МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ТА ІНСТРУМЕНТИ АНАЛІЗУ ВИТРАТ НА ПІДПРИЄМСТВІ

Основним завданням планування витрат є визначення очікуваних економічних результатів компанії в майбутньому.

Планування – один з елементів управління, який включає в себе вибір мети підприємства та засобів для її досягнення. Планування формує міст між існуючим становищем та тим, якого ми прагнемо досягти в майбутньому. Основним завданням планування є зниження підприємницького ризику. План буває короткостроковим або довгостроковим. Короткострокові плани складаються на місяць, місяць і рік, а довгострокові (довгострокові) плани визначають напрямок розвитку компанії на період від 3 до 5 років (для великих компаній і більш тривалий період). Під час планування було виконано наступні завдання: розрахунок вартості ресурсів, необхідних для виробництва, визначити загальну собівартість продукції, розрахунок собівартості продукції по кожному виду продукції.

Планові витрати розраховуються на основі структури плану продукції (номенклатури та обсягу) та обсягу виробництва. Завдання вирішується техніко-економічними розрахунками. Використовують важливі технічні нормативи, норми праці та інші параметри виробничого процесу, які визначаються технічною документацією та визначаються відповідно до економічних умов виробництва (оплата праці, ціни на ресурси, нормативи оплати, нормативи). бути до уваги. Рівень витрат компанії залежить від досвіду та креативності виробничих інженерів та організаторів, а також від точності розподілу витрат на діяльність компанії, підрозділи, виробничі одиниці та інші об'єкти або економічні кваліфікації [1]. Принципова схема процедури визначення планового об'єму витрат зображена на *рис. 1*.

Попередня оцінка допустимої величини витрат може попередити виробництво збиткової продукції. До розрахунку попередніх витрат слід приступати на стадії розробки виробу та маркетингових досліджень. так як саме в ході конструювання, розробки технології, визначення місткості ринку закладається рівень витрат, починається планування доходів та контроль за витратами виробництва.

Допустимі витрати підприємства на виробництво та реалізацію і-го виробу $V_{\text{доп } i}$ можна розрахувати по *формулі 1.1*:

$$V_{\text{доп } i} = \frac{C_{\text{рин } i}}{(1 + \rho_i/100)}, \quad (1.1)$$

де $C_{\text{рин } i}$ – ринкова ціна і-го виробу;

ρ_i – рентабельність і-го виробу у відсотках, що розраховується як відношення прибутку до собівартості виробу.

У випадку, коли підприємство приймає рішення щодо виробництва продукції без отримання прибутку від її реалізації (наприклад для збереження робочих кадрів), $\rho_i = 0$. Верхньою межею загального об'єму допустимих витрат для підприємства по виробу в цьому випадку виступає ринкова ціна виробу.

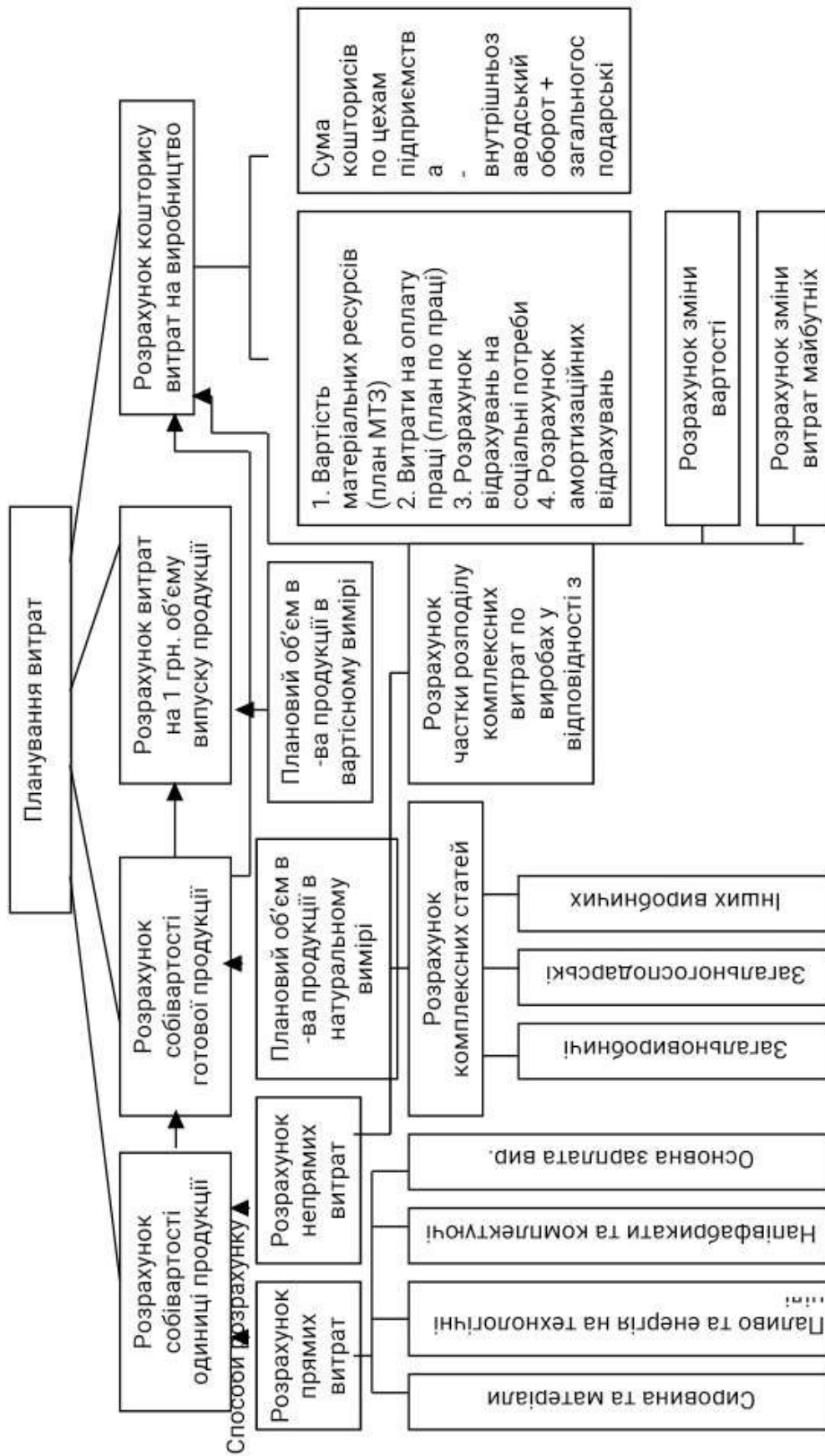


Рис. 1. Визначення об'єму витрат при поточному плануванні.

Величину прямих матеріальних витрат V_{mi} по i -му виробу розраховують за конструкторсько-технологічними документами i -го виробу, виходячи з норм витрат та ринкових цін на сировину та матеріали, покупних виробів, напівфабрикатів та послуг виробничого характеру сторонніх організацій, палива та енергії на технологічні цілі (формула 1.2):

$$V_{mi} = \sum q_j \times C_j \quad (1.2)$$

де q_j – норма витрат на i -тий виріб j -тої сировини, матеріалів, покупних виробів, напівфабрикатів та послуг виробничого характеру сторонніх організацій, палива та енергії на технологічні цілі;

C_j – ринкова ціна j -тої сировини, матеріалів, покупних виробів, напівфабрикатів та послуг виробничого характеру сторонніх організацій, палива та енергії на технологічні цілі.

Допустиму величину витрат на заробітну плату основних виробничих працівників $V_{осн. прац. i}$ визначають з урахуванням встановлених поточним планом коефіцієнта витрат на продаж $K_{прод.}$ при реалізації аналогічної продукції, коефіцієнта накладних непрямих витрат до заробітної плати основних виробничих працівників $K_{накл.}$ та коефіцієнта відрахувань на соціальні потреби до заробітної плати основних виробничих працівників Коц. н. (формула 1.3):

$$V_{осн. прац. i} = (V_{доп. i} / K_{прод.} - V_{mi}) / (1 + K_{соц. н.} + K_{накл.} + K_{прод.}) \quad (1.3)$$

Обчислюючи собівартість товару та аналізуючи вартість продукту (робіт, послуг), ви можете визначити, які товари принесли вам економію порівняно з попередніми періодами чи планами, а на які позиції допускаються перевитрати.

Однією з причин коливання собівартості товарів прямої собівартості є збільшення (або зменшення) кількості продукції (робіт, послуг) та структурні зміни.

Причинами прямих змін собівартості матеріалів є також зміна нормативів собівартості та цін на матеріали, паливо, енергію, покупну продукцію, напівфабрикати, сторонні виробничі послуги.

Вплив факторів взаємодії на зміну прямих матеріальних витрат основних виробничих робітників і прямих витрат на заробітну плату визначається шляхом аналізу собівартості продукції (робіт, послуг) окремих видів і підрозділів.

Тому аналіз загальних витрат підприємства за економічними факторами повинен виявити конкретні причини зміни суми витрат через ці структурні фактори. Обчислюючи собівартість товару та аналізуючи вартість продукту (робіт, послуг), ми можемо визначити, які товари принесли нам економію порівняно з попередніми періодами чи планами, а на які позиції допускаються перевитрати.

ЛІТЕРАТУРА

1. Грещак М. Г. та ін. Управління витратами : навч. посіб. / за заг. ред. М. Г. Грещака. Київ : КНЕУ, 2008. 264 с.



*Людмила Пастернак
(Дніпро, Україна)*

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ ЗЕМЕЛЬНИХ ВІДНОСИН

Статтями 13, 14 Конституції України визначено, що земля є об'єктом права власності Українського народу, від імені якого права власника здійснюють органи державної влади та органи місцевого самоврядування в межах, визначених Конституцією.

Земля є основним національним багатством, що перебуває під особливою охороною держави. Право власності на землю набувається і реалізується громадянами, юридичними особами та державою виключно відповідно до закону [1].

За правилами статей 4, 5 Земельного кодексу України завданням земельного законодавства, є регулювання земельних відносин з метою забезпечення права на землю громадян, юридичних осіб, територіальних громад та держави, раціонального використання та охорони земель, а основними принципами земельного законодавства є, зокрема, поєднання особливостей використання землі як територіального базису, природного ресурсу і основного засобу виробництва; забезпечення рівності права власності на землю громадян, юридичних осіб, територіальних громад та держави; невтручання держави в здійснення громадянами, юридичними особами та територіальними громадами своїх прав щодо володіння, користування і розпорядження землею, крім випадків, передбачених законом [2].

З огляду на наведене, земля як основне національне багатство, що перебуває під особливою охороною держави, є об'єктом права власності Українського народу, а органи державної влади та органи місцевого самоврядування здійснюють права власника від імені народу, в тому числі й тоді, коли приймають рішення щодо розпорядження землями державної чи комунальної власності.

У сфері земельних правовідносин важливу роль відіграє конституційний принцип законності набуття та реалізації права власності на землю в поєднанні з додержанням засад правового порядку в Україні, відповідно до яких органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України.

Відповідно до ст. 41 Конституції України та ст. 321 ЦК України право власності є непорушним. Ніхто не може бути протиправно позбавлений цього права чи обмежений у його здійсненні [1].

Право власності та користування на землю набувається та реалізується фізичними та юридичними особами в порядку і на підставах, визначених Конституцією України, Земельним кодексом України, а також інших законів, що видаються відповідно до них.

Частиною 2 ст. 84 Земельного кодексу України визначено, що право державної власності на землю набувається і реалізується державою через органи виконавчої влади відповідно до повноважень, визначених цим Кодексом

Відповідно до ст. 15-1 ЗК України, до повноважень центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері земельних відносин, належить розпорядження землями державної власності в межах, визначених цим Кодексом [2].

Згідно з п.1 Положення про Державну службу України з питань геодезії, картографії та кадастру, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 1302 від 09.12.2021 року, Державна служба України з питань геодезії, картографії та кадастру (Держгеокадастр) є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра аграрної політики та продовольства і який реалізує державну політику у сфері національної інфраструктури геопросторових даних, земельних відносин, землеустрою, у сфері Державного земельного кадастру.

Пунктом 50 вищезазначеного Положення передбачено, що Держгеокадастр відповідно до покладених на нього завдань розпоряджається землями державної власності сільськогосподарського призначення в межах, визначених Земельним кодексом України, безпосередньо або через визначені в установленому порядку його територіальні органи.

Згідно з п. 1, п. п. 17 п. 4 Положення про Головне управління Держгеокадастру у Дніпропетровській області, затвердженим наказом Держгеокадастру № 603 від 23.12.2021, Головне управління Держгеокадастру у Дніпропетровській області є територіальним органом Державної служби України з питань геодезії, картографії та кадастру та відповідно до покладених на нього завдань розпоряджається землями державної власності сільськогосподарського призначення в порядку, визначеному чинним законодавством, на території Дніпропетровської області.

Підпунктом 29 п. 4 вищезазначеного Положення передбачено, що Головне управління Держгеокадастру у Дніпропетровській області здійснює державний контроль за використанням та охороною земель усіх категорій та форм власності у частині додержання вимог земельного законодавства щодо використання та охорони земель, в тому числі за: додержанням органами державної влади, органами місцевого самоврядування, юридичними та фізичними особами вимог земельного законодавства та встановленого порядку набуття і реалізації права на землю; виконанням вимог щодо використання земельних ділянок за цільовим призначенням; додержанням вимог земельного законодавства в процесі укладання цивільно-правових договорів, передачі у власність, надання у користування, в тому числі в оренду, вилучення (викупу) земельних ділянок [3].

Відповідно до ст. 84 ЗК України у державній власності перебувають усі землі України, крім земель комунальної та приватної власності [2].

Пунктом 4 розділу «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо розмежування земель державної та комунальної власності» передбачено, що з дня набрання чинності цим законом (з 01.01.2013 року) у державній власності залишаються, в тому числі, земельні ділянки, які перебувають у постійному користуванні органів державної влади, державних підприємств, установ, організацій, Національної академії наук України, державних галузевих академій наук.



Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення системи управління та дерегуляції у сфері земельних відносин» № 1423-IX від 28.04.2021 внесені зміни до ЗК України та відповідно до абзацу 1 п. 24 Розділу X Перехідних положень Земельного кодексу України, зміст якого визначає, що з дня набрання чинності цим пунктом (27.05.2021) землями комунальної власності територіальних громад вважаються всі землі державної власності, розташовані за межами населених пунктів у межах таких територіальних громад, крім земель, що використовуються органами державної влади, державними підприємствами, установами, організаціями на праві постійного користування (у тому числі земельних ділянок, що перебувають у постійному користуванні державних лісгосподарських підприємств, та земель водного фонду, що перебувають у постійному користуванні державних водогосподарських підприємств, установ, організацій, Національної академії наук України, національних галузевих академій наук).

До земель державної власності, які не можуть передаватись у приватну власність, належать земельні ділянки, закріплені за державними закладами вищої освіти.

Відповідно до ст.70 Закону України «Про вищу освіту» земельні ділянки відносяться до матеріально-технічної бази закладу вищої освіти і мають спеціальний правовий режим.

Землекористування та реалізація прав власника земельних ділянок, у тому числі набуття відповідних прав на землю, здійснюються закладами вищої освіти відповідно до Земельного кодексу України.

Земельні ділянки, як і інші об'єкти матеріально-технічної бази закладів освіти (будівлі, споруди, комунікації, обладнання, транспортні засоби та інші матеріальні цінності) призначені для забезпечення виконання закладом вимог і стандартів освіти та ліцензійних умов.

Враховуючи, що основними напрямками діяльності державних аграрних ЗВО є підготовка фахівців різних освітньо-кваліфікаційних рівнів для агропромислового комплексу України, науково-дослідна робота, у тому числі розробка технологій вирощування сільськогосподарських культур, розробка нових напрямків землеробства, ведення товарного сільськогосподарського виробництва з метою пропаганди передових технологій у рослинництві та тваринництві, земельні ділянки є ключовим об'єктом у їхній матеріально-технічній базі.

Тому слід зазначити, що земельні ділянки, які знаходяться в користуванні державних аграрних ЗВО є землями державної власності і не підлягають передачі до комунальної власності, а управління зазначеними земельними ділянками від імені держави здійснюють органи Держгеокадастру.

При цьому, залишається до кінця невизначеною участь міністерств в управлінні землями державної власності, які перебувають на балансі відповідних органів державної влади, державних підприємств, установ, організацій на праві постійного користування. Адже, відповідно до Закону України «Про управління об'єктами державної власності» суб'єктами управління об'єктами державної власності, що перебувають на балансі бюджетних організацій є міністерства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України: сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Земельний кодекс України: сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text>
3. Положення про Головне управління Держгеокадастру у Дніпропетровській області: сайт. URL: <https://dniproperovska.land.gov.ua/info/polozhennia/>

*Анна Переверзєва, Володимир Волков
(Запоріжжя, Україна)*

ЄВРОПЕЙСЬКІ СТРАТЕГІЧНІ ОРІЄНТИРИ УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ ГРУНТІВ: ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ

Постановка проблеми. На сучасному етапі питання збереження ґрунтів обумовлене обмеженістю цього природного ресурсу, що пов'язане зі зростанням попиту на продовольство при зменшенні продуктивності земель внаслідок їх не цілком раціонального використання. Зазначене потребує формування стратегічних орієнтирів управління землями задля підтримки належного рівня продовольчої та екологічної безпеки. За аналітичними звітами міжнародної організації ФАО ґрунти забезпечують 98% потреб населення в продовольстві [1]. Залежність людства від якості ґрунтів підтверджується словами відомого політика Махатма Ганді: «забувати, як доглядати за ґрунтами, означає забувати про себе» [2].

Дослідження та поширення ідей впровадження позитивних європейських практик щодо ефективного управління ґрунтами на національному рівні здійснюється в межах проєкту Жана Моне програми ERASMUS+ «European Practices of Agricultural Land Management» 101047938–EUROLAND–ERASMUS–JMO–2021–HEI–TCH–RSCH EUROLAND.

Аналіз літератури. Питання використання ґрунтів досліджували українські вчені А.О. Бойко [3], В.В. Горлачук [4], О.Г. Мельник [5], А.Я. Сохнич [6] та інші.

У країнах ЄС значна увага приділяється вивченню позитивних практик землекористування та управління ґрунтами [7].

Основний текст дослідження. Підкреслимо, що своєчасність застосування європейських практик управління якістю ґрунтів для національної економіки обумовлена такими першочерговими чинниками:

- ґрунт є важливою біоекосистемою, яка надає цінні елементи, такі як їжа, енергія та сировина, поглинання викидів вуглецю, очищення води, регулювання складу та концентрації поживних речовин, боротьба зі шкідниками, підтримка біорізноманіття й рекреації, що є основою екологічної стійкості – «environmental sustantibility» [8];

- Європейська Комісія впроваджує глобальну стратегію захисту ґрунтів, що є основою продовольчої безпеки (ґрунти як основне джерело забезпечення



населення продуктами харчування) та екологічної стійкості довкілля як передумови сталого розвитку [9]. Зазначене обумовлює необхідність підготовки фахівців, які здатні реалізувати креативні ініціативи, управляти агротехнологічними галузями економіки з використанням позитивного європейського досвіду;

– дослідження міжнародної організації ФАО доводять, що знання про ґрунти та земельні ресурси є основою життєдіяльності суспільства, незалежно від культури або ландшафту, що передбачає досягнення стійкого управління ґрунтами. Поширення знань про ґрунти потребує формальної освіти на всіх рівнях навчання. Європейські країни всебічно розвиваються та розробляють творчі навчальні програми, які використовують знання про ґрунти як складову для викладання низки культурних, соціальних, управлінських та економічних дисциплін. Також використовують та поширюють тренінги з ґрунтознавства, пов'язані з суміжними дисциплінами, включаючи геологію, екологію, лісове господарство, агрономію, гідрологію та інші природничі науки. Принципи та політика навчання організовані таким чином, щоб освітні програми були комплексними, націленими на результат та забезпечували достатнє розуміння й усвідомлення необхідності досягнення стійкого управління ґрунтами заради збереження природних ресурсів для майбутніх поколінь [10].

Отже, імплементація досвіду країн ЄС щодо органічного землеробства та екологічного землекористування [11] є нагальною потребою для національної економіки будь-якої країни, незалежно від її рівня розвитку. Незважаючи на те, що Україна володіє значною кількістю земельних ресурсів, але більшість з них деградує та нагально потребує захисту, відтворення та охорони.

На сучасному етапі важливою є ініціатива Європейського Союзу «Європейський зелений курс», яка передбачає програму дій ЄС до 2050 р. щодо перетворення кліматичних та екологічних викликів на можливості в усіх сферах та політиках ЄС на принципах справедливості та інклюзивності [12].

Висновки. На основі проведеного аналітичного дослідження можна зробити висновки, що земля є тим ресурсом, який дозволяє забезпечити життєдіяльність людства не лише за рахунок кількісних характеристик, але й на основі якісних показників. Тому важливо сформулювати стратегічні орієнтири управління земельними ресурсами, що дозволить задовольнити зростаючі потреби людства в продовольстві та зберегти важко відтворювальний ресурсний потенціал для майбутніх поколінь. Враховуючи, що земля є дефіцитним ресурсом, потрібно сформулювати єдину стратегію управління ґрунтами, використовуючи досвід країн ЄС із врахуванням особливостей господарювання національної економіки кожної країни.

ЛІТЕРАТУРА

1. Desertification and land degradation. URL: <http://www.fao.org/in-action/action-against-desertification/overview/desertification-and-land-degradation/en/> (дата звернення 03.03.2022).
2. Opportunities for soil sustainability in Europe. German. National Academy of Sciences Leopoldina. 2018. 50 p.

3. Бойко А. О. Теоретичні основи та принципи державної політики у сфері земельних відносин в Україні. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. Вип. 16. С. 114–122.
4. Горлачук В. В. Управління земельними ресурсами. Миколаїв : Вид-во МФ НаУКМА, 2012. 316 с.
5. Мельник О. Г. Стале землекористування та вирішення екологічних проблем у Європейському Союзі як досвід на шляху до забезпечення сталого розвитку в Україні. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*: наук. зб. 2018. № 1. С. 141–144.
6. Сохнич А. Я. Проблеми використання і охорони земель в умовах ринкової економіки. Львів : НВФ «Українські технології», 2002. 252 с.
7. Efficient soil management. URL: https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/food-farming-fisheries/key_policies/documents/cap-specific-objectives-brief-5-soil_en.pdf (дата звернення 04.03.2022).
8. Biodiversity Strategy to 2030 in EU. URL: https://ec.europa.eu/environment/strategy/biodiversity-strategy-2030_en (дата звернення 04.03.2022).
9. Opportunities for soil sustainability in Europe. URL: <https://easac.eu/publications/details/opportunities-for-soil-sustainability-in-europe/> (дата звернення 04.03.2022).
10. Status of the World's Soil Resources. Chapter 8 Governance and policy responses to soil change 8.3.2. Education about soil and land use. URL: <https://www.fao.org/documents/card/es/c/f76e62e9-/> (дата звернення 04.03.2022).
11. Organics at a glance, European Commission. URL: https://ec.europa.eu/info/food-farming-fisheries/farming/organic-farming/organics-glance_en (дата звернення 04.03.2022).
12. A European Green Deal, European Commission. URL: https://ec.europa.eu/clima/eu-action/european-green-deal_en (дата звернення 04.03.2022).

*Тетяна Погорєлова
(Дніпро, Україна)*

СУТНІСТЬ СУТТЄВОСТІ В АУДИТІ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ

Сучасний етап економічних реформ характеризується зростанням значущості та ролі аудиту як інструменту підвищення достовірності економіко-управлінської інформації. Аудит не ставить за мету повне елімінування інформаційного ризику, він призначений лише для його зниження до прийняттого рівня. Для реалізації цього завдання в методології аудиту розроблено концепцію суттєвості.

На даному етапі розвитку та становлення аудиторської діяльності порядок визначення рівня суттєвості регламентується такими нормативно-правовими актами:



1. МСА 320 «Суттєвість при плануванні та проведенні аудиту» розглядає питання: 1. Нагромадження виявлених викривлень (за винятком явно незначних); 2. Аналіз впливу виявлених викривлень на стратегію та план аудиту; 3. Інформування про виявлені викривлень; 4. Оцінки впливу не виправлених викривлень на звітність; 5. Запит письмових заяв керівництва; 6. Інформаційної взаємодії з особами, відповідальними за корпоративне управління; 7. Вимоги до аудиторської документації.

2. МСА 450 «Оцінка викривлень, виявлених під час аудиту» пояснює, що: 1. Визначення суттєвості передбачає застосування професійного судження; 2. Визначення суттєвості необхідне для фінансової звітності в цілому та окремих статей; 3. «Робоча» суттєвість – це частина загальної суттєвості; 4. Перегляд суттєвості під час проведення аудиту може відбуватися внаслідок зміни обставин.

Суттєвість — поняття в обліку та аудиті, яке вказує на максимально допустимий розмір помилкової суми, яка може бути відображена у звітності та розглядатися як несуттєва, тобто така, яка не вводитиме в оману користувачів звітності. Суттєвість не є постійною абсолютною величиною і в кожному конкретному випадку, для кожної організації суттєвість може бути різною.

У міжнародній аудиторській практиці відсутні чіткі підходи до визначення рівня суттєвості.

Рівень суттєвості – сукупний розмір допустимих спотворень даних фінансової звітності, який впливає на якість рішень, прийнятих користувачами фінансової звітності виходячи з цієї звітності.

Листом Міністерства фінансів України № 04230-04108 рекомендовано поріг суттєвості як до підприємства в цілому, окремих господарських операцій чи об'єктів обліку, так і для статей фінансової звітності. Суттєвість окремих господарських операцій та об'єктів визначається керівництвом підприємства, якщо інше не передбачено П(С)БО, разом з тим орієнтованим порогом суттєвості рекомендується 5 % від підсумку всіх активів, зобов'язань і власного капіталу [1].

Вважаємо, що Наказом про облікову політику на підприємстві доцільно визначати поріг суттєвості для кожної статті окремо.

Для визначення суттєвості необхідно здійснити таку послідовність дій:

1. Визначити користувачів фінансової звітності;
2. Визначити область підвищеної уваги користувачів;
3. Визначити найбільш значущі для користувачів контрольні показники;
4. Визначити відсоток, що застосовується до контрольного показника;
5. Визначити величину суттєвості;
6. Визначити величину «робочої» суттєвості та порога явно незначних викривлень.

Усі етапи вимагають застосування професійного судження та належного документування.

ЛІТЕРАТУРА

1. Щодо суттєвості у бухгалтерському обліку і звітності: Лист Міністерства фінансів України від 29 липня 2003р. № 04230-04108. *Верховна Рада України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v4108201-03#Text>

*Марина Полегенька
(Дніпро, Україна)*

ЦИФРОВІЗАЦІЯ АГРОПРОМИСЛОВОГО ВИРОБНИЦТВА

Одним із напрямків нарощення економічного потенціалу вітчизняних аграрних підприємств є цифрова трансформація, тобто побудова стратегії, орієнтованої на клієнтів та вдосконалення інструментів взаємодії з ними, оскільки аграрним підприємствам складно буде вижити та забезпечити свою присутність у новому конкурентному ринку без впровадження інноваційних технологій. Для цього в рамках програми трансформації постає необхідність використовувати інформаційні технології, які дадуть змогу підтримати лібералізацію ринків агропродовольчих товарів, а також перейти до високоефективної моделі виробництва. Також впровадження інформаційних технологій є одним із способів інтенсифікації аграрного виробництва, що сприяє ефективному прийняттю управлінських рішень, направлених на підвищення продуктивності в сільському господарстві [3].

Сьогодні інформаційні технології вкрай необхідні аграрному виробництву: від керування трактором за допомогою супутникових технологій до автоматизації великих переробних підприємств. Без ІТ та використання сучасних методів аналізу інформації вижити на сучасному конкурентному ринку неможливо. Розвинені агропромислові підприємства, які застосовують нові інформаційні технології, домагаються більших врожаїв, отримують продукти вищої якості в тому ж самому регіоні, знижують собівартість виробництва та накопичують за рахунок цього певні фінансові запаси, які дають змогу ефективніше реалізувати свій економічний потенціал [2].

Нині в Україні в сфері агропромислового виробництва популярні такі рішення, як: впровадження систем точного землеробства, аерозйомка з метою контролю якості посівів, ведення історії полів для вибору оптимальної культури, лабораторні дослідження ґрунту для отримання інформації про біохімічний склад. Ці технології дають можливість збільшити врожайність та знизити собівартість продукції завдяки скороченню витрат на паливо, насіння й добрива, що в кінцевому результаті сприяє підвищенню економічної ефективності діяльності підприємств в цілому. Зокрема, застосування технологій «точного землеробства» також є важливим при вирішенні питання підвищення продуктивності в умовах світового дефіциту якісної продукції [2].

Цифровізація змінить всі ланки агропродовольчого ланцюжка. Управління ресурсами будь-якого елементу системи можна буде будувати на засадах оптимізації, індивідуального підходу, розумності та передбачуваності. Цифрове сільське господарство дозволить створити системи, для яких будуть характерні висока продуктивність, передбачуваність і



здатність адаптуватися до змін, в тому числі і до тих, які провокує мінливий клімат. Це, в свою чергу, може сприяти підвищенню рівня продовольчої безпеки, присутності і стійкості.

Так, для розвитку аграрного виробництва важливим є впровадження цифрового (точного) землеробства – принципово нової стратегії в агрономії, що базується на застосуванні цифрових технологій, нових технічних засобів, а також передбачає вжиття технологічних заходів з вирощування рослин з урахуванням просторової неоднорідності поля. Це новий етап розвитку агросфери, пов'язаний з використанням геоінформаційних систем, глобального позиціонування, бортових комп'ютерів, управлінських та виконавських механізмів, здатних диференціювати способи обробітку, норми внесення добрив, хімічних меліорантів та засобів захисту рослин [1].

Точні технології в землеробстві спрямовані насамперед на економічну ефективність та захист ґрунту, підвищення врожайності з одного гектару землі, зменшення втрат врожаю на полях та підвищення коефіцієнта корисного використання земельного банку країни загалом [3].

Ключовими чинниками переходу агропромислового виробництва на «цифрове» землеробство є: по-перше – точне землеробство зменшує потребу в добривах та засобах захисту рослин майже на 50%. Це є важливим заходом інтенсифікації землеробства без значних додаткових витрат, тільки завдяки перерозподілу та більш точному внесенню добрив; по-друге – зменшення рівня хімізації землеробства за одночасного підвищення ефективності господарювання означає більш повне використання засобів хімізації та обмеження їхньої міграції за межі верхнього шару ґрунту. Це сприятиме зменшенню забрудненості ґрунтів; по-третє – продукція, яка виробляється, за своїм хімічним складом, матиме менше хімікатів, що позитивно вплине на стан здоров'я споживачів, викликає так званий ефект природнього оздоровлення; по-четверте – впровадження «цифрових» технологій сприятиме підвищенню привабливості праці в агросфері, поступово перетворить агронома на сучасного менеджера, підвищить рівень економічної культури й екологічної свідомості.

Отже використання цифрових технологій в агропромисловому виробництві є одним з наступних етапів розвитку аграрного виробництва з максимальним заощадженням ресурсів та ефективною охороною довкілля й здоров'я. Застосування цифрових технологій сприятиме підвищенню ефективності аграрного сектору України, його світової конкурентоздатності, що згодом дасть змогу зайняти найбагатшу аграрну «нішу» у світі масового органічного агровиробництва.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ляшенко В., Вишневецький О. Цифрова модернізація економіки України як можливість проривного розвитку: монографія. Київ: НАН України, Інститут економіки промисловості, 2018. 252 с.
2. Шерстюк К. М. Цифрове сільське господарство: зарубіжний досвід та особливості впровадження й використання в Україні: колективна монографія. 2019. С. 310–318.

3. Шабатура Т.С. Перспективи розвитку аграрного сектору економіки України в контексті цифрових технологій. *Приазовський економічний вісник*. 2019. № 3 (4). С. 123–128.

*Єлизавета Приходько
(Дніпро, Україна)*

ІНСТРУМЕНТАРІЙ ПОДОЛАННЯ ЕКОНОМІЧНИХ КРИЗОВИХ СТАНІВ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ

З метою подолання економічної кризи банківською установою та запобіганню системної кризи банківського сектору у майбутньому Базельський комітет з питань банківського нагляду розглянув пакет реформ, який отримав назву Базель III. Головна ідея цієї реформи полягає у посиленні стійкості та зміцненні безпеки за рахунок збільшення ліквідних резервів та поліпшення якості капіталу.

Головною метою запропонованих змін є підвищення якості, прозорості та удосконалення структури банківського капіталу, розширення практики покриття ризиків капіталом та стимулювання заходів щодо створення його резервних запасів.

На основі нових розроблених стандартів сформовано *табл. 1*, в якій зазначено запропоновані інструменти забезпечення фінансово-економічної безпеки банківських установ [1, с. 84]. Можна стверджувати, що запровадження запропонованих вище інструментів, буде своєчасним та обґрунтованим заходом у подоланні вже існуючих проблем та запобіганні можливих кризових станів.

У випадку системної кризи, банк зможе працювати з «буферним» капіталом, більш чітка структура капіталу банку, підвищення вимог до нього, допоможуть банкам подолати фінансово-економічні спади [2, с. 160].

Усі методи та інструменти, які використовуються для забезпечення фінансової безпеки банку, можна поділити на дві великі групи: внутрішні й зовнішні. Даний розподіл базується на двох передумовах [1, с. 86]. З одного боку, банк, як і будь-який інший господарюючий суб'єкт, має економічну самостійність і може самостійно вживати певних заходів, спрямованих на досягнення фінансової безпеки. З іншого боку, його діяльність підлягає втручанню з боку держави, яка має інструменти впливу на діяльність банківських установ.

Таблиця 1. Інструменти забезпечення фінансово-економічної безпеки комерційного банку

<p>Збільшення акціонерного капіталу (збільшення буферу капіталу) та зміни у структурі капіталу</p>	<p>Основний капітал повинен становити 6 %, а додатковий - лише 2 %). Цей інструмент є протидією ринковому ризику та забезпечує високу якість капіталу, що, у свою чергу, вплине на фінансову стійкість банківської установи.</p>
--	--



Зменшення частки позикових коштів	Встановлення коефіцієнту Левериджу на рівні у 3 %, тобто власні кошти повинні перебільшувати позикові утричі). Цей показник націлений на зменшення банківських ризиків та збільшенню запасів банку, що позитивно впливає на фінансову стабільність банківської установи.
Введення буферів для підтримки достатності банківського капіталу	Буфер збереження капіталу має за мету надати банку можливість коригувати рівень дивідендів та підтримувати достатній рівень капіталу у періоди економічних криз. Джерелом наповнення цього буферу є акціонерний капітал (після усіх необхідних нарахувань). Контрциклічний буфер капіталу - додатковий резервний капітал, який формується на базі оцінки можливих загроз. Також може використовуватися у періоди підвищення обсягів кредитування.
Контроль за ліквідністю банку	Контроль за ліквідністю банку, а саме за коефіцієнтом ліквідного покриття та коефіцієнтом чистого стабільного фінансування. Обов'язковою умовою цього інструменту є достатній рівень короткострокової ліквідності, тобто, банк повинен мати 100 % ліквідних активів, які б покривали короткострокові зобов'язання банку терміном менше місяця. Фінансова безпека банку також залежить від коефіцієнту чистого стабільного фінансування
Контроль за коефіцієнтом чистого стабільного фінансування	Характеризує наявність довгострокових стабільних джерел фінансування, розраховується на 1 рік.
Постійні розрахунки коефіцієнту Левериджу	Постійний нагляд саме за цим показником має за мету контроль за часткою позикових коштів у капіталі банку. Розрахунки проводяться для того, щоб обмежити банк від надмірних ризиків.

Основними зовнішніми методами забезпечення фінансової безпеки банку є: банківське регулювання; банківський нагляд; банківський контроль.

Основним внутрішнім методом забезпечення фінансової безпеки банку є управління фінансами – фінансовий менеджмент. Фінансовий менеджмент банку має цілу низку особливостей, зумовлених безпосередньо природою банківської діяльності. На відміну від підприємств, які здійснюють виробництво товарів та послуг, торгівлю, банки є фінансово-кредитними установами, а основним видом їх діяльності – діяльність на фінансових ринках.

ЛІТЕРАТУРА

1. Рисін В. В. Напрямки підвищення безпеки фінансового сектору в період кризи. *Фінанси України*. 2016. №6. С. 82–95.

2. Шиян Д. В. Організаційно-методичні аспекти формування механізму фінансової безпеки банківської системи [Електронний ресурс]. *Фінансовий простір*. 2014. №2. С. 158–163.

URL:http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Fin_pr_2014_2_22.pdf

*Ігор Приходько
(Дніпро, Україна)*

МОДЕЛЮВАННЯ КОМПЛЕКСНОГО МЕХАНІЗМУ ВИКОРИСТАННЯ ВТОРИННИХ РЕСУРСІВ

Визначальним компонентом сталого розвитку територій є підтримка оптимального поєднання економічного розвитку, політики в біосфері (в екології) і соціальної політики. Модель сталого розвитку з'єднує в соціоприродну систему розвитку економічні, екологічні, політичні та соціальні характеристики, не ставлячи на пріоритетне місце економічні цілі та завдання. Вихідним завданням реалізації принципу сталого розвитку є екологізація свідомості і світогляду населення, формування відповідної системи виховання. Необхідно домагатися, щоб ринкові сили ефективно працювали для захисту і поліпшення навколишнього середовища.

Розробка і реалізація комплексного механізму управління використанням вторинних ресурсів є багатоцільовим проектом. Запропонований механізм являє собою комплекс заходів, які здійснюються на всіх стадіях його впровадження і зачіпає всіх учасників процесу управління використанням вторинних ресурсів. Проведення цих заходів потребуватиме залучення значної кількості ресурсів: технологічних, технічних, фінансових, людських (кадрових). Створюючи передумови для стимулювання процесу переробки вторинних ресурсів, запропонований механізм безпосередньо впливає на виробництво товарів шляхом повернення ресурсів у виробничий процес. У той же час позначений перегляд принципів використання вторинних ресурсів створює передумови для зниження екологічної та соціальної напруги (*рис. 1*) [2, с. 218].

Залежно від того, проблеми якої сфери життєдіяльності вирішуються завдяки впровадженню запропонованого механізму управління використанням вторинних ресурсів, можна виявити економічний, екологічний та соціальний ефекти: - економічний ефект реалізації механізму управління використанням вторинних ресурсів показує вартісну оцінку результату його функціонування;

- соціальний ефект реалізації механізму показує результат його діяльності, спрямований на благо населення в цілому (виражене в рівні добробуту суспільства, життя і умов праці населення та ін.), не пов'язаний з отриманням прибутку.

- екологічний ефект показує вплив функціонування запропонованого механізму на навколишнє середовище. Екологічний ефект може бути виражений такими показниками: ресурсоемністю, енергоемністю, викидами і скидами в навколишнє середовище, термінами корисного використання, можливістю повторного використання після закінчення терміну придатності.

Суттєвим моментом в оцінці планів і програм в ринковій економіці є аналіз їх прибутковості, тобто зіставлення загальних витрат проекту і його вигод. Інвестовані кошти повинні приносити віддачу у вигляді прибутку або отримання інших переваг.

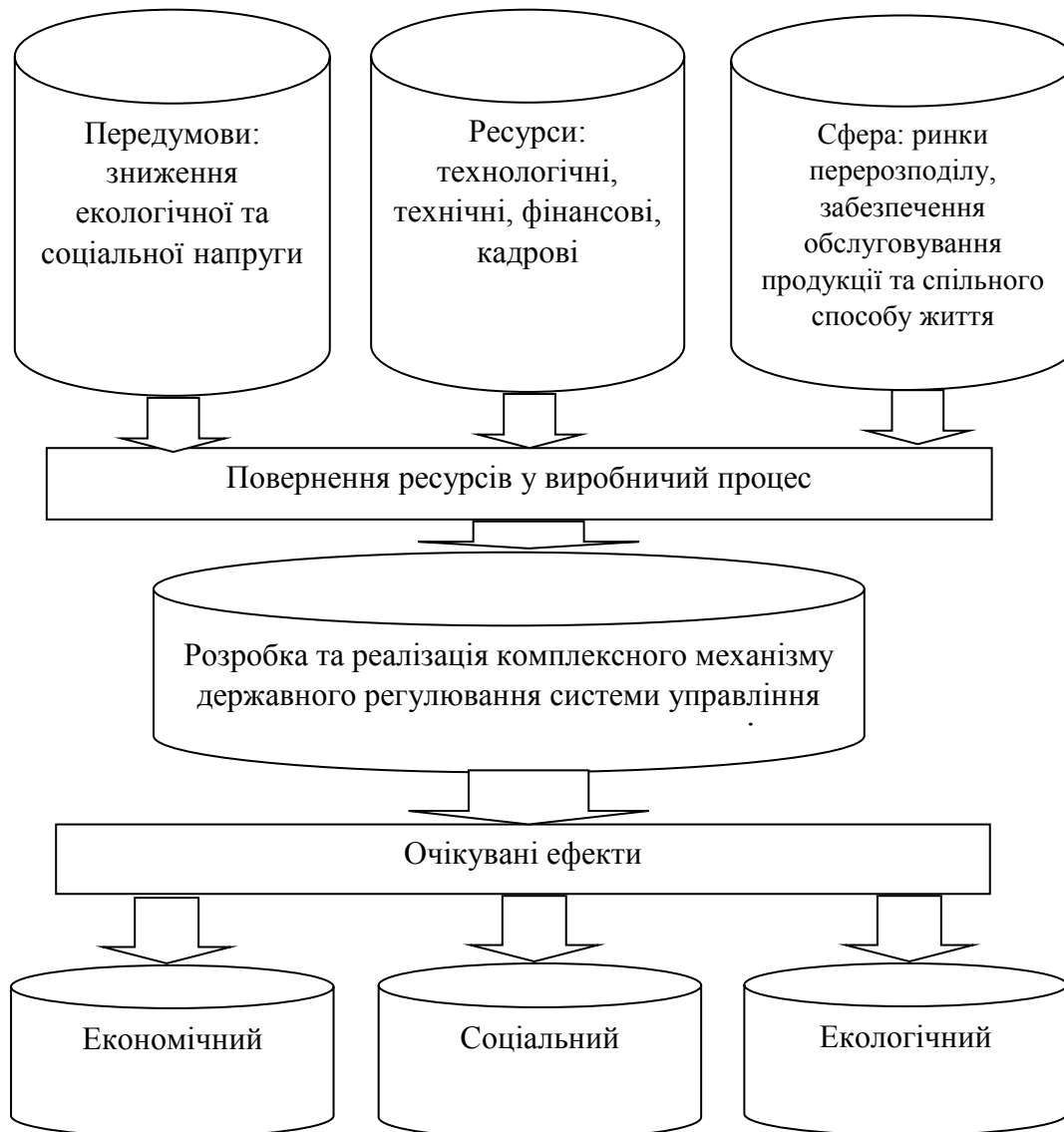


Рис. 1. Модель розробки та реалізації комплексного механізму державного регулювання системи управління використанням вторинних ресурсів

Основою існуючих підходів до розрахунку доцільності реалізації проекту є загальноприйнята система критеріїв ефективності проектів, це:

- чистий дисконтований дохід (ЧДД або NPV), який визначається як перевищення інтегральних результатів над інтегральними витратами за весь термін існування проекту;

- загальний (інтегрований) показник ефективності (ICE), який визначається відношенням суми наведених ефектів до величини капіталовкладень;

- внутрішня норма прибутковості (IRR), що представляє собою норму дисконту (γ), при якій величина приведених ефектів дорівнює приведеним капіталовкладенням;

- термін окупності – період, починаючи з якого початкові вкладення та інші витрати, пов'язані з інвестиційним проектом, покриваються сумарними результатами його здійснення.

Базова оцінка інвестиційних проектів проводиться виходячи з розрахунку показника чистої приведеної вартості (NPV), що розраховується за формулою 1:

Позначимо показник чистої приведеної вартості, що враховує фактор впливу на навколишнє середовище – $NPV_{\text{екол}}$. Тоді, беручи до уваги впливу на навколишнє середовище, $NPV_{\text{екол}}$ задається формулою:

$$NPV = B_d - C_d - EC = NPV_{\text{екол}} - EC, (1)$$

де EC – поточна величина потоку чистої вартості впливу проекту на навколишнє середовище протягом усього терміну його здійснення [1, с.154-155].

У разі, якщо EC негативне, то цінність екологічних вигод перевищує цінність витрат на охорону навколишнього середовища, і $NPV > NPV_{\text{екол}}$. Чиста цінність екологічних наслідків проекту в даному випадку буде посилювати його результат. З огляду на це, EC позначає також «екологічну вартість», яка може бути також представлена як вартість зовнішніх ефектів, тобто як неоціненний вплив на навколишнє середовище, пов'язаний з проектом.

Особливістю інтегрованого показника ефективності розробки і реалізації механізму управління використанням вторинних ресурсів є його багатofакторність. Складові економічного, екологічного і соціального ефектів розрізняються по практичному результату роботи системи, проте мають єдиний вектор спрямованості – досягнення сталого розвитку. Реалізація запропонованого механізму одночасно позначить вагу трьох ефектів: економічного, екологічного та соціального.

Отже, процес переробки вторинних ресурсів скорочує соціальні витрати і екологічний збиток для суспільства з одного боку, перетворюючи негативну граничну корисність відходів в позитивну, а, з іншого боку, – скорочує збиток, що наноситься відходами навколишньому середовищу. У той же час, процес переробки економічно витратний для суспільства і матиме позитивний економічний ефект після певної кількості часу з урахуванням відповідного терміну окупності. Таким чином, виявлені економічний, екологічний та соціальний ефекти будуть певною мірою перекривати одне одного. Ступінь цього співвідношення зможе бути виявлена тільки при єдиному аналізі, що стає можливим при розрахунку інтегрованого показника ефективності розробки і реалізації механізму управління використанням вторинних ресурсів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ілляшенко С. М. Формування ринку екологічних інновацій: економічні основи управління: монографія / за ред. д.е.н., проф. С. М. Ілляшенка. Суми : ВТД «Університетська книга», 2002. 250 с.
2. Школа В. Ю., Прокопенко О. В., Домашенко М. Д. Перспективы инновационного развития национальной экономики на основе вторичной переработки отходов. *Устойчивое развитие предприятия, региона, общества: инновационные подходы к обеспечению* : монографія / под общ. ред. д-ра екон. наук, профессора О. В. Прокопенко. Польша : «Drukarnia i Studio Graficzne Omnidium», 2014. С. 217–228.



*Ольга Рибак
(Київ, Україна)*

СИСТЕМА УПРАВЛІННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЮ АГРАРНОГО ПІДПРИЄМСТВА

Будь-яке підприємство, в тому числі аграрне підприємство, повинно здійснювати управління власною конкурентоспроможністю спрямоване на:

- нейтралізацію (подолання) або обмеження кількості негативних (деструктивних) чинників впливу рівень конкурентоспроможності підприємства шляхом формування захисту проти них;
- використання позитивних зовнішніх факторів впливу для нарощування та реалізації конкурентних переваг та можливостей підприємства;
- відтворення та нарощування конкурентоспроможності підприємства на основі розвитку його топ-характеристик, ринково-продуктової та просторово-часової його адаптації підприємств до змін зовнішнього середовища;
- забезпечення гнучкості управлінських дій та рішень - їх синхронізацію з динамікою дії негативних та позитивних факторів конкуренції на відповідному ринку [1, с. 30].

Як наслідок, кожне аграрне підприємство повинно здійснювати управління конкурентоспроможністю системно на всіх рівнях управління, зважаючи на різноманітність їх завдань, можливостей, інструментарію, тощо:

- стратегічне управління, зазвичай, спрямовано довгострокові перспективи розвитку підприємства і виконується лише на рівні вищого керівництва та власників підприємства з огляду на вимоги принципів корпоративного управління. Основною метою даного виду управління виступає формування, підтримання та розвиток стратегічних конкурентних переваг підприємства. На нашу думку, конкурентна перевага підприємства є такою, якщо воно носить глобальний характер, тобто є постійно стійким у часі та незмінно привертає інвестиційну та громадську увагу до діяльності підприємства. Отже, показником, який відбиває результат стратегічного управління, є стратегічний успіх чи неуспіх діяльності організації над ринком. Акцент робиться на довгостроковий період (понад 3 роки);

- тактичне управління конкурентоспроможністю спрямоване на вироблення тактики для досягнення та підтримання необхідного рівня конкурентоспроможності підприємства, яка знаходить своє відображення в сукупності видів, прийомів та методів конкурентної боротьби, обраних та реалізованих підприємством на практиці проти конкурентів. Подальший розвиток тактичного управління незмінно переростає у формування конкурентної стратегії підприємства. Сукупність результатів, що ототожнюють досягнутий рівень у формуванні, підтримці або розвитку стратегічної конкурентної переваги за тактичний конкурентний період, є наочним показником тактичного управління. У той час як під тактичною конкурентною перевагою мається на увазі здатність не тільки підтримувати обмежений вплив зовнішнього середовища підприємства, а й достатню стійкість розвитку в часі, що перешкоджає «нейтралізації» його конкурентами;

- поточне управління, як об'єкт оперативного менеджменту, здійснюється безперервно у процесі вирішення поточних завдань із забезпечення конкурентоспроможності підприємства (договірна, поточна господарська робота тощо). Крім того, оперативне управління конкурентоспроможністю передбачає проведення конкурентного маневрування, що здійснюється за допомогою комплексу заходів, що розробляються та реалізуються для усунення непередбачених раніше диспропорцій. При цьому, варто зазначити, що тактичний та оперативний рівні управління конкурентоспроможністю підприємства здійснюються всіма суб'єктами управління, зосереджуючи основну увагу на середній та нижній ланках управління. В процесі даного управління акцент робиться на середньостроковій (період від 1 до 3 років) і короткостроковій (до одного року) періоди [2].

При цьому, для досягнення найбільшої ефективності процесу управління конкурентоспроможністю аграрне підприємство повинно забезпечити формування відповідної системи управління з виділенням таких взаємопов'язаних категорій як об'єкт, суб'єкт та інструментарій управління, що можуть бути представлені у вигляді трьох підсистем управління:

- суб'єкт управління або керуюча підсистема, яка складається з власників, керівників всі рівнів та відповідальних осіб, до основних завдань якої відноситься визначення цілей, функцій, методів та структури управління конкурентоспроможністю підприємства, цілеспрямований вплив на об'єкт управління з метою реалізації його завдань;

- об'єкт управління або керована підсистема, яка повинна виконувати вказівки керуючого органу (підсистеми) з усіх напрямків діяльності підприємства і складається з таких елементів як організаційно-управлінська структура та внутрішні процеси, маркетингова діяльність, фінансова діяльність, виробнича діяльність, техніко-технологічна забезпеченість, інноваційна діяльність, персонал та інші. Таким чином, фактичний стан процесу з його характеристиками, передбаченими програмою управління, безпосередньо залежить від створення керуючих рішень конкурентоспроможності підприємства;

- забезпечуюча підсистема, що включає інструментарій, інформаційну, ресурсну, методологічну, правову, екологічну та інші складові, необхідні для забезпечення функціонування внутрішнього мікросередовища, забезпечення його конкурентоспроможності, і впливає формування конкурентоспроможності підприємства на виході [3].

ЛІТЕРАТУРА

1. Гранатуров В. М., Кораблинова И. А. Управление конкурентоспособностью предприятий: учебн. пособ. Одесса: ОНАС, 2016. 152 с.
2. Ряжева Ю. И. Содержавние стратегического управления конкурентоспособностью предприятия. *Вестник молодых учёных и специалистов Самарского университета*. 2016. № 1 (8). С. 116–121.
3. Хаирова С. М., Пильник Н. Б. Управление конкурентоспособностью: практикум. Омск: СибАДИ, 2018. 70 с.



*Тетяна Саванчук
(Дніпро, Україна)*

УПРАВЛІНСЬКИЙ ОБЛІК ЗАГАЛЬНОВИРОБНИЧИХ ВИТРАТ В СИСТЕМІ ПРИЙНЯТТЯ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ

Функціонування аграрних підприємства базується на здійсненні виробництва продукції сільського господарства. Будь який виробничий процес, в тому числі і виробництво сільськогосподарської продукції, вимагає здійснення цілої сукупності витрат. При чому, частину таких витрат можна чітко пов'язати з виробництвом конкретного виду продукції, тоді як іншу їх частину не можливо конкретно віднести на певні види продукції, але при цьому такі витрати пов'язані з виробничим процесом.

Витрати, що обслуговують виробництво, але не дозволяють їх включити напряму до собівартості окремих видів продукції, прийнято розглядати як загальновиробничі. Питанням визначення економічної сутності таких витрат та їх складу присвячені праці великої кількості науковців, адже без таких витрат здійснення виробничого процесу неможливе.

В той же час, вказана сукупність витрат, відповідно до Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 16 «Витрати» [1], повинна бути за допомогою ставки розподілу включена до собівартості виробленої продукції. Для здійснення такого включення економічно обґрунтованим способом, в аграрних підприємствах необхідно організувати управлінський та фінансовий облік зазначених витрат.

При цьому фінансовий облік має ґрунтуватися на законодавчих вимогах, а управлінський облік – на вимогах менеджменту підприємства. Для прийняття управлінських рішень, щодо віднесення певної категорії витрат на витрати відповідного підрозділу (центру відповідальності) керівництво аграрних підприємств повинне мати в своєму розпорядженні точну інформацію щодо походження відповідних витрат і обґрунтованості їх понесення.

Система управлінського обліку, що організовується на підприємствах повинна забезпечити формування зазначеної інформації в інформаційній системі підприємства. Процес побудови управлінського обліку витрат утруднюється їх значною різноманітністю та поділом на постійні і змінні, які по-різному повинні відображатися в фінансовому обліку підприємства (*рис. 1*).

Рисунок 1 засвідчує, що змінні витрати повністю, а постійні частково повинні включатися до собівартості об'єктів витрат, а відповідно управлінський персонал підприємства має, базуючись на даних управлінського обліку, прийняти рішення про вибір ставки розподілу загальновиробничих витрат на основі якої можна буде здійснити включення витрат до собівартості видів продукції, відобразивши таке списання в системі фінансового обліку.

З цього приводу, ученні під керівництвом Сарапіної О. А. наголошують: «..повна відокремленість бухгалтерського обліку від управлінського є ознакою неефективної побудови обліку, а наслідками такої моделі є дублювання функцій бухгалтера та економіста щодо обліку фактичних витрат підприємства та їх контролю» [2, с. 166]. Ми повністю погоджуємося з висловленою думкою і

вважаємо, що в умовах сьогодення необхідно в інформаційній системі підприємства поєднувати облікові та економічні підходи до обліку витрат на організацію виробництва.

Підхід бухгалтерського обліку до обліку загальновиробничих витрат відрізняється тим, що він враховує лише явні витрати, ті, що пройшли через рахунки бухгалтерського обліку. Економічний підхід характеризується тим фактом, що він враховує не тільки явні витрати або витрати в обліку, але також відсутність явних витрат або витрат на втрачені можливості.

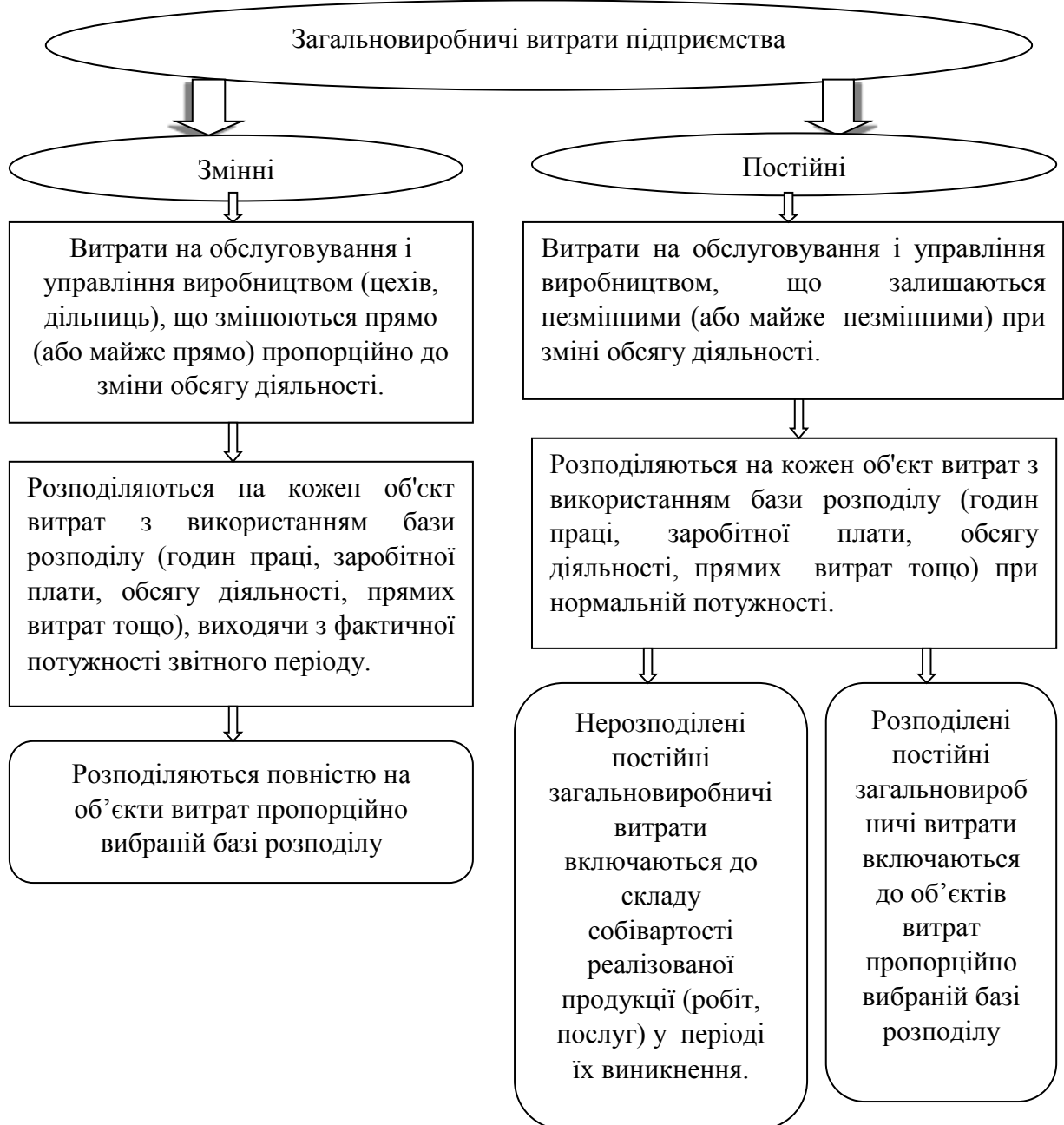


Рис. 1. Порядок розподілу змінних і постійних загальновиробничих витрат

Отже, лише система управлінського обліку через який реалізується економічний підхід, в сукупності з фінансовим обліком забезпечить курівництво інформацією необхідною для прийняття управлінських рішень.



ЛІТЕРАТУРА

1. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 16 «Витрати»: Наказ Міністерства фінансів України від 31 грудня 1999 р. № 318. Дата оновлення: 03 листопада 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0027-00#Text> (дата звернення: 13. 02. 2022).

2. Сарапіна О. А., Пінчук Т. А., Шрам Т. В. Облік загальновиробничих витрат в управлінні сільськогосподарським підприємством. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Економіка і управління*. 2020. № 3. С. 165–171.

*Олена Савенко
(Дніпро, Україна)*

СТИЛЬ УПРАВЛІННЯ ЯК ОСНОВНИЙ ІНСТРУМЕНТ ФОРМУВАННЯ СПРИЯТЛИВОГО СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО КЛІМАТУ КОЛЕКТИВУ ПІДПРИЄМСТВА

Центральне місце в психологічному кліматі трудового колективу належить керівнику. Керівники поділяються на керівників ліберального, авторитарного і демократичного типів.

Організаторська діяльність керівника є активною взаємодією керівника й підлеглих. Існує єдність ситуацій, що дозволяє визначити межі оптимального впливу на поведінку людини у процесі трудової діяльності для досягнення мети.

Стиль керівництва – це система принципів, норм і методів окремих керівників і організацій за напрямом мобілізації активності працівників на досягнення визначеної мети. Існує три стилі керівництва: ліберальний, авторитарний і демократичний.

Ліберальний стиль – керівник прагне виконувати свої функції в умовах більшої волі дій своїх підлеглих, впливаючи на них у формі прохань і задоволенням їхніх прихованих бажань. Керівник ухиляється від уживання заходів до належного порядку в діяльності колективу. У колективі не розвивається критика і самокритика, працівники виконують свої функції з урахуванням можливостей. Цей стиль керівництва є не ефективним і шкідливим для розвитку колективу і ефективності господарської діяльності.

Авторитарний стиль зводиться до того, що керівник рішення всіх економічних і соціальних питань зосереджує у своїх руках, зводить тверду систему дисципліни праці а колектив в ролі виконавця своїх рішень. Такий керівник характеризується швидкою та рішучою манерою керування. Також цей стиль характеризується і негативними проявами – нетерпимістю до заперечень та думки підлеглих, схильністю до адміністрування і бюрократизму, відсутністю доброзичливого контакту.

Демократичний стиль керівництва є найкращим стилем керівництва. Головним у цьому стилі є доброзичливість і висока культура відносин керівника з підлеглими. Цей стиль керівництва ґрунтується на пізнанні і регулюванні в керуванні законів психічної діяльності колективу й

особистості кожного працівника. Керівник розвиває і підтримує в людях інтерес і впевненість у досягненні цілі. Це створює в колективі обстановку яка сприяє максимальному розвитку здібностей кожного працівника. Цей стиль задовольняє більшості ідейно-політичних, морально-психологічних і професійно-організаторських вимог до діяльності управлінських кадрів.

Стиль керівництва визначає авторитет керівника. Чим вище авторитет керівника в трудовому колективі, тим ефективніше її функціонування і умови для розвитку особистості. Основа стилю керівництва – правила діяльності керівника, ними ж визначаються і культура поведінки. Кожен працівник у результаті правильного підбору, використовується на тій ділянці, на якій він по своїх ділових якостях може принести найбільшу користь. Суворо дотримується етика розпорядницької діяльності, складність задачі відповідає можливостям і здібностям людини, якому доручається її виконання, віддаючи розпорядження, керівник прагне сприяти розвитку творчого початку в діяльності працівників, дотримується етика заохочення і стягнень: не допускається їхня невідповідність розмірові заслуги або провини; заохочення завжди проголошуються, про нього знають колеги заохоченого; зауваження працівникам поєднуються з заохоченням, дотримується етика критики і самокритики, критикуються не тільки ті, хто робить помилки, але і ті, хто не використовує усіх своїх можливостей; критика є справедливою, спрямована на подолання недоліків.

Авторитет керівника, пов'язаний з виконанням його основних функцій відповідно до займаної посади. Розрізняють два статуси авторитету:

Офіційний – обумовленою займаною посадою (посадовий статус); реальний авторитет – фактичний вплив, реальна довіра і повага.

До рішень авторитетного керівника вказівка приймається без внутрішнього опору і виконується без додаткового адміністративного натиску. Розпорядження неавторитетного керівника завжди викликає складні внутрішні переживання. Зміцнюючи авторитет, менеджерів необхідно стежити за тим, щоб він не сковував ініціативу підлеглих. Прийоми створення авторитету повинні відповідати нормам моралі й етики. Штучні прийоми формування авторитету не приводять до успіху, з'являється помилковий авторитет.

ЛІТЕРАТУРА

1. Савенко О. Удосконалення системи управління персоналом. *Socio-economic and management concepts*. Boston: Primedia eLaunch, 2021. С. 99–106.
2. Савенко О. Стиль управління як основний інструмент формування сприятливого клімату на підприємстві. *Аграрна наука XXI століття: реалії та перспективи: тези доп. наук.-практ. конф.* (Дніпро, 23-25 берез. 2021 р.). ДДАЕУ. Д.: «Стандарт», 2021. С. 53–55.



*Олег Сисько, Роман Максимець
(Київ, Україна)*

ЗАЛЕЖНІСТЬ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ ПІДПРИЄМСТВ СІЛЬСЬКОГО, ЛІСОВОГО ТА РИБНОГО ГОСПОДАРСТВА ВІД ФАЗИ ЕКОНОМІЧНОГО ЦИКЛУ

Фінансова стійкість підприємств залежить від фази економічного циклу [1] та може бути одним із критеріїв інвестиційної привабливості підприємств різних галузей, видів діяльності та секторів економіки [2-4, 6].

Здійснено розрахунок впливу ділової активності (Зміна ВВП за даними Державного комітету статистики [5]) на фінансову стійкість підприємств сільського, лісового та рибного господарства (коефіцієнт покриття). У результаті отримано наступну залежність:

$$Y = 0,019 + 0,019 \cdot \text{ВВП}$$

де Y – приріст коефіцієнтів покриття підприємств сільського, лісового та рибного господарства до попереднього року, частка од.

ВВП – приріст валового внутрішнього продукту до попереднього року, %.

У створеному рівнянні існує прямий зв'язок між факторами зростання або падіння фінансової стійкості підприємств від ділової активності. Зростання ВВП на 1% викликає зростання фінансової стійкості підприємств на 1,9%. Тобто еластичність фінансової стійкості підприємств сільського, лісового та рибного господарства до коливань ділової активності в країні (характеризується показником ВВП) складає 1,9%.

Коефіцієнт кореляції, який показує тісноту зв'язку між факторами, $r = 0,483$, в даному випадку зв'язок помірний.

Коефіцієнт детермінації, який показує на скільки варіації залежної змінної в моделі і обумовлені впливом включених у модель факторів, $R^2 = 0,233$ – отже, близько 23,3% варіацій фінансової стійкості підприємств сільського, лісового та рибного господарства обумовлено впливом волатильності валового внутрішнього продукту усєї економіки, що викликає необхідність подальшого аналізу і пошуку додаткових чинників, які мають вплив на фінансову стійкість.

ЛІТЕРАТУРА

1. Беленкова О. Ю., Измайлова К. В., Моголівець А. А. Сутність економічних циклів та їх вплив на фінансову стійкість будівництва. *Наукові праці НДФІ*. 2019. № 2. С. 138–150.
2. Вініченко І. І. Концептуальні методичні підходи до оцінювання інвестиційної привабливості аграрних підприємств. *Агросвіт*. 2009. № 1. С. 2–4.
3. Измайлова К. В. Финансовый анализ субъекта хозяйствования : [справочное пособие]. Минск : Выш. шк., 1997. 309 с.
4. Измайлова К.В. Финансовый анализ. К.: МАУП, 2001. 252 с.
5. Зміна обсягу валового внутрішнього продукту. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/20ver_sg_prod/arch_vytr_na%20ver_sg_prod_u.htm

6. Теорія та методологія формування інвестиційно-фінансової стратегії розвитку суб'єктів національного господарства : колект. монографія / В. С. Білозубенко та ін.; голов. ред. Л. М. Савчук, А. В. Череп. Дніпро: Журфонд, 2019. 419 с.

*Анна Сірко
(Дніпро, Україна)*

СТРАТЕГІЧНЕ УПРАВЛІННЯ НА ПІДПРИЄМСТВАХ МАЛОГО І СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ

Малий і середній бізнес – це ініціативна економічна діяльність, здійснювана за рахунок власних і позикових коштів, на свій ризик і власну відповідальність, що має на меті отримання прибутку та розвиток бізнесу. Стратегічне управління малого і середнього підприємництва передбачає розробку місії, визначення найважливіших цілей і потенціалу малого й середнього бізнесу, способів їх досягнення з метою забезпечення розвитку в нестабільному зовнішньому середовищі.

Стратегічне управління бізнесом – це ефективний напрям стійкого розвитку економіки. Стратегічне управління поділяється на три основні етапи: підготовчий, основний та заключний.

Підготовчий етап включає стратегічний аналіз і прогнозування зовнішнього і внутрішнього середовища, основний етап передбачає здійснення стратегічного планування та, відповідно, заключний етап – стратегічну організацію й мотивацію, контроль і регулювання [1].

Стратегічні зміни – це зміни на підприємстві, які проводяться у процесі виконання стратегічних перетворень і включають установлення пріоритетності серед адміністративних завдань, відповідності між обраною стратегією та внутрішніми організаційними процесами, а також вибір і приведення у відповідність до стратегії стилю лідерства [2].

До основних типів стратегічних змін належать такі:

1. Перебудова підприємства, яка передбачає фундаментальні зміни підприємства, що стосуються його місії та організаційної культури.

2. Радикальне перетворення підприємства, що проводиться на стадії виконання стратегії в тому випадку, коли підприємство змінює галузь, при цьому в ньому відбуваються радикальні зміни, викликані його злиттям з аналогічною організацією.

3. Помірне перетворення, яке здійснюється тоді, коли підприємство виходить з новим продуктом на ринок і намагається отримати для нього покупця.

4. Звичайні зміни, пов'язані з проведенням перетворень у маркетинговому середовищі з метою підтримки зацікавленості продуктом підприємства.

5. Незмінне функціонування підприємства з постійною реалізацією однієї й тієї ж стратегії.

Невід'ємними характеристиками стратегічного управління є лідерство, організаційна культура, мотивація і компетенція [3].

Розглянемо сутність цих понять. Лідерство – це здатність керівника впливати на окремих індивідів або групу людей з метою ефективного досягнення



цілей підприємства. Організаційна культура – це система спільних для членів підприємства внутрішніх цінностей, яка значною мірою визначає спосіб їхніх дій. До основних складових організаційної культури належать цінності, філософія, норми, клімат і ритуали. Мотивація – це готовність працівників докласти певних зусиль для досягнення цілей підприємства в результаті задоволення конкретних індивідуальних потреб. Системні компетенції – це здатність застосовувати знання з питань створення, функціонування, реконструкції в процесі діяльності підприємства.

Процес розробки та реалізації стратегії складається з п'яти взаємопов'язаних завдань:

1. Розробка стратегічного бачення – уявлення менеджерів про довгостроковий розвиток підприємства, обрані технології, товари, клієнтів, напрями розвитку бізнесу.

2. Постановка цілей. Цілі – це результати й наслідки, бажані для підприємства, критерії оцінки його діяльності та розвитку.

3. Розробка стратегії. Стратегія підприємства – це методи конкуренції та ведення бізнесу, які обирає менеджмент для задоволення клієнтів, успішної конкуренції та досягнення глобальних цілей. Стратегія визначає, які товари, ринки, методи конкуренції та управління обирає підприємство.

4. Утілення та реалізація стратегії. Завдання втілення й реалізації стратегії – найскладніше та найтриваліше у системі стратегічного менеджменту, яке впливає на всі аспекти управління й виконується буквально в усіх підрозділах компанії.

5. Оцінка діяльності, контроль середовища, внесення коригувань. Так, одним із основних обов'язків менеджерів є оцінка ефективності підприємства та прогресу його діяльності. Менеджери повинні постійно контролювати внутрішнє та зовнішнє середовище підприємства.

Якщо реалізація стратегії відбувається не так, як планувалося, то менеджмент звертається до таких стандартних методів, як перегляд бюджету, реорганізація окремих видів діяльності та трудових процесів, перестановки кадрів, розвитку нових можливостей, зміни корпоративної культури та системи оплати праці. Тому необхідно постійно контролювати прогрес у діяльності організації, шукати нові шляхи розвитку, коригувати дії.

Перейдемо до розгляду основних етапів стратегічного управління малих та середніх підприємств, до яких належать:

Вивчення ринку (дослідження можливостей зростання ринку та змін у складі основних конкурентів для визначення структури комерційних ризиків підприємства).

Збирання інформації (організація необхідної кількості каналів надходження інформації як із зовнішнього оточення, так і щодо внутрішньо-організаційних процесів та їхньої динаміки).

Проведення емпіричних досліджень (підтвердження отриманими даними розроблених унікальних моделей, локальних моделей, локальних процесів управління організацією, а також моделей розробки «глобальних» стратегій).

Транснаціональний бізнес (орієнтування стратегічного управління на процеси глобалізації бізнесу).

Прийняття рішень (послідовність перманентного прийняття рішень, їх здійснення, контроль, корекція в процесі стратегічного управління; цей процес має циклічний характер, причому чим мінливіше й невизначеніше середовище, тим коротша довжина циклу прийняття рішень).

Дух підприємництва (успіх стратегії певною мірою залежить від передбачення, інтуїції, бажання чинити «правильно», тобто від того, що визначається як підприємницька ініціатива).

Формування бачення довгострокових перспектив (орієнтування на довгострокові перспективи, при цьому перспективи наступного року діяльності підприємства розглядаються як відправна точка стратегічного розвитку і змін).

Визначення стратегічних альтернатив (розробка та оцінка стратегічних варіантів перспективного розвитку і за необхідності коригування або заміна обраної альтернативи іншою, більш відповідною до змінених умов).

Міждисциплінарний підхід (базування теорії стратегічного управління на комплексі поведінкових наук, таких як соціологія, психологія, політологія, економіка, право та ін. У ній широко застосовуються математичні, статистичні, системні, ймовірнісні методи дослідження).

Отже оптимізація використання ресурсів (дослідження можливостей підприємства та вибір стратегії, що забезпечує ефективне використання ресурсів у довготривалій перспективі). Здійснення стратегії та контроль.

ЛІТЕРАТУРА

1. Каковкіна Д. В. Партизанський маркетинг в Україні. URL: http://www.rusnauka.com/28_PRNT_2011/Economics/6_94803.doc.htm.
2. Левинсон Дж. К. Партизанская креативность. Создайте маркетинговый вирус и заразите им потребителя. Москва : Эксмо, 2007. 320 с.
3. Олексенко Л. В. Застосування «партизанського маркетингу» на підприємствах харчової промисловості. URL: <http://www.pdaa.edu.ua/sites/default/files/nppdaa/2011/01/178.pdf>.

*Алла Сітковська
(Дніпро, Україна)*

ЕКОЛОГІЧНІ ІННОВАЦІЇ ЯК ФАКТОР КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Екологічні інновації відіграють дедалі значнішу роль в підвищенні конкурентоспроможності підприємств. Вони відкривають нові ринкові можливості через зростання попиту на екологічну продукцію і здатні підвищити результативність бізнесу, а також щоб дотримуватися принципів сталого розвитку. Екологічних інновації стимулюють перехід від традиційної (лінійної) економіки до екологічно стійкої, в основі якої лежить принцип трьох R — Reduce, Reuse, Recycle (зниження, повторне використання, переробка) [1].



Активне впровадження екологічних технологій із замкнутим циклом та ефективне використання ресурсів для досягнення оптимального балансу та гармонії між трьома «стовпами» сталого розвитку: економікою, екологією та суспільством [2].

Впровадження екологічних інновацій сприяє підвищення екологічної культури та відповідальності підприємств-виробників та споживачів. Їхня взаємна зацікавленість у застосуванні даних інновацій при отриманні та використанні екологічних, соціальних та економічних вигод може викликати певні проблемні моменти з позиції кожної сторони. Так, споживча цінність екологічних інновацій не обов'язково гарантує отримання економічних вигод підприємствам. Інколи, впровадження їх може скоротити витрати (наприклад, за рахунок зниження матеріалоємності і енергоємності) та підвищити конкурентоспроможність підприємства. Тоді як для багатьох споживачів переваги екологічних інновацій більш вагомі – як матеріальні, так і нематеріальні.

Застосування найбільш новітніх та прогресивних екологічних інновацій різних типів – процесних, продуктових і організаційних - призведе до реального скорочення витрат і підвищення конкурентоспроможності підприємств.

Екологічна складова інновацій безпосередньо залежить від загальних масштабів інноваційної діяльності підприємства, так як забезпечується необхідними процедурами та методами створення, розповсюдження та зберігання результатів. Слід враховувати, що процесні екологічні інновації є більш складнішими, їх як правило застосовують підприємства з вищою інноваційною активністю і при цьому вони від їх впровадження одержують вищий дохід. Організаційні екологічні інновації приносять користь будь-яким підприємствам незалежно від їх інноваційного потенціалу, оскільки вони є найбільш простою формою і для їх створення та впровадження потрібно менше знань, фінансових та людських ресурсів.

Отже, в умовах швидко змінного середовища активні в інноваційному плані підприємства для того, щоб нарощувати свої потужності і моделювати наявними ресурсами у відповідності до зовнішніх змін найбільш ефективно повинні впроваджувати екологічні інновації, які в результаті підвищать їх конкурентоспроможність. Тобто підприємствам необхідно відповідати вимогам змінного середовища за рахунок постійної адаптації і оновлення наявних ресурсів і компетенцій, при цьому вони повинні систематично вирішувати проблеми, виявляти можливості і загрози, оперативно приймати рішення, тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Bourguignon D. (2016) Closing the loop: New circular economy package. Brussels: European Parliament.
2. Ghisellini P., Cialani C., Ulgiati S. (2016) A review on circular economy: The expected transition to a balanced interplay of environmental and economic systems. *Journal of Cleaner Production*. Vol. 114. P. 11–32.

*Ілона Солодовникова
(Дніпро, Україна)*

УПРАВЛІННЯ КРЕДИТОСПРОМОЖНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВ АГРОБІЗНЕСУ

Управління кредитоспроможністю підприємства у сучасних умовах є одним з основних напрямів його управлінської діяльності. Ефективне здійснення цього процесу дозволяє суб'єкту господарювання оперативно вирішувати завдання в умовах конкурентної боротьби та бути спроможним своєчасно та в необхідному обсязі отримати й погасити позикові кошти. Високий рівень кредитоспроможності уможлиблює максимізацію прибутку та сприяє рентабельності діяльності за рахунок залучення кредитних ресурсів. Усе це підвищує вартість самого підприємства, забезпечуючи тим самим його інвестиційну привабливість [1].

Сьогодні у сучасних ринкових умовах фундаментом ефективної діяльності підприємств агробізнесу є наявність потенціалу кредитоспроможності, високий рівень якого сприяє покращенню конкурентоспроможності підприємства, а також залученню значних за обсягами позик і зовнішніх інвестицій, збільшенню частки у загальному платоспроможному попиті, створенню сприятливого підґрунтя для співпраці з контрагентами. Високий рівень кредитоспроможності позитивно впливає на забезпечення фінансової автономії, формування гнучкості та адаптивності до змін зовнішнього середовища, нарощування фінансових резервів з метою мінімізації ризиків банкрутства підприємства. Низький рівень кредитоспроможності агропідприємства є причиною посилення неплатоспроможності та дисбалансів господарсько-інвестиційної діяльності, погіршення фінансового стану, втрати ринкової ніші та послаблення позицій на ринку. Надвисокий рівень кредитоспроможності агропідприємства є причиною диспропорцій стабільного розвитку та надмірної диверсифікації бізнесу. Так, стабільність розвитку суб'єктів сільського господарства корелює зі ступенем фінансової незалежності й ефективності фінансового менеджменту, незадовільні рівні яких є причинами виникнення криз і погіршення фінансового стану, що, відповідно, призводить до послаблення рівня кредитоспроможності підприємства.

Сучасні підходи до аналізу кредитоспроможності агропідприємства здебільшого передбачають поетапну оцінку фінансового стану підприємства за відповідними параметрами, вибір яких залежить від часових критеріїв, характеру інформаційних ресурсів і ступеня розробленості методичного алгоритму.

Практично всі галузі економіки охоплюють ідею, що підприємства намагаються максимізувати прибуток. Тим не менш, хоча деякі підприємства значно прибутковіші, ніж інші, більшість з них отримує лише конкурентоспроможну норму прибутку. Важливим ресурсним аспектом у забезпеченні посилення кредитоспроможності сільськогосподарського підприємства є налагодження системи контролю із застосуванням сучасних технічних засобів, інформаційних електронних комунікацій, що забезпечують як контроль за роботою персоналу, так і безпеку їх матеріальних ресурсів.



Класично складовими процесу управління конкурентоспроможністю аграрного підприємства є:

- моніторинг конкурентного середовища та оцінювання конкурентної ситуації в галузі та на ринку;
- діагностування конкурентоспроможності підприємства та його основних конкурентів;
- вибір стратегічних господарських підрозділів із перевагами в конкурентній боротьбі;
- розроблення концепції та стратегії управління конкурентоспроможністю підприємства;
- реалізація конкурентної стратегії підприємства [2].

Слід зауважити, що узагальнюючим показником фінансово-економічної ефективності в бізнесі традиційно вважається відношення обсягу прибутку до загального обсягу інвестицій у виробництво. Тож, посилення кредитоспроможності безпосередньо пов'язано зі зростанням обсягів продажу продукції та прибутку підприємства. Досягнення такого результату можливе за впровадження сучасних методів управління підприємством і ефективного використання його ресурсів.

Таким чином, планування впровадження та реалізація заходів, спрямованих на зростання фінансово-економічної ефективності функціонування підприємства, потребує вдосконалення роботи менеджменту на всіх рівнях, впровадження сучасних методів, інструментів управління та розбудови сучасних комунікацій взаємозв'язків і взаємодії між структурними підрозділами суб'єкта господарювання, що дає змогу уніфікувати, стандартизувати процеси та унеможливує помилки в роботі, викликані суб'єктивними факторами. Це дає можливість оптимізувати процеси, зменшити вплив людського фактора на ефективність, пришвидшити процеси виробництва та реалізації, наростити їх ефективність. Водночас оптимізація ресурсів забезпечує їх економію, оскільки мінімізує зайві додаткові функції, операції, дає можливість вивільнити ресурси і покращити їх перерозподіл із ефективнішим використанням на інших ділянках бізнесу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кужелєв М. О., Ковальова К. В. Теоретичні аспекти управління кредитоспроможністю підприємства. *Економіка та держава*. 2019. № 12. С. 55–60.
2. Лагодієнко В. В., Федорчук О. М., Протосвіцька О. І. Управління конкурентоспроможністю аграрних підприємств в умовах сталого розвитку. *Український журнал прикладної економіки*. 2020. Т. 5. № 2. С. 289–295.



*Михайло Срібний
(Дніпро, Україна)*

ЗНАЧИМІСТЬ ЕКСПОРТООРІЄНТОВАНОГО РОЗВИТКУ АГРОБІЗНЕСУ УКРАЇНИ У СВІТОВІЙ ТРАНСФОРМАЦІЇ ПРОДОВОЛЬЧИХ СИСТЕМ

Частота та інтенсивність конфліктів, мінливість клімату та екстремальних його явищ, уповільнення розвитку економік країн та вразливість економічних спадів (вплив, яких наразі посилюється пандемією COVID-19) призвели до загострення проблеми продовольчої безпеки, про що свідчать дані масштабів глобальної продовольчої кризи.

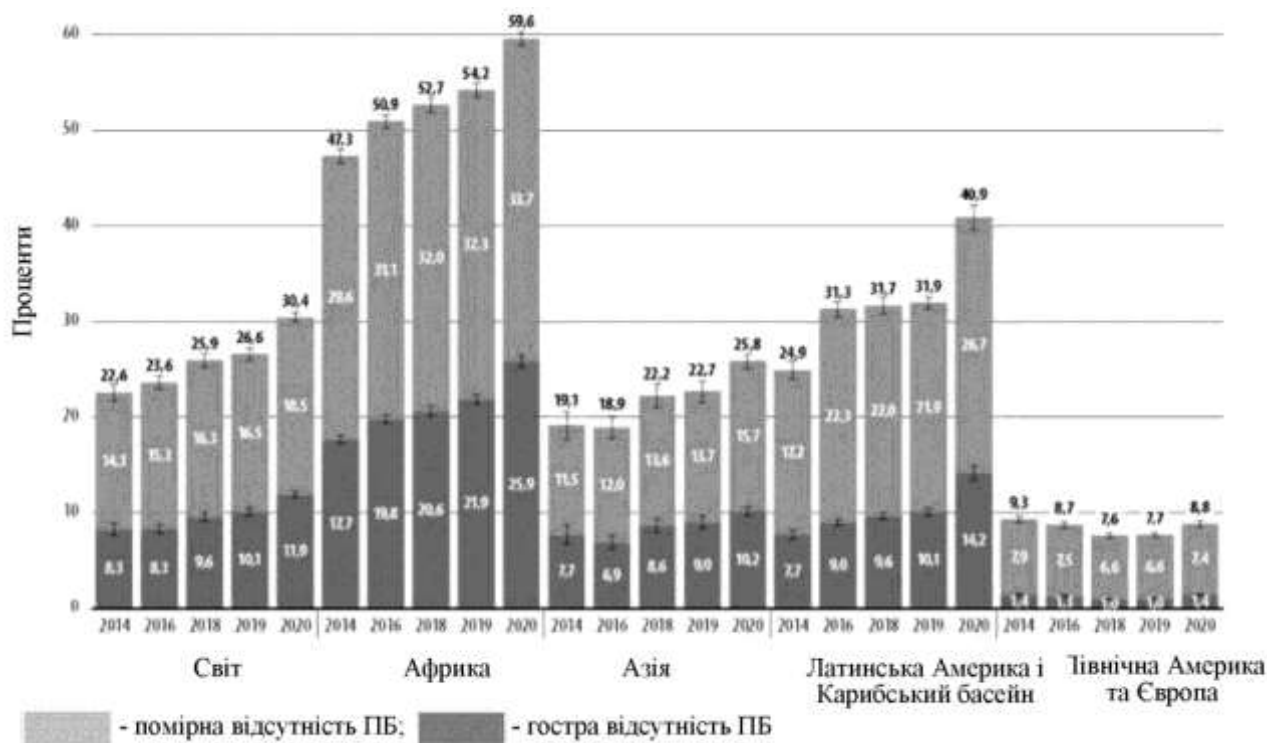


Рис.1. Помірна та гостра відсутність продовольчої безпеки в країнах світу протягом 2014-2020 рр. [1]

Вирішення даного питання можливе за умови прискорення світової трансформації продовольчих систем, у здійсненні якої важливе значення відіграє розвиток агробізнесу України, який завдяки традиційно потужному потенціалу експорту продукції визнано країнами світу гарантом продовольчої безпеки та надійним партнером, який навіть у найбільш панічні періоди поширення COVID-19 не створив жодних обмежень з постачання продуктів харчування та безперервно продовжував виконувати свої зобов'язання, істотно сприяючи продовольчій безпеці своїх партнерів на Близькому Сході, в Європі, Південно-Східній Азії та Північній Африці [2]. Так, за результатами 2020/2021 маркетингового року експорт зернових і зернобобових та продуктів їх переробки склав 44,9 млн. т. Зокрема, експортовано 16,6 млн. т пшениці, 4,2 млн. тонн ячменю, 18,4 тис. т жита, 23,1 млн. т кукурудзи, а також 126,9 тис. т борошна.

Агробізнес України має можливості й надалі нарощувати обсяги експорту, не створюючи загроз національній продовольчій безпеці, оскільки з 60 млн. га



території крани понад 70% складають сільгоспугіддя. За площею чорнозему (28 млн. га) Україна займає четверте місце в світі після Росії, США і Китаю. Тож, виходячи з розрахунків експертів за існуючого потенціалу, агробізнес України здатний прогодувати до 600 млн. осіб [3].

Натомість, на відміну від розвинених країн (США, Канади, країн ЄС), Україна лише на третину використовує свій аграрний природно-ресурсний потенціал, що засвідчує багаторічне відставання українського агробізнесу від розвинутих країн за показниками ефективності – нижчі врожаї зернових, продуктивність худоби тощо [4, с.7]. Безперечно цей факт має бути врахований при розробці Плану заходів з трансформації продовольчих систем в Україні, над формуванням якого згідно Указу Президента України «Питання національних пріоритетів трансформації продовольчих систем в Україні» від 7 лютого 2022 р. № 41/2022 наразі працює КМУ [5],

Однак, трансформація продовольчих систем зі зміною пріоритетів суспільства, потребує не лише на нарощування агробізнесом обсягів виробництва та експорту, але й на:

- 1) забезпечення здорового харчування;
- 2) дбайливе ставлення агробізнесу до довкілля;
- 3) усунення розриву між фактичною та потенційною урожайністю;
- 4) більш ефективне використання земельних і водних ресурсів, поживних речовин та пестицидів;
- 5) зменшення рівня розозаності сільськогосподарських угідь;
- 6) бюджетну підтримку агробізнесу за принципом cross-compliance, за якого допомога надається лише за умови виконання аграріями вимог стосовно захисту навколишнього середовища, якості продуктів харчування та належного утримання худоби [6]. Отже, План заходів з трансформації продовольчих систем в Україні, над формуванням якого наразі працює КМУ має включати заходи з усіх означених векторів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кернасюк Ю. Агросектор 1991–2021 – у цифрах і фактах. *Агробізнес*. 2022. URL: <http://agro-business.com.ua/agro/ekonomichnyi-hektar/item/24134-ahrosektor-1991-2021-u-tsyfrakh-i-faktakh.html>
2. Україна увійшла до Комітету продовольчої безпеки ООН. 2021. URL: <https://agropolit.com/news/19610-ukrayina-uviyshla-do-komitetu-prodovol...>
3. Данкевич В. Українські чорноземи, продовольча безпека і неефективність. *Економічна правда*. 2020. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2020/08/10/663845/>
4. Майовець Я.М. Роль і місце інноваційного аграрного підприємництва України на глобальному ринку продовольчих товарів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2017. №2. С. 6–10.
5. Питання національних пріоритетів трансформації продовольчих систем в Україні. Указ Президента України від 7 лютого 2022 р. № 41/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/41/2022#Text>

6. УНН. URL: <https://www.unn.com.ua/uk/news/1936717-v-ubta-povidomili-osnovni-tezi-natsionalnogo-dialogu-transformatsiya-prodovolchikh-sistem-ukrayinskiy-kontekst>

*Артем Страхів
(Київ, Україна)*

ПОКАЗНИКИ ОЦІНКИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ АПК

Поняття економічної безпеки добре відоме і широко вживане у практиці управління підприємницькими структурами. Дане поняття розглядається не тільки на мікрорівні – при управління підприємствами, але і на мезо- і макрорівнях економічної системи – при управління галузями, регіонами, національною і міжнародною економікою.

Для підприємств АПК забезпечення економічної безпеки є важливим із огляду на процеси трансформації бізнес-моделей [3] або при здійсненні інноваційної діяльності [4], при здійсненні яких господарські структури стають більш вразливими для зовнішніх впливів і загроз, що вимагає посиленої уваги до побудови системи економічної безпеки.

Поняття економічної безпеки різними вченими трактується по різному, але найбільш доцільно використовувати для визначення безпеки підприємств АПК наступне визначення [1, с. 105]: «економічна безпека — це стан економіки, що забезпечує достатній рівень соціального, політичного, оборонного існування і прогресивного розвитку суб'єкта безпеки, невразливість і незалежність його економічних інтересів стосовно можливих зовнішніх і внутрішніх загроз і впливів». Таке трактування – дозволяє виділити у окрему категорію внутрішні і зовнішні загрози і впливи, а також зацентрувати увагу науковців і менеджерів підприємств на необхідності не тільки забезпечувати стабільність функціонування, але і розвитку підприємства, його прогресу, що надзвичайно важливо у мінливому та стохастичному макросередовищі здійснення господарської діяльності.

Часто поняття «економічна безпека» трактується як синонім дефініції «антикризовий потенціал» із чим не можна погодитись. При цьому для оцінювання стану економічної безпеки використовуються цілий комплекс показників, серед яких показники призначені для оцінювання фінансової стійкості, ділової активності, соціальної відповідальності, кадрової безпеки, цифрової безпеки, швидкості зростання та інші [2; 5; 6]. Класифікація і систематизація показників оцінювання економічної безпеки є предметом наукового пошуку і може бути продовжена у подальших дослідженнях.

ЛІТЕРАТУРА

1. Стеценко С. П. Економічна безпека: сутність і структура. *Інвестиції: практика та досвід*. 2013. № 24. С. 104–106.
2. Bielienkova O., Stetsenko S., Sorokina L., Molodid O., Bolila N. System of preventive action of construction enterprises on the basis of identification of anticrisis potential. *Scientific Journal of Astana IT University*. 2020. №3. P. 15–27.



3. Мельник Л. Ю., Васильєв С. В., Олексюк В.О. Стан і перспективи трансформації особистих селянських господарств у агробізнесові господарства. *Агросвіт*. 2016. № 8. С. 9–14.

4. Гончаренко О. В., Самілик Т. М., Теслюк Ю. В. Інституціональні детермінанти розвитку інновацій в агропромисловому виробництві. *Ефективна економіка*. 2019. №12. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua>

5. Стеценко С. П. Показники-індикатори економічної безпеки будівельних підприємств. *Шляхи підвищення ефективності будівництва в умовах формування ринкових відносин*. 2014. № 36. Ч. 2. С. 141–145.

6. Гусарова Л. В., Боліла Н. В. Класифікація та систематизація загроз економічній безпеці будівельних підприємств. *Шляхи підвищення ефективності будівництва в умовах формування ринкових відносин*. 2019. № 40. С. 40–44.

—•••—

Наталія Тарасевич, Катерина Гордієнко
(Одеса, Україна)

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ АГРОБІЗНЕСУ

Агробізнес є одним із найбільш прибутковим видом господарської діяльності. З кожним роком перспективи агробізнесу тільки збільшуються, оскільки через постійне зростання населення збільшується попит на продукти харчування. Державне регулювання агропромислового комплексу впливає на його розвиток і водночас створює можливості суб'єктам господарювання для прибуткової діяльності, покращення їх конкурентних позицій.

На сьогодні агропромисловий сектор України є одною з найважливіших ланок економіки, тому для покращення сфери державного, правового регулювання аграрного законодавства необхідно переймати досвід європейських країн.

Питаннями державного регулювання агробізнесу в Україні займалися наступні фахівці: Кіндзерський В.В., Романець О.А., Шаманська О.І. та інші вітчизняні науковці. У роботах цих авторів проаналізовано проблеми державного регулювання аграрного сектору економіки України, питання адаптації законодавчих норм до європейського рівня.

Потребує більш детального вивчення світові моделі підтримки сільського господарства, виконання функцій врегулюванні внутрішніх і зовнішніх протиріч, що нерідко виникають через існуючі неув'язки, які властиві аграрному ринку.

Реформування аграрного сектору України почалося з моменту здобуття незалежності в 1991 році. Створено нові умови для виникнення та розвитку продовольчих ринків, продовольчої безпеки та соціально-економічного розвитку промисловості. Слід зазначити, що країни Центральної та Східної Європи не мали певного алгоритму аграрної реформи. Для них були характерні різні етапи розвитку відносин власності та господарювання, форми земельних відносин [1].

Державне регулювання агробізнесу в економічно розвинутих країнах здійснюється за такими головними напрямками: регулювання цін і фермерських доходів; бюджетне фінансування; кредитування; оподаткування; стабілізація ринку агропродовольчої продукції [2].

Слід зазначити, що на сьогодні рівень державного регулювання агробізнесу в європейських країнах значно вищий, а ніж в Україні. Наприклад, на аграрну політику Франції впливає добре розвинена мережа профспілок, які піклуються про умови праці та життя фермерів, а також про збереження «мінімального рівня доходів» навіть у разі неврожаю чи стихійного лиха. До 40 мільярдів євро на рік спрямовується на підтримку фермерських господарств. Крім уряду, французькі фермери підтримують Європейський Союз через спільну сільськогосподарську політику (САР).

Німецьке сільське господарство базується на невеликих сімейних фермах. Держава підтримує агробізнес, але не прямим виділенням коштів. Слід зауважити, що державна допомога заборонена в ЄС згідно з Договором про функціонування Європейського Союзу, оскільки вона перешкоджає вільній конкуренції на внутрішньому ринку. Однак з цієї заборони є кілька винятків. А саме можлива державна допомога соціального характеру окремим споживачам, гуманітарна допомога та гранти господарствам, які зазнали збитків після відновлення Німеччини.

Що стосується Польщі, близько 2 мільйонів приватних сільськогосподарських підприємств володіють 90% землі для обробки. Польща є європейським лідером у вирощуванні картоплі, цукрових буряків та яблук. Держава намагається підтримувати малі фермерські господарства (більшість з них спеціалізуються на виготовленні одного виду продукції), які демонструють поступову динаміку зростання виробництва. У країні є достатня кількість банків, які спеціалізуються на кредитуванні сільського господарства. При довгострокових кредитах (до 10 років) держава може компенсувати половину відсоткової ставки. Популярним також є пільгове кредитування агросфери, коли підприємець може заплатити лише 3%, а решту суми під відсоткову ставку банку йому повертає держава.

Маючи міцні позиції на світовому ринку, Нідерланди обирають своїм основним пріоритетом у сільському господарстві сталий розвиток, інновації, благополуччя тварин, використання відновлюваних джерел енергії тощо. Серед субсидій, які можуть отримати аграрії, є, наприклад, програма гарантій на частину кредиту, яку готова взяти держава. За цією програмою можуть претендувати малий і середній бізнес або, наприклад, молоді фермери віком до 39 років [3].

Основними завданнями державного регулювання аграрного сектору в Україні є:

- забезпечення економічного зростання, що визначає прогрес національної економіки держави чи регіону та забезпечує збільшення виробництва сільськогосподарської продукції;
- підвищення продуктивності праці в промисловості та раціональну структуру попиту та асортимент;



- забезпечення стійкості сільськогосподарського виробництва через стабільність ринкових цін; запобігання та зниження інфляційних процесів,
- підтримання певного рівня зайнятості в сільській місцевості, забезпечення збалансованості доходів і видатків аграрного та зовнішньоторговельного бюджетів, запобігання дефіциту бюджету,
- забезпечення економічної справедливості в розвитку сільського господарства.

Реалізація цих завдань значною мірою залежить від виконання функцій держави.

До основних функцій державного регулювання належать: цільова; нормативна; стимулююча; контролююча; узгодження інтересів між виробниками та споживачами сільськогосподарської продукції, сировини та продовольства; соціальна; створення конкурентного середовища на аграрних ринках та сприяння сталому розвитку промисловості шляхом забезпечення стабільності попиту на продукти харчування та сільськогосподарську сировину; підтримка вітчизняних експортерів продовольства на зовнішніх ринках, а також фінансування основних напрямів науки з питань промислового розвитку [3].

Таким чином, для покращення агробізнесу в Україні, його стабілізації і розвитку сільськогосподарського виробництва в цілому необхідно покращити форми і методи державної підтримки, а також запровадити нові напрями і механізми для їх реалізації. Система державної підтримки має бути гнучкою, відповідати як поточним, так і довгостроковим потребам аграрного сектора.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кіндзерський В. В. Державне регулювання аграрного сектора економіки: імплементація зарубіжного досвіду. URL: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/5_2015ua/7.pdf. (дата звернення: 22.04.2022).
2. Романець О. А. Сутність та зміст державного регулювання аграрного сфери економіки. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=480>. (дата звернення: 22.04.2022).
3. Світові моделі підтримки сільського господарства. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/2012230-svitovi-modeli-pidtrimki-silskogo-gospodarstva.html>. (дата звернення: 22.04.2022).

*Наталія Тарасевич, Вікторія Стадниченко
(Одеса, Україна)*

РЕАЛІЗАЦІЯ ЗЕМЕЛЬНИХ ВІДНОСИН: ЗАРУБІЖНИЙ АСПЕКТ

Перед багатьма країнами світу останніми роками постає питання про необхідність посилення регулюючої ролі держави щодо використання земельних ресурсів, а особливо земель сільськогосподарського призначення. Адже проблема полягає в необхідності вивчення та сприйняття зарубіжного досвіду вдосконалення земельних відносин та можливостей його застосування в Україні.

Актуальність досліджуваної теми обумовлена тим, що реалізації права на землю є одним з основних питань регулювання ефективного використання земель сільськогосподарського призначення та земельного обороту в розвинених країнах світу.

Зарубіжний досвід у сфері управління земельними ресурсами досліджувався багатьма вченими, серед яких Ю. Дехтяренко, Є. Нестеровський, А. Третяк. Значний внесок в удосконалення раціонального використання земельних ресурсів внесли вчені Ю.Д. Білик, Д.С. Добряк, В.В. Дорофієнко, В.Г. Горлачук, І.В. Петенко, А.Я. Сохнич, М.М. Трегобчук. У питаннях реалізації земельних відносин потребує більш детального вивчення регулювання прав резидентів і нерезидентів на купівлю земель сільськогосподарського призначення, встановлення та регулювання певних обмежень на купівлю та продаж земель.

Аграрний бізнес – сектор ринкової економіки, що охоплює виробництво, переробку, розподіл, зберігання та доставку до споживача сільськогосподарської продукції. Земля є основним національним багатством, що перебуває під особливою охороною держави. Земля з точки зору права розглядається у різних значеннях: земля як національне багатство (включає в себе усі надра, атмосферне повітря, водні та інші природні ресурси), що є об'єктом абсолютного права власності; земля як природний об'єкт і природний ресурс; земля як земельна ділянка, як частина земної поверхні з визначеними (зареєстрованими) правами та обмеженнями, визначеними межами, що характеризується певним місцем розташування (має адресу та кадастровий номер).

Абсолютне право на землю (з її природними ресурсами) – це право власності на частину земної поверхні в межах території країни та на природні ресурси її континентального шельфу (морської) економічної зони. В юридичній літературі досить поширеною є точка зору, відповідно до якої вважається, що абсолютними є ті права, які не підлягають обмеженню (відчуженню). Використання власності на землю не може завдавати шкоди правам і свободам громадян, інтересам суспільства, погіршувати екологічну ситуацію і природні якості землі. Власність на землю – належність фізичній особі, юридичній особі, територіальній громаді чи державі земельної ділянки на праві володіння, користування та розпорядження нею.

Право власності на землю є досить спірним, але застосовується майже повсюдно. Через те, що кількість землі на планеті обмежена, а населення, для якого земля є життєво необхідним ресурсом, постійно зростає, неминуче виникають конфлікти, пов'язані з земельними відносинами. У таблиці 1. надана структура земельних ресурсів в Україні та інших країнах світу.

На сучасному рівні законодавство низки країн дозволяє стверджувати, що практично в кожній країні світу існують ті чи інші обмеження. Адже ці обмеження, пов'язані з розміром земельних ділянок, більш характерні для країн з перехідною економікою та для країн з обмеженою кількістю земельних ресурсів.



Таблиця 1. Структура земельних ресурсів в Україні та інших країнах світу

Країни	Загальна площа	Рілля	Природні кормові угіддя	Сільськогосподарська освоєність території, %	Розораність сільськогосподарських угідь, %	Частка природних кормових угідь у складі сільськогосп. угідь, %
Україна	60,4	32,5	7,8	70,9	75,9	18,7
Іспанія	50,6	13,7	10,3	59,7	45,4	34,1
Німеччина	35,7	11,8	5,2	47,9	69,0	30,4
Польща	32,3	12,6	4,0	57,8	67,4	21,4
Румунія	23,8	9,4	4,8	62,1	63,5	32,4
Франція	55,2	8,5	11,1	54,9	61,0	36,6
Швейцарія	4,1	0,4	1,1	38,7	25,0	68,8

Джерело: [1, с. 150]

Основою сучасної земельної політики в Німеччині є федеральний акт із використання землі, на основі якого прийнято відповідні нормативні акти у кожній із земель держави. В Нідерландах для кожного виду землекористування передбачено окремий вид діяльності зі заборonoю займатися будь-якими іншими, крім визначених.

У країнах Західної Європи більшість використовують оренду сільськогосподарських земель як організаційну форму. Наприклад, у Бельгії в оренді перебуває понад 70%, а у Німеччині та Франції – понад 60% землі, у Нідерландах – 35%. У середньому в країнах Євросоюзу в оренді використовують 40% сільськогосподарських угідь, оскільки орендувати землю тут вигідніше, ніж купувати (на одиницю площі власної землі орендар орендує удвічі більше) Хоча серед розвинутих країн є й такі, де рівень орендних відносин не має такого високого розвитку щодо кількості сільськогосподарських угідь у такій формі використання. Наприклад, у Канаді – лише 30%, в Японії – 20%, у Новій Зеландії – 14%, в Австралії та Аргентині – 5%. Зазначимо, що в цих країнах переважає приватна та державна власність на землю, порівняно з її орендою. Якщо взяти до прикладу, 65% площ сільськогосподарських угідь у Нідерландах – у власності держави, яка і є основним орендодавцем. Проте відмінна риса орендних відносин у цій країні – найпривабливіша довгострокова оренда землі – навіть на 99 років (як і в Ізраїлі). Із орендованих 35% землі 20% орендують у держави, 15% – у приватних власників [2, с. 42].

У Бельгії широке застосування орендних відносин є одним з ключових чинників розвитку сільського господарства й ефективного використання земельного фонду. У цій країні частка земель, що використовують фермери на основі оренди, в середньому щорічно становить 67,7%, у Франції – 52,7%, в Англії – 37,4%, у США – 41%, у Голландії – 38%, у Німеччині – 36%, в Італії – 18,8%, у Данії – 18,5%. Адже орендна плата є ключовим аспектом орендних відносин. У сільському господарстві розвинутих країн світу її порівнюють з рентою. Україна – одна із найбільших країн Європи. Її земельний фонд становить 5,7% території Європи та 0,5% площі земної кулі. Земельні ресурси України характеризуються високим біопродуктивним потенціалом, в структурі якого

переважають родючі ґрунти чорноземного типу – 60,2% від площі орних земель, що становить близько 7% світових запасів [3].

Отже, сільське господарство України є однією з найважливіших сфер матеріального виробництва, проте урожайність основних видів сільськогосподарських культур у нашій державі нижча, ніж у європейських країнах, земельноресурсний потенціал яких поступається нашому. А виробництво валової продукції сільськогосподарства в Україні в розрахунку на один гектар сільськогосподарських угідь становить 270 євро, тоді як у європейських країнах – понад 2 тис. євро, і свідчить про низьку культуру вітчизняного землеробства і не ефективне використання земель сільськогосподарського призначення. При цьому офіційно держава підтримує державну й колективну власність у сільському господарстві й заперечує будь-яку можливу еволюцію в напрямі приватної власності на землю і приватнопідприємницьку діяльність у сільському господарстві [4, с. 150]. Світовий досвід засвідчує поступове звуження сфери ринкових відносин. Земельні ресурси є обмежені, тому будь-які реформування є наслідком перерозподілу земель і доходів від їх використання. Україна може при максимальному використанні наявних земельних ресурсів збільшити свій вплив на світовому продовольчому ринку.

Головною метою земельної політики має бути стабільність та ефективність функціонування системи сільськогосподарського землекористування, зорієнтованої на вирішення питань продовольчої безпеки країни та досягнення добробуту сільських громад і територій. З цією метою, зважаючи на досвід розвинених країн, необхідно на державному рівні визначити науково-обґрунтовані моделі, систему норм і стандартів користування сільськогосподарськими землями. Крім цього, одним з головних завдань державної земельної політики на стратегічну перспективу має бути формування стійкого агроекологічного іміджу України як країни, яка виробляє якісну продукцію.

В умовах глобальної економіки та все більшої інтеграції України у світові економічні процеси саме агропромисловий комплекс може стати в авангарді розвитку української економіки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Орні землі країн світу та місце України на карті земельних ресурсів планети. URL: <https://komyza.com/zemlya-klyuchevojresurs-agrarnom-budushh/> (дата звернення: 20.04.2020).
2. Бабміндра Д. І. Економіко-екологічні проблеми реструктуризації землекористування. К: ЦУЛ, 2016. 224 с.
3. Лі Р. Іноземна власність на сільськогосподарську землю – чи це погано? *Сільське господарство реформується: Вісник паювання сільськогосподарських земель*. С. 12–15.
4. Антіпова Л. І. Залучення зарубіжного досвіду організації земельно-орендних відносин. *Економіка АПК*. 2013. № 1. С. 147–153.



*Юлія Теслиук
(Дніпро, Україна)*

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПИТАНЬ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

На сучасному етапі суспільного розвитку проблема економічної ефективності функціонування підприємств аграрного сектору займає провідне місце в наукових дослідженнях та практиці управління. В умовах посилення соціальної та економічної нестабільності, динамічної зміни середовища функціонування забезпечення пролонгованого економічного ефекту господарської діяльності агроформувань посідає важливе місце. Підвищення ефективності виробничогосподарської діяльності є провідним завданням кожного суб'єкта господарювання аграрного сектору, тому сьогодні є надзвичайно важливим вивчення сучасних підходів до трактування категорії «ефективність», до визначення її чинників та напрямів підвищення.

На сьогоднішній день ефективність діяльності аграрних підприємств посідає важливе місце та набуває актуального значення для економіки України. Ефективність сільськогосподарських формувань є головною характеристикою їхньої господарської діяльності, тому поняття «ефективність» є складною дефініцією, що пов'язана з дією об'єктивних економічних законів та впливом зовнішніх чинників, які створюють умови невизначеності та мають безпосередній вплив на кінцеві результати господарської діяльності аграрних підприємств. У сучасній економічній науці ефективність є відображенням удалого управління ресурсами і витратами підприємства в довгостроковій перспективі [1]. Спочатку управлінці визначають правильний цільовий орієнтир діяльності підприємства, а потім намагаються досягти його з використанням мінімальної кількості ресурсів. Ефективність – це економічна категорію, що відображає співвідношення між одержаними результатами і витраченими на їх досягнення ресурсами, причому під час вимірювання ефективності ресурси можуть бути представлені або в певному обсязі за їх первісною вартістю, або частиною їх вартості у формі виробничих витрат [2]. Визначення різноманітності підходів до трактування поняття «ефективність» дає можливість для кожного господарюючого суб'єкта економіки встановлювати та розглядати ефективність виробництва самостійно, незважаючи на інші підприємства, вивчати динаміку її змін та порівнювати дію факторів на величину отриманого ефекту. Це призводить до розробки власного підходу та критеріїв визначення ефективності з урахуванням власної стратегії розвитку, особливостей системи управління та складників господарського механізму. Отже, приходимо до висновку, що для повного визначення категорії «ефективність» необхідним є розгляд основних її видів (*табл.1*).

Таблиця 1. Класифікація видів економічної ефективності

Класифікаційна ознака	Види ефективності	Характеризує
Результати діяльності	Виробничо-технологічна	Удосконалення техніки, технології; упровадження нововведень
	Виробничо-економічна	Результати роботи структурних підрозділів і підприємства в цілому
	Соціально-економічна	Задоволення потреб населення, умови праці робітників, відповідність виробничих відносин рівню продуктивних сил
Рівень визначення	Загальна (абсолютна)	Визначається на всіх рівнях господарювання; характеризує загальний економічний ефект порівняно з окремими видами витрат або ресурсів
	Порівняльна	Визначає найбільш економічно вигідний варіант вирішення задачі підприємства
Витрачені ресурси	Витратна	Результативність поточних виробничих витрат
	Ресурсна	Результативність використання виробничих ресурсів (основних виробничих та обігових засобів)
	Витратно-ресурсна	Результативність використання всієї сукупності витрат на виробництво

Оцінюючи економічну ефективність діяльності підприємства, потрібно враховувати ефективність для власників (учасників) підприємства. Рекомендують оцінювати такі типи економічної ефективності:

- ефективність діяльності підприємства в цілому;
- ефективність участі в капіталі підприємства (ефективність власного капіталу власника підприємства або ефективність інвестицій у статутний капітал підприємства його учасників). Подібні розрахунки здійснюються з метою підтвердження для кожного з учасників доцільності його участі в капіталі підприємства і належать до класу розрахунків доцільності інвестування.

Отже, ефективність виробництва – категорія, яка характеризує віддачу, результативність виробництва. Вона свідчить не лише про приріст обсягів виробництва, а й про те, якою ціною, якими витратами ресурсів досягається цей приріст, тобто свідчить про якість економічного зростання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрійчук В. Г. Економіка аграрних підприємств : підручник. 2-ге вид., доп., перероб. К.: КНЕУ. 2004. 624 с.
2. Базилевич В. Д. Економічна теорія: Політекономія : підручник. 7-е вид., стер. К.: Знання-Прес, 2008. 719 с.



*Ольга Ткаліч
(Дніпро, Україна)*

ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЇ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Перспективи розвитку аграрного сектора економіки зумовлюють необхідність пошуку векторів підвищення ефективності виробничої діяльності сільськогосподарськими підприємствами. Мова йде про оптимальне використання наявних ресурсів, їх подальше раціональне використання. Це пояснюється тим, що в умовах ринкової економіки для підприємства є вкрай важливим пошук оптимальної структури виробництва, як важливої передумови управління витратами. На мікроекономічному рівні питання використання ресурсів підприємства тісно пов'язане з виробничими процесами, прийняттям і виконанням відповідних обґрунтованих управлінських рішень. В свою чергу, це передбачає проведення ряду заходів, пов'язаних з моделюванням та прогнозуванням розвитку підприємства. Рішення, що приймаються, враховують різні економічні, технологічні, організаційно-господарські, соціальні та екологічні умови та випадкові чинники.

Для кардинального покращення основних параметрів функціонування вітчизняної економіки потрібно зосередитись на підтримці таких інноваційних пріоритетів, необхідний потенціал розвитку яких Україна наразі має:

– розвиток досліджень у галузі агробіотехнології (селекція; впровадження високоврожайних сортів рослин, а також культур з високою врожайністю, стійких до впливу різного роду негативних факторів, створення систем біозахисту та засобів охорони навколишнього середовища – біопестицидів, біодобрих, ферментів тощо);

– розроблення нанотехнологічних захисно-стимулюючих сумішей для насіння рослин;

– розвиток екологічно орієнтованих систем агрогосподарювання, зокрема, ґрунтозахисних систем обробітку, технологій сучасного органічного землеробства;

– розроблення новітніх видів машин, обладнання й технологій для рослинництва, які забезпечать більш високий техніко-технологічний рівень агровиробництва (з нижчими витратами вхідних ресурсів, більшою продуктивністю), що буде дружнім до навколишнього середовища (скорочення викидів, скидів, забруднення, недопущення деградації земель тощо).

Стратегія інноваційного розвитку аграрних підприємств є основою стратегічного планування, яке формує комплекс заходів, пов'язаних з випуском нового виду продукції, впровадженням і використанням нових технологій, розвитком збуту, організацією виробництва.

Стратегію інноваційного розвитку аграрних підприємств необхідно розглядати як систему планових і прогнозованих дій спрямованих на використання повного інноваційно-технологічного циклу для досягнення поставлених цілей.

Підприємство може мати багато стратегій проте всі вони базуються на таких станах аграрних підприємств як:

- підтримка стабільного становища підприємства, яка найчастіше використовується аграрними підприємствами і не передбачає нововведень;
- розвиток аграрного підприємства, пошук нових шляхів розвитку, створення інноваційно-інтегрованих об'єднаних агроструктур, впровадження інноваційних підходів;
- переорієнтація і скорочення, яке базується на перегляді і невикористанні нерациональних складових агропідприємства;
- комбінування, яке передбачає поєднання вище наведених складових на різних етапах розвитку агропідприємства і функціонування [1, с. 106].

Процес вибору стратегії повинен базуватись на визначені місії, завдань, цілей, факторів які ставить перед собою аграрне підприємство. Вибір інноваційної стратегії аграрних підприємств базується на обґрунтуванні тенденцій розвитку науки й техніки, переходу до нового технологічного укладу, аналізу та прогнозу динамічного оновлення продуктів і технологій у аграрному виробництві.

Для вибору стратегії інноваційного розвитку аграрних підприємств важливими виявляються такі фактори:

1. Співвідношення інвестиційної підтримки базових і пріоритетних напрямів інноваційного розвитку аграрних підприємств.
2. Співвідношення між інтелектуальним ресурсом наявним і необхідним.
3. Ступінь матеріально – технічної бази для підтримання інноваційної діяльності.
4. Співвідношення короткострокових і довгострокових цілей у процесі залучення інноваційної продукції [2, с. 15].

Метою будь-якого інноваційного товару є одержання прибутку як від використання існуючих ресурсів, так і від задоволення існуючого або потенційного попиту на товар, який є результатом інноваційної діяльності. Інноваційний товар може також сприяти певним корпоративним стратегіям, наприклад, посиленню ринкової позиції агропідприємства або забезпеченню кооперативних поставок необхідних ресурсів. Однак для всіх інноваційних товарів аналіз ринку є ключовою задачею у визначенні меж інновації, можливих інноваційних програм, технологій тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Лабунська С. В. Управління витратами інноваційної діяльності підприємства: методологія та практика: монографія / С. В. Лабунська; Міністерство освіти і науки України. Харків: Інжек, 2014. 350 с.
2. Ларіна Я. С. Класифікація інновацій в аграрному секторі як передумова формування маркетингових стратегій інноваційного розвитку сільськогосподарських підприємств. *Біоекономіка і аграрний бізнес*. Київ, 2019. Vol.10. №1. DOI: <http://dx.doi.org/10.31548/bioeconomy2019.01.058>



*Олександр Ткаченко
(Дніпро, Україна)*

МІСЦЕ ФІНАНСОВОГО РЕЗУЛЬТАТУ У СИСТЕМІ ФІНАНСОВОГО МЕНЕДЖМЕНТУ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Комплекс заходів з управління кредитно-грошовими відносинами аграрних підприємств, що реалізуються у визначеному порядку відповідальною структурою на вирішення взаємозалежних завдань відновлення, зміцнення та розширення фінансів є управління фінансовими наслідками аграрного підприємства. У управлінні фінансовими результатами виділяють об'єкти управління. До основних об'єктів відносять фактори, що формують фінансовий результат як прибутку чи вигляді збитку. Так, управління фінансовими результатами включає такі об'єкти:

- управління активами та джерелами їх фінансування;
- управління інвестиціями;
- управління доходами організації;
- керування витратами;
- управління кредитним та податковим навантаженням.

На думку Чернецької О. В. «у сучасних умовах господарювання передбачається повна відповідальність керівників за результати фінансово-господарської діяльності підприємств, що зумовлює побудову ефективного інструментарію системи управління фінансовими результатами, який дозволить здійснювати об'єктивний контроль, аналіз, коригування та прогнозування змін фінансового стану та оцінки фінансових можливостей на майбутнє» [2].

На макрорівні фінансовий менеджмент є ключовим для стабілізації стану кожної конкретної організації та українських економіки загалом. Це має зв'язок з тим фактором, що раціонально організовані фінансові потоки дозволяють діяти економічній структурі у всіх сферах господарської діяльності (постачання, виробництво, збут, трудові відносини).

Фахівці виділяють методи управління фінансовими результатами діяльності аграрних підприємств. До них входить 4 найменування:

- планування прибутку;
- розподіл прибутку;
- управління прибутком на основі організації центрів– відповідальності;
- факторний аналіз прибутку.

I метод – планування прибутку – є частиною фінансового планування та частина фінансово-економічної роботи в організації. Прибуток планується окремо за видами діяльності аграрних підприємств. У ході розробки планів прибутку необхідно брати до уваги всі фактори, що впливають на величину можливих фінансових результатів, а далі, розглянувши варіанти виробничої програми, вибрати найкращий варіант, що забезпечує максимальний прибуток.

II метод – розподіл чистого прибутку – показує наступне. Прибуток, що залишається у розпорядженні організації, поділяється на капіталізується та споживану. Так, перша збільшує власний капітал організації, а друга частина йде

споживання.

III метод – управління центрами відповідальності є однією з підсистем, що забезпечують внутрішнє планування. В рамках даної підсистеми можна оцінити внесок кожного підрозділу в кінцеві результати діяльності аграрних підприємств. Виділення центрів фінансової відповідальності значимо з метою регулювання кінцевих фінансових результатів на основі оціночних показників, відповідальність за які несуть керівники структурних підрозділів.

IV метод – факторний аналіз прибутку дозволяє зрозуміти, які резерви підвищення ефективності виробництва та, внаслідок цього, прийняти правильні управлінські рішення щодо використання виробничих факторів.

За допомогою застосування цих методів можна забезпечити комплексний, системний підхід управління фінансовими результатами. Масштаби використання цих методів багато в чому визначаються особливостями системи корпоративного управління та тим досвідом, який вже напрацьований підприємством та показав свою результативність.

Необхідно зазначити, що методи планування прибутку відповідно з формуванням чистого прибутку та методи управління на основі аналізу фінансових результатів є універсальними, традиційними для вітчизняних підприємств та використовуються для аграрних підприємств усіх організаційно-правових форм. А говорячи про методи, що дозволяють планувати операційний прибуток, вони використовуються організаціями, орієнтованими на максимальне впровадження у практику фінансового управління зарубіжного передового досвіду фінансового менеджменту.

На думку Масюк Ю. В. і Мумчур Г. С. «для ефективного фінансового менеджменту прибутку необхідно здійснювати удосконалення існуючих і розробку нових інструментів управління, реалізацію механізмів і стратегій управління прибутком, які відповідають сучасним економічним умовам діяльності вітчизняних підприємств» [1].

Завдання та цілі управління фінансовими результатами визначаються залежно від фінансової політики та життєвого циклу аграрних підприємств. Цілі можуть формулюватися так: максимізація фінансових результатів за допустимого рівня фінансового ризику на етапі економічного зростання; забезпечення стабільності та стійкості досягнутих фінансових результатів на етапі зрілості; на етапі спаду – забезпечення безбитковості діяльності.

Результативність фінансової політики визначає ступінь досягнення поставлених цілей та завдань. Оцінка реалізації довгострокових пріоритетів виконується на основі аналізу динаміки двох груп показників фінансової результативності (рис. 1):

- цільових показників фінансових результатів і, насамперед показників прибутку та рентабельності;
- показників обмеження результативності, до складу яких входять – показники фінансової стійкості, ліквідності, ділової активності та фінансову незалежність.

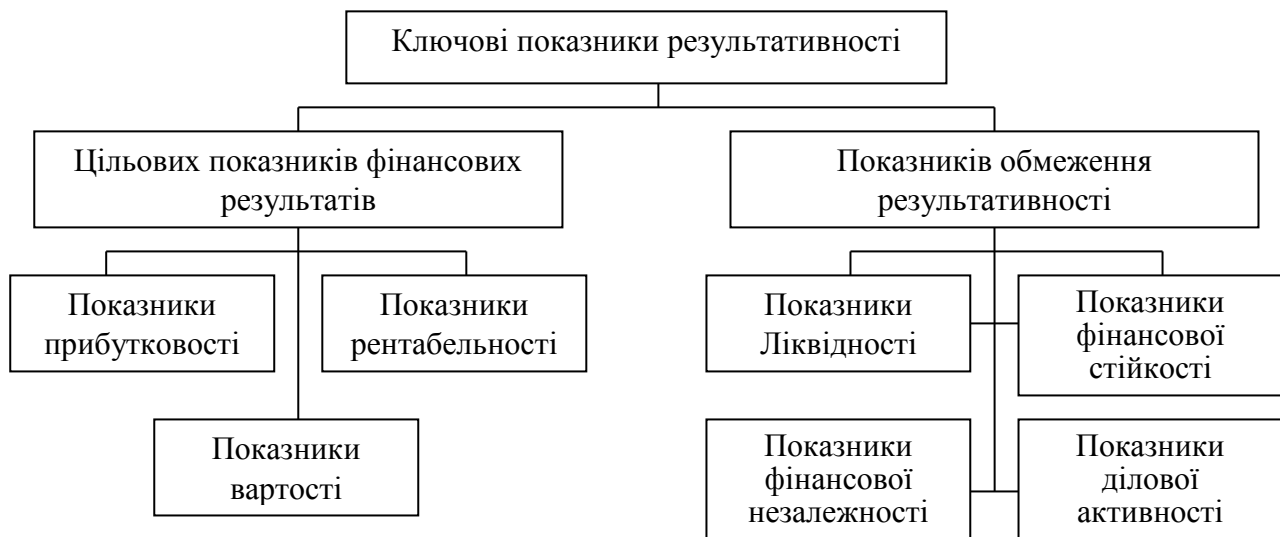


Рис. 1. Структура ключових показників результативності

Необхідно наголосити, що представлений склад цільових показників фінансових результатів повною мірою кореспондується з однією з основних базових концепцій фінансового менеджменту – концепцією компромісу між ризиком та прибутковістю.

При характеристиці категорії ризику також слід враховувати як об'єктивну, і суб'єктивну його природу. Об'єктивна природа ризику полягає в тому, що на менеджера, при прийнятті ним тих чи інших рішень, істотний вплив надають зовнішнє оточення, умови, обставини, що називаються факторами ризику. Суб'єктивна природа ризику полягає в тому, що саме менеджер як суб'єкт управління, приймає те чи інше рішення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Масюк Ю. В., Мамчур Г. С. Фінансовий менеджмент прибутку сільськогосподарського підприємства. *Агросвіт*. 2021. № 20. С. 46–50.
2. Чернецька О. В. Інструментарій системи управління фінансовими результатами аграрних підприємств. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2014. Вип. 8. Ч. 2. С. 136–139.

*Ольга Чернецька
(Дніпро, Україна)*

ОЦІНКА ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ АГРАРНОГО ПІДПРИЄМСТВА: МЕТОДИЧНИЙ АСПЕКТ

З огляду на важливість для підприємства системи забезпечення економічної безпеки підприємства, яка повинна ґрунтуватися на загальному стані фінансової безпеки, ми розуміємо, що існує необхідність оцінки реального стану фінансової безпеки.

Основним критерієм оцінки рівня забезпечення фінансової безпеки підприємства слід вважати чистий прибуток. На основі цього критерію можна побудувати всю систему показників (індикаторів), що характеризують стан фінансової безпеки [3].

Так, в науковій роботі Ю.Б. Кракос наведені такі методологічні підходи, які вказують на їх недоліки [2]:

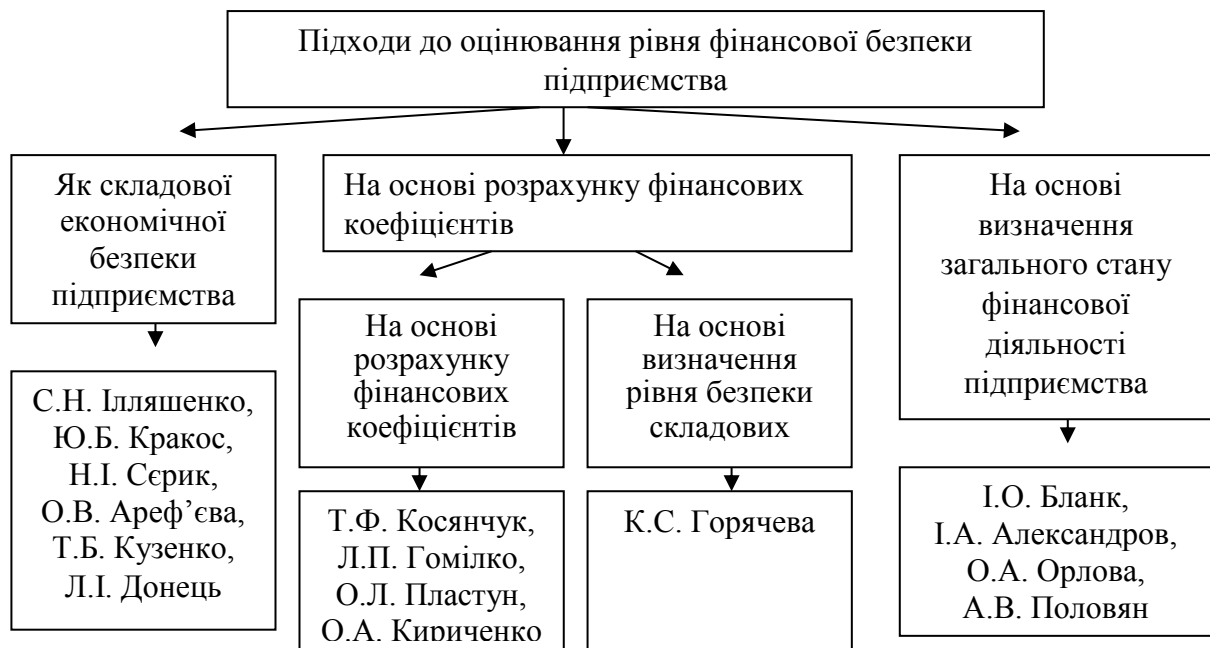
1) «Індикатор (порівняння фактичних значень показників фінансової безпеки з пороговими значеннями показників її рівня). Граничні значення показників фінансової безпеки – це граничні значення, порушення яких призводить до формування негативних тенденцій (виникнення загроз) в сфері фінансової безпеки. При такому підході досягається високий рівень фінансової безпеки підприємства за умови, що весь набір показників знаходиться в межах граничних значень, а граничне значення кожного з показників досягається не за рахунок інших;

2) Ресурсно-функціональні: оцінка стану фінансової забезпеченості на основі оцінки рівня використання фінансових ресурсів за спеціальними критеріями – власні фінансові ресурси і позикові кошти; оцінка рівня виконання функцій – забезпечення високої фінансової ефективності підприємства, його фінансової стійкості і незалежності. Цей підхід дуже широкий, оскільки, по-перше, процес забезпечення фінансової безпеки ототожнюється практично з усіма видами діяльності підприємства і, по-друге, він зводиться до оцінки використання ресурсів на підприємстві;

3) На основі використання критерію «мінімальний сукупний збиток безпеки». Цей критерій дуже складно розрахувати через відсутність необхідних облікових і статистичних даних. Можливо, буде потрібно ввести додатковий облік. Тоді такий показник можна розрахувати тільки експертним методом, що має свої межі точності;

4) Облік достатності обігових коштів (власних і позикових) для здійснення виробничої та збутової діяльності. Цей підхід дуже вузький, оскільки він не охоплює всі області фінансової діяльності компанії і, відповідно, фінансової безпеки. Його можна використовувати для швидкого визначення рівня фінансової безпеки» [1].

Матвійчук Л. О. запропонував розділити існуючі методики оцінки фінансової безпеки підприємства на три великі групи (рис. 1)



Такі методи в роботах М. В. Рей, А. О. Іванова (рис. 2) також недосконалі: їх загальний недолік – проблема розстановки пріоритетів відповідних показників оцінки, трудомісткість проведення та інтерпретації результатів оцінки.



Рис. 2. Методичні підходи до оцінки рівня економічної безпеки підприємства

Отже, динамічні ринкові умови ведення бізнесу вимагають від менеджменту підприємств оперативного реагування на вплив зовнішніх і внутрішніх факторів зовнішнього середовища, а тому використання складних і трудомістких підходів не виправдано.

ЛІТЕРАТУРА

1. Грещак М. Г. Економіка підприємства: підруч. К.: КНЕУ, 2011. 528 с.
2. Кракос Ю. Б. Управління фінансовою безпекою підприємств / Ю. Б. Кракос, Р. О. Разгон. *Економіка та управління підприємствами: проблеми теорії та практики*. 2015. № 1(1). С. 86–97.
3. Мойсенко І. П. Управління фінансово-економічною безпекою підприємства: навч. посіб. Львів: Арал, 2013. 380 с.

*Наталія Чернікова, Анна Нехай
(Дніпро, Україна)*

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ ПОРТРЕТ СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО ПІДПРИЄМЦЯ–АГРАРІЯ

Сучасна наукова парадигма базується на двох підходах щодо проблеми пошуку суб'єктивних соціально-психологічних передумов успішної підприємницької діяльності. Перший вбачає у підприємцях особливу категорію осіб, наділених певними психологічними якостями; натомість другий ґрунтується на тому, що підприємницька активність притаманна усім людям, однак різною мірою.

До властивостей сучасного підприємництва відносять мобільність і динамічність економічної діяльності, волю вибору й пошуку способів економічних дій, тактичні методи дій, їхню відносну короткочасність, постійний підприємницький пошук, високий рівень невизначеності, ризик, загрозу втрат, відповідальність. Все це висуває специфічні психологічні вимоги до підприємця.

У цілому можна виділити наступні групи якостей, властивих для соціально-психологічного портрета сучасного підприємця:

- *Інтелектуальна складова* – компетентність, комбінаційний хист, розвинена уява, реальна фантазія, розвинена інтуїція, перспективне мислення.

Особливі інтелектуальні здібності підприємця характеризують гнучкість мислення і аналітичний склад розуму, уміння мислити, генерувати ідеї. Це творча кмітлива людина із широким світоглядом та спроможністю генерувати нестандартні рішення [3].

Важливими для особи підприємця є лідерські якості, що забезпечують здатність досягати конкретних цілей у господарській, соціальній або інших сферах громадського життя за рахунок власної ініціативи, винахідливості, самостійності, нестандартних рішень, готовності ризикувати і нести відповідальність за результати. До характеристик лідерства відносять прагнення до самостійності, до досягнень в трудовій діяльності, до кар'єри і влади, а також рішучість і упевненість в собі. Також варто відзначити і т. зв. «ділові якості» – ініціативність і заповзятливість, уміння діяти в умовах нестачі інформації (науковці називають це особливим «чуттям», яке виробляється в самому процесі підприємницької діяльності), наполегливість, відповідальність.

- *Комунікативна складова* – уміння розуміти людей та вибудовувати з ними взаємовідносини, підбирати компаньйонів та виконавців, здійснювати координацію зусиль співробітників, здатність і готовність до терпимості у спілкуванні з іншими людьми й водночас здатність «йти проти течії».

- *Мотиваційно-вольова складова* – схильність до ризику та водночас стресостійкість, відповідальність, прагнення боротися й перемагати, потреба в самореалізації й суспільному визнанні, вираженість мотиву успіху [2].

Ризик – це невід'ємна складова підприємництва; підприємництво і ризик – це феномени, які генетично взаємопов'язані. Адже саме підприємець оцінює ситуацію, формує її суб'єктивний образ, робить вибір із сукупності альтернатив, добирає засоби і ресурси для реалізації своїх задумів. Крім того, сприйняття



ризиком залежить від кожної конкретної людини з її характером, вихованням, ідеологією, індивідуальними особливостями, рівнем знань у своїй сфері діяльності.

Враховуючи, що підприємець є самозайнятою особою, йому потрібні хороше здоров'я, невичерпна енергія й оптимізм. Крім того, вважається, що суттєвою ознакою підприємництва є активність, спрямована на побудову нових систем відносин – економічних, управлінських, етичних.

Слід зазначити, що крім власне особистісних якостей, підприємець повинен володіти набором специфічних знань, умінь і навичок у тій сфері, в якій він працює. Зрозуміло, що для успішного ведення фінансових операцій підприємець повинен володіти набором знань у професійній (у даному випадку аграрній), фінансово-кредитній сфері та бухгалтерському обліку, тобто володіти фінансовою грамотністю. Проте ці обмеження не є визначальними. Часто бувало так, що підприємець отримував спеціальні знання та вміння вже у ході розвитку свого бізнесу, а на перших його етапах він діяв інтуїтивно, або за допомогою залучених фахівців. Головне тут – бажання вчитися і постійно підвищувати свою кваліфікацію з метою удосконалення власного бізнесу, а таке бажання належить уже до особистісних якостей (допитливості, наполегливості, амбітності тощо) [2].

Крім того, у процесі конструювання портрета сучасного підприємця варто враховувати наступні характеристики:

- *економічні*: прагнення до примноження багатства, до інновацій та їх втілення, активність щодо поєднання матеріальних і грошових коштів, а також зростання їх сукупної вартості;
- *соціальні*: ініціативність, організаторський талант, у тому числі вміння здійснювати організацію і реорганізацію соціально-економічних механізмів, готовність ризикувати;
- *психологічні*: креативність, прагнення до новизни, до самостійності, бажання чого-небудь добитися або досягнути [3].

Виходячи з вище означених характеристик, можна виділити такі соціально-психологічні «атрибути» сучасного українського підприємця–аграрія:

- *фахова компетентність та освіченість* (у широкому сенсі). Сучасний аграрій — це трішки інженер, економіст, ІТ-спеціаліст і навіть трохи митець (за Тарасом Кутовим, міністром аграрної політики і продовольства України у 2016 р.);
- *синкретизм аграрних українських традицій та глобальних інновацій*. Сучасний аграрій, одного боку, носій традицій, духу, культури нашої країни, а з іншого – провідник нових технологій, механізмів, бізнес-ідей тощо. Він не просто бізнесмен аграрного сектору, який забезпечує якісним продовольством споживачів в Україні та за її межами, а й той, хто несе відповідальність за соціальну сферу, захист навколишнього середовища та багато інших, пов'язаних із сільським господарством, аспектів (за Ольгою Трофимцевою, заступницею міністра аграрної політики і продовольства з питань європейської інтеграції у 2016 р.):

- висока технологічна оснащеність, гнучкість, інноваційний підхід до підприємництва. Український аграрій, не так потужно, як європейці, але на світовому рівні він виглядає впевнено, прогресивно. Упевненості йому додають значні земельні ресурси. Він спроможний вчитися як на своїх, так і на чужих помилках, досить прогресивний і розумний. Його конкурентні переваги – обсяг землі, технологічність процесів і, найголовніше, – сучасне мислення (за Юрієм Косюком, власником, виконавчим директором «Миронівського хлібопродукту»);
- високий рівень соціально-професійної активності. Це потрібний, цікавий і навіть певною мірою впливовий учасник усіх процесів всередині країни. Сьогодні сформувалося бізнес-середовище, яке поповнюється молодими та ініціативними людьми різних форматів. Наші аграрії входять у ТОП-20 найпотужніших світових гравців за різними напрямками. Українські аграрії вміють працювати «самостійно», без значної державної допомоги, навіть тоді, коли її потребують. За 30 років у них виробилась звичка вижити в майже будь-яких умовах (за Олегом Бахматюком, власником найбільшого вертикально інтегрованого агрохолдингу України UkrLandFarming) [1].

ЛІТЕРАТУРА

1. Аграрії – хто вони, чого без них не було і що для них зроблять? URL: <https://agropolit.com/spetsproekty/206-agrariyi--hto-voni-chogo-bez-nih-ne-bulo-i-scho-dlya-nih-zroblyat> (дата звернення: 22.04.2022 р.)
2. Бутко М. П., Неживенко А. П., Пепа Т. В. Економічна психологія. К. : «Центр учбової літератури», 2016. 232 с.
URL: https://pidru4niki.com/87779/psihologiya/psihologichniy_portret_pidpriyemtsya (дата звернення: 22.04.2022 р.)
3. Соціальний портрет сучасного підприємця.
URL: http://4ua.co.ua/sociology/yb2ac78b5d53a89421206d27_0.html (дата звернення: 22.04.2022 р.)

*Анатолій Чинчик, Роман Занихайло
(Київ, Україна)*

ЧИННИКИ ВПЛИВУ НА РЕНТАБЕЛЬНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВ АПК

За даними Єдиного державного реєстру підприємств і організацій (ЄДРПОУ), в Україні підприємств видів діяльності сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство діють 49,452 тисяч одиниць, які разом вже протягом чотирьох років мають позитивний фінансовий результат та демонструють зростання (табл.1).

Позитивний узагальнюючий показник роботи сектору, а саме рентабельність діяльності більше ніж 7%, спричинює актуальність факторного аналізу показників рентабельності з використанням детермінованих моделей, які добре проявили себе при виявленні чинників впливу рентабельності та пошуку резервів її збільшення у суміжних секторах економіки.



Для подібного типу моделей притаманне те, що кожному значенню фактору відповідає певне не випадкове значення результатної змінної величини.

Таблиця 1. Динаміка показників розвитку сільського господарства, лісового господарства та рибного господарства за 2017-2020 рр. [1]

Показники	Од.	роки			
		2017	2018	2019	2020
Рентабельність активів	%	7.35%	7.49%	9.25%	7.55%
Розмір активів	млн. грн.	911614	985393	1030367	1130304,8
Фінансовий результат	млн. грн.	68858,5	71002,6	93255,4	81618.5
Чистий дохід від реалізації товарів, робіт, послуг	млн. грн	452760,1	528657,8	560598,7	602684.4

Показник *рентабельності активів* визначається за формулою [4, с. 185]:

$$R_k = \frac{P_Q}{K},$$

де P_Q – прибуток від реалізації продукції;

K – капітал (середній розмір активів за період).

Якщо чисельник і знаменник помножити на чисту виручку від реалізації продукції – V , то рентабельність активів можна вважати добутком двох показників-співмножників, а саме: рентабельності реалізованої продукції R_Q та ресурсовіддачі – K_T [6, с. 21].

$$R_k = \frac{P_Q}{K} \times \frac{V}{V} = \frac{P_Q}{V} \times \frac{V}{K} = R_Q \times K_T,$$

За вихідними даними діяльності сільського господарства, лісового господарства та рибного господарства за 2020 рік:

$$R_k = \frac{81618,5}{180335,9} \times \frac{602684,4}{602684,4} = \frac{81618,5}{602684,4} \times \frac{602684,4}{180335,9} = 0,135 \times 0,33 = 0,0755, \text{ або } 7,55\%.$$

Рентабельність підприємств АПК забезпечується оптимальним співвідношенням між доходами і витратами, а також достатнім півнем ресурсовіддачі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Економічна статистика / Економічна діяльність / Діяльність підприємств. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
2. Izmailova, K., & Zapiachna, Y. Study of unprofitability of Ukraine's large enterprises by the Dupont method. *Three Seas Economic Journal*, 2020. 1(4), 84-89
3. Olha Bieliukova. Factor analysis of profitability (losses) construction enterprises in 1999–2019. *Economics, Finance And Management Review*. 2020. No 1. P. 4–16.
4. Беленкова О. Ю. Аналіз збитковості будівельних підприємств за методом фірми «Дюпон». *Галицький економічний вісник*. 2010. № 4. С. 184–188.
5. Измайлова К. В. Фінансовий аналіз у будівництві. К. : Кондор, 2007. 236 с.

6. Беленкова О. Ю. Аналіз рентабельності галузі з використанням детермінованих моделей. *Будівельне виробництво*. 2005. № 46. С. 120–122.

*Наталія Шпортюк
(Дніпро, Україна)*

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ РОЗВИТКУ ЛЮДСЬКИХ РЕСУРСІВ В АПК

Стан людського капіталу в аграрному секторі багато в чому визначається рівнем розвитку агропромислового комплексу, економіки країни загалом, а також рівнем розвитку сільських територій. Причиною цього є безпосередній зв'язок рівня соціально-економічного розвитку сільських територій, агропромислового комплексу країни та їх здатність утримувати, зберігати та накопичувати людські ресурси. У свою чергу, накопичення людського капіталу в сільському господарстві є одним з головних «драйверів» економічного зростання та розвитку галузі, одним з ключових факторів добробуту сільського соціуму.

Процес формування людського капіталу в аграрному секторі економіки обумовлений впливом загальних макроекономічних закономірностей, а також особливостями галузі, пов'язаними з комплексним характером взаємодії економічних, природних, соціальних, демографічних, культурних, етнічних умов, що визначають особливості відтворювального процесу в сільському господарстві, впливом рентного фактора, низькою еластичністю платоспроможного попиту на продовольчу продукцію, монополізмом постачальників матеріально-технічних ресурсів, диктатом посередників та мережевих структур у процесі реалізації продовольства та сільськогосподарської продукції в цілому, впливом імпорту даної продукції на внутрішньому ринку, тривалим відтворювальним циклом, пов'язаним із природними явищами та біологічними процесами, значною залежністю від природно-кліматичних факторів, а також низькою інвестиційною привабливістю аграрного сектора, порівняно з іншими галузями економіки.

Можна виділити такі особливості управління людським капіталом в аграрному секторі:

- людський капітал формується і розвивається за умов обмежених можливостей через нижчий рівень життя та якості життя сільській місцевості;
- відсутність досить сприятливих умов для розвитку людського капіталу в аграрному секторі, у сільській місцевості;
- посилення вимог до якісних параметрів людського капіталу;
- несприятлива демографічна ситуація та структура сільського населення;
- відносно низький рівень розвитку сільської інфраструктури, порівняно з міською;
- недостатня мотиваційна зацікавленість аграрних підприємств у розвитку людського капіталу та відповідно низький рівень інвестицій у людський фактор;
- відсутність тісного взаємозв'язку навчальних закладів та роботодавців у сфері професійної підготовки кадрів [1].



Необхідність реалізації системного підходу до управління розвитком людського капіталу аграрного сектора обумовлена особливостями самого об'єкта управління, що знаходиться на стику різних предметних областей: економіки, соціальної сфери, демографії, політики. Саме тому поряд з особливостями людського капіталу, слід також враховувати особливості того соціально-економічного середовища, в якому він формується та функціонує. Насамперед, дані особливості зумовлені специфікою сільського господарства, де вплив економічних законів тісно переплітається з природними і соціальними:

- процес праці був із землею, що у аграрному секторі економіки основним засобом виробництва. Застосування людського капіталу в сільському господарстві великою мірою залежить від стану землекористування, від якісних показників земельних ділянок;

- відтворювальний цикл, отже, швидкість повернення інвестицій багато в чому залежить від біологічних циклів продуктивності тварин і рослин, що накладає певні обмеження можливості інвестування у розвиток як матеріального, а й людського капіталів;

- окрім економічних факторів, на результати господарської діяльності в аграрному секторі значною мірою впливають природнокліматичні та погодні умови, що пов'язано з додатковими ризиками для суб'єктів господарської діяльності, що значною мірою впливає на характер управлінських рішень, визначає «консерватизм» даного сектору економіки, а також проявляється у характері інвестиційних рішень, кадрової політики тощо;

- для сільськогосподарського виробництва характерні тісний зв'язок з тими територіями, на яких воно здійснюється і взаємодія з населенням, що проживає в зоні діяльності сільськогосподарських підприємств. Історично сформований взаємозв'язок «виробництво – територія – сільський соціум» накладає на суб'єкти господарювання значні моральні та соціальні зобов'язання щодо підтримки гідних умов життя і праці працівників, збереження та розвитку людського капіталу;

- аграрне виробництво розосереджено на значних територіях, що тягне за собою суттєві витрати на переміщення засобів і предметів праці, людських ресурсів, на підтримку та розвиток сільської інфраструктури;

- яскраво виражена сезонність в аграрному секторі, що у тому, що у сільськогосподарській сфері робочий період не збігається з періодом виробництва, надає значний вплив на особливості організації праці, веде до значних сезонних коливань у працезабезпеченості, що проявляється в окремі періоди, як у працездатності, так та у трудонедостатності. Це призводить до необхідності додаткового регулювання процесів руху людського капіталу як на мікрорівні, так і мезо- та макрорівнях (окремої території, галузі, регіону, країни). Сезонний характер виробництва пред'являє додаткові вимоги до розширення спеціалізації працівників аграрної сфери: наприклад, трактористи-машиністи у час змушені займатися різними видами робіт: посів, заготівля кормів, догляд, збирання врожаю тощо [2].

Очевидно, що поряд із загальними особливостями формування та розвитку людського капіталу в аграрному секторі, пов'язаними зі специфікою галузі, слід

враховувати також реалії, зумовлені національними та регіональними особливостями, що визначають характер відтворення та розвитку людського капіталу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Утеченко Д. М. Теоретико-методологічні засади відтворення і використання людського капіталу в аграрному секторі. *Економіка та держава*, 2018. № 6. С. 101–104.
2. Шпак Н. Особливості формування людського капіталу в аграрному секторі інформаційної економіки. *Проблеми і перспективи економіки та управління*, 2017. № 3. С. 28–38.

*Інна Шрамко
(Дніпро, Україна)*

ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕСУ УПРАВЛІННЯ АГРАРНИМ ВИРОБНИЦТВОМ ВЕБ-СЕРВІСАМИ GOOGLE

Застосування інформаційних технологій, як одного з інструментів аграрної економіки, дозволить виявити та ефективно використати внутрішні резерви аграрного підприємства, використати зовнішні інвестиції, провести реорганізацію внутрішніх організаційних структур, виконати реінженеринг систем управління підприємством та здійснити пошук каналів збуту продукції.

Корпорація Google має в своєю розпорядженні інструменти та проекту для підтримки ведення бізнесу. Ці сервіси дозволять максимально оптимізувати управлінські процеси і що надважливо більшість з інструментів безкоштовні і знаходять в вільному доступі.

Одним із сервісів, який дозволить залучити більше клієнтів через Інтернет, виступає «Google Мій бізнес». Він дозволить використовувати новітні технології для пошуку цільових користувачів. «Google Мій бізнес» функціонує як особистий електронний кабінет виробника, який створений на основі комерційного сайту, і дозволяє контролювати потік інформації про підприємство з використанням інших сервісів Google, що допоможуть знайти контактну інформацію, з посиланням на Google Maps. Публікації в мережі Google+ також мають шанс на залучення додаткових клієнтів. Велику увагу слід приділяти зворотному зв'язку у вигляді оцінок та відгуків, а це можливе тільки при умові чіткого та привабливого сніпету. Адміністратору «Google Мій бізнес» буде надана статистика по перегляду публікацій та дані по відгуках. Це буде здійснюватися на підставі акаунтів створених в Analytics, Youtube і AdWords Express. Реєстрація та розміщення інформації про свій бізнес в сервісі здійснюється безкоштовно, за умовою проходження верифікації, для підтвердження зазначених даних.

Додатковим інструментом для отримання зворотної інформації від потенційних клієнтів може виступати Google Forms. Це досить простий засіб для проведення анкетувань та опитувань зі збором отриманих даних. Google Forms дозволить створити опитувальник з різними типами питань, які можна



стилізувати під аграрне підприємство. Як для створення так і заповнення Google Forms достатньо мати акаунт Google і доступ і Інтернет. Аналіз зібраних даних здійснюється на підставі електронної таблиці та побудованих графіків.

Ще одним сервісом що дозволить провести аналіз стану індексування, зібрати статистичну інформацію про аудиторію відвідувачів сайту є Google Analytics. Цей інструмент дозволить опрацювати інформацію про відвідування сайту, конверсії, геолокації та провайдера відвідувача та ще багато інших. Для збору таких даних необхідно встановити на сайт фрагмент коду JavaScript, що надається при реєстрації. Лічильник в автоматичному режимі фіксує відвідування, як користувач перейшов на сторінку ресурсу з пошукової системи, за посиланнями з іншого сайту, соціальних мереж, рекламних оголошень та інших джерел. Дані обробляються та виводяться на панелі сервісу у зручному для аналізу вигляді.

Також слід згадати про безкоштовні онлайн сервіси Google Документи, Таблиці, Презентації та інші. Вони дозволять працювати з файлами на будь-якому пристрої та можливістю колективного редагування. Для планування бізнес діяльністю аграрного виробництва зручно користуватися Google Календар. Він дозволить налаштувати сповіщення про заплановані справи, запрошення для учасників подій, використовувати інструментарій на різних пристроях та інше.

Використання безкоштовних додатків Google дозволить покращити процес управління аграрним підприємством з розширенням клієнтської бази та інтернет-майданчиків електронної комерції для збуту аграрної продукції.

*Ірина Щербина, Лариса Сушко
(Дніпро, Україна)*

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЕКОНОМІСТІВ ПРИ ВИВЧЕННІ ВИЩОЇ МАТЕМАТИКИ

Дедалі зростає роль математичної освіти у підготовці фахівців економічного профілю, оскільки саме вона є фундаментом для становлення системи спеціальних знань. Математичні закономірності широко використовуються в економіці сучасного виробництва, в конкретних економічних процесах і явищах. Ускладнення виробничих і технологічних процесів викликають необхідність аналізу й обробки великих обсягів інформації для успішного прийняття рішень та прогнозування, що приводить до необхідності побудови математичних моделей різної складності.

Отже для формування професійної компетентності майбутніх економістів потрібно відходити від традиційних підходів викладання вищої математики. Ефективність навчання здобувачів економічних спеціальностей багато в чому залежить від відбору професійно спрямованих математичних задач з економічною складовою, від способу їх конструювання і методики розв'язання. Майже всі розділи вищої математики мають економічні застосування. Нижче

наведені приклади деяких задач, які розв'язуються засобами конкретних розділів вищої математики.

Лінійна алгебра. Використання алгебри матриць в економічних дослідженнях. Лінійні перетворення в економічних задачах. Модель Леонтьєва багатогалузевої економіки. Модель міжнародної торгівлі. Задача організації перевезень (транспортна задача – ТЗ). Задача (оптимального) використання ресурсів. За вклад у теорію оптимального розміщення ресурсів у 1975 році Л. Канторовичу та Т. Купманс була присвоєна Нобелівська премія з економіки.

Матричні методи дозволяють обробляти величезний і дуже різноманітний статистичний матеріал, з різними вихідними даними.

Аналітична геометрія. Використання методів аналітичної геометрії в економічних дослідженнях. Бюджетне обмеження та бюджетна множина споживача. Задача про розподіл ринку збуту. Задача про розподіл зон економічного впливу. Задача про транспортні перевезення.

Основи математичного аналізу. Застосування функцій та графіків в економічному моделюванні. Використання теорії границь в соціально-економічній сфері. Елементи фінансової математики (прості відсотки, складні відсотки, нарахування відсотків висловах інфляції, потоки платежів, деякі додатки фінансової математики). Функції в економіці (виробнича функція – функція, що описує залежність певного результату виробничої діяльності від факторів, які його зумовлюють, функція корисності описує залежність корисності, тобто результату, або ефекту деякої дії, від рівня (інтенсивності) цієї дії, функція випуску (один із видів виробничої функції) описує залежність обсягу виробництва від наявності або споживання ресурсів, функція витрат описує залежність витрат виробництва від обсягу, функція попиту, споживання чи пропозиції).

Диференціальне числення. Задача про продуктивність праці. Еластичність функції. Використання похідної для дослідження динаміки функції. Максимізація прибутку. Економічне застосування диференціала. Мультиплікатор. Економія ресурсів. Економічна інтерпретація теореми Ферма. Формула Тейлора. Використання понять опуклості і угнутості функції в економічній теорії (закон спадної прибутковості, функція корисності).

Функції декількох змінних. Загальні і граничні витрати виробництва. Економічний сенс частинних похідних. Граничні функції попиту. Частинні еластичності попиту. Економічний сенс множників Лагранжа. Виробнича функція Кобба–Дугласа. Задачі споживчого вибору. Багатофакторні виробничі функції. Економічний аналіз виробничого процесу. Середні значення ефективності ресурсів. Граничні значення ефективності ресурсів. Теорема Ейлера (про повну вартість продукції). Коефіцієнти еластичності ресурсів. Граничні норми заміщення ресурсів. Еластичності заміщення ресурсів. Виробнича функція CES. Масштаб і ефективність виробництва. Максимізація прибутку від виробництва однорідної продукції. Максимізація прибутку від виробництва різних видів продукції. Економія ресурсів.

Інтегральне числення функції однієї змінної. Відшукування функцій витрат, прибутку, споживання. Задача про визначення коефіцієнта Джині, що



характеризує ступінь нерівності в розподілі доходів населення країни. Крива навчання. Задача дисконтування.

Диференціальні і різницеві рівняння. Модель природного зростання випуску продукції. Динаміка ринкових цін. Задача про кредитування. Зростання в соціально-економічній сфері з урахуванням різноманітних факторів. Модель Еванса. Модель розвитку Самуельсона–Хікса. Задача вирівнювання цін за рівнем активу. Коливання ринкових цін. Модель інфляції і безробіття. Модель соціальної взаємодії Саймона. Двохсекторна модель економіки. Модель дуополії Курно. Динамічна модель Леонтьєва.

В процесі розв'язування прикладних задач основну увагу студентів треба спрямовувати на побудові математичної моделі:

Задача. Два заводи поставляють двом сільськогосподарським підприємствам трактори, потреба в яких відповідно 30 і 35 тракторів. Перший завод випустив 40 тракторів, другий – 25. Витрати з перевезення тракторів з першого заводу до першого та другого підприємств відповідно дорівнюють 15 та 12 грошових одиниць, а з другого заводу до першого підприємства – 10 гр. одиниць. До другого – 20 гр. одиниць. Мінімальні витрати на перевезення дорівнюють 875 гр. одиниць. Знайти оптимальний план перевезення тракторів.

Нехай x_1, x_2 – кількість тракторів, перевезених з першого заводу до першого та другого сільськогосподарських підприємств відповідно, x_3, x_4 – кількість тракторів, перевезених з другого заводу до тих же підприємств. Математична модель поставленої задачі буде мати вигляд:

$$x_1 + x_2 = 40$$

$$x_3 + x_4 = 25$$

$$x_1 + x_3 = 30$$

$$x_2 + x_4 = 35$$

$$15x_1 + 12x_2 + 10x_3 + 20x_4 = 875$$

Маємо систему лінійних неоднорідних лінійних рівнянь, що складається з 5 рівнянь з 4 невідомими, яку розв'яжемо методом Жордано–Гаусса:

$$\left(\begin{array}{cccc|c} 1 & 1 & 0 & 0 & 40 \\ 0 & 0 & 1 & 1 & 25 \\ 1 & 0 & 1 & 0 & 30 \\ 0 & 1 & 0 & 1 & 35 \\ 15 & 12 & 10 & 20 & 875 \end{array} \right) \sim \left(\begin{array}{cccc|c} 1 & 1 & 0 & 0 & 40 \\ -1 & 0 & 0 & 1 & -5 \\ 0 & -1 & 1 & 0 & -10 \\ 0 & 0 & 0 & 0 & 0 \\ 0 & 0 & 0 & 1 & 10 \end{array} \right) \sim \left(\begin{array}{cccc|c} 0 & 1 & 0 & 0 & 25 \\ 1 & 0 & 0 & 0 & 15 \\ 0 & 0 & 1 & 0 & 15 \\ 0 & 0 & 0 & 0 & 0 \\ 0 & 0 & 0 & 1 & 10 \end{array} \right) \sim \left(\begin{array}{cccc|c} 1 & 0 & 0 & 0 & 15 \\ 0 & 1 & 0 & 0 & 25 \\ 0 & 0 & 1 & 0 & 15 \\ 0 & 0 & 0 & 1 & 10 \\ 0 & 0 & 0 & 0 & 0 \end{array} \right)$$

Отримали наступний розв'язок: з першого заводу до першого підприємства буде перевезено 15 тракторів, до другого – 25 тракторів, з другого заводу відповідно 15 та 10.

Звісно, отриману систему рівнянь можна розв'язати комп'ютерними засобами, наприклад за допомогою програмного пакету **Mathcad**, але для

застосування будь яких комп'ютерних засобів треба скласти та проаналізувати математичну модель задачі.

Таким чином можна зробити висновок, що математичне моделювання економічних процесів дає можливість розв'язувати сучасні прикладні задачі аграрної промисловості особливо, якщо використовувати надійні та достовірні данні, змістовно описувати об'єкт, його кількісні характеристики, характер залежності між складовими елементами.

ЛІТЕРАТУРА

1. Барковський В. В., Барковська Н. В. Вища математика для економістів : 5-те вид. Навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2010. 448 с.
2. Берегова Г. І., Гладунський В. Н. Математика для економістів: вища математика (перша частина) : навч. посібник. Київ : УБС НБУ, 2014. 374 с.
3. Рум'янцева К. Є. Впровадження математичних методів у професійну підготовку майбутніх економістів. *Науковий Вісник Ужгородського університету*. Серія «Педагогіка. Соціальна робота». 2016. Вип. 2 (39). С. 216–220.

*Аліна Якимчук, Ю. Якимчук
(Рівне, Україна)*

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ГРОМАД

Еколого-економічний розвиток територіальних громад (ТГ) є основою формування позитивного іміджу територій. Саме тому питання державного регулювання екологічної та економічної сфер є сучасним актуальним завданням. Така система державного регулювання еколого-економічного розвитку ТГ концептуально повинна включати низку важливих принципів: основоположні принципи державного регулювання; принципи, що забезпечують ефективність регулювання еколого-економічного розвитку; принципи, які відображають необхідність консолідації зусиль у регулюванні еколого-економічного розвитку ТГ. Задля формування концептуальних засад державного регулювання еколого-економічного розвитку громад необхідно закінчити процес бюджетної децентралізації, визначити основні завдання й ризики її практичного впровадження. Концептуальну єдність дозволить забезпечити поєднання наукових методів і підходів, у тому числі аналітичного, системного, порівняльного, діалектичного, графічного, факторного методів. Децентралізація державного регулювання соціально-економічного розвитку передбачає принципову перебудову механізму управління територіальними громадами, охоплюючи такі її елементи: економічну, управлінську, фіскальну, фінансову, соціальну політики. Крім того, задля надання місцевим органам влади достатніх ресурсів й повноважень, необхідно визначити нові правові умови діяльності місцевих органів влади. Головною концептуальною базою для децентралізації державного регулювання соціально-економічного розвитку ТГ є не лише розподіл ресурсів й повноважень, але й відповідальності за розвиток цих



територій, формування їх позитивного економічного і екологічного іміджу. В сучасних умовах особливої уваги потрібно приділяти ресурсному забезпеченню ТГ, особливо енергетичному забезпеченню. Все це пов'язано із відмовою від російських ресурсів – нафти і газу в умовах військової агресії Російської Федерації проти України.

За даними Центру протидії дезінформації при РНБО України Європейські країни до 2023 року планують повністю або частково відмовитися від російських ресурсів. Наприклад, США заборонили увесь імпорт російської нафти вже нині. Великобританія має намір припинити імпорт російської нафти до кінця 2022 року. Німеччина хоче відмовитись від російського вугілля й нафти. Про це повідомив Міністр економіки та клімату Німеччини Роберт Хабек [1]. Наприкінці 2022 року закінчується контракт Польщі з російським Газпромом, і Варшава не планує його продовжувати [1; 4]. Також, за даними РНБО, у жовтні – листопаді 2022 року відбудеться запуск газопроводу Baltic Pipe для постачання газу зі Норвегії до Польщі. Потужність цього проекту є істотною і становить 10 млрд кубів на рік [1]. Варто зауважити, що ЄС запланував відмову від газу, нафти і вугілля з Росії до 2030 року [1].

Нині ефективна концепція державного регулювання еколого-економічного розвитку громад є фундаментом формування конкурентоспроможного середовища розвитку територій, здатного в умовах глобалізації вирішувати пріоритетні завдання соціально-економічного розвитку окремих територій та всієї України як ресурсоощадливої держави. Необхідним є застосування прямих й непрямих методів державного стимулювання інноваційної діяльності на засадах взаємодії факторів екологічності, інноваційності, конкуренції та інноваційно-структурного потенціалу. Огляд наукової літератури вчених-економістів дав змогу виявити ключові проблеми у сфері державного регулювання еколого-економічного розвитку громад на основі сталого розвитку, концепції інтелектуалізації економіки [2-5]. У той же час вирішення цих проблем й удосконалення системи державного регулювання активізує екологічні, інноваційні процеси в Україні. Важливою складовою регулювання еколого-економічного розвитку громад є правильна політика формування бюджетів ТГ задля їх ефективного розвитку. Недоотримання коштів негативно впливає на наповнюваність бюджету, не дозволяє територіальним громадам стати фінансово спроможними й ефективно розвиватися сьогодні [2; 3; 6].

Висновки. Концептуально державне регулювання екологічної й економічної сфер територіальної громади має визначальне значення для розвитку ТГ. Сформульовано сутність державного регулювання еколого-економічного розвитку ТГ, визначено його основу, методи, принципи. Наголошено на актуальності формування цілісного механізму державного регулювання еколого-економічного розвитку ТГ, який би поєднував у собі традиційні й сучасні інструменти. Кожна ТГ повинна вибудувати нову модель міжбюджетних відносин, застосовуючи методи стимулювання задля досягнення стратегічної мети свого розвитку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Центр протидії дезінформації при РНБО України. Офіційний сайт. URL: <https://cpd.gov.ua>.
2. Демчак Р.Є. Концептуальні засади децентралізації державного регулювання соціально-економічного розвитку. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/kontseptualni-zasadi-detsentralizatsiyi-derzhavnogo-regulyuvannya-sotsialno-ekonomichnogo-rozvitku>.
3. Білоскурський Р. Державне регулювання еколого-економічного розвитку: сутність, принципи, завдання. URL: <https://doaj.org/article/08cfb264992f4104ad1d1db879dc050d>.
4. Yakymchuk A.Y., Pakharenko O. V., Shturkhetskyu. S.V. Assessment of Energy Potential of Agricultural Plants as a Basis of Bioenergetic Management Development in Ukraine. *Problems and Perspectives in Management : International research Journal*. Volume 16. Issue № 2. Symy : LLC «СРС «Business Perspectives», 2018. P. 331–340. URL: [http://dx.doi.org/10.21511/ppm.16\(2\).2018.30](http://dx.doi.org/10.21511/ppm.16(2).2018.30).
5. Ткачук А., Кашевський В. Стратегічне планування у громаді (навчальний модуль). К. : ІКЦ «Легальний статус», 2016. 96 с.
6. Якимчук А. Ю., Кардаш О. Л., Якимчук О. Ф. Оцінювання стану екологічної безпеки України на основі таксономічного аналізу. *Вісник НУВГП*. 2020. № 2. С. 340–351.
7. Сохнич А. Я., Якимчук А. Ю., Казаченко Л. М. Управління земельними ресурсами: оцінювання кредитоспроможності інноваційних проектів. *Вісник економічної науки України*. 2019. № 1. С. 128–132.



ІННОВАЦІЇ АГРОВИРОБНИЦТВА / INNOVATION IN AGRARIAN PRODUCTION

**Оксана Гончаренко, Тамара Самілик
(Дніпро, Україна)**

ОНТОЛОГІЧНІ ПЕРЕДУМОВИ РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙНОГО БІЗНЕСУ В НАЦІОНАЛЬНІЙ ЕКОНОМІЦІ

Цифрові трансформації світового розвитку детермінували модернізацію ринків праці та форм організації бізнесу. Започатковані зміни набули системного характеру й поступово залучають до цифрової сфери традиційні галузі національного господарства й суб'єктів економіки. Структурні трансформації скорочують частку традиційних сфер економіки й попит на стандартну форму зайнятості. Зазначеним процесам сприяють й об'єктивні процеси поглиблення й поділу праці, розширення виробничої кооперації в умовах постіндустріалізації.

Загальносвітовим трендом визнано розширення сфери послуг, яка здатна запропонувати більш гнучкі формати робочого часу, тривалість й регламент робочого дня та забезпечує значно вищу мобільність кадрів, яка формалізується в умовах строкових трудових договорів. Разом з тим, в національній економіці та її аграрній сфері поширення інноваційних стратегій, нових бізнес-технологій й креативних форм бізнесу (аутсорсингу, аутстафінгу, фрілансу і т. ін) ускладнені правовою неврегульованістю договірних умов й відповідальності виконавців послуг, суперечливістю у формалізації інноваційних видів економічної діяльності в нормах цивільного й господарського права, процедурою доволі жорсткого податкового адміністрування. Внаслідок відсутності дієвих практичних інструментів та інституціонального незабезпечення інноваційних форм бізнесу й креативних технологій залишається дискусійною проблематика практичної реалізації інструментів стимулювання інноваційної динаміки, інноваційної модернізації й підтримки сучасних форм бізнесу.

Експертні висновки переконують, що сфера послуг в національному господарстві повільно розширюється, а за результатами 2020 р. вона забезпечила формуванню 58,5% ВВП. В той же час, оцінка якісної структури наданих послуг переконує, що ключовими, серед них, залишаються оптова й роздрібна торгівля, надані послуги з державного управління та оборони; соціального страхування; складського обслуговування й господарства, транспортні перевезення і послуги, поштові й кур'єрські послуги; операції з нерухомим майном; інформаційні послуги [3, с. 68]. Доволі повільними темпами диверсифікуються експортні послуги й послуги з інноваційних видів діяльності, які традиційно реалізують представники малого і середнього бізнесу.

Інноваційні перспективи національної економіки пов'язані і з потенціалом поширення високотехнологічних виробництв й наукоємного сектору. В той же час, складові й результуючі оцінки ключових міжнародних інноваційних рейтингів переконують у наявності таких переваг інноваційного розвитку, як людський капітал, високі показники освіченості, якість й формування

фундаментальних знань та наукових досліджень. Означених інноваційних переваг для активізації інноваційної динаміки, попиту і пропозиції явно недостатньо. Перешкодами виступають неефективні базисні інститути, й інституції; несприятливе для інновацій середовище; відсутність фіскальних і монетарних стимулів. Зазначені фактори у своєму поєднанні не сприяють реалізації інноваційного потенціалу, зростанню інноваційної активності, комерціалізації інновацій та позитивній динаміці ВВП [1-2; 4].

Інституціональні проблеми національної економіки не дозволяють впровадити досягнення міжнародної практики в площині функціонування інноваційних бізнес-технологій, стратегій, креативної інфраструктури, інформаційно-комунікаційних взаємодій.

Оцінка сучасних тенденцій становлення креативних форм бізнесу переконує в їх детермінованості ресурсним та інноваційним потенціалом суб'єктів господарювання та станом базисних й спеціалізованих інститутів.

Становленню інноваційного бізнесу й креативних бізнес-технологій не сприяють сформовані інституціональні й еволюційні обмеження національного господарства. Еволюційні обмеження детерміновані технологічним відставанням економіки, значним і довготривалим впливом «інституціональних дисфункцій», тіньової сфери, корупції на розвиток інноваційного сегменту, перманентними економічними й соціально-політичними кризами.

Інституціональні проблеми й обмеження в розвитку інноваційного бізнесу викликані неефективністю або несформованістю базисних інститутів, неврегульованістю наявних формальних норм, відсутністю інституцій та інструментарію фіскальної й кредитної підтримки і стимулювання, наявністю інституціональних «пасток».

ЛІТЕРАТУРА

1. Гончаренко О. В., Теслюк Ю. В. Функціонал базисних інститутів економіки в забезпеченні інноваційного розвитку агропромислового виробництва. *Ефективна економіка*. 2020. № 11.

URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8373>

2. Мельник О. Г. Формування методологічних підходів у дослідженнях інновацій та інноваційного розвитку. *Актуальні проблеми економіки*. 2011. № 6(120). С.18–25.

3. Таран С., Яворський П. Аналіз торгівлі послугами між Україною та ЄС: кроки для збільшення експорту послуг і поглиблення секторальної інтеграції з ЄС. *Центр аналітики міжнародної торгівлі Trade+*, Київська школа економіки. 2021. 144 с.

4. Федулова Л. Інноваційний розвиток: еволюція поглядів та проблеми сучасного усвідомлення. *Економічна теорія*. 2013. № 2. С.28–45.



*Наталія Горобець
(Дніпро, Україна)*

ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ В АГРОБІЗНЕСІ

Під впливом наслідків пандемії та чинників політичного, економічного, технологічного характеру все більше цифрових новацій впроваджується до сільськогосподарського виробництва, що сприяє появі нових можливостей та точок зростання для агробізнесу. На підставі досліджень встановлено, що пріоритетним напрямом є концепція розумного сільського господарства (Smart agriculture), що спрямована на оптимізацію процесів та підвищення ефективності діяльності агропідприємств.

За рахунок динамічного розвитку агровиробництва та інтенсивного впровадження до нього інформаційно-комунікаційних систем й точних технологій стає можливим вдосконалення бізнес-процесів та суцільна цифрова трансформація агробізнесу. При цьому менеджмент процесів, що здійснюється в аграрних підприємствах, повинен активізувати інформаційно-аналітичне забезпечення їх діяльності. Разом з тим, агробізнес має створювати відповідний потенціал та характеризуватися готовністю щодо впровадження комплексних систем цифрових рішень. Доцільним є надання інтегрованої підтримки цифровізації сільськогосподарського виробництва з боку державних органів, великого агробізнесу та ІТ-підприємств, що забезпечують діджитал-інструментами, необхідними до конкретних умов господарювання.

Останнім часом аграрії виступають активними замовниками та упроваджувачами точних рішень, оскільки за рахунок цифрових технологій суттєво скорочуються виробничі витрати, відтак, зростає прибутковість виробництва. Внаслідок чого підвищується якість управління земельним банком, персоналом, фінансами, логістикою, маркетингом, сільськогосподарським виробництвом, зокрема, технологічними операціями та процесами в галузях рослинництва і тваринництва. Між тим, економічно доречним є проведення стратегічного прогнозування показників роботи агропідприємств, за рахунок чого очікується на зниження трудомісткості операцій, підвищення продуктивності та екологізації агровиробництва [1; 3].

З метою якісного впровадження діджиталізації до агробізнесу необхідно швидкими темпами оновлювати не тільки технічні складові ресурсного забезпечення, але й інтелектуальний потенціал. З огляду на зазначене зростає роль якості освіти та підвищення рівня спеціалізованих знань з агрології та відповідних цифрових компетенцій, що дозволить ухвалювати критично важливі рішення. Наразі оптимальна інтеграція знань та практичних вмінь до умов агровиробництва дозволять забезпечити конкурентоспроможність сільськогосподарської продукції та підвищать конкурентний статус агропідприємств [1; 2].

Таким чином розробка ефективних стратегій діяльності аграрних підприємств на сучасному етапі розвитку економіки має ґрунтуватися на впровадженні інформаційно-комунікаційних систем та цифрових технологій, що забезпечить їх економічне та технологічне зростання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Горобець Н. М. Напрямки діджиталізації аграрного виробництва. *Economy, finance, law: current problems and development prospects: collective monograph*. Anisiia Tomanek OSVČ. Prague Czech Republic. 2020. P. 5–15.
2. Деркач О. Цифрові технології у землеробстві: проблеми та перспективи. *Пропозиція*. № 10. 2019. URL : <https://propozitsiya.com/ua/cyfrovi-tehnologiyi-u-zemlerobstvi-problemy-ta-perspektyvy> (дата звернення 12. 02. 2022).
3. Правдюк Н. Л. Інформаційне забезпечення стратегічного розвитку аграрних підприємств. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2021. № 2. С. 49–63. URL: <http://efm.vsau.org/storage/articles/July2021/wT3naGj1ZEBqupzNiOub.pdf> (дата звернення: 10.02.2022).

Ольга Кравець
(Дніпро, Україна)

ІННОВАЦІЙНИЙ МАРКЕТИНГ ЯК СУЧАСНА СКЛАДОВА ЕФЕКТИВНОГО АГРОВИРОБНИЦТВА

Сформовані під впливом систематичних економічних криз, сучасні умови господарювання спонукають власників аграрних підприємств застосовувати новаторські підходи до управління. В умовах пандемії велика частина підприємств зазнала збитків, що стало мотивом для припинення їхньої діяльності. Передумовою до такого становища стала неспроможність підприємств швидко адаптуватися до змін та вимог ринку. Тому питання використання новітніх технологій у виробництві та просуванні товарів на ринку є досить вагомим і актуальним в наш час. Але зазначені обставини в суспільстві вимагають не лише розробки стратегій завоювання ринку та забезпечення конкурентоспроможності, а й пропозиції продукції, попит на яку визначає ринок.

Сьогодні досить актуальним є питання застосування інновацій у поєднанні з маркетинговими технологіями «інноваційного маркетингу», основною метою якого є досягнення максимальної ефективності управління аграрними підприємствами в умовах суспільних трансформацій [3, с. 46].

Основними передумовами інноваційної діяльності аграрних підприємств в сучасних умовах господарювання є розробка та використання маркетингових стратегій, завоювання нових сегментів ринку, трансформацій життєвого циклу товару. Маркетингові технології є основою для формування системи організаційного управління, спрямованого на вивчення попиту та потреб ринку. Новітні інструменти управління економікою наштовхують на застосування нових підходів до реалізації маркетингової діяльності, що ґрунтуються на певних інноваціях, які сприятимуть появі певних конкурентних переваг підприємства на ринку.

У фундамент побудови ефективної маркетингової політики управління підприємством закладено концепцію, інструментарій та інфраструктуру, які зменшують «розриви» між інновацією й позицією на ринку з метою досягнення стійких конкурентних переваг. Тому виникає певна закономірність: успіх



маркетингової діяльності підприємства залежить від інновацій, розробки нових товарів і послуг більш високої якості за прийнятних для клієнта умов. А кожна маркетингова інновація є корисною, оскільки її поява відображає потреби учасників ринку в нових продуктах [2, с. 89].

Інноваційний маркетинг, як один із підходів стратегічного управління, що реалізується на вищому рівні управління підприємством, має на меті розробку та впровадженні нових продуктів, удосконалення існуючих товарів та послуг, а також застосування сучасних інструментів просування продукції та послуг на ринку. Головними складовими інноваційного маркетингу є унікальність, новизна та нестандартність, що складають симбіоз традиційних принципів маркетингу.

Всі види інноваційного маркетингу ґрунтуються на реалізації таких його основних принципів: деталізоване вивчення ринку, попиту, смаків і побажань споживачів – інноваторів; пристосування пропозиції інноваційних продуктів до вимог інноваційного ринку; вплив на ринок і попит в інтересах підприємства – виробника інноваційних товарів і послуг [1, с. 95].

Інструментами інноваційного маркетингу є: маркетингові дослідження нових і вже освоєних ринків, ринкових сегментів із метою виявлення незадоволеного попиту, маркетингові комплекси 4P та маркетингові стратегії для нових продуктів (технологій, об'єктів інтелектуальної власності), нові способи ціноутворення, просування й продажів нових і традиційних товарів і послуг, нові стратегії маркетингу, організаційні форми управління, нові підходи до кращого забезпечення потреб споживачів і суспільства [4, с. 47].

Зазвичай, на підприємствах, за допомогою інструментів та підходів до реалізації інноваційного маркетингу розробляється певна маркетингова концепція. В основу концепції інноваційного маркетингу покладено комплексний підхід, який розглядає інновацію з погляду споживача і виробника. Тому формування концепції інноваційного маркетингу в системі управління підприємством має враховувати вплив внутрішніх та зовнішніх чинників, які формують передові засади введення інновації, а саме: тенденції зростання попиту й зовнішнього маркетингового середовища; стан та особливості конкурентної боротьби на ринку; напрям розвитку підприємства, його мету й завдання. Отже дана концепція має бути заснована на сегментації, диференціації та скерована на пошук конкурентних переваг підприємства на ринку і розробку такого комплексу маркетингових заходів, які дадуть змогу реалізувати ці конкурентні переваги [2, с. 89].

В основу концепції інноваційного маркетингу покладено певні цільові сегменти, напрями інноваційного розвитку цільового сегмента, формування концепції інноваційного продукту, створення моделі стратегічного розвитку підприємства в інноваційному сегменті, формування кейсу інноваційних проектів, аналіз маркетингової стабільності, а також визначення методів і тактики просування інноваційного продукту на ринок. Поетапність створення концепції інноваційного маркетингу залежить від своєчасності одержання необхідної для проведення аналітичних досліджень інформації. На основі побудованої маркетингової концепції може бути сформована маркетингова

програма інтеграції на інноваційний ринок, яка містить заходи, строки, видатки, джерела фінансування, відповідальних виконавців [4, с. 49].

Отже, розробка та впровадження інноваційного маркетингу в умовах глобальної кризи, викликаній пандемією, стає сучасним та дієвим засобом забезпечення конкурентоспроможності підприємства – збільшення рівня прибутку. Для підвищення ефективності діяльності підприємств у сучасних умовах розвитку економіки необхідні нові підходи до впровадження нових стратегічних рішень, спрямованих на довгострокове співробітництво з покупцями.

ЛІТЕРАТУРА

1. Донець О. Інновація та її особливості в аграрному секторі економіки України. *Економічний аналіз*. 2013. Вип. 12. Ч. 1. С. 92–97.
2. Мостова А. Д. Сучасні види інноваційного маркетингу в діяльності. *Східна Європа: економіка, бізнес і управління*. 2018. Вип. 1(12). С. 88–93. URL: <https://chmnu.edu.ua/wp-content/uploads/2019/07/Mostova-A.D.pdf>
3. Савченко С. О., Аблязова Н. Р., Сукач О. М. Інноваційний маркетинг у системі управління підприємством. *Підприємництво та інновації*. 2021. №17. С. 46–49. DOI: <https://doi.org/10.37320/2415-3583/17.9>

*Леся Крючко
(Дніпро, Україна)*

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ЦИФРОВИХ ІНСТРУМЕНТІВ ЗОВНІШНЬОГО ТА ВНУТРІШНЬОГО МАРКЕТИНГУ В СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ КООПЕРАТИВАХ

Впровадження принципів кооперації при формуванні та розвитку системи сільськогосподарських кооперативів актуальна проблема для українських аграріїв. Світовий досвід підтверджує, що одним із механізмів підвищення ефективності діяльності дрібних, малих і середніх виробників виступає створення та функціонування сільськогосподарських кооперативів [4].

По відношенню до сільськогосподарських кооперативів виділяють внутрішній маркетинг та зовнішній маркетинг. Внутрішній маркетинг – це просування місії, цілей, товарів і послуг агропідприємства серед його співробітників, переконання, що товар підприємства – важливий і потрібний людям. Внутрішній маркетинг спрямований на роботу з підвищення залученості співробітників та максимально ефективну роботу з клієнтом.

Зовнішній маркетинг – це діяльність, що стосується аналізу і розробки програм щодо виробництва товарів і надання послуг, встановлення оптимальних цін, оптимізації схеми транспортування товарів, вдосконалення договірної практики. Внутрішній маркетинг має передувати зовнішньому маркетингу. Не має сенсу обіцяти відмінний рівень обслуговування, якщо співробітники компанії не готові його забезпечити.

Зазначені види маркетингу повинні реалізовуватись в комплексі і кожен з них застосовує певний набір інструментів, зокрема і цифрових.



Тенденції розвитку світової та регіональних економік формуються під постійним впливом сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, які охоплюють все більш сфер людської діяльності. Процесами стрімкого поширення і впровадження інформаційно-комунікаційних технологій в нашій країні охоплено і управління фінансами на рівні держави (для чого була розроблена та схвалена «Стратегія здійснення цифрового розвитку, цифрових трансформацій і цифровізації системи управління державними фінансами на період до 2025 року» [2]) і господарська діяльність переважної більшості українських підприємств.

Вище зазначене сприяє активному розвитку на підприємствах агробізнесу цифрового маркетингу, який використовує Інтернет-маркетингові, мобільні, хмарні технології, бізнес-аналітику та соціальні медіа на основі цифрових технологій. Застосування інструментів цифрового маркетингу сприяє зростанню конверсії, кількості відвідувачів сайту (існуючих і потенційних користувачів-споживачів), продажів конкретних товарів та збуту в цілому; підвищенню іміджу та популярності підприємства. Розвиток та впровадження цифрових інструментів маркетингу є актуальною проблемою для більшості сільськогосподарських підприємств [3].

Найбільшого значення набувають нині використання мобільних додатків, створення сайтів та просування продукції через Інтернет-майданчики вільного продажу товарів. Запровадження мобільних додатків є найперспективнішим для дрібних і середніх товаровиробників, які здебільшого не кооперуються з іншими товаровиробниками щодо спільного просування на ринок та для продажів. Також такий тип маркетингу нині вигідний для великих підприємств з небрендовою продукцією.

В свою чергу використання сайтів є оптимальним для великих товаровиробників, що поряд із просуванням власної продукції популяризують свій бренд, а також для дрібних і середніх товаровиробників, що здійснюють спільне просування на ринок. Зазвичай таким товаровиробникам вигідно додатково здійснювати й SMM-маркетинг шляхом створення окремих сторінок у соціальних мережах, де часткового дублюється інформація сайту, а також наводяться активні посилання на сайт. У цьому разі сторінки у соціальних мережах використовуються як навігаційні інструменти спрямування на сайт потенційних користувачів. Використання Інтернет-майданчиків продажів актуальне для різних товаровиробників, що здійснюють разові поставки, просувають небрендовані продукти, вирізняються сезонністю, намагаються мінімізувати витрати на маркетинг і просування товару на ринок та спростити доступ кінцевим споживачам тощо [1].

На нашу думку, нині недоцільно створювати новий додатковий Інтернет-майданчик, а потрібно використовувати наявні ресурси. Також недоцільно надавати перевагу одному з розглянутих вище цифрових інструментів маркетингу, потрібно розвивати декілька, диференціюючи їх використання залежно від типу і розміру сільськогосподарського підприємства, особливостей його продукції, торговельних марок і брендів, що використовуються, засад сільськогосподарської кооперації регіону тощо. Тільки завдяки розвитку всієї

сукупності інструментів можна посилити і розвинути маркетинг у сучасних сільськогосподарських підприємствах [1].

В умовах розвитку поширення малих форм господарювання на селі необхідно розвивати кооперацію, адже спільна діяльність малих сільськогосподарських підприємств, фермерів та особистих селянських господарств дозволить отримати маркетингові переваги та якісно покращить зовнішній та внутрішній маркетинг таких кооперативів. А створення спеціалізованого сайту, не окремого для кожного підприємства, а для всієї спільноти кооперованих товаровиробників під спільним брендом, дозволить знизити індивідуальні витрати для кожного учасника (цей тезис підтверджується аналізом даних, за яким дуже низький відсоток малих сільськогосподарських підприємств мають власний сайт, чим знижується можливість повноцінної реалізації власного потенціалу).

Використання сайту, безперечно, дозволить збільшити обсяги продажу сільськогосподарської продукції в умовах оптимізації цінової та збутової політики, а також скоротити час, витрати й інші ресурси на маркетингову діяльність для кожного учасника сільськогосподарського кооперативу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Борисенко О. С., Фісун Ю. В., Ткаченко А. Я. Інструменти маркетингових інтернет-комунікацій як складник механізму управління комунікаційним середовищем підприємства. *Інфраструктура ринку*. 2020. № 50. С. 85–91.
2. Про схвалення Стратегії здійснення цифрового розвитку, цифрових трансформацій і цифровізації системи управління державними фінансами на період до 2025 року та затвердження плану заходів щодо її реалізації. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1467-2021-p#Text> (дата звернення: 08.02.2022).
3. Романенко О. О. Використання системи цифрового маркетингу для ефективного впровадження маркетингових стратегій підприємствами харчової промисловості. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2016. Т. 2. № 21. С. 98–103.
4. Трутенко Г. О. Стан розвитку обслуговуючої сільськогосподарської кооперації в Україні. *Економіка АПК*. 2020. № 7. С. 102–109.
5. Федорченко А. В., Окунєва О. В. Внутрішній маркетинг підприємства: теорія, методика, практика: монографія. К.: КНЕУ, 2015. 230 с.

*Ірина Полякова, Віктор Лях
(Запоріжжя, Україна)*

ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ СОЛОМИ ЛЬОНУ ОЛІЙНОГО

Робота виконана в рамках проекту Жана Моне програми ERASMUS+ «European Practices of Agricultural Land Management» 101047938 – EUROLAND – ERASMUS–JMO–2021–HEI–TCH–RSCH EUROLAND.

Основою раціонального землекористування і важливим фактором підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва є впровадження



технологій використання побічної продукції від вирощування сільськогосподарських культур, які призведуть до зниження витрат на вирощування одиниці урожаю.

Нами досліджено можливі перспективи використання соломи льону олійного, яка є побічним продуктом вирощування культури і після збирання залишається на полі.

В Україні за останні роки значно зріс інтерес до льону олійного. Динаміка ринку свідчить про підвищення попиту на лляну олію і швидке щорічне поширення посівних площ під цією культурою. Льон олійний вирощують задля отримання насіння, яке є джерелом швидковисихаючої лляної олії для виробництва фарб, оліфи, чорнил, лаків, лінолеуму, антикорозійних покриттів. Також вона знаходить своє застосування в харчуванні, медицині та косметології.

На теперішній час для потреб людини використовується вся рослина льону. З насіння отримують олію і шрот, який застосовують в хлібопекарській промисловості і на корм худобі. Із стебел виділяють волокно для виготовлення різних тканин, а костру використовують у виробництві цінних видів паперу, костроплит для будівництва і т. ін.

За результатами досліджень учених Херсонського національного університету солома льону олійного перспективна для використання як сировина для виробництва целюлози та паперу з виходом понад 90%. Особливо цінним є одержання фільтрувального паперу на основі целюлози з волокон льону олійного [1].

Н. В. Екель провів комплексне дослідження гігієнічних властивостей льоновмісних текстильних матеріалів для взуття і встановив доцільність їх використання у взуттєвому виробництві. Зазначено підвищення гігієнічних властивостей взуття з льоновмісних текстильних матеріалів і визначено значний економічний ефект від такого впровадження [2].

Українськими вченими обґрунтовано нову наукову концепцію механічної обробки трести льону олійного як низькосортної лубоволокнистої сировини, а також запропоновано модернізацію тіпальних вузлів агрегатів і застосування тонкого та грубого чесання для одержання волокна різного функціонального призначення [3; 4].

В роботі К. М. Клевцова наведено динаміку збільшення посівних площ льону олійного в Україні і доведена необхідність будівництва переробних підприємств для цієї культури з детальними технологічними розрахунками будівництва. Такий завод буде випускати готове волокно та додаткову продукцію кострицю, яка може бути сировиною для виробництва пеллетів та брикетів [5].

В Європі розширюється нетрадиційне використання льону для отримання екологічно чистих пласмас, будівельних матеріалів, паперу вищої якості, ізоляційних і геотекстильних матеріалів. Фінські дослідники в результаті випробування господарської якості соломки запропонували використовувати лляну соломку як тепличні субстрати [6].

На наш погляд, солома льону олійного, яка є побічною продукцією і не потребує спеціальних агроприйомів при вирощуванні, має широкі перспективи

для використання в різних напрямках. А введення таких нових шляхів використання сировини покращить ефективність вирощування культури, забезпечить очищення полів від рослинних залишків після збирання урожаю та надасть можливості для створення нових робочих місць.

ЛІТЕРАТУРА

1. Путінцева С. В. Доцільність використання целюлози з волокон льону олійного в целюлозно-паперовій промисловості. *Шляхи розвитку стандартизації, сертифікації й оцінки якості товарів і послуг*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. 15-17 верес. 2015 р. Херсон, 2015. С. 40–42.
2. Екель Н. В. Комплексне дослідження властивостей льоновмісних текстильних матеріалів для взуття: автореф. дис. ... канд. техн. наук : 05.02.01. Київ, 2001. 21 с.
3. Горач О. О. Розробка технології одержання трести із соломи льону олійного з використанням штучного зволоження : автореф. дис. ... канд. техн. наук : 05.18.01. Херсон, 2009. 24 с.
4. Тіхосова Г. А. Розвиток наукових основ технологій первинної переробки волокон льону олійного : автореф. дис. ... д-ра техн. наук : 05.18.01. Херсон, 2011. 51 с.
5. Клевцов К. М. Перспективи розвитку льонарства у південних регіонах України. *Вісник Херсонського національного технічного університету*. Херсон, 2015. № 2(53). С. 33–37.
6. Sancari H. S. Linseed (*Linum usitatissimum* L.) cultivars and breeding lines as stem biomass producers. *J. Agron. Crop Sc.* 2000. Vol. 184. N 4. P. 225–231.

*Ліна Помазан
(Дніпро, Україна)*

ІННОВАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Сучасний етап глобалізації світової економіки в обов'язковому порядку соціально-економічного зростання вимагає переведення економіки до інноваційної фази. Аграрний сектор економіки України до цього часу був недостатньо чутливим до нововведень, в порівнянні з іншими сферами, але наразі надзвичайно важливо активізувати інноваційну діяльність для формування ринку інноваційної продукції, який базується на пріоритетному розвитку знань і технологій та їх використання.

Протягом кількох тисячоліть, коли сільське господарство було нерозривно пов'язане з людиною, характеристика та формат цієї галузі змінювалися багато разів. Але ніколи так радикально, як останні 10–15 років, за які АПК став здатним існувати у відриві не лише людини, а й від ґрунту. Два основних базиси, які стали визначальними в АПК – це технології та кадри. Інноваційна цінність наочно вимірюється в економічних категоріях.

Перехід до інноваційної моделі розвитку економіки має особливо важливе значення для аграрної сфери, тому що саме вона забезпечує продовольчу безпеку



держави, адже сільськогосподарське виробництво разом з лісовим та рибним господарством формують 27,5 % валового внутрішнього продукту, у сільській місцевості проживає майже третина загальної кількості населення [1, с. 61].

Україна – один із світових лідерів галузі сільського господарства та провідний постачальник продовольства. На рівні держави АПК генерує до 17 % ВВП та 40 % експортної виручки. Ці показники зобов'язують до лідерства та у сфері аграрних інновацій. Його прояви очевидні, хоч і усунуті у бік найбільших гравців галузі. Технології вже невіддільні від українського сільського господарства: своєчасне сповіщення про різку зміну погоди, ринкові котирування, формування блокчейн-ланцюжків поставок, оцифрування, розумні ферми, точне землеробство – це вже не «експеримент на нульовій стадії», а базові складові агробізнесу. Природний обмежувач та уповільнювач розвитку е-агро – рівень проникнення інтернету, на щастя, в Україні є досить високим. А рівень розвитку цифрових навичок, хоч би як цинічно це звучало, зростає в міру зміни поколінь фермерів, спадкоємці яких народжуються вже з телефоном у руці [2].

Одним із факторів, який на сьогодні вважається визначальним при формуванні змін в АПК, більшість зазначає цифровізацію. Практично це представлено електронним документообігом, точним землеробством, застосування дронів та БПЛА, супутникових знімків (NDVI та інші індекси), мобільних програм, Big Data технологій, чат-ботів тощо. На рівнях переваг споживачів, майбутнє в галузі визначають розвитком напрямів розробок для персонального харчування, яке буде індивідуально створене опираючись на ДНК-аналіз, аналіз мікробіому, показники крові тощо, а також зростає тренд в основі якого раціон тваринного походження частково замінюється на рослинний.

На жаль, більша частина підприємств може дозволити собі лише формальний підхід до інновацій, в господарюванні вони обмежуються лише оцифруванням документів та необхідних для роботи сервісів, оскільки мають вкрай незадовільні фінансові можливості, або через те що більша частина управлінських кадрів не здатна адаптуватися до ринкових умов господарювання з такою швидкістю, яку потребує сьогоднішній світ.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дудар Т. Розвиток інноваційної діяльності в аграрному секторі економіки України. *Вісник Тернопільського національного економічного університету*. 2019. № 1. С. 60–69.

2. Кравченко В. Mind Disrupt Innovation Index 2021: які компанії українського АПК готові стати інноваційними. URL: <https://mind.ua/publications/20234607-mind-disrupt-innovation-index-2021-yaki-kompaniyi-ukrayinskogo-apk-gotovi-stati-innovacijnimi>.

МЕНЕДЖМЕНТ ТА ЛОГІСТИКА АГРООБ'ЄДНАНЬ / MANAGEMENT AND LOGISTIC OF AGRARIAN ENTERPRISES*Інна Абрамович
(Дніпро, Україна)***АКТУАЛЬНІСТЬ ДІЛОВИХ КОМУНІКАЦІЙ В МЕНЕДЖМЕНТІ АГРООБ'ЄДНАНЬ**

Ділові комунікації – специфічна сфера спілкування, що відбувається за власними правилами та законами розвитку. Сьогодні дані питання є надзвичайно актуальними та впливають із практичних завдань функціонування бізнесу та інших сфер ділового життя. Оволодіння навичками комунікативного впливу сприяє формуванню позитивного іміджу менеджера та допомагає досягати поставлених цілей. У менеджменті комунікація відіграє надзвичайно важливу роль. Практично все, що роблять менеджери різних рівнів для вирішення стратегічних та тактичних завдань агро об'єднань, вимагає ефективного обміну інформацією. Головною умовою ефективності ділової комунікації є усвідомлення того, що можливість реалізації цілей взаємодії зростає, якщо правильно організувати її проведення та досягти при цьому створення атмосфери взаєморозуміння, довіри і співробітництва. Ділові комунікації – специфічна сфера спілкування, що відбувається за власними правилами та законами розвитку. Сьогодні дані питання є надзвичайно актуальними та впливають із практичних завдань функціонування бізнесу та інших сфер ділового життя.

Дослідження показують, що керівник 50-90% усього часу витрачає на комунікації. Це здається дуже багато, але стає зрозумілим, якщо врахувати, що керівник займається цим постійно, щоб реалізувати свої ролі у міжособистих відносинах, інформаційному обміні в процесах прийняття: рішень, в плануванні, організації, мотивації і контролі. Саме тому, що обмін інформацією входить в усі види управлінської діяльності, комунікацію називають зв'язуючим процесом, який пов'язує частини організації в єдине ціле. Тому якщо усунути комунікацію, то організація перестане бути керованою, її діяльність набуває хаотичного, нескоординованого характеру.

Сучасні умови функціонування агро об'єднань призвели до кардинальної зміни парадигми ведення бізнесу. Трансформація діяльності підприємств вплинула на всі елементи системи менеджменту і зумовила об'єктивну необхідність впровадження управлінських інновацій, які дозволяють оперативно адаптувати підприємства до змін зовнішнього середовища. Успішне функціонування організацій безперечно залежить від зв'язків між окремими внутрішніми змінними, прямого і зворотного впливу ситуаційних факторів зовнішнього середовища, реалізації функцій управління. Це все не можливе без відповідних інформаційних потоків. Комунікації є важливою складовою ефективного функціонування підприємства. На сучасних підприємствах, зокрема аграрних, комунікація вже давно перестала бути просто способом передавання інформації, а стала одним із важливих інструментів управління діловими відносинами. Інформація, комунікації разом із засобами забезпечення їх ефективного використання, тобто каналами, становлять інфраструктуру



управління підприємствами. Комунікації у менеджменті відносять до процесів управління, оскільки вони пов'язують функції організації, планування, мотивації та контролю. Формально, комунікаційний процес визначають як процес обміну інформацією між співробітниками підприємства та суб'єктами зовнішнього середовища з метою розв'язання певних проблем [1; 2; 3; 4]. Розглядаючи комунікаційний обмін інформацією на підприємстві, в основному мають на увазі людей, які безпосередньо спілкуються особисто або в групі, а також їх телефонні розмови, листування та звітування. І хоча дійсно на ці випадки припадає основна частина комунікацій, при проведенні аналізу досить складного комунікативного процесу не можна обмежуватись лише ними. Треба враховувати, що комунікації передбачають не лише обмін інформацією, а й формування різних форм зв'язків між людьми, заснованих різних видах стосунках, які спрямовані на досягнення цілей підприємства. Вони являють собою особливу форму впливу на співробітників підприємства та суб'єктів зовнішнього середовища.

У підприємницькій діяльності використовуються різні засоби, види і форми комунікації. Завдання полягає у тому, щоб насамперед вміло використати різноманітні види комунікації, серед яких можна назвати такі:

- а) передача інформації, утримання, інформування (читання лекції в аудиторії, виступ по радіо тощо);
- б) експресивна – виразна, що характеризується експресією — силою прояву почуттів, переживань (наприклад, зустріч після довгої розлуки);
- в) переконуюча – прагнення вплинути на інших, висловлення захоплення, прохання, що особливо важливо для політичних діячів, юристів, торгових працівників;
- г) соціально-ритуальна – використання норм і звичаїв соціально-культурної поведінки (процедура знайомства, звичай гостинності);
- д) паралінгвістична комунікація – спілкування за допомогою міміки, виразу очей і рота, а також позі рухів (передача різних відтінків повідомлення, його окритого змісту).

Найбільш поширеною в менеджменті агро об'єднань є ієрархічна схема, яка уособлює командні функції одних позицій по відношенню до інших. Позиції, розташовані у верхній частині схеми управління підприємством, є чисто підлеглими. Позиції, розташовані над ними, є одночасно підлеглими і командними. І, нарешті, позиції, розташовані у верхній частині схеми, виконують лише командні функції. Ієрархічна схема передбачає більш високу централізацію у порівнянні з кільцевою. Але найбільш високий рівень централізації командних функцій має місце при зірковій схемі, де поведінка кожного елемента у повній мірі залежить від центральної позиції. Крім офіційних (формальних) комунікацій, у менеджменті важливу роль відіграють неформальні (неофіційні) комунікації. У підприємницькій діяльності неформальні комунікації неминучі і мають різноманітний характер.

Таким чином, слід зазначити, що успішне функціонування організації, формування та існування організаційної культури, засвоєння та проповідання корпоративних ідей і цінностей неможливе без налагодженого процесу комунікацій. Комунікація створює сприятливі умови для розкриття професійних

і ділових якостей співробітників, сприяє розвитку їх творчого потенціалу задля створення додаткових цінностей і отримання результату.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бебик В. М. Інформаційно-комунікаційний менеджмент у глобальному суспільстві: психологія, технології, техніка паблік рилейшнз: монографія. К.: МАУП, 2005. 440 с.
2. Бугров Д. Метрика ефективності [Електронний ресурс]. URL: <http://www.vestnikmckinsey.ru>.
3. Мазур В.С. Нові підходи і форми менеджменту, як особливого типу управління. *Пріоритети економічного розвитку України: історія та сьогодення*. Вінниця, 2016. С. 178–183.
4. Прус Л. Р. Комунікаційний менеджмент. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2009. № 1. С. 38–41.

Олександр Величко
(Дніпро, Україна)

МАРКЕТИНГОВА ЛОГІСТИКА В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ МАТЕРІАЛЬНИМИ ПОТОКАМИ

Маркетингова логістика є особливою бізнес-системою, яка є результатом дуалістичного прояву як маркетингу, так і логістики в процесі управління матеріальними потоками. Дуалістичний характер маркетингу пов'язаний з орієнтацією підприємства на два принципово різних типи ринків. Це, зокрема, ринки матеріальних ресурсів (маркетинг закупівель) та ринки готової продукції (маркетинг продажу). У цьому контексті дуалістичність логістики проявляється в орієнтації на як початкову, так і завершальну системи управління матеріальними потоками. Їх роль виконують логістика постачання та логістика збуту. Транспортування в середовищі маркетингової логістики є спільним обслуговуючим для цих двох основних логістичних бізнес-процесів. У цій комплексній системі існують умови для розробки та застосування саме інтегрованих підходів до моделювання багатьох управлінських рішень як в окремих ланках маркетингової логістики, так і при спільному стратегічному плануванні її бізнес-процесів.

В основу методології моделювання стратегічних рішень щодо вибору постачальника на ринку матеріальних ресурсів може бути покладено метод АНР (Analytic Hierarchy Process») [1, с. 3-4]. Але цей метод потребує адаптації у контексті підвищення рівня точності та гнучкості проведення оцінювання альтернатив. Удосконалення методу АНР в середовищі маркетингу закупівель та логістики постачання має включати комплекс додаткових заходів. Серед них: доповнення до системи попарного порівняння критеріїв тривимірної бальної оцінки пріоритетів; введення до матриці оцінювання важливості критеріїв додаткового показника «ієрархічний коефіцієнт»; залучення до матриці оцінювання постачальників показника «зважена оцінка за інтегральним коефіцієнтом». Крім того, процедура оцінювання критеріїв щодо вибору



виконавця замовлень має враховувати п'ять рівнів переваг альтернативних стратегій постачання. Запропонований лінійний алгоритм моделювання управлінського рішення методом АНР в системі маркетингової логістики має включати не менше дев'яти етапів послідовної оцінки. А останній етап доцільно орієнтувати саме на підготовку проекту рішення щодо вибору стратегічної альтернативи у логістиці постачання за принципом «Dual sourcing» (70:30).

Комплексний ефект за маркетинговим міксом важливо брати до уваги у процесі інтегрованого моделювання рішень дистрибутивної логістики. За цим показником доцільно здійснювати відбір найбільш ефективних каналів розподілу продукції методом вибору стратегічної альтернативи в умовах невизначеності за критерієм Байєса. Після цього може бути застосована логістична модель оптимізації часу та обсягів реалізації продукції за відібраними раніше каналами збуту. Тут важливо врахувати обмеження щодо очікуваного попиту на продукцію, можливості виробництва та реалізації продукції у кожному часовому періоді, граничний бюджет коштів на підтримку продажу товарів, рівень ймовірності повного розпродажу товару за каналами, обсяги виконання фіксованих замовлень тощо. Ця модель уже має бути чітко орієнтована на максимізацію прибутку підприємства.

Така системна інтеграція різних методів та моделей сприяє мультикритеріальному аналізу, а також розробці ефективних стратегічних рішень в середовищі маркетингової логістики. Подальші дослідження варто спрямувати на ситуаційний підхід до моделювання рішень в управлінні ланцюгом постачання [2, с. 68-70].

ЛІТЕРАТУРА

1. Arsovski, S., Todorovic, G., Lazić, Z., Arsovski, Z., Ljepava, N., & Aleksic, A. (2017). Model for selection of the best location based on fuzzy ANP and Hurwitz methods. *Mathematical Problems in Engineering*, 2017, 1-13.
2. Velychko, O., Velychko L., Butko, M., Khalatur, S. (2019). Modelling of strategic managerial decisions in the system of marketing logistics of enterprise. *Innovative Marketing*, Vol. 15, No. 2, pp. 58-70.

*Дмитро Воловик
(Дніпро, Україна)*

ФОРМУВАННЯ ІМІДЖУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

Імідж підприємства формує особливий індикатор маркетингової стратегії сільськогосподарського підприємства, він уособлює оцінку і мотиваційну складову діяльності. Імідж є балансом між внутрішнім проявом корпоративної культури та зовнішнім змістом. Вибудовуючи діяльність у відповідності до визначеної стратегії маркетингу, підприємство окреслює пріоритети у напрямку удосконалення системи: механізмів, політики продажу товарів, розробці підходів в проектуванні методів маркетингу. Імідж підприємства створює символічний капітал, який ґрунтується на визначенні компетенції, репутабельності і самої організації.

Особливістю іміджу підприємств є те, що він існує незалежно від зусиль самого підприємства та потребує постійної оцінки та корегування. Окрім того, імідж підприємств є певною мірою стабільним, оскільки потрібен тривалий час і тривалі зусилля, щоб змінити уявлення людей, тому кожен елемент структури іміджу має бути інформаційно заповнений самим підприємством. У результаті чого кожне підприємство має свій образ у свідомості інших учасників ринку, незалежно від усвідомлення процесу [1].

Для будівлі фундаменту іміджу і репутації необхідно провести ретельну ревізію ділових принципів, спираючись на які підприємство може розробити положення про цілі свого бізнесу. Потім необхідно відобразити принципи і цілі в простому і короткому робочому варіанті філософії корпорації. Наступний крок - визначення довгострокових задач. Після того як підприємство визначилося з цілями, необхідно вирішити, яких стандартів повинні дотримуватись робітники. Ці правила або стандарти, необхідні для досягнення цілей, найкраще сформулювати письмово. Вони повинні впливати з результатів ревізії принципів і визначення цілей. Підпорядкування стандартам і правилам - метод, що допоможе зберегти в цілості фундамент нового іміджу. До сфери своїх повноважень відносять імідж ті, хто займаються рекламою, маркетинговими комунікаціями, корпоративними комунікаціями, відносинами зі ЗМІ, організаційною поведінкою, людськими ресурсами організації, журналістикою [2, с. 23-24].

Складання плану по зовнішньому іміджу означає ретельний аналіз усього того, що в першу чергу упадає в око суспільству і конкретному покупцеві. Зовнішній імідж сільськогосподарських підприємств формується за допомогою наступних елементів

- якість продукту
- реклама
- суспільна діяльність
- зв'язки з засобами масової інформації
- зв'язки з інвесторами
- відношення персоналу до роботи.

До важливих частин плану по іміджу, якими часто зневажають, відносяться елементи внутрішнього іміджу, і, насамперед, поводження персоналу і його відношення до роботи, атмосфера усередині компанії, позитивне і негативне відношення робітників до керівників і політики компанії. Виконання цієї частини плану повинне передбачати підвищення морального настрою робітників. При створенні внутрішнього іміджу компанії немає дрібниць, істотно важливо все, починаючи від можливостей кар'єрного росту робітників і закінчуючи програмами їх стимулювання.

В умовах жорсткої конкуренції на світових продовольчих ринках питання управління іміджем відіграє важливу роль у підвищенні ефективності функціонування сільськогосподарських виробників. Діючі та новостворені організації щоденно мають вирішувати велику кількість проблем із введенням бізнесу, одна із них є ризик втрати ділової репутації. Тому велику частку свого



часу управлінський персонал вивчає та просуває питання, які стосуються формування та підвищення рівня іміджу підприємства.

Ефективне управління іміджем відіграє значну роль в забезпеченні підвищення результативності роботи підприємства, розширення клієнтської бази, скорочення ризиків і зниження ділової репутації. Всі ці вище перелічені питання спонукають менеджмент організації до прийняття управлінських заходів з формування позитивного образу фірми у клієнтів і самих працівників про діяльність організації.

Імідж є однією із важливих характеристик організації, фактором довіри до неї, а отже і умовою успішного розвитку бізнесу. Імідж динамічний, він змінюється під дією багатьох факторів, а особливий вплив на формування іміджу має інформація. Потрібно враховувати, що імідж створюється ціле направлено, і залежить від роботи кожного працівника компанії.

Імідж повинен формуватися на реальних фактах діяльності фірми, і основні характеристики іміджу повинні включати особливості організації. Принцип оригінальності означає, що сформований імідж повинен носити елементи індивідуальності підприємства, тобто виділятися з поміж інших підприємств на ринку. Формувати імідж потрібно з певним нахилом, тобто чітко знати для кого ми його створюємо, мати направленість. Імідж повинен бути простим і легким для запам'ятання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Козакевич А. С., Никончук В. М. Імідж як передумова стратегічного розвитку підприємств. *Освіта, менеджмент і бізнес: світовий вимір. Економічна освіта, соціально-економічні процеси в суспільстві*. 2011. №2. С. 64–67.

2. Філіппова С. В., Масленніков Є. І., Побережець О. В., Черкасова С. О. Звітність підприємств: навч. посібн. для студентів вищих навч. закл. Одеса: Прес-кур'єр, 2015. 188 с.

Iryna Volovyk, Jiri Hejkrlik
(Dnipro, Ukraine; Prague, Czech Republic)

COOPERATIVE RESISTANCE DURING THE CRISIS

During the crisis different business model demonstrate their resistance and sustainability in accordance with their values, principles and strategy. Since 2020, the global economics was affected by the pandemic restrictions coursed by COVID-19. Researchers and international organizations have been reported about significant negative consequences for the world level: forecasted change in global GDP due to COVID-19 in 2022 is 4.5%; monetary GDP loss in the best case COVID-19 scenario is 76.69 bn USD [1].

During the crisis cooperatives have an important role in transformation of society. For economic crisis coursed by the markets and financial issues corporate model or private model of business can be more flexible and proactive, but during the time of shock changes, the role of cooperatives cannot be overestimated.

The cooperatives and mutual enterprises (CMEs) can facilitate a ‘trickle-down’ effect [2] and contribute the implementation of democracy and solidarity, concern for the community. Principle of “cooperation between cooperatives” stimulate to find the best solutions for common needs and to invest even at the unfavorable conditions. Moreover, the cooperatives can use their double nature (business and association) to stimulate internal demand for the services for members at the time when the external markets are in stagnation.

The cases of Ukraine demonstrate, that service cooperative in dairy sector was sometimes the only one active business at the rural place during the COVID-19 restrictions: local markets were closed and people could sell the milk just due the cooperatives which were able to organize the logistic with the safety requirements.

Leadership is one of the crucial factors which determines the flexibility and adaptation of economic systems during the crisis. Cooperatives due their values, and first of all, principle of democracy can be considered as a school of leaders. Open election, accountable governance and very often servant leadership amplify the resilience of CMEs.

According to research of the Cooperative Research group, leaders are the most active in the group, influencing all major decisions, playing a crucial role in trust-building and group cohesion [3]. But the importance of cooperative identity should not be decrease even if the group is satisfied with its leader. Rotation of governance body is important to rise new leader for cooperative movement.

In 2022 the cooperatives in Ukraine have faced the consequences of the war, which can be determined as catastrophe from the social, economic and environmental point of view. First months of Russian aggression showed that cooperatives became the centers of humanitarian aid, communication and resistance in different regions of Ukraine. And the huge support of the global cooperative movement can be the evidence of real value of cooperative values.

REFERENCES

1. Impact of the coronavirus pandemic on the global economy - Statistics & Facts. URL:https://www.statista.com/topics/6139/covid-19-impact-on-the-global-economy/#topicHeader_wrapper.
2. Dave, M. (2021). Resilient to Crises: How Cooperatives Are Adapting Sustainably to Overcome COVID-19-induced Challenges. *International Journal of Rural Management*, 17(1_suppl), 13S–39S. URL: <https://doi.org/10.1177/0973005221991624>.
3. Hejkrlik J, Chaloupkova P, Sokolska, T. (2021). The Role of Transformational Leadership and Leaders' Skills for New Agricultural Cooperatives in Post-Soviet Countries. *Annals of Public and Cooperative Economics* (ahead-of-print). URL:<https://doi.org/10.1111/apce.12353>.



*Валерій Гаркавий
(Дніпро, Україна)*

СКЛАДОВІ СИСТЕМИ АГРОБІЗНЕСУ В УКРАЇНІ

На сучасному етапі існування, аграрне виробництво неможливе без створення його інфраструктури. Аграрне виробництво, як і його інфраструктура, повинні мати ринковий характер і функціонувати в конкурентному середовищі. (Ви повинні розуміти, що це, в першу чергу, стосується саме інфраструктури). Це дозволить привести в дію їх мотиваційні важелі і забезпечить високу ефективність виробничої та обслуговуючої (тобто агросервісної) сфер, об'єктивно зумовлюється, з одного боку необхідністю переробки в кінцевий продукт споживання аграрної сировини, а з другого – матеріалізації в безпосередні предмети споживання промислової продукції.

На практиці, економічні відносини між ними реалізуються через систему матеріально-технічного забезпечення та через надання виробничих послуг аграрному виробництву.

Аграрна сфера матеріального виробництва специфічна, бо предметами прикладання праці в ній є об'єкти біологічного характеру (рослини, тварини). Складність фізико-біологічних процесів, які відбуваються в рослинних і тваринних організмах при формуванні кінцевого аграрного продукту, об'єктивно зумовлює необхідність обертання в процесі виробництва величезної кількості виробничих ресурсів (понад 500 тис. найменувань) технічного, хімічного, енергетичного, фізичного плану.

Частина з них відтворюється в аграрних господарських структурах, а частина штучно створюється поза сільськогосподарською сферою, переважно в промисловій сфері. Технічні засоби, паливо і мастила, хімічні препарати тощо результат не аграрної, а промислової праці. Проте без них сільськогосподарське виробництво не може функціонувати.

Сільськогосподарські товаровиробники далеко не завжди в змозі своєчасно придбати всі необхідні їм виробничі ресурси. допомагають їм в цьому підприємства і служби аграрного сервісу. Крім збутово-постачальницьких функцій, які включають в себе і функції транспортування та зберігання, аграрний сервіс виконує великий перелік виробничих послуг для сільського господарства.

В економіці України вже тривалий час використовується ринковий механізм господарювання, а в умовах ринкової економіки між людьми виникають певні економічні відносини, які реалізуються в організації власної справи, або бізнесу.

Поняття бізнесу характеризується як низкою загальних рис, так і певними особливостями, що проявляються у різних сферах економіки. Однією з таких сфер є, звичайно, і аграрний сектор. Сукупність економічних відносин у цьому секторі народногосподарського комплексу дістала назву агробізнесу.

Разом з тим слово «бізнес» означає економічну діяльність, що приносить доход або іншу вигоду. Особи, які виявляють ініціативну самостійність, спрямовану на отримання прибутку, називаються бізнесменами, або підприємцями.

Таким чином, можна визначити, що агробізнес являє собою форму підприємницької діяльності в аграрному секторі економіки країни. Сюди входять підприємницька діяльність у виробництві засобів виробництва для сільського господарства (техніка, добрива, корми тощо); власне сільськогосподарське виробництво (вирощування рослин і розведення тварин); зберігання, переробка і торгівля як «сирою», так і переробленою продукцією. До агробізнесу належать також усі види діяльності з обслуговування сільського господарства (*агросервіс*, ринкова інфраструктура тощо). Практика показала доцільність поєднання декількох видів підприємницької діяльності в одній фірмі (наприклад, вирощування певного виду сільськогосподарської сировини, її зберігання, переробка і торгівля готовою продукцією).

Нарешті, до агробізнесу залучається все населення, коли розраховує свої витрати на продукти харчування у сімейному бюджеті.

Нижче наведено схему яка дозволяє наочніше розглянути систему економічних взаємовідносин в агробізнесі (рис. 1).



Рис. 1. Система економічних взаємовідносин агробізнесу

До I сфери АПК відноситься (1) елемент;

До II сфери АПК відносяться (2) і (3.а) елементи;

До III сфери АПК відносяться (3.б) і (4) елементи.

Досягнення максимальних показників ефективності сільськогосподарського виробництва можливе лише за умови раціонального використання його природних ресурсів, пізнання законів їх формування та відтворення. На відміну від промислової сфери, де людина має справу переважно з неживою матерією (верстати, сировина, готовий продукт тощо) в сільському господарстві більшість предметів та засобів праці мають біологічну основу. В рослинницьких галузях аграрного виробництва предметом праці є культурні



рослини, а в тваринницьких – тварини. І одні, і другі в процесі розвитку підкоряються загальнобіологічним законам, а також законам землеробства та тваринництва.

Своєрідним біологічним «тілом» є також земля, природна родючість якої стала результатом багатоміліонного еволюційного процесу, дії атмосфери, навколишнього природного середовища. Сформована природним шляхом родючість вимагає, щоб в процесі її господарського використання не порушувались ті ґрунтоутворюючі процеси, які мали місце до втручання людини. Більш того, бажано, пізнавши їх, сприяти розвитку тих з них, які дозволяють нарощувати сприятливі та гальмувати негативні фактори.

Наблизити біологічні особливості культурних рослин і тварин до умов створених природою, дозволяють технології. Найкращим з них вважаються ті, які забезпечують досягнення бажаних результатів по виробництву продукції гарантують збереження та поліпшення навколишнього природного середовища. Будь-яке втручання в природу з метою одержання лише короткотермінової вигоди повертається для людини злом, поправити яке важко, а інколи і неможливо.

У тваринництві одержують кращі результати там, де дбають про забезпечення способів утримання худоби, які найповніше відповідають її біологічним особливостям, дотримуються режимів годівлі, піклуються про належний стан приміщень тощо.

Іншими словами, факторами формування кінцевого продукту в агробізнесі є ті, що являють собою в рослинницьких та тваринницьких галузях складові обміну поживних речовин у природі, а умовами – відповідно створюваний людиною фон, на якому він здійснюється.

ЛІТЕРАТУРА

1. Економіка і організація аграрного сервісу / ред. П. О. Мосіюка. Київ : ІАЕ УААН, 2001. 501 с.
2. Мазур К. В., Кубай О. Г. Менеджмент аграрного підприємства : навчальний посібник. Вінниця : ТВОРИ, 2020. 284 с.
3. Гуторова О. О. Менеджмент організації : навч. посібник. Харків : ХНАУ, 2017. 267 с.
4. Андрійчук В. Г. Економіка підприємств агропромислового комплексу : підручник. Київ : КНЕУ, 2013. 779 с.
5. Дем'яненко С. І. Менеджмент аграрних підприємств : навч. посібник. Київ : КНЕУ, 2005. 347 с.
6. Германюк Н. В. Сучасний стан розвитку вітчизняного агросектору. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2018. Вип. 22. С. 160–164.
7. Денисенко М. П., Новіков Д. В. Сучасний стан та перспективи розвитку сільського господарства України. *Агросвіт*. 2019. № 12. С. 15–21.

*Оксана Зубко
(Дніпро, Україна)*

ВЗАЄМОЗАЛЕЖНІСТЬ ЕФЕКТИВНОСТІ ТА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ В СИСТЕМІ МЕНЕДЖМЕНТУ ПІДПРИЄМСТВ ГАЛУЗІ РИБНИЦТВА

Світові тенденції розвитку останніх років досить чітко проявляються в зростанні ролі таких суб'єктів господарювання, як підприємств галузі рибництва і не тільки як підприємств, що забезпечують додаткові джерела сталого продовольчого забезпечення населення планети, а й важливих учасників сучасних екологічно збалансованих агропродовольчих систем.

На разі вітчизняні підприємства рибництва все ще лишаються поза увагою, як повноправні та повноцінні учасники на аграрному ринку країни, на першому плані залишаються більш маржинальні напрями агробізнесу, наприклад, підприємства галузі рослинництва, хоча за рівнем економічних можливостей і дохідності підприємства рибництва (аквакультури) є досить перспективним видом агробізнесу, який варто розвивати та підтримувати.

Розвиток підприємств рибництва є не лише необхідним складником державної аграрної політики щодо збільшення рівня споживання населенням, але й важливим стратегічним напрямом диверсифікації агробізнесу та розширення зайнятості населення [2, с. 96].

Забезпечення ефективності та конкурентоспроможності підприємств галузі рибництва є одними з головних завдань та запорукою для успішного їх розвитку. Одним із засобів забезпечення ефективності та конкурентоспроможності підприємств рибництва є дієва система менеджменту на даних підприємств.

Питання управління ефективністю та конкурентоспроможністю підприємств досліджувалися в роботах таких науковців: Н. Гавалова, З. Коваль, І. Лепа, Г. Осовська, М. Панов, В. Пастухова, Т. Пітерс, О. Полінський, Ф. Котлер, М. Портер, Р. Фатхудінов, Г. Азоев, В. Дикань, Т. Маслова, Л. Піддубна, Г. Скудар, В. Холод, Л. Шевченко та багато інших. Проте питання взаємозалежності ефективності та конкурентоспроможності в системі менеджменту підприємств рибництва є мало дослідженим в науковій літературі та потребують їх дослідження, як з практичних, так із теоретичних позицій, зважаючи на потенціал даних підприємств.

З метою розкриття взаємозв'язку понять ефективності та конкурентоспроможності підприємств галузі рибництва в системі менеджменту даних підприємств необхідно визначити їх сутність. Зокрема, науковці Шеремет О. Д. і Сайфулін Р. С. вважають, що ефективність є однією з найскладніших категорій економічної науки та виступає основою побудови кількісних критеріїв цінності прийнятих управлінських рішень, використовується для формування матеріально-структурної, функціональної і системної характеристик господарської діяльності [6, с. 56]. Г. Емерсон дотримувався думки, що «головною турботою управлінця має бути ефективність» [7, с. 117]. У сучасній економічній літературі найпоширенішим є таке її трактування: «Ефективність –



це співвідношення ефекту (результату) і витрат (ресурсів), що зумовили цей ефект» (Економічний енциклопедичний словник, 2005р.).

Поняття «конкурентоспроможність підприємства» введено в науковий обіг М. Портером, який вважається класиком теорії конкуренції і конкурентоспроможності, воно є базовим в управлінні, й існуватиме по відношенню до підприємства до того часу, поки воно утримує конкурентну перевагу над конкурентами на ринку.

Поняття «конкурентоспроможність підприємства» визначається як здатність до ефективного використання внутрішнього потенціалу підприємства, а внутрішній потенціал – як основа утримання існуючих й розробки нових конкурентних переваг з метою успішного ведення конкурентної боротьби на ринку.

Таким чином, конкурентоспроможність підприємств галузі рибництва представляє собою здатність ведення ефективної господарської діяльності в умовах зовнішнього середовища, яке постійно змінюється, шляхом раціонального використання наявних внутрішніх ресурсів підприємства.

В свою чергу Фатхутдінов Р. відзначає, що система менеджменту – це «система досягнення конкурентоспроможності керованого об'єкта» [5, с. 173]. Однак, якщо ефективність відображає стан внутрішнього руху підприємства відносно його мети або співвідношення «витрати – результати» (ефект), то конкурентоспроможність – траєкторію руху відносно інших суб'єктів [4, с.273].

Отже, ефективність підприємств галузі рибництва є підґрунтям (основою) для забезпечення конкурентоспроможності підприємств галузі рибництва. Тобто конкурентоспроможність підприємств галузі рибництва виступає метою та результатом ефективного досягнення стратегічних цілей розвитку підприємств галузі рибництва, тому в системі менеджменту підприємств галузі рибництва можна сформулювати наступну взаємозалежність між ефективністю та конкурентоспроможністю, а саме: якщо ефективність функціонування підприємства рибництва вища, ніж у конкурентів, то це зазвичай свідчить про конкурентоспроможність підприємства рибництва. Таким чином, система менеджменту підприємства галузі рибництва, першочергово, повинна бути націлена на підвищення їх ефективності наслідком чого буде наявність конкурентоспроможного підприємства галузі рибництва.

Досягнення ефективності та відповідно конкурентоспроможності є стратегічною ціллю діяльності підприємств галузі рибництва, для досягнення якої необхідна консолідація всіх підсистем системи менеджменту підприємства. Система менеджменту підприємств галузі рибництва, в свою чергу є сукупністю взаємопов'язаних відповідних підсистем, а саме: виробничої, фінансово-економічної, інноваційної, соціальної, маркетингової та інших, які в результаті їх взаємодії зможуть забезпечити досягнення головних цілей підприємств галузі рибництва їх ефективності та конкурентоспроможності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Добровольська О.В., Зубко О.В. Методичні основи оцінки конкурентоспроможності галузі рибництва: теоретичні аспекти. *Східна Європа:*

економіка, бізнес та управління. 2021. Вип. 2 (29). С. 23–29.

2. Катан Л. І., Добровольська О. В., Деревенець В. М. Фінансове забезпечення сталого використання водних біоресурсів підприємств галузі рибництва. *Науковий вісник ХДУ*. Серія : Економічні науки. 2017. Вип. 24. Ч. 2. С. 96–98.

3. Катан Л.І., Зубко О.В. Економічна сутність та складові конкурентоспроможності галузі рибництва. *Агросвіт*. 2019. № 13. С. 33–38.

4. Рац О. М. Ефективність функціонування підприємства як основа формування його конкурентоспроможності. Економічний простір : зб. наук. праць. Дніпропетровськ : ПДАБА, 2009. № 23/2. С. 273–281.

5. Фатхутдинов Р.А. Конкурентоспроможність організації в умовах кризи: економіка, маркетинг, менеджмент. М.: Видавничо-книготорговий центр «Маркетинг», 2002. 544 с.

6. Шеремет А.Д., Сайфулин Р.С. Методика фінансового аналізу. М.: ИНФРА–М, 1996. 176 с.

7. Эмерсон Г. Двенадцать принципов производительности. М.: Экономика, 1992. 224 с.

*Олеся Лебеденко
(Дніпро, Україна)*

КОРПОРАТИВНА КУЛЬТУРА ЯК ІНСТРУМЕНТ МЕНЕДЖМЕНТУ АГРАРНИХ КООПЕРАТИВІВ

Кожній організації притаманні свій стиль, філософія, принципи і методи ведення справ, система цінностей, а також особливості міжособистісних відносин. Ці елементи створюють корпоративну культуру, яка відображає дух організації.

Поняття «корпоративна культура» можна трактувати досить широко: як сукупність норм, правил, традицій, переконань, цінностей; свідомість організації; образ мислення і спосіб дії організації тощо. Всі ці визначення не містять протиріч, а їх кількість відображає складний і багатоаспектний характер корпоративної культури.

Дослідження останніх років свідчать про те, що серед чинників довгострокового успіху організацій важливе місце посідає людський чинник, тобто правильно підібрані й мотивовані працівники, які здатні ефективно налагоджувати міжособистісні стосунки та демонструють високий культурний рівень у спілкуванні із зовнішнім оточенням. Корпоративна культура позначається на соціально-психологічному кліматі колективу, в зв'язку з чим її можна розглядати як індикатор високого організаційного розвитку. Сприятлива корпоративна культура фіксує у свідомості працівника цінність його професійної діяльності через можливість особистої самореалізації та цінність своєї організації як умови задоволення цієї потреби.

Як показує досвід успішних організацій, потужна та розвинена корпоративна культура сприяє підвищенню ефективності діяльності працівників, зростанню прибутків організації та посиленню її позицій.



В основі формування корпоративної культури аграрного кооперативу лежить його філософія. Корпоративна культура аграрного кооперативу проявляється через систему цінностей та сукупність принципів діяльності, які визначають правління і виконавча дирекція, а також в етичних нормах, традиціях кооперативу, внутрішніх та зовнішніх взаємовідносинах. Корпоративна культура в аграрному кооперативі складається з таких рівнів:

- зовнішніх ознак (етикет, історія, традиції, звичаї тощо) – рівень артефактів;
- цінностей кооперативу – рівень цінностей;
- внутрішньо-організаційних норм і соціальних ролей, які регулюють поведінку членів кооперативу – рівень базових уявлень.

Для стороннього ока корпоративна культура в аграрному кооперативі виявляється у трьох зрізах, а саме у тому:

- 1) як організована діяльність і виконуються професійні обов'язки;
- 2) як окремі підрозділи взаємодіють між собою;
- 3) який вигляд має міжособистісне спілкування.

Позитивна корпоративна культура є показником розвитку та ефективної роботи аграрного кооперативу. Вона виконує наступні функції:

- надає членам та найманому персоналу кооперативу організаційної ідентичності, формує внутрішнє уявлення про кооператив та його головні цінності, що дозволяє членам кооперативу і співробітникам ідентифікувати себе як команду. Тобто, корпоративна культура сприяє формуванню згуртованості;
- дозволяє новим членам кооперативу швидко адаптуватися до спільної діяльності та долучитися до ефективної роботи кооперативу;
- підвищує організованість і трудову активність членів кооперативу та найманих працівників;
- стимулює відповідальність при виконанні поставлених завдань;
- розвиває здатність в ділових і в особистих стосунках спиратися на встановлені норми поведінки з метою запобігання конфліктам.

Корпоративна культура відображає унікальність та неповторність кожного кооперативу, що відображає його конкурентні переваги і є засобом забезпечення високої результативності роботи.

Корпоративна культура аграрного кооперативу має значення як для його зовнішнього пристосування, оскільки дозволяє встановити прийнятні зв'язки кооперативу із зовнішнім середовищем, так і для внутрішнього об'єднання, оскільки впливає на трудову поведінку та мотивацію, сприяє продуктивній роботі членів та персоналу кооперативу.

Потужна корпоративна культура є дієвим важелем управління персоналом і має щільний зв'язок зі стратегією кооперативу. Це допомагає підвищити ефективність роботи кооперативу відповідно до його стратегії. Досягають цього за рахунок того, що корпоративна культура містить систему правил та установок, які скеровують спільні зусилля у напрямку реалізації стратегії. Формуванню корпоративної культури сприяють наступні чинники:

- наявність сильного лідера;

- діяльність правління кооперативу згідно з встановленими традиціями;
- постійна увага правління до членів і найманих працівників кооперативу.

Таким чином, корпоративну культуру можна вважати інструментом менеджменту, що дозволяє ефективно керувати персоналом, підвищувати конкурентоспроможність аграрного кооперативу. Формування аграрним кооперативом позитивної корпоративної культури обумовлює сприятливі перспективи його майбутньої діяльності, ефективність прийняття управлінських рішень та результативність роботи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Олійник Т. І., Кривицька Н. В. Сучасна роль корпоративної культури в управлінні людськими ресурсами організації. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 22. С. 66–69.
2. Потапюк І. П., Даниленко К. О., Мокієнко Є. О. Корпоративна культура як складник стратегічного управління персоналом підприємства. *Приазовський економічний вісник*. 2017. № 5 (05). С. 170–174.

Ольга Родіна
(Дніпро, Україна)

КРИТЕРІЇ ВИБОРУ ЛОГІСТИЧНОГО ПОСЕРЕДНИКА ПРИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОДУКЦІЇ ПТАХІВНИЧИХ ПІДПРИЄМСТВ

При виборі посередників першочерговим мотивом, який впливає на вибір посередника підприємством є специфіка продукції, і як наслідок, характеристикою потенційних споживачів. Враховуючи умови реалізації продукції птахівничих підприємств, а особливо, курячого м'яса, його властивості та якісні властивості, умови зберігання під час транспортування. При реалізації своєї продукції птахівниче підприємство повинно мати певну налагоджену систему вибору та співпраці із логістичним посередником, яка буде враховувати саме продукції, що реалізується.

Критерії вибору логістичного посередника при реалізації курячого м'яса згруповано відповідно до певного алгоритму дій, який проходить птахівниче підприємство на етапі прийняття рішення стосовно вибору даного посередника, відповідаючи на питання, відповідь на яке, дозволяє більш точно сформулювати вимоги та очікування від співпраці з саме з цим логістичним посередником.

Алгоритм вибору та критерії (вимоги) до логістичних посередників при реалізації курячого м'яса птахівничим підприємством представлено нижче:

- Етап 1. Усвідомлення потреби у формуванні каналу розподілу птахівничого підприємства \Rightarrow виробництво та виведення на ринок нового товару; освоєння нових цільових ринків чи регіонів; зміни в структурі маркетингового комплексу; створення нової фірми або її реорганізація; зміни в політиці посередників чинних каналів розподілу; зміни в структурі чинної системи посередницьких підприємств та організацій; зміни навколишнього



бізнес-середовища; конфлікти між суб'єктами каналів розподілу і підприємством.

– Етап 2. Вибір типу щільності розподілу товарів птахівничого підприємства ⇒ інтенсивний (товари розміщуються скрізь, де це можливо, як правило, масові товари повсякденного попиту); селективний (вибірковий) (товари розміщуються лише на кількох торговельних підприємствах у даному районі чи місті, причому одному з них можуть надаватись переваги чи пільги, так зване право «першої руки»); ексклюзивний (виключний) (товари розміщуються тільки на одному торговельному підприємстві в даному районі чи місті).

– Етап 3. Вибір методу реалізації товарів ⇒ екстенсивний збут (розміщення і реалізація товару на будь-яких підприємствах посередників, які готові і здатні цим займатись); вибірковий (селективний) збут (вибір обмеженого числа посередників); ексклюзивний (виключний) (товари розміщуються тільки на одному торговельному підприємстві в даному районі чи місті).

– Етап 4. Вибір типу логістичного посередника для реалізації ⇒ гіпермаркет (канал реалізації площа якого становить не менше 10 тис. м², що відрізняється від супермаркету розширеним який становить від 40 до 150 тисяч позицій); супермаркет (канал реалізації з площею від 2 до 5 тис. м² та передбачає просторе приміщення, наявність під'їзних шляхів, зручне розташування магазинів, затишну атмосферу, гарний дизайн інтер'єру з асортиментом від 4 до 20 тисяч найменувань); магазин-склад (канал реалізації, зазвичай, оптові фірми, які можуть закуповувати великі партії товарів зі значними знижками у виробників або інших постачальників або які є дистриб'юторами тієї чи іншої продукції); дискаунтери (канал реалізації, що підлаштовується під потреби покупців, їх площа становить від 500 до 1,5 тис. м², асортимент товарів досить вузький, не передбачено ніякого дизайну внутрішнього приміщення, за винятком корпоративного оформлення мережі); канали реалізації формату «біля будинку» (мають зручне розташування, цінова політика магазину відповідає купівельної спроможності жителів району, де він знаходиться).

Також, Олефіренко О.М. визначає, що «інструментами стимулювання збуту з метою збільшення обсягів продажів є: знижки ціни за умови придбання встановленого обсягу продукції; бонусні знижки; сезонні знижки; святкові знижки; знижки для різних категорій споживачів; знижки на застарілі моделі товару; знижки під час придбання товару за готівку; продаж товарів у кредит (стимулювання придбання дорогих товарів); розповсюдження купонів, сертифікатів, які дозволяють отримати пільги або знижки при придбанні окремих товарів; продаж товару з премією у вигляді супутнього товару або подарунку; презентація товару, семінари з метою привернення уваги покупців та фахівців до споживчих характеристик товару; конкурси, лотереї, розіграші»[1].

Отже, представлений алгоритм та набір критеріїв при виборі посередника на етапі реалізації курячого мяса є певним індикатор для налагодження ефективних зв'язків між посередником та птахівничим підприємством виробником курячого м'яса. Ефективність таких зв'язків безпосередньо має значний вплив на загальну ефективність функціонування підприємства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Олєфіренко О. М. Теоретичні основи визначення інструментів та каналів збуту продукції промислових підприємств. *Ефективна економіка*. 2015. № 2. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5848> (дата звернення 18.02.22 р.)

*Марина Сичова, Ірина Байдак
(Дніпро, Україна)*

ЗНАЧЕННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙОЇ МОДЕЛІ В ОРГАНІЗАЦІЮ РОСЛИННИЦТВА

Складні умови сьогодення вимагають пошуку сучасних підходів до забезпечення ефективної організації виробництва та нових управлінських рішень для забезпечення прибуткового господарювання.

В останні роки аграрний сектор України не використовує усі потужності ресурсного біокліматичного потенціалу країни. Для такої ситуації є декілька причин: обмеженість фінансових ресурсів, використання у більшості аграрних формувань малоефективних методів ведення агробізнесу, використання застарілих технічних засобів та низька частка впровадження інновацій.

Рослинництво – одна з галузей сільського господарства, головним завданням якої є виробництво конкурентоспроможної продукції та раціональне використання виробничого потенціалу підприємств. Для досягнення цього необхідно запроваджувати науково обґрунтовані системи ведення господарства, створювати міцну матеріально-технічну базу виробництва, запроваджувати науково-обґрунтовані системи землеробства та ін.

Сучасна стратегія розвитку рослинництва характеризується високою наукоємністю. Тому дуже важливо, яким шляхом розвиватиметься сільськогосподарське виробництво, які технології застосовуватимуться на полях України: інтенсивні, ресурсощадні, біологічні, технології No-till чи інші. Адже модель технології впливає на економічні показники, екологічну ситуацію, стан ґрунтів.

В умовах нестабільного зовнішнього середовища інноваційний розвиток здійснюється переважно на інтегрованих підприємствах завдяки власним фінансовим можливостям. Впровадження інновацій та залучення інвестицій дозволяють отримати додаткову віддачу від основних засобів при збільшенні виробництва, вирішувати проблеми соціального розвитку, створювати інфраструктури.

Відтворення виробничого потенціалу сільськогосподарських підприємств у сучасних умовах господарювання багато у чому залежить не тільки від насичення технікою та обладнанням у фізичних одиницях, але й у вирішальній мірі від їх наукомісткості, використанні передових «ноу-хау» при конструюванні, економічності.

Формування машинно-тракторного парку сільських товаровиробників засобами механізації, що акумулюють у собі останні досягнення передової інженерної думки разом з освоєнням нових джерел енергії сьогодні виступають



ключовими напрямками інноваційного розвитку в умовах глобалізації та інтеграції України до європейського і світового економічного простору та необхідними складовими забезпечення конкурентоспроможності вітчизняного аграрного виробництва.

Темпи інноваційного переоснащення в АПК України не можна вважати задовільними. Значне відставання України від розвинених країн світу за технологічним рівнем в усіх сферах вітчизняного аграрного виробництва неможливо подолати без вжиття заходів загальнодержавного рівня.

Одним з пріоритетних у сучасних наукових і прикладних дослідженнях напрямів є переведення вітчизняного аграрного виробництва на інноваційну модель розвитку. У наукових працях розробляються методологічні підходи і практичні рекомендації щодо створення дієвих механізмів розробки та трансферу інноваційних нововведень у галузі.

За сучасних світових тенденцій сільському господарству України потрібна така матеріально-технічна база, яка дозволить значно підвищити ефективність виробництва та конкурентоспроможність сільськогосподарської продукції за рахунок зменшення витрат, підвищення урожайності культур, збільшення валового виробництва. Досягати цього необхідно за рахунок впровадження зонально адаптованих ресурсозберігаючих екологічно безпечних інноваційних технологій виробництва продукції.

Висновки. Загальна ефективність агробізнесу визначаються рівнем застосування у галузі інноваційних енерго- та ресурсозберігаючих високоточних технологій, що відповідають високим економічним та екологічним вимогам, які ґрунтуються на використанні сучасної високопродуктивної сільськогосподарської техніки і обумовлюють планомірний прогресивний розвиток галузі. З їх застосуванням досягається економія ресурсів, відновлюється родючість ґрунту, покращується якість продукції і новий якісний рівень виходить загальна культура землеробства.

Таким чином, рівень розвитку і використання сучасних інноваційних високоточних технологій у рослинництві виступають однією з визначальних складових системи ведення господарства та є показником загального рівня економічного розвитку країни та її агропромислового комплексу зокрема.

Дотримання визначених напрямів дозволить українським товаровиробникам закріпити набуті позиції на світовому аграрному ринку, упевнено долучатися до світових лідерів торгівлі, розширити ринки збуту як серед країн і регіонів, так і по окремих товарах, а також у цілому посилить вектор зовнішньоекономічної інтеграції у світове господарство.

ЛІТЕРАТУРА

1. Лупенко Ю. О., Патица Н. І. Роль інновацій у забезпеченні конкурентоспроможності України на світових ринках сільськогосподарської продукції. *Агросвіт*. 2019. № 11. С. 16–23.
2. Петров В. М. Технічне забезпечення інноваційних технологій у рослинництві. *Економіка АПК*. 2013. № 2. С. 100–105.

*Марина Сичова, Ірина Байдак
(Дніпро, Україна)*

ОСНОВНІ НАПРЯМКИ ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СУЧАСНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ

На сучасному етапі в розвитку теорії управління найважливіше значення набувають питання як тісної взаємодії із зовнішнім середовищем для урахування впливу зовнішніх факторів на діяльність окремих підприємств, так і посилення ролі людини у виробничій та творчій діяльності.

Концепції та підходи, що сформувалися до початку ХХІ століття, відображають, з одного боку, прагнення використовувати в управлінні досягнення науково-технічного прогресу, а з іншого - спроби вдосконалення засобів та методів організації виробництва товарів та послуг із меншими витратами. Цим цілям відповідають нові методологічні підходи в менеджменті – процесний, системний та ситуаційний – на які спирається сучасне управління.

Актуальність питання у тому, що при використанні правильного поєднання підходів до управління, менеджери можуть вивести підприємство на більш якісний рівень і збільшити його доходність.

Процесний підхід до управління був вперше запропонований прихильниками школи адміністративного управління, які намагалися описати функції менеджера. Вони були схильні розглядати ці функції як незалежні одна від одної. Процесний підхід, на противагу цьому, розглядає функції управління як взаємопов'язані. Управління розглядається не як одноразова дія, а як процес, що складається із серії безперервних, взаємопов'язаних дій. Найчастіше вказують на такі функції: планування, організація, мотивація, контроль та координація. Виконання кожної з цих функцій є важливою та невід'ємною частиною успішної організації.

Процесний підхід веде до спрощення багаторівневих ієрархічних організаційних структур, збільшує орієнтацію підприємства на споживача. За рахунок скорочення ієрархічних рівнів організаційної структури цей підхід дає змогу спростити обмін інформацією між різними підрозділами підприємства, дозволяє усунути відокремленість підрозділів та посадових осіб, акцентувати увагу менеджменту на їх взаємодії.

Однією з ключових переваг процесного підходу є його спрямованість на кінцевий результат, підвищення результативності та ефективності підприємства у досягненні поставлених цілей. Делегування повноважень щодо визначення відповідальних виконавців та створення умов для постійного розвитку та вдосконалення бізнес-процесів, а також скорочення непотрібних операцій дозволяє досягти високих показників рентабельності та зростання конкурентоспроможності.

Пріоритетними напрямками вдосконалення бізнес-процесів є впровадження автоматизованих систем, інвестування у розвиток технологій та обладнання. Це дозволяє досягти високої якості продукції та максимального задоволення інтересів споживачів. Слід підкреслити також гнучкість та адаптивність



підприємства до змін у зовнішньому середовищі при застосуванні процесного підходу до управління.

Поряд із численними перевагами процесного підходу можна виділити також деякі його недоліки. По-перше, надання пріоритетного значення розвитку технологій призводить до зменшення уваги або навіть ігнорування розвитку інших сфер на напрямів діяльності підприємства. Зокрема, при цьому підході недостатньо уваги приділяється працівникам підприємства, їх мотивації, що може спричинити зниження продуктивності праці.

Крім цього, одним із обмежень для застосування процесного підходу є складність його впровадження. Для забезпечення ефективності цього підходу необхідно чітко розмежування відповідальності щодо кожного бізнес-процесу, розробка показників оцінки їх ефективності, запровадження внутрішніх стандартів якості, однозначність поставлених кінцевих цілей, а також розуміння та готовність працівників підприємства до нових технологій управління.

Системний підхід до управління розглядає підприємство як сукупність взаємозалежних елементів, орієнтованих на досягнення єдиної кінцевої мети, до яких відносять загальні цінності, стратегічну орієнтацію, структуру, стиль управління, склад співробітників, сукупність теоретичних знань і практичного досвіду. Це дозволяє ефективно керувати системою на основі налагодженої роботи кожного з елементів.

Системний підхід виходить з загальної теорії систем, за якою дослідження окремих частин цілого не дозволяє сформулювати повне уявлення про ціле; втрата функціональності будь-якої частини цілого може призвести до втрати працездатності всієї системи.

Особливість системного підходу полягає у тому, що він не містить набору будь-яких керівних принципів. При його використанні мова йде лише про те, що організація складається з великої кількості взаємопов'язаних підсистем і є відкритою системою, що взаємодіє з навколишнім середовищем. Застосування системного підходу до управління полегшило для керівників задачу побачити організацію в єдності складових її частин, які нерозривно переплітаються із зовнішнім світом.

Системний підхід увійшов у сучасну теорію управління як особлива методологія наукового аналізу та мислення. Здатність до системного мислення стала однією з вимог до сучасного керівника.

Таким чином, системний підхід дозволяє досліджувати функціонування, розвиток, структуру цілого (підприємства), встановити властивості його елементів, простежити взаємодії та взаємозв'язки між ними. Відповідно до системного підходу ефективність цілого залежить від ефективності всіх його частин, а не окремих елементів із високою ефективністю.

Системний підхід полегшує вивчення проблеми у кожній підсистемі і загальносистемні рішення можуть бути розроблені та реалізовані більш ефективно в тих напрямках, в яких процесний підхід зазнає невдачі. Однак цей підхід також критикується за те, що він не надає конкретних методів та інструментів вирішення проблем і тому вважається абстрактним.

Ситуаційний підхід до управління полягає в тому, що не існує одного найкращого способу вирішення управлінської проблеми, тому вибір методів та інструментів управління повинен визначатися у кожній ситуації конкретними сформованими обставинами.

Цей підхід розглядає конкретні ситуації, а саме: визначення факторів, які створили певну ситуацію та є найбільш впливовими, визначення недоліків та переваг, обмежень та наслідків ситуації, обрання специфічних прийомів та методів управління для конкретної ситуації. Використання ситуаційного підходу сприяє більш ефективному досягненню цілей, особливо на великих підприємствах, з великою кількістю завдань. Він орієнтує менеджерів на використання можливостей прямого застосування науки до конкретних ситуацій та умов.

Ключовим аспектом ситуаційного підходу є ситуація, тобто конкретний набір обставин, що впливають на підприємство у конкретний період часу. Оскільки в центрі уваги виявляється ситуація, цей підхід наголошує на значимість «ситуаційного мислення». Ситуаційне управління передбачає прийняття рішень не відповідно до встановлених планів роботи, а в міру виявлення потенційних проблем. Ситуаційний підхід вимагає значного рівня децентралізації управління і забезпечує необхідну адаптивність і гнучкість організаційної структури, швидку реакцію на умови, що постійно змінюються.

Відмінністю ситуаційного підходу від інших підходів є той факт, що він передбачає як визначення чинників, які сприяли виникненню певної ситуації, так й встановлення їх пріоритетності, сили впливу, дослідження можливих наслідків і загроз. Основним завданням менеджерів при цьому підході є визначення вибору конкретних методів управління та прийняття управлінських рішень відповідно до особливостей ситуації, що склалася. Ефективність прийнятих управлінських рішень залежить від професіоналізму менеджерів та правильності розуміння ними ситуації.

Для досягнення позитивних результатів управлінської діяльності при застосуванні ситуаційного підходу керівники підприємств або їх структурних підрозділів повинні не тільки правильно трактувати ситуацію та фактори, що її спричинили, а також повинні володіти всім арсеналом методів та інструментів управлінської діяльності, розуміти їх переваги та недоліки і на основі цього здійснювати оптимальний вибір із усіх можливих варіантів управлінських дій.

Ситуаційний підхід, так само як і системний, здатний забезпечувати високу адаптивність підприємства до зовнішніх змін, оскільки сприяє збалансуванню системи, приведенню у відповідність окремих частин цілого та їх поєднанню.

Розглядаючи підприємство як цілісну систему, цей підхід має безумовні переваги, водночас його недоліком є те, що управління підприємством залежить і підпорядковується конкретним ситуаціям, проте не контролює їх.

На завершення слід відмітити, що використання нових підходів до управління не означає заперечення основних положень класичної моделі менеджменту, а навпаки доповнюються новими висновками та пропозиціями, що відображають врахування конкретної соціально-економічної системи та навколишніх умов.



ЛІТЕРАТУРА

1. Запара Л. А. Основні підходи до управління: еволюція і перспективи. *Агросвіт*. 2015. № 20. С. 16–22.
2. Запужляк І. Б., Зелінська Г. О., Побігун С. А. Підходи, методи та інструменти управління змінами в системі управління розвитком підприємства. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2018. Вип. 23. С. 204–209.
3. Ляшенко Р. В. Основні підходи до управління в бізнесі. *Молодий вчений*. 2018. №12. С. 296–301.

*Оксана Ткачова
(Дніпро, Україна)*

ВПЛИВ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА РОЗВИТОК АГРОЛОГІСТИКИ В УКРАЇНІ

Аграрний сектор є одним з стратегічних напрямів розвитку економіки України. Його частка у зведеному бюджеті за останні роки становить у близько 12 %, а у товарній структурі експорту – 45 % [1]. За останні 20 років валові збори зернових культур збільшилися більш ніж у 3 рази. Такі обсяги агровиробництва впливають на логістичну систему, і, насамперед, на експортний ланцюг постачання. Саме експорт агропродукції є ключовим драйвером розвитку агровиробництва та зовнішньоекономічної діяльності в Україні. Так, за останні 20 років обсяги експорту зернових зросли у 17,5 рази. За останні роки Україна ввійшла в десятку лідерів-виробників зерна, та у п'ятірку найбільших експортерів пшениці у світі [1]. Близько 95% експорту зерна відбувається з портів, доставка вантажів до них здійснюється залізничним транспортом (65%), автомобільним (25%), річковим (10%). Збільшення обсягів виробництва та експорту агропродукції викликає певні логістичні труднощі у вітчизняних трейдерів. В Україні 70% логістичних витрат складають транспортні витрати, 25% витрати на зберігання і близько 5% припадає на управління логістичними потоками [2]. Наприклад, вартість перевезення зерна з підприємств України до портів Чорного моря приблизно на 40% перевищує вартість аналогічних послуг у Німеччині та Франції. Через недостатньо розвинену і нескоординовану систему логістики аграрний сектор втрачає до 1/3 річного обсягу виробництва сільгосппродукції. Це вимагає проведення якісних перетворень в транспортно-логістичній системі.

Про проблеми розвитку логістичної системи України свідчать наступні показники: індекс ефективності логістики (LPI) – 66 місце у 2018 р. [3], інтегральний LPI – 2,83 бали проти 4,2 бали у Німеччині; індекс сприяння міжнародній торгівлі – 95 місце серед 138 країн; за рейтингом “Doing Business” – Україна посіла 78 місце у 2019 р. серед 190 країн; Agility Emerging Markets Logistics Index (EMLI) – у 2018 році Україна посіла 35 місце. Такі невисокі місця у рейтингах свідчать про недосконалість нормативної бази щодо регулювання зовнішньоекономічної діяльності країни, неефективність транспортно-логістичної інфраструктури тощо[2].

Основними нормативними документами в сфері регулювання розвитку агрологістичної системи в Україні є: Національна транспортна стратегія України до 2030 р. від 30.05.2018 р. № 430-р.; Стратегія сталої логістики на період до 2030 року від 01.06.2018 р.; Закон «Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні» № 1667-IX від 15.07.21 р.

Для підвищення індексу ефективності логістики України необхідно: підвищення інвестиційної привабливості логістичної галузі; перехід до концепції 4PL (створення системного інтегратора в області логістики) та 5PL (інтернет-логістика, яка забезпечується підтримкою сучасних мережевих технологій, використовуючи бізнес-модель віртуального підприємства); вдосконалення нормативного регулювання логістичної галузі; створення системи достовірної статистичної звітності по логістичним показникам; активне впровадження сучасних інноваційних рішень в рамках цифрової трансформації.

Цифрову трансформацію в агрологістиці можна вважати розвитком системи на основі ефективних інформаційних зв'язків, оптимізованих потоків даних та сучасних цифрових технологій. Для ефективного розвитку агрологістики, особливо в умовах пандемії, необхідні: використання інформаційно-комунікаційних технологій за допомогою Інтернет-мережі; цифрові навички персоналу; надання цифрових послуг та доступ до інформаційних ресурсів; поширення цифрових платформ з прогресивними бізнес-моделями, що дозволяють взаємодіяти різним стейкхолдерам в онлайн режимі. Цифровізація має ряд інноваційних переваг: індивідуалізація попиту; поглиблення відносин із покупцем; технологічний розвиток; економія транзакційних витрат; зростання культури бізнесу; зниження витрат тощо [2].

Можна виділити такі тренди-технології в сфері логістики, які роблять ланцюг поставок більш орієнтованим на клієнта, та які активно застосовуються в сільському господарстві провідних країн світу: 1) електронна авіанакладна (e-AWB); 2) big data і машинне навчання (прогнозування попиту, оптимізація маршрутів, управління ризиками, прогнозна логістична бізнес-модель); 3) хмарна логістика (хмарні системи управління транспортом в режимі реального часу зможуть охоплювати всі логістичні процеси від закупівлі до виставлення рахунків, що робить весь процес простішим і дешевшим для підприємств); 4) інтернет речей (IoT); 5) блокчейн (повна прозорість на всьому маршруті проходження товару, виконувати автоматичне виставлення та оплату рахунків); 6) робототехніка, сенсорна та автоматизація (супутникова система глобальної навігації (GNSS), безпілотні літальні апарати, інтелектуальні біосенсори та високотехнологічні датчики); 7) геоінформаційні сервіси (ГІС) тощо.

Активна реалізація потужного логістичного потенціалу України через впровадження сучасних інноваційних технологій в агросфері дозволить зайняти конкурентоспроможні позиції України на міжнародних ринках.

ЛІТЕРАТУРА

1. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>
2. Ткачова О. К. Аналіз, оцінка та моделювання розвитку логістичної системи України розвитку. *Сучасні процеси трансформації у бізнесі та виробництві:*



теорія, методологія, практика: колективна монографія / за ред. Л. М. Савчук, Л. М. Бандоріної. Дніпро: Пороги, 2019. С. 390–400. URL: <http://nmetau.edu.ua/ru/mdiv/i2031/p1820>

3. World Economic Forum. URL: <http://reports.weforum.org/global-enabling-trade-report-2016/enabling-trade-rankings/>

*Ольга Ченець
(Дніпро, Україна)*

ОСОБЛИВОСТІ АУТСОРСИНГУ БУХГАЛТЕРСЬКИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ

Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність» надає право керівникам самостійно вибирати форму організації ведення бухгалтерського обліку. Ведення бухгалтерського обліку можна передати на договірних засадах аудиторській компанії, тобто передати на аутсорсинг.

На відміну від послуг сервісу які мають разовий характер і обмежені початком та завершенням, на аутсорсинг передаються функції з професійної підтримки безперебійної роботи окремих систем та інфраструктури на основі тривалого контракту. Наявність бізнес-процесу, тобто сукупності взаємопов'язаних заходів або задач, направлених на створення певного продукту або послуги для споживачів, є відмінною рисою аутсорсингу від різноманітних інших форм надання послуг.

Аутсорсинг доцільно розглядати як послугу, і як процес. Це допоможе врахувати специфіку здійснення та визначити зміни, які зазнає організація бухгалтерського обліку для обох учасників – підприємства-замовника та аутсорсера.

Аутсорсинг бухгалтерського обліку – це, насамперед, комплекс послуг, який замінює бухгалтерський відділ, планово-економічний, відділ фінансування та розвитку. Клієнт, крім бухгалтера, отримує одразу ще кілька профільних спеціалістів юриста, кадровика. Завдяки комплексному підходу, клієнт має готовий результат управлінських рішень без фінансових та тимчасових втрат. Під час передачі бухгалтерського обліку в аутсорсинг компанія-замовник передає відповідальність за правильність та своєчасність розрахунків податків та зборів іншій юридичній особі за договором, що передбачає узгоджене ведення бухгалтерського обліку.

У вітчизняній практиці бухгалтерського обліку власники бізнесу не бачать вигоди у користуванні послугами супровідної організації. У західних країнах схема, при якій бухгалтерські функції передано сторонній компанії, є досить популярною. Проте останнім часом зацікавленість у таких послугах зростає через можливість оптимізації витрат та передачі ризиків і відповідальності за ведення бухгалтерського обліку сторонній організації. Клієнт таких послуг також може уникнути витрат на інвестиції в обладнання і програмне забезпечення, скоротити витрати на утримання офісу і апарату управління. Крім того аутсорсинг бухгалтерії стає популярним, так як перелік послуг, що

надаються іншими підприємствами, досить великий. Головною цінністю аутсорсингу є можливість використання досвіду і професіоналізму аутсорсингової компанії.

Фахівці аутсорсингових компаній вирішують юридичні питання, відновлюють бухгалтерський і податковий облік, відкривають підприємство тощо.

Поряд з перевагами аутсорсингова модель має і ряд недоліків, а саме: може призвести до зниження оперативності отримання необхідних відомостей, та при значній кількості транзакцій може коштувати дорожче штатної бухгалтерії.

Діюча практика бухгалтерського аутсорсингу в Україні має ряд невирішених проблем, пов'язаних із недосконалістю нормативно-правового регулювання. Для їх вирішення мають бути закріплені на законодавчому рівні фундаментальні положення з питання аутсорсингу (поняття аутсорсингу, його види, суб'єкти, визначення поняття та умов договору аутсорсингу).

Важливим фактором стримання розвитку аутсорсингу фінансових послуг є передача конфіденційної інформації стороннім особам, відсутність чіткого правового регулювання відповідальності за розголошення такої інформації чи її втрати. Тому поки що ринок фінансового аутсорсингу переважно обслуговує малі підприємства, для яких дані послуги є значною економією витрат на початковому етапі розвитку підприємства. Але досить часто з ростом підприємства, нарощування темпів виробництва власники задумуються над наймом штатного бухгалтера.

Бухгалтерський аутсорсинг поступово знаходить своє застосування у вітчизняній практиці. Проте, для великих підприємств доцільність переходу на бухгалтерський аутсорсинг не є однозначною і вимагає детального аналізу в умовах конкретної управлінської ситуації. У той же час для невеликих підприємств і індивідуальних підприємців перехід на бухгалтерський аутсорсинг уявляється сьогодні єдиною оптимальною і практично безальтернативним способом мінімізації витрат із ведення бухгалтерського обліку.

*Наталія Юрченко
(Дніпро, Україна)*

ЛОГІСТИКА ЯК ФАКТОР ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ

Конкурентоспроможність розглядають як здатність суб'єкта господарювання перевищувати конкурентів із застосуванням власних переваг з метою досягнення поставлених цілей.

Виділення логістичної підсистеми в концепції надання конкурентоспроможності підприємства обумовлено об'єктивною необхідністю розвитку конкурентоспроможності підприємства з використанням логістичних принципів і підходів. Можливості логістики надають можливість збільшити організаційно-економічну стійкість підприємства на ринку. Це пов'язане з інтегральним ефектом логістичного менеджменту, який дає можливість з'єднати



зусилля менеджерів підприємства, його структурних підрозділів та логістичних партнерів в наскрізному управлінні матеріальними та супутніми потоками в логістичному ланцюгу «закупівля-виробництво-дистрибуція-продаж». Зростання ролі логістики в сучасний період, що відбувається в контексті збільшення обсягів промислового виробництва і розширення внутрішньонаціональних і глобальних економічних зв'язків вимагає особливої уваги до її потенціалу щодо скорочення витрат у сфері ринкової діяльності та підвищенні результатів господарювання [1, с. 89].

Серед основних складових економічного ефекту, від використання логістики в сфері виробництва та обігу найвагомішими є:

- зменшення запасів на всьому шляху руху матеріального потоку;
- скорочення часу проходження товарів по логістичному ланцюгу;
- зменшення витрат на транспортування;
- зменшення затрат ручної праці і, відповідно, витрат на операції з вантажем.

Переваги від зменшення запасів викликані тим, що в структурі витрат на товарорух витрати на утримання запасів (плата за оренду приміщення, енергію, адміністративні витрати, оплата праці, псування, розкрадання тощо) складають більше 50 %; більша частина оборотного капіталу підприємств (від 10 до 50 %) – це неліквідні запаси. Скорочення запасів при використанні логістики дозволяє шляхом узгоджених дій всіх учасників логістичних процесів зменшити собівартість продукції, підвищити оборотність капіталу, а також використати вивільнені кошти на інші цілі [2, с. 184].

Скорочення часу проходження товарів по логістичному ланцюгу також має значні економічні резерви. Понад 95 % часу товарообігу витрачається на логістичні операції. Скорочення цієї складової дозволить підвищити оборотність капіталу, і, відповідно, отримати більший прибуток за одиницю часу.

Логістичний підхід створює також передумови для покращення й інших показників діяльності підприємства, які полягають у покращенні загальної організованості підприємства, налагодженні надійних взаємозв'язків, що дозволяє стверджувати про підвищення рівня керованості та отримання вищих фінансово-економічних показників. В цілому, логістика впливає майже на кожен аспект формування фінансового результату підприємств.

Таким чином, логістика як особливий вид управлінської діяльності спрямує свої зусилля на дослідження та оптимізацію процесів, пов'язаних із рухом матеріальних та пов'язаних із ними інформаційних потоків в напрямку посилення їх організованості та координованості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ковальська Л. Логістичний менеджмент на підприємстві: особливості та напрями вдосконалення. *Економічні науки. Серія «Економіка та менеджмент»*: збірник наукових праць. 2013. Вип. 10 (38). С. 87–97.
2. Фролова Л. Механізми логістичного управління торговельним підприємством : монографія. Донецьк : ДонДУЕТ ім. М. Туган-Барановського. 2005. 322 с.

**ВОДНІ БІОРЕСУРСИ ТА АКВАКУЛЬТУРА / WATER BIORESOURCES AND
AQUACULTURE**

*Леонід Байдак, Надія Губанова
(Дніпро, Україна)*

**ЗАСТОСУВАННЯ МІКРОВОДОРОСТЕЙ ЯК ЗАСІБ ОПТИМІЗАЦІЇ
ВИРОЩУВАННЯ ГІДРОБІОНТІВ**

Актуальність досліджень полягає в удосконаленні процесів технології вирощування фітопланктону на прикладі мікроводорості хлорели з метою подальшого її використання в галузі аквакультури.

Одноклітинні зелені водорості завжди були об'єктом досліджень для ряду вчених для їх використання в різних наукових напрямках. На початку 20 століття вперше постало питання вивчення ролі одноклітинних водоростей в умовах ставків та стоячих природних водойм взагалі. Значна увага приділялася вивченню процесів заселення водоростями новоутворених водойм, особливо нових ставків, аналізу видового складу та розподілу альгофлори в заселених «зрілих» ставках, встановленню річного циклу розвитку фітопланктону в різновікових ставках [5]. Дослідження фітопланктону стало початком функціонування цілого напрямку, який започаткував утворенню цілої наукової школи [1]. Особливо гостро стала проблема гідроекологічних досліджень внаслідок трансформації гідроекологічного стану Дніпровського водосховища з його зарегулювання [2; 9].

Мікроводорості є основою формування будь-якої екосистеми як природних, так і штучних водойм. Їх функціональне значення є багатограним та постійно привертає увагу різних вчених з метою їх використання в різних галузях науки і техніки [3; 4]. Особливо важливим стало використання мікроводоростей в аквакультурі, розведення їх в штучних умовах та застосуванні в сільському господарстві [10]. Відпрацьовувалась методика експериментів, визначалися умови утримання риб та оптимальний склад харчових раціонів для них. Доказана принципова можливість біологічного співіснування хлорели та риб при їх сумісному утриманні [6]. Культура хлорели поліпшує гідрохімічні показники води та добре засвоюється гідробіонтами [8].

Шляхом проведення експерименту було досліджено вплив мікроводоростей на засвоєння кормів тилapiaєю (*Tilapia mossambica Peters*). Тилapia – ідеальний об'єкт для експериментів з утримання риб в обмеженому об'ємі води, має достатньо високі смакові якості, може рости та розмножуватися в акваріальних умовах з обмеженим вмістом води.

В експерименті вивчали вплив різних груп кормів: гранульовані корми, що містили або не містили хлорелу; монокорми, що містили тільки хлорелу, чи тільки дафній; полікорми, які окрім хлорели, також містили і такі кормові добавки, як кормові дріжджі або сухі дафнії, на комплекс показників, що характеризували життєдіяльність тилapiaї в акваріальних умовах.

В результаті проведених робіт встановлено, що гранульовані корми з хлорелою (І група кормів) забезпечували більш високі темпи вагового та лінійного приросту тилapiaї, ніж не гранульовані корми без хлорели (ІІ група).



Після десяти місяців годівлі у риб, в раціоні яких були корми I групи, вага збільшилася в 7,1 – 9,5 разів; довжина тіла в 2 рази. Відповідно у риб, яких годували кормами II групи – в 3-4 та в 1,5 рази. Корми I групи забезпечували підвищення вгодованості риб приблизно на 10 %; в той час, як в II групі риб, вгодованість зменшилась на 12-15 %. В усіх інших варіантах риби залишалися живими до кінця експерименту. Їх фізіологічний стан за динамікою відносних розмірів, вагою внутрішніх органів та гематологічними показниками був задовільний. В першу чергу, це стосувалось риб, яких годували кормами з високим вмістом хлорели. За важливішими біохімічними компонентами, зокрема, за вмістом протеїну, незамінних амінокислот та провітаміну Д м'ясо телят, що одержували гранульовані корми з хлорели, залишалось на початковому, досить високому рівні (більш 72 % на суху вагу) [7].

Висновки. Проведені дослідження вказують на важливе значення мікроводоростей хлорели для поліпшення якості засвоєння кормів та їх харчову цінність при вирощуванні риби.

Забезпечують досить високі темпи вагових та лінійних приростів риби, при цьому зберігаючи задовільний фізіологічний стан організму та високу поживність м'яса.

ЛІТЕРАТУРА

- 1 Байдак Л. А., Дворецький А. І. Техногенно трансформовані прісноводні екосистеми. Ретроспективний аналіз досліджень (30-ті – 90-ті рр. ХХ ст.) Наукова монографія. Д.: ЛІРА, 2017. 208 с.
- 2 Байдак Л. А., Дворецький А. І. Техногенно трансформовані прісноводні екосистеми Придніпров'я : монографія. Вид. 2-е, доп. та випр.. Д.: Ліра, 2019. 228 с.
- 3 Байдак Л. А., Рожков В. В. Хлорела у тваринництві та риборівництві. Роль науково-технічного забезпечення розвитку агропромислового комплексу в сучасних ринкових умовах. *Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції* (Дніпро, 25 лютого, 2021 р.) / НААН, ДУ Інститут зернових культур. Дніпро, 2021. С. 329–332.
- 4 Незбрицька І. М., Шаманський С. Й., Бойченко С. В. та ін. Деякі аспекти застосування мікроводоростей для очищення стічних вод від сполук азоту та фосфору (огляд). *Гідробіологічний журнал*. 2020. №6 (336). С. 65–83.
- 5 Свіренко Д. О. Невидимі санітари наших вод. Харків: Укр. робітник, 1933. 66 с.
- 6 Ansari F.A., Singh P., Guldhe A., Bux F. Microalgal cultivation using aquaculture wastewater: integrated biomass generation and nutrient remediation. *Algal. Res.* 2017. Vol. 21. P. 169–177.
- 7 Eman A, El-Fayoumy, Sanaa M M Shanab, Hanan S Gaballa, Mohamed A Tantawy, Emad A Shalaby. Evaluation of antioxidant and anticancer activity of crude extract and different fractions of *Chlorella vulgaris* axenic culture grown under various concentrations of copper ions *BMC Complement Med Ther* . 2021, Feb 5; 21(1):51. P. 73–105. DOI: 10.1186/s12906-020-03194-x
- 8 Hryhorenko, N. Savenko, N. Chuzhma, A. Bazaieva, T. Bersan Cultivation of young-of-the-year carp with the use of chlorella (*Chlorella* (Beijerinck, 1890))

suspension *Ribogospod. nauka Ukr.*, 2021; 3(57):33–47. DOI: <https://doi.org/10.15407/fsu2021.03.033>

9 Novicz`kyj R. O., Gubanov N. L. Transformaciya ixtiocenozu Dniprovskogo (Zaporiz`kogo) vodosxovy`shha pislya zaregulyuvannya r. Dnipro. *Visnyk Dnipropetrovskogo derzhavnogo agrarno-ekonomichnogo universy`tetu*. № 4 (42). 2016. S. 126–132

10 Onyshchenko, O. M., & Dvoretzkyi, A. I. (2013). Mikrovodorosti yak vidnovliuvanyi biolohichniy resurs dlia potreb silskoho hospodarstva. *Visnyk Dnipropetrovskoho derzhavnogo ahrarnoho universytetu*, 2(32), 48-50.

*Алла Булейко
(Дніпро, Україна)*

ДОСЛІДЖЕННЯ РАДІОАКТИВНОСТІ В РЕКРЕАЦІЙНИХ ЗОНАХ НА ПРИКЛАДІ ДІЛЯНОК БІЛЯ ДНІПРОВСЬКОГО ВОДОСХОВИЩА

Дніпропетровська область – область, яка розміщена у південно-східній частині України в басейні середньої і нижньої течії Дніпра, її площа становить 31,9 тис. кв. км (5,3% від території України). За геологічними умовами Дніпропетровська область поділяється на два субрегіони: Український кристалічний щит (65% площі області) та Дніпровсько-Донецька западина (решта 35%) [1, с. 4; 3, с. 6].

Розвиток інфраструктури Дніпропетровської області регламентовано такими документами: Комплексна стратегія розвитку Дніпропетровської області на період до 2015 року; Програма соціально-економічного та культурного розвитку області на 2014 рік; Регіональна програма інноваційного розвитку на період до 2020 року та ін. Головна водна артерія області – р. Дніпро, потенційно є важливою транспортною складовою економіки області, проте вона є й головним природним бар'єром інтеграції всього простору [4].

Рекреаційні зони, які розташовані на спеціально виділених територіях на заміській території або в місті, призначені для організації місць відпочинку та включення до себе парків, скверів, міських лісів, лісопарків, та пляжів. За оцінкою установ НАН України за ступенем забруднення майже вся територія області належить до категорії дуже забруднених, а понад третини – до надзвичайно забруднених. Така незадовільна екологічна ситуація в області негативно впливає на здоров'я населення та демографічний стан, для якої сьогодні характерним є зниження народжуваності, зростання загальної смертності та погіршення епідеміологічного стану, тобто є свої проблеми та недоліки [5].

Розвиток атомної промисловості та енергетики з 1950-х років призвів до збільшення радіоактивного фону Землі внаслідок надходження техногенних радіонуклідів. Чорнобильська катастрофа, яка сталася 26 квітня 1986 року, обумовила радіоактивне забруднення водних екосистем штучними радіонуклідами [2, с. 5].



Також аварія не оминула Дніпропетровську область та на сьогодні не можна сказати що забруднення зникло на 100%. Саме тому цим не можна нехтувати службам радіаційної безпеки та враховувати при створенні рекреаційних зон.

Отже, задля безпеки населення дуже важливо вимірювати ступінь гамма-випромінювання у рекреаційних зонах на Дніпровщині, у місцях для відпочинку населення та приділяти цьому питанню увагу.

Проводилися польові дослідження радіоактивності в рекреаційних зонах на прикладі ділянок Дніпровського водосховища відповідно та використовувалися методи, а саме експрес-метод вимірювання гамма-випромінювання у рекреаційних зонах за допомогою дозиметра – Дозиметр сигнализатор пошуковик ИСП-РМ1703ГН.

Гамма-випромінювання (γ-випромінювання) – короткохвильове електромагнітне випромінювання з довжиною хвилі 0,1 нм, що виникає при розпаді радіоактивних ядер, переході ядер із збудженого стану в основний, при взаємодії швидких заряджених часток з речовиною, анігіляції електронно-позитронних пар тощо.

У ході проведеної роботи були досліджені такі ділянки: Фестивальний причал, Коса гребного каналу, ділянка, розташована на вулиці Січеславська Набережна, пляж на Монастирському острові.

У зв'язку з обґрунтованими та обробленими проаналізованими даними, спостерігаються такі висновки:

- на Косі гребного каналу рівень гамма-випромінювання від початку до кінця коси зменшувався;
- на гранітних покриттях на Монастирському острові спостерігався високий рівень гамма-випромінювання;
- найбільший показник гамма-випромінювання був зафіксований на вулиці Січеславська набережна.

Інтенсивному радіонуклідному забрудненню в піддаються водні організми. Укraj повільно відбуваються процеси самоочищення в замкнутих водоймах, де певний вміст радіонуклідів зберігається в усіх компонентах водних екосистем.

У зв'язку з величезною кількістю радіонуклідів, що знаходяться в донних відкладах водойми і їхньою міграцією по трофічних ланцюгах, такий істотний рівень ^{137}Cs продовжує зберігатися в рибах дотепер.

Рекреаційні зони, які розташовані на спеціально виділених територіях на заміській території або в місті, призначені для організації місць відпочинку та включення до себе парків, скверів, міських лісів, лісопарків, та пляжів мають бути для населення безпечними. Тому вкрай необхідно службам радіаційної безпеки враховувати та перевіряти радіоактивний стан, а саме стан в рекреаційних зонах на прикладі ділянок Дніпровського водосховища.

Такі заходи необхідні, щоб запобігти впливу на здоров'я населення та демографічну ситуацію, для якої сьогодні характерним є зниження народжуваності, зростання загальної смертності та погіршення епідеміологічного стану, що дуже важливо для безпеки нашої країни.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антоненко Т. М., Білоконь Г. С., Баздеркина С. А., Федоненко Е. В., Цегельник Л. І. Запорізьке водосховище. Моногр. Дніпропетровського університету, 2000. С. 153–165.
2. Дворецкий А. І., Новіцький Р. О., Байдак Л. А., Сапронова В. О., Булейко А. А., Рожков В. В. Моніторинг радіаційно забруднених водойм: посібник. Дніпро: ЛІРА, 2020. 110 с.
3. Дворецкий А. И., Рябов Ф. П., Емец Г. П., Галинский В. Л., Загубиженко Н. И., Антоненко Т. М., Белокопья А. С., Баздеркина С. А., Федоненко Е. В., Варенко Н. И., Цегельник Л. И., Кириленко А. С., Барановский Б. А., Мурзина Т. А. Запорожское водохранилище. Д.: Вид-во Дніпропетр. ун-ту, 2000. 472 с.
4. URL: <http://www.fes.kiev.ua/new/wb/media/InfrASTRUKTURA.pdf> (дата звернення: 09.01.2022).
5. URL: <http://www.ukr.vipreshebnik.ru/ekolog/4172-rekreationsijni-zoni-jikh-vidita-pravovij-rezhim.html>1. (дата звернення: 10.12.2021).

Наталія Єсінова
(Дніпро, Україна)

ВПЛИВ ПРОБІОТИКА «СУБАЛІН» НА ОРГАНИ ТРАВЛЕННЯ РИБ

Препарати пробіотичної дії широко використовуються в сучасній медицині і ветеринарії. Їх застосовують для стимуляції неспецифічного імунітету, профілактики та лікування при змішаних шлунково-кишкових інфекціях, різних розладах травлення, що виникають внаслідок різкої зміни раціону і режимів годівлі, порушень мікробіоценозу травного тракту після використання лікувальних препаратів [2, с. 50; 4, с. 43]. У риборівництві застосування пробіотиків поки ще не набуло широкого розповсюдження. Є одиничні відомості про позитивний вплив субаліну на ріст та імунні показники у осетрових риб та каналного сома [1, с. 139; 3, с. 175]. Дотепер залишається нез'ясований вплив пробіотиків на процеси травлення риб.

Метою нашої роботи було шляхом експериментальних досліджень визначити вплив препарату пробіотичної дії «Субалін» на гістологічну структуру і цитометричні показники органів травлення риб.

Для експериментальних досліджень були обрані акваріумні риби – гуппі. Цей вид часто використовується для модальних дослідів. Він пристосований до акваріумних умов, невибагливий до харчового раціону і водного середовища. Дослідних риб утримували в 3-х акваріумах з температурою води 24 °С. Схема експериментів була наступною: варіанті №1 – рибам через день додавали в корм 0,01 дозу субаліна (1 доза субаліна містила 1×10^9 мікробних клітин); варіант № 2 – субалін у кількості 1 дози через день додавали безпосередньо у воду, оскільки риби постійно заковтують воду і, тим самим, пропускають через кишковий тракт мікробну масу; варіант №3 – контрольний. Для годівлі риб використовували корм *Tetra Guppy Mini Flakes*, розроблений спеціально для харчування гуппі. Експерименти тривали 20 днів. Стан органів травлення оцінювали шляхом виготовлення гістологічних зрізів за загальноприйнятими методами. Аналіз



гістологічних препаратів здійснювався за допомогою світлового мікроскопу і фотографічної цифрової камери «Sciencelab T500 5.17 М». Для аналізу та ідентифікації гістологічних препаратів використовували «Атлас гістології та ембріології промислових риб» [5, с. 100, 230].

Гістологічний аналіз показав, що при використанні субаліна у риб відбуваються позитивні зміни у кишечнику. У них вірогідно збільшувалась кількість складок кишечника: в першому варіанті – на 18 %, у другому варіанті – на 39 % порівняно з контрольним варіантом (табл. 1).

**Таблиця 1. Цитометричні показники кишечника дослідних риб,
($M \pm m$, $n = 30$)**

Показники	Варіант 1	Варіант 2	Контроль
Кількість складок слизової оболонки, шт.	17 \pm 1,5*	23 \pm 2,3*	14 \pm 0,9
Довжина складки слизової оболонки, мкм	126,9 \pm 19,81	195,4 \pm 28,03*	138,34 \pm 24,3
Ширина складки слизової оболонки, мкм	8,8 \pm 1,71	11,45 \pm 2,15*	9,17 \pm 1,81
Ширина епітеліального шару, мкм	28,03 \pm 6,41	39,8 \pm 6,76	31,33 \pm 6,34

Зі збільшенням складок кишечника збільшується площа всмоктування поживних речовин, тому ці зміни можна розглядати як позитивний вплив пробіотика на процеси травлення у риб.

Також про активацію процесів травлення у дослідних варіантах свідчило збільшення довжини складок слизової оболонки кишечника – ворсинок. Але вірогідного значення ці зміни мали лише у риб другого варіанту. У першому варіанті різниця між дослідними і контрольними показниками дорівнювала 8 %, у другому – досягала 29 %.

Важливим показником стану шлунково-кишкового тракту є стан слизової оболонки. Саме вона приймає участь у процесах всмоктування і травлення. Ми проводили заміри ширини епітеліального шару і виявилось, що під впливом субаліна у риб першого варіанту ширина епітелію збільшувалась на 11 % (різниця не досягала вірогідності, $p \geq 0,05$). А у риб другого варіанту ширина епітелію в порівнянні з контролем зростала на 21 % (різниця між показниками вірогідна, $p \leq 0,05$).

За результатами цитометричних досліджень печінки були встановлені відмінності між площею гепатоцитів та площею їх ядер, але ці відмінності не мали вірогідного значення (табл. 2).

**Таблиця 2. Цитометричні показники печінки дослідних риб,
($M \pm m$, $n = 30$)**

Показники	Варіант 1	Варіант 2	Контроль
Площа гепатоциту, мкм ²	117,7 \pm 13,99	127,6 \pm 13,52	112,2 \pm 15,79
Площа ядра гепатоциту, мкм ²	23,61 \pm 4,75	20,6 \pm 3,81	23,6 \pm 4,96
Ядерно-цитоплазматичне співвідношення	0,20 \pm 0,03	0,16 \pm 0,02*	0,21 \pm 0,05

* - різниця у порівнянні з контролем вірогідна, $p \leq 0,05$

Лише показник ядерно-цитоплазматичного співвідношення у риб другого варіанту, яким додавався у воду субалін, був вірогідно нижче (на 24 %) порівняно з контролем. Збільшення ядерно-цитоплазматичного співвідношення у риб контрольного варіанту вказує на нарощування ядерної маси, яке звичайно відбувається при підготовки клітини до мітотичного ділення. У нормі клітини печінки не повинні ділитися, оскільки вони диференційовані для виконання спеціальних функцій. Тобто менші значення цього показника у риб другого варіанту можна розцінювати як позитивний вплив субаліну на структурно-функціональну діяльність гепатоцитів.

Таким чином, дослідження структурного стану і цитометричних показників органів травлення у риб, які отримували пробіотик субалін, показало, що препарат позитивно впливає на епітеліальні тканини та слизові оболонки кишечника, посилюючи травну функцію. У дослідних риб під впливом пробіотика збільшувалась товщина епітеліального шару і кількість складок слизової оболонки. На печінку вплив пробіотика був менш помітний. Вірогідні зміни були відмічені лише у показниках ядерно-цитоплазматичного співвідношення в гепатоцитах риб. Вплив субаліна на риб шляхом додавання його у воду показав найкращі результати.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аламдари Х., Пономарев С. В. Использование пробиотических препаратов при кормлении осетровых рыб. *Вестник АГТУ. Сер. Рыбное хозяйство*. 2013. № 3. С. 133–140.
2. Бакулина, Л. Ф., Перминова, Н. Г., Тимофеев, И. В. и др. Пробиотики на основе спорообразующих микроорганизмов рода *Bacillus* и их использование в ветеринарии. *Биотехнология*. 2001. № 2. С. 48–56.
3. Вовк Н. І., Сорокулова І. Б., Сидоров М. А., Мельник О. М. До питання використання пробіотиків на основі спорових бактерій *B.subtilis* у рибництві. *Рибне господарство*. 1999. Вип. 49–50. С. 171–176.
4. Коццаев А., Петенко А., Калашников А. Кормовые добавки на основе живых культур микроорганизмов. *Птицеводство*. 2006. № 11. С. 43–45.
5. Козій М. С., Шерман І. М., Лянзберг О. В. Атлас гістології та ембріології промислових риб. Херсон: Грінь Д. С., 2011. 404 с.

Наталя Капишук
(Дніпро, Україна)

БІОЛОГІЧНА МЕЛІОРАЦІЯ ЯК ФАКТОР ВІДНОВЛЕННЯ ГІДРОЕКОЛОГІЧНОГО СТАНУ ДНІПРОВСЬКОГО ВОДОСХОВИЩА

Сьогодні Дніпровське водосховище є головною артерією Дніпра в вирішенні комплексу водогосподарських проблем та задоволення потреб водокористувачів, а це в свою чергу енергетика, транспорт, питне і технічне водопостачання, відпочинок, рибальство та зрошення. Однак надмірне антропогенне навантаження, викликане під впливом стічних вод порушили природний баланс, різко знизили якість води, що призвело до різкого погіршення екологічного стану р. Дніпро [5, с. 68].



Постановка проблеми. Використання біологічної рекультивації, що є оптимальним рішенням для поліпшення стану водного середовища шляхом біологічних заходів, спрямованих на покращення життєвих умов утримання корисних гідробіонтів і штучного збільшення біологічних і економічна продуктивність даної акваторії річки.

Біологічна рекультивація водойм використовується як у рибальстві (поглиблення, так і очищення водойм, їх періодичне осушення, збереження природних і розташування штучних нерестовища, порятунок молоді) та в мисливстві (розташування штучних гнізд для дичину та хутрових звірів, створення нових водойм, регулювання рівня води, насадження кормових та рослин, організація мілководдя для качиних ферм).

Враховуючи екологічні умови Степової зони, а це в свою чергу призводить до загибелі риби, що особливо притаманно для літніх місяців, особливо в сонячні, спекотні та безвітряні дні в результаті масового розвитку фітопланктону, спостерігається нестача кисню. Це призводить до промислових втрат: близько 15 тис. т риби на рік, з них 75,6% – влітку.

«Цвітіння» води в прісній воді може бути викликано різними видами водоростей, але саме синьо-зелені призводять до масового цвітіння. Погіршення якості води через «цвітіння» впливає на санітарно-гігієнічні показники питної води і людини здоров'я. Штучний контроль «цвітіння» води неможливий і недоцільний.

Завдання є припинити «цвітіння» води як явище, та усунути його негативні наслідки, для регулювання розвитку водоростей та їх раціонального вилучення. Продукти фітопланктону використовують інші групи гідробіонтів і риб. Щоб знизити рівень трофіки та більш повно витягувати водорості, доцільно вводять в екосистему риб – споживачів планктону і детриту [2, с. 155].

Серед перспективних об'єктів інтродукції рослиноїдних у водойми привертає особливу увагу. Цінність цих риб полягає в їх здатності споживати вищу водну рослинність (*C. idella*) і фітопланктон (*Hypophthalmichthys molitrix* і частково *Aristichthys nobilis*), тобто утилізувати первинні біологічні продукти водойм.

У періоди відсутності масового розвитку планктонні кормові організми, активно споживають детрит (відмерлі залишки рослинних і тваринних організмів на дні водойми). Крім того, травоядні види риб мають високу швидкість росту (за рік приріст їх маси досягає близько 1,5-2,5 кг), що мають високу поживну якість. Проте конкуренції практично немає з аборигенними (місцевими) видами [1, с. 27].

Важливою для цього питання є позитивна роль рослиноїдних риб у цілому утилізації сестона. Дослідження показали, що в кормовій грудці товстолобика від 23 до 59% – це детрит, тобто залишки мертвих водоростей та інших органічних речовин з дна водосховища. Основною проблемою зариблення травоядних видів є підвищення якості заготівлі та регулювання кількості залежно від змін у габаритній екологічній та гідробіологічній ситуації в кожній водоймі. У цьому аспекті так і слід зазначити, що важливим аспектом є вік зариблення. Таким чином, промислова віддача від всесвіту цього року травоядних риб

становить лише 0,23%. Тому найдоцільніше проводити зариблення дворічними мальками. Одна вони є товстолобики з масою тіла 130 г споживає від 11,2 г до 15,1 г планктону на день. При досягненні ваги 1 кг – від 49,3 г до 66,4 г, а при вазі 2 кг – від 257,6 г до 347,3 г планктону на добу.

Слід зазначити, що споживання детриту має принципове значення для кругообігу речовин в екосистемі штучних водойм, у тому числі каналів. Це має позитивний вплив процесу зариблення водойм рослиноїдними рибами на воду. Однак необхідною складовою оптимального процесу біомеліорації є подальше вилучення кінцевого біологічного продукту водної екосистеми - надлишок іхтіома. У процесі життєдіяльності іхтіоценозу щорічно утворюється надлишок біопрепаратів, які слід видалити з водної екосистеми. Це буде запобіжним заходом для запобігання повторного забруднення екосистеми та погіршення якості води.

Крім того, це забезпечить додаткове якісне харчування продуктів. Біологічний метод рекультивації води дозволяє якнайкраще її використовувати в рибальство. Розрахунки показують, що вартість робіт з біологічним методом рекультивація водойм може бути компенсованою вартістю промислової риби, яка зростає в цих водойм [2, с. 152].

З високоефективним і надійним біологічним методом рекультивації за рослиноїдних риб, можна замінити механічним способом боротьби заростання магістральних каналів, зрошувальних систем і водойм. Запаси рослиноїдних риб можуть бути вагою від 8-10 до 40-50 г і більші, дворічні та старші вікові групи. З розвитком багатой кормової бази у водоймі (м'яка підводна рослинність (граб, рдест, урут та ін., а також молоді пагони очерету і рогозу) при невеликій кількості хижаків це може дати позитивний результат. Чисельність хижаків, рекомендується використовувати більші вікові групи масою 150-200 г і більше в кількості 100-120 екз. на 1 га.м.

Рибалити потрібно ранньою весною, до появи великих скупчень водної рослинності. Ефект рекультивації можна отримати в той самий сезон, коли посадка білого амура загальною масою до 20-25 кг/га. Таким чином, використання біологічної рекультивації з метою покращення якості води водойм є найбільш прийнятною з екологічної та економічної точки зору.

Біомеліорація водойм, використання певні види водних організмів, з відповідними якісними та кількісними показники внесення та вилучення, дозволить отримати якісні характеристики води, видалення надлишків органічних речовин та отримання якісних біопрепаратів у групі водних організмів вцілому [3, с. 157].

ЛІТЕРАТУРА

1. Ананьєва Т. В., Федоненко О. В., Клименко О. Ю. Особливості накопичення радіонуклідів білим товстолобиком Запорізького водосховища. *Вісник Запорізького національного університету*. 2018. № 1. С. 23–29.
2. Федущко М., Бондарев Д., Губанова Н., Жуков О. Ефекти евтрофікації на багаторічну динаміку угруповань молоді риб. *Агрологія*. 2021. №4 (4). С. 149–164. DOI: <https://doi.org/10.32819/021018>.



3. Губанова Н. Л. Виробництво зообентоса в різних районах Дніпра (Запорізьке) водосховище. *Агрологія*. 2019. №2 (3). С. 156–160. DOI: 10.32819/019023.

4. Новіцький Р. О., Губанова Н. Л. Трансформація ікстіоценозу Дніпровського (Запорізького) водопровідного після регулювання р. Дніпро. *Вісник Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету*. 2016. № 4 (42). С. 126–132.

5. Жуков О. В., Губанова Н. Л. (2015). Різноманіття та динаміка угруповання землеводних заплавної екосистем р. Самара-Дніпровська [Розмаїття і динамічність спільноти затоплених екосистем анур]. *Вісник Дніпропетровського університету. Серія Біологія. Екологія*. 2015. 23(1). С. 66–73.

*Ольга Коломійцева, Родіон Атанов
(Дніпро, Україна)*

ОЦІНКА ЕКОЛОГІЧНОГО СТАНУ ВОДНИХ РЕСУРСІВ УКРАЇНИ НА ПРИКЛАДІ ПІВДЕННОГО ВОДОСХОВИЩА

Один із наслідків зростання антропогенного навантаження в Україні є погіршення екологічної ситуації по відношенню до поверхневих вод, що призводить до якісних і кількісних змін екологічного стану водних ресурсів і негативно впливає на зменшення їх видового різноманіття. Водні екосистеми піддаються найбільшому ризику від накопичення забруднюючих речовин зі стічних вод і побутовими стоками площинних зливів із сільськогосподарських угідь, внаслідок чого вони втрачають здатність до самоочищення і не відповідають вимогам до води, які ставляться до водних об'єктів [1, с. 1].

Тому, з одного боку, необхідно знайти і впровадити заходи запровадження і застосування комплексної системи для оцінки та мінімізації антропогенного впливу на водні екосистеми.

Південне водосховище єдине у Кривому Розі водоймище, наповнене водою з річки Дніпро, що протікає областю, за цільовим призначенням є водоймою питного призначення. Південне водосховище – повністю штучна екосистема з основними параметрами, що повністю визначаються діяльністю людини [2, с. 11; 3].

Камеральну та статистичну обробку матеріалу виконували у відповідності з загальноприйнятими методиками (гідрохімічними, гідробіологічними та іхтіологічними) [4, с. 12–23].

Хімічний склад води, що утворюється за особливих умов даного водосховища, визначає доцільність використання його за призначенням, а також умови проживання риб, корозійну стійкість гідротехнічних споруд тощо. Тому метою нашої роботи було вивчення хімічного та газового складу води Південного водосховища для доцільного його використання.

Отримавши дані (рис.1), відмічаємо, що вміст кисню у період досліджень був стабільний (від нормального до високого) – від 7,0 мг/л до 7,7 мг/л, 63,0 % усередненої величини насичення.

Одночасно спостерігається збільшення рівня CO₂ (19,5 мг/л) та зміщення рН від лужної до нейтральної (7, 4).

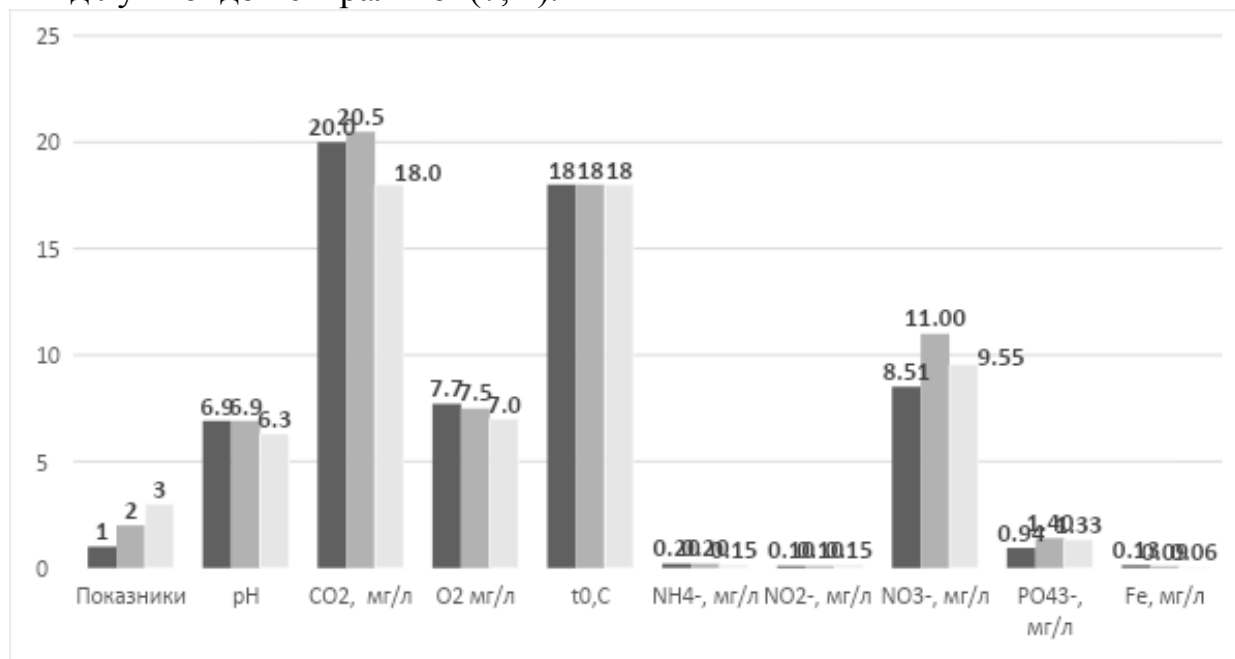


Рис. 1. Гідрохімічні показники Південного водосховища (2020 р.)

Фосфор є одним із головних біогенних елементів, що визначають продуктивність водного об'єкту і залежить від багатьох факторів, одним із яких є господарська діяльність людини. Дослідження показали, що рівень фосфору у воді був у межах гранично-допустимих норм, як для питної води, води для побутових потреб, так і для води рибного господарства.

Крім того, у воді на фоні накопичення органічної речовини, дещо підвищився вміст деяких біогенних речовин: NO₂ – до 0,15 мг/л, NO₃⁻ до 11,0 мг/л, однак у 2011 р. дані показники були нижчими.

Встановлено, що показники гідрохімічного стану води не перевищували нормативи якості водного середовища, але простежувалась тенденція до підвищення рівня мінералізації, що є загальним явищем для всіх водойм регіону.

Отримані дані дозволили прослідкувати за змінами хімічного складу води Південного водосховища, та визначити напрямок до збільшення або зниження певних компонентів.

Варто відзначити, що різкі коливання рівня води мають вплив на стабільність хімічних показників, що, в свою чергу, може обумовити нестабільність показників різних груп гідробіонтів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бабань В. П. Екологічна оцінка та оптимізація використання штучних рибогосподарських водойм басейну річки Південний Буг: автореф. дис. ... канд. с.-г. наук : 03.00.16. Житомир, 2018. 20 с.

2. Храмова О. М. Обґрунтування режиму використання водних біоресурсів у Південному водосховищі (Дніпропетровська область): магістер.



дипломна робота: 207, Водні біоресурси та аквакультура. Дніпро, ДДАЕУ, 2021. 62 с.

3. URL : https://kr.gov.ua/pro_misto_kriviy_rig/geografichne_roztashuvannya

4. Щербак В. І. Визначення первинної продукції фітопланктону і деструкції органічних речовин. Методи гідроекологічних досліджень поверхневих вод / Арсан О. М. та ін. Київ: Логос, 2006. С. 12–23.

• • •

*Роман Новіцький, Олена Божко, Леонід Левчук
(Дніпро, Україна; Дніпро, Україна; Марганець, Україна)*

ДО ПИТАННЯ ПРО РОЗРАХУНОК ЦНИ ДОЗВОЛУ НА ЗДІЙСНЕННЯ ЛЮБИТЕЛЬСЬКОГО РИБАЛЬСТВА ЯК СПЕЦІАЛЬНОГО ВИКОРИСТАННЯ ВОДНИХ БІОРЕСУРСІВ НА КАХОВСЬКОМУ ВОДОСХОВИЩІ

В Україні любительське рибальство, крім функції соціально значущої рекреації, є різновидом природокористування, яке конкурує з традиційним промислом. На жаль, на сьогодні в державі не визначені чіткі механізми державного регулювання любительського рибальства. Діюча законодавча база у сфері використання природних ресурсів є застарілою [1]. Любительське рибальство в Україні має значний потенціал позитивного впливу на економічний розвиток країни, але потребує додаткової уваги з боку держави. Воно може стати важливим соціально-економічним чинником зростання економіки регіонів і держави у цілому [2, с. 148].

Важливими пріоритетами сучасної національної політики у сфері рибальства повинні стати забезпечення продовольчої безпеки держави, ефективне управління природними біоресурсами, збереження гідробіонтів та їх біологічного різноманіття [3, с. 122].

Згідно з проектом Правил любительського та спортивного рибальства на 2022 рік [6] добування (вилов) водних біоресурсів дозволяється здійснювати рибалкам безоплатно у порядку загального використання водних біоресурсів для особистих потреб (без права реалізації) не забороненими цими Правилами знаряддями добування (вилову) та у мінімально дозволених для добування (вилову) розмірах видів водних біоресурсів під час здійснення любительського, спортивного рибальства та підводного полювання, за нормами добування (вилову) дозволених видів водних біоресурсів на одного рибалку за добу.

Любительське, спортивне рибальство та підводне полювання, що перевищує встановлені цими Правилами обсяги безоплатного добування (вилову) водних біоресурсів здійснюється за плату та у порядку спеціального використання водних біоресурсів, встановленому Постановою Кабінету Міністрів України № 992 від 25.11.2015 р. [4]. Спеціальне використання водних біоресурсів здійснюється користувачами водних біоресурсів на підставі дозволу на таке використання у рибогосподарських водних об'єктах (їх частинах).

Дозволи на право здійснення любительського рибальства на засадах спеціального використання водних біоресурсів видаються органами

рибоохорони. За видачу дозволів справляється плата, розмір якої розраховується Державним агентством меліорації та рибного господарства України за узгодженням з Мінфіном України.

За нашими розрахунками, вартість плати за дозвіл на любительське та спортивне рибальство у порядку спеціального використання водних біоресурсів може складатися з плати за спеціальне використання водних біоресурсів згідно з нормативами [5].

Почастковий і загальний розмір плати за дозвіл обчислено згідно з відомостями про любительський лов на Каховському водосховищі за 2018–2020 рр. за формулою:

$$П \text{ (для кожного виду)} = K \times S,$$

де P – плата за спеціальне використання водних біоресурсів, грн; S – середня маса улову рибалки за період, г; T – тривалість лову, днів.

Вагову частку (K) розраховували за формулою:

$$K = (L \times R) : 100,$$

де L – маса дозволеного законодавством добового улову (згідно з Правилами любительського та спортивного рибальства – 3 кг); R – відсоткова частка виду в уловах рибалок-любителів на Каховському водосховищі з урахуванням періоду лову; розраховується за формулою:

$$R = (t \times 100) : S,$$

де t – маса виду в улові рибалки-любителя за період, г; S – середня маса улову рибалки за період, г.

Сезонні дозволи розраховували на два періоди року (зимовий та літньо-осінній) та загальнорічний. Зокрема був розрахований орієнтовний дозвіл на використання водних біоресурсів строком на один місяць.

Використовуючи отримані у 2018–2020 рр. дані щодо складу, кількісних та якісних показників уловів рибалок-любителів на Каховському водосховищі ми обчислили показники для розрахунку обсягів плати за ресурс у зимовий період. Зазначимо, що зимовий період включає чотири місяця – грудень, січень, лютий, березень (загальна кількість днів – 100, виключаючи 20 днів міжсезонних періодів (льодостав та льодохід)).

Орієнтовна плата за спеціальне використання водних біоресурсів для 9 видів риби (плітка, краснопірка, окунь річковий, плоскирка, лящ, йорж, щука, судак, карась сріблястий) по цьому дозволу за зимовий період становить:

$$П = T (100 \text{ днів}) \times S (1,73 \text{ грн.}) = \mathbf{173 \text{ грн.}}$$

Також обчислювали показники для розрахунку обсягів плати за ресурс за літньо-осінній період (включає шість місяців – червень, липень, серпень, вересень, жовтень, листопад (загальною кількістю 170 днів, виключаючи 10 днів заборони в червні місяці)).

Орієнтовна плата за спеціальне використання водних біоресурсів для 14 видів риби (плітка, краснопірка, окунь річковий, плоскирка, лящ, йорж, щука, судак, карась сріблястий, бичок, білизна, верховодка, короп, сом) по цьому дозволу за літньо-осінній період становить:

$$П = T (170 \text{ днів}) \times S (2,01 \text{ грн.}) = \mathbf{341,7 \text{ грн.}}$$

Річний період включає в себе всі місяці року за винятком періоду нересту та (встановлення льодоставу, льодохід). Загальна кількість днів – 270. Плата за



спеціальне використання водних біоресурсів по цьому дозволу становить: 270 днів $\times ((1,73 \text{ грн} + 2,01) : 2) = 504,9 \text{ грн}$.

Дозвіл на любительський лов (видобування риби) строком на один місяць розраховувався за допомогою середніх показників платні за спецвикористання водних біоресурсів протягом року: 1 місяць (30 днів) – це 1/9 частина від 270 днів; тоді $504,9 \text{ грн} \times 1/9 = 56,1 \text{ грн}$.

Таким чином, загальна вартість сезонних, річних та місячних дозволів на платне любительське і спортивне рибальство на акваторії Каховського водосховища може орієнтовно становити: на зимовий сезон – 173 грн; на літньо-осінній сезон – 341,7 грн; на рік – 504,9 грн; на один місяць: 56,1 грн.

Загальна вартість сезонних, річних та місячних дозволів на платне любительське рибальство повинна сплачуватися рибалками-любителями повністю незалежно від часу їх придбання протягом поточного року.

Зазначимо, що розраховані дозволи обґрунтовані на всі види риб, яких ловить рибалка-любитель у той чи інший період року (9 видів – взимку, 14 – у літньо-осінній сезон). Можна також розрахувати вартість дозволів на певний вид риби (якщо рибалка, наприклад, займається тільки спінінгом (ловіння окуня, щуки, судака, сома, білизни) або поплавочник (ловіння карася сріблястого, плітки, ляща, плоскирки, верховодки)).

Тоді, вартість дозволу на літньо-осінній сезон для поплавочника (ловіння 6 видів риб – карася сріблястого, плітки, ляща, плоскирки, верховодки, коропа) становитиме: $1,385 \text{ грн}$ (обчислені дані вартості 1 кг біоресурсу) $\times 170 \text{ днів} = 235,45 \text{ грн}$.

Вартість дозволу на літньо-осінній сезон для спінінгіста (ловіння 5 видів риб – окуня, щуки, судака, сома, білизни) становитиме: $3,38 \text{ грн}$ (обчислені дані вартості 1 кг біоресурсу) $\times 170 \text{ днів} = 574,26 \text{ грн}$.

Звичайно, вартість дозволу для спеціалізованого ловіння певних промисловоцінних риб (окремо – судака, коропа, сома) буде дорожчим.

ЛІТЕРАТУРА

1. Мухін В. М. Обґрунтування необхідності ефективного державного регулювання любительського рибальства в Україні. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2019. № 3. Режим доступу: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=1408> (дата звернення: 21.04.2022). DOI: 10.32702/2307-2156-2019.3.101
2. Новіцький Р. О. Рекреаційне рибальство в Україні: масштаби, обсяги, розвиток. *Екологія та природокористування: збірник наукових праць*. 2015. Т. 19. С. 148–156.
3. Новіцький Р. О., Дворецький А. І., Христов О. О. Ретроспектива і сучасний розвиток рибного господарства у Придніпровському регіоні. *Розвиток Придніпровського регіону: агроекологічний аспект*. Монографія. Дніпро: ЛПРА, 2021. С. 80–125.
4. Про затвердження Порядку здійснення спеціального використання водних біоресурсів у внутрішніх рибогосподарських водних об'єктах (їх частинах), внутрішніх морських водах, територіальному морі, виключній

(морській) економічній зоні та на континентальному шельфі України. Постанова Кабінету Міністрів України № 992 від 25.11.2015 р.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/992-2015-%D0%BF#Text>

5. Про затвердження Порядку справляння плати за спеціальне використання водних біоресурсів і розмірів плати за їх використання. Постанова Кабінету Міністрів України від 12 лютого 2020 р. № 125.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/125-2020-%D0%BF#Text>

6. Про затвердження Правил любительського і спортивного рибальства. Проект наказу Мінагрополітики (06.01.2022).

URL: https://darg.gov.ua/_proekt_nakazu_minagropolitiki_0_0_0_11721_1.html

*Наталія Присяжнюк, Володимир Скиба
(Біла Церква, Україна),
Анна Горчанок, Бажена Хавтуріна
(Дніпро, Україна)*

ЖИВЛЕННЯ І КОРМОВІ ВЗАЄМВІДНОШЕННЯ *BALLERUS SAPA* У КРЕМЕНЧУЦЬКОМУ ВОДОСХОВИЩІ

Ключові слов: клепець (*Ballerus sapa*), Кременчуцьке водосховище, якісний склад поживи, індекс наповнення.

Постановка проблеми. Однією з головних умов раціонального використання рибних запасів є знання стану популяцій риб, їх кормових взаємовідношень на даному етапі експлуатації водойми та встановлення закономірностей його змін [1; 2]. Впродовж усього періоду існування Кременчуцького водосховища дослідження стану його іхтіофауни здійснювали переважно в рамках постійного моніторингу сировинної бази, при цьому головна увага приділялась найбільш масовим видам, які формують основу промислу [1; 2; 3]. За цих умов дослідження особливостей кормових взаємовідношень, набувають особливої актуальності як в теоретичному, так і прикладному аспектах.

Мета роботи – дослідити особливості живлення та кормові взаємовідносини клепця (*Ballerus sapa*) впродовж вегетаційного періоду у Кременчуцькому водосховищі, оскільки в акваторії водосховища зосереджена значна частина нагульних угідь.

Результати досліджень. Клепець (білоочка) – *Ballerus sapa* досить нечисленний вид родини коропових і в своєму поширенні обмежений в основному верхньою і середньою частинами водосховища та притоками, які впадають в нього, тобто місцями де збереглися елементи річкового режиму і в першу чергу течія. На сьогоднішній день, клепець трапляється як на прибережних, так і на глибоководних, колишніх руслових, ділянках. До складу поживи клепця входять рослини, черви, моховатки, молюски, нижчі ракоподібні, личинки та лялечки хірономід, личинки інших комах (табл. 1).



Таблиця 1. Дані з живлення клепця в Кременчуцькому водосховищі в 2020–2021 рр.

Склад поживи, % за вагою	Весна		Літо		Осінь	
	Рік					
	2020	2021	2020	2021	2020	2021
Довжина риби, см	11–18	17–20	17–25	12,5–25	13–18	13–19
Індекс наповнення, %	31,4	46,9	36,6	36,2	15,9	11,9
Макрофіти	–	–	0,3	14,8	–	–
Молюски	–	50,0	1,0	–	–	10,0
Ракоподібні	1,5	–	71,9	12,3	48,5	28,4
Хірономіди (личинки)	8,5	3,0	–	4,1	44,0	34,3
Інші комахи	–	0,5	–	1,0	1,5	1,0
Інші організми	50,0	–	0,3	–	–	7,0
Детрит	15,0	8,5	23,0	23,8	3,0	9,2
Пісок	25,0	22,5	3,5	34,0	3,0	10,1

В різні пори року провідна роль у живленні клепця належала різним групам організмів, як личинкам хірономід, так і дощовим черв'якам, якими інтенсивно живилися риби на заплавах верхньої ділянки водосховища, а з 2018 року – моллюскам. Середні індекси наповнення коливалися в межах 20,7–40,8 %. Найвищими вони були у тих риб, пожива яких в основному складалася з моллюсків. Дуже малокалорійною виявилася пожива клепця в 2021 р. на нижній частині водосховища, де вона на 80 % за вагою складалася з детриту та піску (індекс наповнення з піском 39,5 %, без піску – 19,7).

Влітку, порівняно з весною відмічається різке підвищення значення нижчих ракоподібних (головним чином дафній), які в 2020 р. на верхній частині, а в 2021 р. – на середній відповідно становили 72 і 100 % ваги всієї поживи.

В 2020 р. найсприятливіші умови для нагулу клепця склалися на нижній ділянці водосховища про що свідчить як якісний склад поживи, так і індекс наповнення (154,6 % проти 23 на верхній і 18 на середній ділянках водосховища). На нижній ділянці пожива клепця складалася з личинок хірономід (3,5 %), фрагментів вищих рослин (45 %) і ракоподібних (8,0 %).

Восени, як і в попередньому сезоні, значну роль відігравали нижчі ракоподібні, які свого максимуму досягли в живленні клепців на середній частині водосховища (50 % ваги всієї поживи в 2018 р. і 93–100 % – в 2020–2021 рр.). Індекси наповнення відповідно дорівнювали 15,0–17,0 % і лише в 2021 р. – 70. На верхній частині спектр живлення клепців в 2018 р. складався переважно з дрібних моллюсків (*Lithoglyphus naticoides*, *Viviparus viviparus*), личинок тендипедид і невеликої кількості фрагментів вищих рослин; в 2020 р. – переважно з детриту (28 %) та піску (60 %), серед яких в невеликій кількості траплялися личинки комах; в 2021 р. – переважно з личинок хірономід та моллюсків. Найвищі індекси наповнення спостерігалися в 2020 р. (15,9 %). Таким чином в живленні клепця в умовах Кременчуцького водосховища, порівняно з Дніпром, набагато зросла роль ракоподібних і зменшилося значення личинок комах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Присяжнюк Н. М. Живлення та кормові взаємовідношення *Abramis Brama* у Кременчуцькому водосховищі / Н.М. Присяжнюк, О.І. Слободенюк,

А.В. Горчанок. *Науковий вісник VINSMRTECO*. Вінниця, 2019. №2(25). С. 299–300.

2. Horchanok A.V., Prysiazhniuk N.M.(2020). Features of fish populations in the Kremenchuk and Kakhovka reservoirs: collective monograph. Riga, 2020. P.1. 772 p.

3. Prysiazhniuk, N.M., Slobodeniuk, O.I., Hrynevych, N.Ie., Baban, V.P., Kuzmenko, O.A., & Horchanok, A.V. (2019) Aboryhenni vydy ryb yak test-objekty dlia doslidzhennia suchasnoho stanu hidroekosystem [Native fish species as a test object to research the contemporary status of hydroecosystems]. *Ahroekolohichni zhurnal*, 1, 97-102.

• ● •



РЕКРЕАЦІЙНЕ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ / RECREATIONAL NATURE MANAGEMENT

Віктор Биркович, Світлана Паламарчук
*(смт. Великий Березний, Закарпатська область, Україна;
Київ, Україна)*

ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ У ПРИРОДООХОРОННІЙ СФЕРІ

Варто зауважити, що запровадження інформаційних технологій у природоохоронну сферу є актуальними для всього сучасного глобалізованого світу. Теперішні виклики, пов'язані з пандемією коронавірусу, пришвидшують позитивне їх вирішення, оскільки дистанційна робота та самоізоляція працівників природоохоронної сфери цього потребує. А отже, запропоновані дієві цифрові рішення є маркером для протидії екологічним загрозам та покращання стану довкілля.

Розвиток інформаційних технологій в природоохоронній сфері прискорить вирішення проблемних питань по збереженню, відновленню та охороні природоохоронної сфери. Ці питання повинні вирішуватися на державному та місцевому рівнях та потребують посилення ролі громадського контролю за всіма суспільно важливими процесами в державі.

Важливість налагодження інформаційної взаємодії між державними, місцевими і громадськими секторами є актуальним та сприяють, в частині здійснення громадського контролю в природоохоронній сфері, покращенню процесів розроблення державної галузевої програми, що в цілому дозволить позитивно впливати на якість прийнятих управлінських рішень та результати їх реалізації, вибору найкращої альтернативи, спрямованої на розв'язання певної управлінської проблеми.

Інформаційні технології у природоохоронній сфері є важливими та дозволяють забезпечити координуючий вплив на природоохоронну сферу для досягнення цілей щодо збереження об'єктів природи.

Інформаційні технології – це сукупність методів виробничих процесів та програмно-технічних засобів, що об'єднані у технологічний ланцюжок, які забезпечать збір, зберігання, обробку, зберігання, розподіл розповсюдження, відображення й використання інформації про об'єкти та явища у природоохоронній сфері, їх стан, властивості та параметри, і зменшують наявну про них ступінь невизначеності і неповноти знань.

Ціллю розвитку інформаційних технологій у цій сфері є якісне формування і використання інформаційного продукту відповідно до потреб користувача.

Державна політика розвитку інформаційних технологій в природоохоронній сфері зазвичай орієнтується на традиційні (прості) шляхи вирішення проблем та не вивчається і не враховується сутнісний зв'язок природоохоронних, соціально-економічних, технологічних, геополітичних, культурних та інших аспектів. Теперішня криза спонукає до пошуку модерних підходів вирішення питань вдосконалення розвитку інформаційних технологій в природоохоронній сфері та сучасних підходів розвитку інноваційних теорій,

методик, технологій, управлінських ідей тощо які зазначені в Указі Президента України «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» №722/201930 від вересня 2019 року [2].

Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» визначає створення і забезпечення роботи національної екологічної інформаційної системи як одну з головних функцій органів управління у природоохоронній сфері [3]. Оптимізація інформаційного процесу у цій сфері забезпечить своєчасність доставки інформації користувачам, її достовірність, повноту та надійність.

Оскільки питання екології стосуються майже усіх аспектів життя суспільства, то й інформаційні технології у природоохоронній сфері повинні відповідати загальноприйнятому підходу. З цього приводу науковці зазначають наступне: «широке застосування інформаційних технологій у сфері державного управління дозволяє підвищити ефективність: міжвідомчої взаємодії; надання державних послуг населенню і організаціям; персональної і колективної роботи співробітників федеральних органів державної влади» [1].

Переваги застосування на державному та місцевому рівнях інформаційних технологій в цій сфері є особливо відчутними, коли необхідно провести консультації із залученням усіх рівнів суспільства, надасть можливість підвищити інвестиційну привабливість територій та об'єктів природно-заповідного фонду саме завдяки створенню Інтернет-сайту (веб-сайту), створення комплексної територіальної інформаційної системи, яка включає формування і взаємоузгодження ведення різних відомчих кадастрів (земельний, водний, лісовий, містобудівний та ін.), реєстрів, що забезпечують органи державної влади і місцевого управління достовірною і комплексною інформацією про об'єкти середовища життєдіяльності людського суспільства.

Тому, важливість впровадження новітніх інформаційних технологій в природоохоронній сфері вимагає розробку комплексного, різнобічного підходу, який повинен враховувати вплив впровадження цих технологій на стан об'єктів природоохоронної сфери та, включати сукупність методів і засобів які забезпечать збирання, зберігання, обробку, розподіл, розповсюдження, відображення й використання різноманітних даних для потреб суспільства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Биркович Т. І., Биркович В. І., Кабанець О. С. Механізми публічного управління у сфері цифрових трансформацій. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2019. № 9. URL: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=1488> (дата звернення: 02.11.2021). DOI: [10.32702/2307-2156-2019.9.2](https://doi.org/10.32702/2307-2156-2019.9.2)
2. Указ Президента України «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» №722/201930 від вересня 2019 року. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/7222019-29825>
3. Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25 червня 1991 року № 1264-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text>



Олена Джиган, Володимир Пазій
(Дніпро, Україна)

СТРУКТУРА ТА ВИДОВИЙ СКЛАД НАСАДЖЕНЬ СПЕЦІАЛЬНОГО ПРИЗНАЧЕННЯ В НІКОПОЛЬСЬКОМУ РАЙОНІ ДНІПРОПЕТРОВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Однією з найгостріших проблем державного масштабу на Україні в світлі глобальної зміни клімату та невинного зростання антропогенної трансформації навколишнього середовища за останні десятиліття є функціонування полезахисних насаджень за умов агроландшафтів, їх збереження та відтворення. Створення системи лісосмуг мало позитивний вплив на врожайність сільськогосподарських культур та дозволило повністю ліквідувати в 70-ті роки ХХ століття в степових районах пилові бурі, змінивши мезоклімат на територіях цілих областей. Система насаджень вздовж сільськогосподарських угідь була вдалим вирішенням питань щодо запобігання площинній ерозії ґрунтів, росту ярів та зменшенню площ орних земель. Внаслідок правової неврегульованості власності та користування землею, а також відсутності фінансування лісомеліоративних заходів впродовж значного періоду часу нові полезахисні насадження не створювалися. В результаті мережа лісосмуг полезахисного призначення має дискретний характер і за оцінками експертів забезпечує захистом лише тридцять відсотків агроценозів [8]. Тому питання дослідження сучасного стану лісосмуг та можливостей їх відновлення є актуальним. Метою дослідження було проаналізувати структуру, видовий склад та життєвий стан захисних лісосмуг. Види деревних рослин визначали за М. А. Кохно [4; 5], Д. М. Доброчаєвою [1] та В. Я. Заячуком [2]. Аналізували видовий склад деревних та чагарникових рослин та здійснювали опис їх фітосанітарного стану за наказом Державного комітету будівництва, архітектури та житлової політики за «Інструкцією з технічної інвентаризації зелених насаджень у містах та інших населених пунктах України» № 226 від 24.12.2001 р. [3]. Кількісну оцінку ступеня пошкодження дерев визначали за шкалою Н. П. Красинського [6] з доповненнями Ю. З. Кулагіна [7].

Об'єктами досліджень були штучні лісозахисні насадження, розташовані поблизу між смт Томаківка та с. Семенівка загальною протяжністю 8 км. Було виділено 10 ділянок різної довжини: від 400 до 1000 м в залежності від конструкції захисної смуги. За результатами інвентаризації дослідних ділянок лісозахисних смуг на території між смт Томаківка та с. Семенівка зростає 2 753 дерева, які належать до 19 видів та 13 родин. Виявлено, що невелика група дерев (11,4 % дерев від загальної кількості) на дослідних ділянках лісосмуг мають добрий життєвий стан без ознак ушкоджень. Більшість деревних рослин (40,8 %) має пошкоджене листя і засихаючі молоді пагони, всихаючі пагони, морозобоїни, відшарування кори, всихання скелетних гілок. Найушкодженішими виявилися екземпляри *Acer negundo*, *Ulmus parvifolia* та *Pyrus communis* та *Salix alba* – 36,4 %, 30,2 %, 100 % та 57,1 % відповідно. Найстійкішими до зовнішніх негативних умов виявилися *Ulmus parvifolia*, *Fraxinus excelsior*, *Juglans regia* (кількість ушкоджених дерев складає 7,8 %). На

всіх дослідних ділянках спостерігається збіднілий видовий склад, а лісосмуги потребують належного догляду. Досліджувані лісосмуги за структурою виявилися двохрядними та трьохрядними. Загальна довжина двохрядних смуг складає 4 200 (52,5 %) м, трьохрядних – 3 700 (47,5 %) м. Ажурну конструкцію мають – 2 300 (28,7 %) м, продувну – 5 700 (71,3 %) м. Повністю немає насаджень на території 305 м (3,8 %), з них технологічних розривів (дороги для заїзду на поле) 120 м (1,5 %). Переважаючими основними деревними породами є *Acer negundo* та *Robinia pseudoacacia* (10,8 % та 21,4 % відповідно від загальної кількості екземплярів дерев). Повного поновлення деревних порід на жодній ділянці не відбувається. На ділянках досліджуваної території лісосмуг відбувається природне поновлення, за рахунок підросту і підліску *Ulmus parvifolia*, *Acer negundo*, *Robinia pseudoacacia*, *Fraxinus excelsior*, *Malus sylvestris*.

Встановлено, що повне природне поновлення лісосмуг не відбувається внаслідок заростання лісосмуг другорядними породами та антропогенного впливу, що призвело до невідповідності функціональному призначенню.

ЛІТЕРАТУРА

1. Доброчаева Д. Н., Котов М. И., Прокудин Ю. Н. Определитель высших растений Украины. Киев : Наукова думка, 1987. 548 с.
2. Заячук В. Я. Дендрологія. Підручник. Львів : Априорі, 2008. 656 с.
3. Інструкція з інвентаризації зелених насаджень у населених пунктах України. Наказ Державного комітету будівництва, архітектури та житлової політики України № 226 від 24.12.2001; зміни та доповнення – за Наказом Міністерства будівництва, архітектури та житлово-комунального господарства № 8 (z0082-07) від 16.01.2007.
4. Кохно Н. А. Деревья и кустарники. Київ : Наукова думка, 2000. 214 с.
5. Кохно М. А. Дендрофлора України. Дикорослі й культивовані дерева і кущі. Київ : Фітосоціоцентр, 2002. 447 с.
6. Красинский Н. П., Князева Е. И. Дымоустойчивые ассортименты. Дымоустойчивость растений и дымоустойчивый ассортимент. Горький–Москва, 1950.
7. Кулагин Ю. З. Древесные растения и промышленная среда. Москва : Наука, 1974. 127 с.
8. Фурдичко О. І., Стадник А. П. Лісові меліорації як основний фактор стабілізації степових екосистем. *Екологія та ноосферологія*. 2008. Т. 19. № 3–4. С. 13–24.

*Лариса Доценко, Наталія Ворошилова,
Валентина Чорна, Андрій Ткачук, Юрій Шуліка
(Дніпро, Україна)*

ОСОБЛИВОСТІ РЕКРЕАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ УКРАЇНИ В ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД

Україна – велика європейська держава з потужним рекреаційним потенціалом. Традиційно центрами рекреації у довоєнний час були три регіони: Карпати, Полісся, узбережжя Чорного та Азовського морів. У цих районах



існувала інфраструктура, покликана задовольняти потреби рекреантів, яка останніми роками активно розвивалася та вдосконалювалася. Дані рекреаційні зони активно використовувалися як внутрішніми туристами, так і ставали дедалі привабливішими для міжнародного туризму [1].

В результаті військових дій, що почалися, всі вони зазнали істотних змін з точки зору використання їх як рекреаційних зон.

На значних територіях Полісся проводилися активні бойові дії, що призвело не тільки до значних руйнувань інфраструктури, але й зробило небезпечним для відвідування природні території, оскільки в них зараз знаходиться велика кількість боєприпасів, що не розірвалися, які не можуть бути дезактивовані найближчим часом, оскільки першочергово завданнями буде очищення населених пунктів, доріг та сільгоспугідь. Тому на найближчі кілька років можливості цієї території з погляду рекреаційного використання будуть значно скорочені або взагалі втрачені.

Так само значно скорочено, а на окремих територіях і втрачено буде рекреаційний потенціал узбереж Чорного та Азовського морів. Це буде пов'язано як з мінуванням узбереж та акваторій, так і з потенційною загрозою, яку становлять затонули військові судна. Потрібна не тільки дезактивація їхнього бойового запасу, а й вирішення проблеми палива, яке у разі надходження в навколишнє природне середовище, без сумніву, призведе до екологічної катастрофи в регіоні. Тому питання відкачування палива виступає першочерговим і має вирішуватися за першої ж можливості.

Наразі найменш постраждалим, з погляду рекреаційного потенціалу, виглядає Карпатський регіон. Однак, в даний час, він став гуманітарним хабом, що вимагало переорієнтації інфраструктури для прийому максимальної кількості евакуйованих. Потенціал регіону, з точки зору рекреаційних ресурсів, можуть так само істотно змінити і підприємства, які зараз переносяться туди.

Однак, необхідно враховувати той факт, що потреба у місцях для рекреації найближчим часом стрімко наростатиме. При цьому, враховуючи економічну ситуацію, що ускладнюється, більшість рекреантів буде орієнтовано на внутрішній ринок. Тому, найімовірніше, основне рекреаційне навантаження ляже на регіони центральної України. У цих умовах особливо перспективним виступає зелений сільський туризм, який у більшості випадків виглядає більш демократичним. Відпочинок у селі дасть можливість не лише оздоровитись, а й долучитися до вирощування сільгосппродукції, ознайомиться з традиціями різних регіонів, познайомиться з народними промислами та навіть активізувати гастрономічний туризм, так популярний, наприклад, у Франції [2,3]. При цьому, що важливо, не доведеться виїжджати на значну відстань від постійного місця проживання і це дасть змогу варіювати час відпочинку та здійснювати такі подорожі неодноразово протягом року.

Таким чином, у найближчі роки слід очікувати усунення рекреаційного навантаження в центральні області України та розвиток його, насамперед, за рахунок інтенсифікації зеленого сільського туризму та особливо такого його підвиду як агротуризм. Цю тенденцію буде доцільно врахувати при плануванні фінансування, щоб підтримати створення сільських садиб і сприяти збільшенню

робочих місць у селах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бейдик О. О. Рекреаційно–туристські ресурси України: Методологія та методи аналізу, термінологія, районування: монографія. К.: Видавничо–поліграфічний центр «Київський університет», 2007. 395 с.
2. Гловацька В. . Сільський зелений туризм: сутність, функції, основні організації: Про розвиток зеленого туризму (СЗТ) в Україні. *Економіка АПК*. 2006. №10. С. 148–155.
3. Костриця М. М. Сільський туризм: теорія, методологія, практика: монографія. Житомир: ЖДТУ, 2006. 196 с.

*Андрій Завербний
(Львів, Україна)*

ПРОБЛЕМИ ТА МОЖЛИВОСТІ РОЗВИТКУ РЕКРЕАЦІЙНОГО ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ В УКРАЇНІ ЗА ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ УМОВ

Актуальність досліджуваної проблематики полягає у активному, гармонійному розвитку світового, відповідно й регіонального, рекреаційного природокористування, адже сьогодні у світі рекреація, туризм стають явищами, що революційно входять до повсякденного життя понад половини всього населення. На початку ХХІ ст. туристично-рекреаційна сфера за обсягами доходу посіла 3 місце серед всіх провідних (передових, перспективних) галузей світової економіки. При цьому рекреаційна галузь створює близько 15 % обсягів світового ВВП продукту [6].

Враховуючи це багато країн світу (зокрема й промислово розвинених країн ЄС) визнали «рекреаційну індустрію» одним із пріоритетних напрямків щодо подальшого високо ефективного розвитку їх національних економік, що сприятиме активному приросту обсягів ВВП, валютних надходжень, створенню та розвитку нових галузей економіки тощо.

Рекреаційна сфера виступає потенційними джерелом приросту обсягів національного доходу. При чому цього можна досягнути при незначних витратах (фінансових, матеріальних, інформаційних, людських та ін.) та зусиллях.

Донедавна, традиційно, в науковій літературі при дослідженні рекреаційного природокористування за функціональним підходом користувалися виключно положеннями, висвітленими ще у далекому 1981 р. Мироненком М.С., Твердохлебовим І.Т. [4], які рекреацію охарактеризовували виключно лишень трьома функціями: економічною, медико-біологічною, соціально-культурною.

Як показує дослідження, специфіка розвитку та високий рівень динамічності рекреаційної діяльності як в Україні, так і закордоном вимагає нового трактування. Аналізуючи рекреаційне природокористування країни із функціональної сторони доцільно врахувати наступні постулати [1, 2, 5]:

- рекреаційне природокористування виступає окремим видом господарської діяльності, що має тенденцію до революційного розвитку;



- рекреаційне природокористування є способом задоволення життєво-важливих потреб українського населення у лікуванні, профілактиці захворювань, відпочинку;
- рекреаційне природокористування є елементом системи щодо відновлення працездатності людей;
- при належному (відповідному) організуванні рекреаційна діяльність виступатиме також однією із форм освітньої діяльності, патріотичного виховання тощо;
- претендуючи на використання певних територій (площ, об'єктів тощо), рекреаційна діяльність (як відокремлений вид) обмежує існування та розвиток інших видів господарювання, які екологічно є менш безпечними;
- рекреаційне природокористування, виступаючи однією із форм міжнародного співробітництва, відіграє важливу геополітичну роль;
- рекреаційне природокористування виступає привабливою сферою для інвестування, в тому числі іноземного.

Враховуючи зазначені принципи і розвиток рекреаційного природокористування доцільно виділити такі його основні функції: медико-біологічну, економічну, природоохоронну, соціально-культурну, освітню, виховну, політичну, міжнародну.

Зазначені види функцій рекреаційного природокористування повинні реалізовуватися через систему цілеспрямованого управління використанням рекреаційних об'єктів, угідь, інших ресурсів рекреаційного характеру тощо.

При формуванні системи управління рекреаційним природокористуванням України доцільно враховувати ситуативний, індивідуальний вплив одних і тих самих чинників/факторів, оскільки в одному випадку може виявитися позитивним, а в іншому – негативним.

Надважлива роль рекреаційного природокористування у суспільстві розкриватиметься через широкий спектр її ефектів, а саме: економічних, соціальних, культурних, екологічних, міжнародних, інформаційних тощо.

Рекреаційна сфера України відноситься до актуальної, необхідної умови для забезпечення відповідного рівня життя. Сфера стає засобами щодо компенсування напруги, відновлення рівня працездатності, продовження виробничих процесів і розвитку тощо. Тому потрібно удосконалювати організаційно-економічний механізм підвищення рівня ефективності використання потенціалу туристично-рекреаційної сфери України рекреаційного природокористування України.

У передовому досвіді країн ЄС є присутніми напрямки участі держави в процесах інвестування рекреаційної сфери, що є спрямованими на формування та її подальший розвиток [6, с. 94]: зниження рівня витрат при інвестуванні рекреаційних проєктів (надання позик за вигідними відсотковими ставками (різницю між фіксованою та ринковою ставками відшкодовує уряд країни); сприяння продажу (орендуванні) землі (ділянок) чи інфраструктури за цінами, нижчими від ринкових; пільгове оподаткування; захист від подвійного оподаткування (укладення угод із країнами інвесторів); зниження мита, митних зборів; пряме субсидіювання; гарантування іноземного інвестування для

підвищення рівня залучення, втримання зовнішніх інвесторів. Тобто, країни ЄС застосовують різноманітні інструменти реалізування державної інвестиційної політики для рекреаційної сфери.

Але ключовим рушієм інвестування рекреаційно-туристичної сфери більшості із аналізованих країн стали саме їх вступу до ЄС, євроінтегрування до єдиного економічного простору ЄС. Цей досвід зможе виступити цінним для України лишень у стратегічній і поки, на жаль, недосяжній перспективі.

Для забезпечення гармонійного розвитку рекреаційного природокористування України, відтворення ресурсів у рекреаційно-туристичній галузі одним із головних завдань виступає вдосконалення управлінських процесів, залучення всіх суб'єктів інституціонального забезпечення до розвитку сфери, що сприятиме поетапному розвитку осново формуючих аспектів рекреаційно-туристичної діяльності України.

Враховуючи, що фактори, умови розвитку рекреаційного природокористування в Україні є досить різноманітними (за своїм внутрішнім характером, за впливом) обов'язково потрібно враховувати їх вплив на розвиток, що надаватиме можливість не лишень прогнозувати коливання, а й розробляти та впроваджувати необхідні заходи щодо зменшення негативного впливу та підвищувати потенціал сфери.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гродзинська І. О., Нездоймінов С. Г., Гусєва О. В., Замкова А. В. Основи рекреалогії (економіко-екологічний та маркетинговий аспект). К.: «Центр учбової літератури», 2014. 264 с.
2. Кондратюк О.І., Штукмейстер В.Ю. Фактори, що забезпечують розвиток рекреаційного природокористування. *Інтелект XXI*. 2016. № 5. С. 205–210.
3. Кепеняк Н. М. Конструктивно-георгафічне обґрунтування рекреаційного використання території НПП “Сколівські бескиди”: дис. ... канд. геогр. Наук : 11.00.11, Львівський національний університет імені Івана Франка. Львів. 2015. 190 с.
4. Мироненко Н. С., Твердохлебов И. Т. Рекреационная география. М.: МГУ, 1981. 208 с.
5. Пригара О. В., Брик С. Д., Голубець І. Розвиток туристично-рекреаційного комплексу. *Економіка та суспільство*. 2021. Вип. 33. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/938>
6. Стойка В. О. Зарубіжний досвід інвестиційної політики в туристичній галузі та можливості його застосування. *Економічний простір*. 2011. № 45. С. 94–106.

*Ірина Зайцева
(Дніпро, Україна)*

ПРОЕКТ ЛАНДШАФТНОЇ РЕКОНСТРУКЦІЇ
СКВЕРУ ім. В. М. ЧОРНОВОЛА У м. ДНІПРО

Важливим чинником збереження екологічної рівноваги, підвищення рівня благоустрою, забезпечення потреб рекреації є достатній рівень озеленення



селітебних територій [6, с. 227]. Однією з важливих вимог до проектування об'єктів ландшафтної архітектури громадських центрів міст, у тому числі скверів, є створення комфортних умов для короткочасного відпочинку відвідувачів, зручності для їх пересування, захист від несприятливих впливів середовища (пилу, шуму, сонячної радіації, опадів та ін.). Історичне значення скверів полягало в тому, що житлові райони компонувалися навколо перетвореного ландшафту [4, с. 384]. Сквери призначалися для відпочинку та мали вигляд, так званих, «садів-площ» [1, с. 8]. У теперішній час сквери доповнюють ландшафтно-рекреаційну систему міста і виконують оздоровчу, планувально-регулюючу і декоративно-естетичну функції [9, с. 46].

Актуальність даної роботи визначається необхідністю в умовах стрімкого розвитку мегаполісів зберегти й оптимізувати зелені простори міських парків і скверів, які вже сформувалися.

Об'єкт дослідження – територія скверу ім. В. М. Чорновола в Центральному районі м. Дніпро (48°27'26.2"N 35°00'37.6"E). Площа скверу – 3545,6 м². Мета роботи – розробка пропозицій щодо оптимізації існуючих зелених насаджень, створення проекту озеленення та благоустрою території скверу. Методи дослідження: рекогносцирувальний, інвентаризації, метод аналізу та синтезу. Програмне забезпечення: AutoCAD, Revit Autodesk, Adobe Photoshop, Autodesk 3D MAX.

Для досягнення зазначеної мети здійснено урбоекологічний аналіз природно-кліматичних умов району, проведена оцінка рівня благоустрою даної території, виконано інвентаризацію існуючих насаджень згідно [5], розроблено проект озеленення, запропоновано асортимент декоративних рослин, описані агротехнічні заходи щодо створення зелених насаджень і догляду за ними; наведено екологічне обґрунтування впливу проектного рішення на трансформацію довкілля.

За результатами інвентаризації на території скверу ім. В. М. Чорновола зростає 137 дерев, які належать до 13 видів, 9 родів, 9 родин; за кількістю видів переважають представники родин В'язові (*Ulmaceae* Mirb.) – 47,2 %, Сапіндові (*Sapindaceae* Juss.) – 21,1 %, Бобові (*Fabaceae* Lindl.) – 20,4 %.

Аналіз життєвого стану деревних рослин, проведений за [2, с. 52], показав, що 40,3 % від загальної кількості екземплярів, знаходяться у задовільному стані, без ознак зовнішніх ушкоджень, 21,8 % дерев мають відносно дрібне, частково пошкоджене листя і засихаючі молоді пагони, 37,9 % – сильно пошкоджене листя, всихаючі пагони, малогалузисту крону, сухобочини. Кількість дерев, які мають пошкоджене фітофагами листя складає 59,1 % від загального їх числа. Переважають пошкодження сисними комахами (24,8 % листків, від загальної кількості усіх пошкоджених), мінування зустрічалось на 23,4 % листків, суцільне грубе об'їдання гризучими комахами – на 4,3 %, крайове об'їдання – на 0,7 %, відповідно.

Розподіл дерев по відношенню до екологічних чинників проводили за відповідними шкалами [3, с. 197; 7, с. 191, 239; 8, с. 84]. За шкалою вибагливості до вологи переважають мезогідрофіти (38,7 % від загальної кількості деревних рослин). Оліготрофи складають найменшу кількість – 29,2 % від загального

числа екземплярів, мезотрофи – 32,3 %, мегатрофи – 38,5 %, відповідно. За відношенням до освітленості домінують світлолюбні породи (75,9 %). До групи морозостійких відноситься 72,8 % деревних рослин.

За даними естетичної оцінки фітоценозу виявлено, що рельєф досліджуваної території рівнинний, із сухими ґрунтами, спостерігається суттєве ущільнення та ерозія ґрунту. Декоративність насаджень низька. Підріст відсутній, підлісок та трав'яний покрив розвинені недостатньо. Захарашеність ділянки середнього ступеня.

Основним напрямком проектування був обраний принцип гармонії й єдності складових у ландшафтних композиціях, а також забезпечення комфорту, зручності і рекреаційної привабливості для усіх соціальних верств населення.

Під час передпроектних досліджень встановлено, що на території скверу ім. В. М. Чорновола щільність насаджень складає 386 шт./га, що майже в 2,5 рази перевищує норму. Проектними заходами передбачено видалення хворих, малоцінних дерев і чагарників, які втратили свою естетично-декоративну функцію; омолоджуюча обрізка для дерев, що зберігаються; влаштування чагарникового ярусу для підвищення біологічної стійкості деревних насаджень; введення додаткового асортименту декоративних форм рослин для покращення видового складу деревостану і створення більш цікавих і різноманітних пейзажних картин.

Асортимент проектних декоративних рослин був підібраний відповідно до екологічних, санітарно-гігієнічних і декоративно-естетичних властивостей із переважанням у складі найбільш стійких до впливу урбосередовища рослин.

Із урахуванням архітектурного оточення сквер вирішений як замкнута композиція; із боку вулиць передбачено розміщення щільних груп дерев і чагарників регулярного планування. Дитячі майданчики при цьому ізолюються. За периметром території, яка межує з автошляхами, влаштовуємо бордюр із самшиту вічнозеленого (*Buxus sempervirens* L. var. *Rotundifolia*). Територію скверу за допомогою доріжок із кам'яних плит поділяємо на функціональні зони: меморіальна, прогулянкова, спокійного відпочинку, спортивна, дитяча. Для кожної зони проектом передбачені відповідні малі архітектурні форми.

ЛІТЕРАТУРА

1. Авдеева Е. В., Вагнер Е. А., Надемянов В. Ф., Шмарин Н. В. Городские скверы – их роль в озеленении городов. *Хвойные бореальной зоны*. XXXIV. № 1–2. 2016. С. 7–15.
2. Алексеев В. А. Диагностика жизненного состояния деревьев и древостоев. *Лесоведение*. 1989. № 4. С. 51–57.
3. Бельгард А. Л. Степное лесоведение. Москва : Лесная промышленность, 1971. 336 с.
4. Гидион З. Пространство, время, архитектура. Москва : Стройиздат. 1984. 455 с.
5. Інструкція з інвентаризації зелених насаджень у населених пунктах України : затв. наказом Міністерства будівництва, архітектури та житлово-



комунального господарства від 16.01.2007 р. № 8 (20082–07). URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0182-02>.

6. Кучерявий В. П. Озеленення населених місць. Львів : Світ, 2005. 454 с.
7. Погребняк П. С. Общее лесоводство. Москва : Колос, 1968. 440 с.
8. Пятницкий С. С. Курс дендрологии. Харьков : Изд-во ХГУ, 1960. 420 с.
9. Теодоронский В. С., Горбатова В. И., Горбатов В. И. Озеленение населенных мест с основами градостроительства : учебн. для студ. учрежд. сред. проф. образования. Москва : ИЦ «Академия», 2011. 128 с.

Ольга Євгенівна Іванченко
(Дніпро, Україна)

ЖИТТЄВИЙ СТАН ДЕРЕВНИХ НАСАДЖЕНЬ ПАРКУ ЗЕЛЕНИЙ ГАЙ М. ДНІПРО

На теперішній час актуального значення набувають заходи щодо поліпшення навколишнього середовища, благоустрою, озеленення міст і населених пунктів [1, с. 5]. Парки, лісопарки, сквери та бульвари здійснюють суттєвий внесок у формуванні середовища з більш високою якістю довкілля. Значення зелених насаджень у зниженні негативної дії оточуючого середовища полягає у їх здатності нівелювати несприятливі для людини чинники антропогенного походження [2, с. 249; 3, с. 84]. Проте, як об'єкт біологічний, рослини часто піддаються впливу негативних факторів довкілля, що відображується на їх декоративності та виконанні санітарно-гігієнічних функцій. Метою дослідження було оцінити життєвий стан деревних насаджень одно з найкрупніших парків м. Дніпро Зелений Гай.

Видовий склад оцінювали за визначником [4]. Аналіз життєвого стану деревних насаджень проводили за модифікованою шкалою Х. Г. Якубова [5, с. 115–120]. На основі категорій життєвого стану деревних рослин розраховували індекс життєвого стану деревостану парку за формулою В.А. Алексєєва [6, с. 51–57].

На території парку Зелений Гай, площею близько 53 га, зростає 3072 екз. дерев, які відносяться до 44-х видів з 22-х родин [7, с. 60–61]. За чисельністю у насадженнях домінує робінія звичайна, в'яз низький та клен гостролистий, серед чагарників – ялівець козацький, спірея середня та японська. Результати оцінки фітосанітарного стану деревних насаджень скверу наведено у *табл. 1*.

Таблиця 1. Розподіл деревних насаджень парку Зелений Гай м. Дніпро за життєвим станом

Види	Кількість рослин	Категорія стану дерев, шт.						
		0	1	2	3	4	5	6
Сосна Палласова	29	-	-	-	6	20	1	2
Сосна гірська	1	1	-	-	-	-	-	-
Ялина колюча	2	-	-	2	-	-	-	-
Ялівець звичайний	184	84	100	-	-	-	-	-
Ялівець середній	45	45	-	-	-	-	-	-
Ялівець козацький	279	-	279	-	-	-	-	-

РЕКРЕАЦІЙНЕ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ

Тис ягідний	8	-	8	-	-	-	-	-
Робінія звичайна	299	6	31	138	109	10	4	1
Гледичія триколючкова	19	2	-	11	4	2	-	-
Дуб звичайний	5	-	-	4	1	-	-	-
В'яз гладкий	60	-	8	46	5	-	1	-
В'яз низький	250	3	26	129	70	14	3	5
В'яз граболистий	120	1	5	73	41	-	-	-
Липа серцелиста	19	-	8	10	1	-	-	-
Липа широколиста	1	-	1	-	-	-	-	-
Тополя чорна	28	-	14	10	4	-	-	-
Тополя Симона	2	-	-	1	1	-	-	-
Тополя пірамідальна	7	-	-	-	7	-	-	-
Тополя біла	2	1	1	-	-	-	-	-
Верба вавилонська	6	-	5	1	-	-	-	-
Спірея середня	248	-	248	-	-	-	-	-
Спірея японська	200	-	200	-	-	-	-	-
Спірея верболиста	1	-	1	-	-	-	-	-
Абрикос звичайний	1	-	1	-	-	-	-	-
Слива домашня	1	-	-	1	-	-	-	-
Черемха звичайна	1	-	-	-	1	-	-	-
Груша звичайна	1	-	1	-	-	-	-	-
Барбарис Тунберга	315	-	315	-	-	-	-	-
Гіркокаштан звичайний	9	-	1	7	1	-	-	-
Клен ясенелистий	201	8	13	140	33	4	1	2
Клен гостролистий	326	9	83	216	9	3	3	3
Клен псевдоплатановий	36	-	11	23	2	-	-	-
Береза повисла	10	-	3	7	-	-	-	-
Береза пухнаста	2	-	-	2	-	-	-	-
Айлант найвищий	11	4	2	5	-	-	-	-
Ясен ланцетний	101	-	1	80	19	-	1	-
Ясен звичайний	2	-	-	1	1	-	-	-
Шовковиця біла	57	3	4	38	11	1	-	-
Горіх грецький	20	1	11	6	2	-	-	-
Катальпа чудова	1	-	-	-	1	-	-	-
Свидина криваво-червона	2	-	-	1	1	-	-	-
Гортензія волотиста	160	-	-	160	-	-	-	-
Разом	3072	168	1381	1112	330	54	14	13
% від загальної кількості екземплярів	100	5,47	44,95	36,20	10,74	1,76	0,46	0,42

Під час проведення інвентаризації парку Зелений Гай було виявлено, що переважаюча кількість дерев відноситься до першого класу санітарного стану (помірно ослаблені) – 1381 екз. або 44,95 % щодо усієї кількості насаджень парку. Здебільшого це чагарники: барбарис Тунберга в кількості 315 екз., ялівець козацький – 279, спірея середня – 248 та спірея японська – 200 шт. Дещо менше у цій групі таких деревних порід, як робінія звичайна, в'яз низький та клен гостролистий. У кроні таких рослин до 25 % сухих гілок, листки зелені, крона слабо ажурна, приріст може бути ослаблений порівняно з нормальним.



Дещо менше рослин (1112 екз. або 36,20 % щодо усіх дерев парку) відноситься до другого класу – середньо ослаблені. Це клен гостролистий – 216 шт., клен ясенелистий – 140 шт., робінія звичайна – 138 шт., гортензія волотиста – 160 шт., в'яз низький – 129 шт. Ці рослини характеризуються наявністю в кроні дерев або надземній частині кущів сухих гілок у кількості 25–50 %, листки дрібніші або світліші звичайного, передчасно опадають, крона зріджена. Серед представників даного класу є один представник хвойних – ялина колюча у кількості 2 екз. У них хвоя світліша, ніж звичайно, крона слабко ажурна, приріст зменшений не більше, ніж на половину порівняно з нормальним.

До рослин без помітних ознак ослаблення відноситься лише 168 екз. (або 5,47 % усіх дерев). У більшій кількості це ялівець звичайний – 84 шт. та ялівець середній – 45 шт. У цих рослин хвоя зелена, блискуча, крона густа, приріст нинішнього року нормальний для даного виду і віку, умов місця зростання і сезону. Незначним числом представлені клени гостролистий та ясенелистий – 9 і 8 шт., відповідно. Інші види мають репрезентативність меншу за 6 екз.

До третього класу (сильно ослаблені) відносяться 330 екз. (10,74 % усіх насаджень). Це в основному робінія звичайна – 109 особин, а також в'язи низький і граболистий та клен ясенелистий. Ці рослини мають такі ознаки: сухих гілок 50–75 %, листки дрібніші або світліші звичайного, передчасно опадають, крона зріджена, спостерігається підтікання ксилемного соку і водяні пагони на гілках і стовбурі, ураження стовбуровими шкідниками. Представників хвойних у цій групі немає.

Дерев, що відмирають у деревостані парку нараховано 54 екз. (1,76 %), 20 шт. з яких – сосна Палласова, 10 шт. – робінія звичайна, 14 шт. – в'яз низький. Невеликою кількістю представлені гледичія триколючкова, клени гостролистий і ясенелистий та шовковиця біла у кількості 2, 4, 3 та 1 екз., відповідно. У кроні листяних деревних порід більше 75 % сухих гілок, листки дрібніші, світліші або жовтіше звичайного, передчасно опадають або в'януть, крона сильно зріджена. У сосни Палласова хвоя жовтувато-зелена, крона помітно зріджена, приріст теперішнього року відсутній.

Інші 27 екземплярів майже порівну розподілені між п'ятою та шостою категоріями санітарного стану (свіжий сухостій та сухостій минулих років): 14 шт. (або 0,45 %) та 13 шт. (або 0,42 %), відповідно. Це переважно робінія звичайна, в'яз низький та клен гостролистий.

Рослин, уражених хворобами і шкідниками у парковому деревостані, нараховано 136 екз. або 4,43 % щодо їх загальної кількості. Серед фітозахворювань слід відмітити такі: борошниста роса, мітлоподібні утворення, ракові виразки, стовбурові гнилі, ураження тілами дереворуйнівних грибів (трутовик справжній, трутовик лускатий). До ентомопошкоджень, які спостерігаються на рослинних об'єктах парку, слід віднести наступні: мінуюча міль у гіркокаштану звичайного, попелиця у робінії звичайної, короїд-типограф на хвойних деревних породах, заболонник березовий.

Індекс життєвості деревостану парку Зелений Гай, розрахований за В.А. Алексеевим (1989) дорівнює 66,6, що характеризує його як ослаблений. До найпошкодженіших дерев відносяться старі посадки, які залишилися на схилах

та тальвегу балки. Молоді рослин, висаджені під час реконструкції рекреаційного об'єкту знаходяться головним чином у доброму стані.

Отже, переважна більшість насаджень парку Зелений Гай характеризуються ознаками помірного і середнього ослаблення. У фітоценозі присутні і дерева, що відмирають, а також є незначна частка свіжого сухостою та сухостою минулих років, який потребує видалення у разі своєї аварійності. У сукупності деревостан характеризується як пошкоджений.

ЛІТЕРАТУРА

1. Горохов В. А. Городское зеленое строительство: учеб. пособие для вузов. М.: Стройиздат, 1991. 416 с.
2. Мавлютова О. С. Роль парков в жизни города. *Экология. Безопасность. Жизнь*. 1997. № 4. С. 249–250.
3. Нагибина И. Ю., Журова Е. Ю. Значение парковых зон для жителей городской среды. *Молодой ученый*. 2014. № 20 (79). С. 84–85.
4. Определитель высших растений Украины / АН УССР; Ин-т ботаники им. Н. П. Холодного; ред. Ю. Н. Прокудин и др. Киев: Фитосоциоцентр, 1999. 548 с.
5. Якубов Х. Г. Экологический мониторинг зеленых насаждений в Москве. М.: ООО Стагирит-Н., 2005. 262 с.
6. Алексеев В. А. Диагностика жизненного состояния деревьев и древостоев. *Лесоведение*. 1989. № 4. С. 51–57.
7. Иванченко О. Є., Бессонова В. П. Видове різноманіття дендрофлори парку Зелений Гай м. Дніпро. *Відновлення біотичного потенціалу агроєкосистем: IV Міжнародна науково-практична конференція, м. Дніпро, 8–9 жовтня 2020 р.* Дніпро: ДДАЕУ, 2020. С. 60–61.

*Yevhen Kozii, Valerii Ishkov
(Dnipro, Ukraine)*

NICKEL CONTENT IN THE OILS OF THE DNIPRO-DONETSK BASIN

Introduction. Attention to the problems of accumulation and migration of microelements, in particular nickel in oil is related to actual scientific and technical issues of hydrocarbon genesis, with possibility of their industrial extraction in oil refining for further sale, as related raw materials, as well as the ability to determine the environmental risks of using these oils as raw materials for the production of petroleum products and, above all, gasoline and diesel fuel. It is known, that metals in small quantities are part of the oils of different regions of the world. The high content of metals, in particular nickel, is also a serious problem in the processing of crude oil, as it leads to irreversible deactivation of catalysts as a result of deposition of compounds of this metal on the active surface, blocking the pore space and destroying the catalyst structure. In addition, inorganic metal compounds formed during oil refining contribute to high-temperature corrosion of equipment surfaces, reduce the service life of turbojet, diesel and boiler plants, gas corrosion of active elements of gas turbine engines and increase environmentally harmful emissions. However, metals, including rare and rare earth, are valuable by-products, the content of which in oils and residues of their



processing may even exceed their content in ore sources [1]. However, in Ukraine, the industrial production of metals (in particular, nickel) from crude oil is still not mastered, although in the world practice of oil refining there are technologies that allow for the simultaneous production of concentrates with a high content of various metals. In particular, about 8% of the world's vanadium production is obtained from crude oil abroad, and in some countries this percentage reaches 20% (USA) [2]. Besides, the presence and content of metals in oils from different deposits allows to establish patterns of their migration and concentration in hydrocarbon systems. Among them, in particular, should be mentioned especially priority in industrial and environmental importance - vanadium, mercury, cobalt, nickel, iron, manganese, aluminum, titanium, chromium and zinc. This work is devoted to the results of research of the geochemical characteristics of nickel in the oils of the main existing oil deposits of the main oil and gas region of Ukraine - the Dnipro-Donetsk basin.

Method of research. The factual basis of the work were the results of analyzes of metal content in oils from 36 deposits (*Fig. 1*). Investigations of oil samples from these deposits for nickel content were performed using X-ray fluorescence analysis on the energy-dispersion spectrometer "Octopus" SEF 01. Spectrum accumulation time 600 sec. Analyst - Yerofieiev A.M. Preparation and analysis was carried out according to the standard ASTM D 4927 - Determination of the elemental composition of the components of lubricants by X-ray fluorescence spectroscopy with a dispersion of wavelength. The following samples served as standard samples of metal impurities: PM 23 (DSZU 022.122-00) MSO 0243: 2001 with certified values of Cd, Mn, Pb, Zn; PM 24 (DSZU 022.123-00) MSO 0244: 2001 with certified values of Fe, Co, Cu, Ni; RM 26 (DSZU 022.125-00) MSO 0246: 2001 with certified values of V, Mo, Ti, Cr. Thus, 30 oil samples were analyzed from each of the 36 deposits.

Thus, the normalized values of oil samples from each deposit were processed using the program STATISTICA 11.6, which performed the calculation of descriptive statistics, correlation, regression, cluster analysis and graphical visualization of the results of all studies.

Research results. The average Ni content in the oil of the deposits under consideration is $6.88\text{ppm} \pm 1.67$ with a confidence interval of 0.95, sample variance 99.88, standard deviation 9.99, median value is 2.91ppm, kurtosis is 3.63, asymmetry is 2.15. The minimum average Ni content is 0.35ppm for oil from the Kachanovske deposit, and the maximum average value of this indicator of 38.1ppm characterizes the oil from the Khukhryanske deposit.

As a result of previous studies [3], we substantiated the method of weighted centroid cluster analysis, as the most optimal for the development of a classification of oil deposits in the Dnipro-Donetsk depression by metal content as free as possible from the subjective approach of researchers. In the process of its realization, a dendrogram was built (*Fig. 1*), reflecting the mutual natural hierarchy of the deposits under consideration in terms of nickel content. Seven main clusters are identified on the clustering dendrogram. Cluster 1.1.1.1.1 combines Kachalivske, Kulychykhinske, Perekopivske, Shchurynske, Yaroshivske, Korobochkynske, Sagaidatske No. 1 and Zakhidno-Kharkivtsivske oil deposits with a Ni content of 0.35 ppm to 1.57 ppm. In general, the average content of Ni in the cluster is 0.89 ppm, which corresponds to

abnormally low values. Cluster 1.1.1.2 is formed by Krasnozayarske, Sagaidatske №13, Radchenkivske, Malosorochynske, Talalaiivske and Novo-Mykolayivske deposits with Ni content in oils from 2.17 ppm to 3.06 ppm. The average content of Ni in the oils of the deposits of this cluster is 2.67 ppm, which corresponds to the low values of this indicator. Cluster 1.1.1.2 is composed of Karaykozovske, Yuryivske and Lipovodolynske deposits with values of Ni content below average: 4.07 ppm - 4.25 ppm. The average value of Ni content in cluster deposits corresponds to 4.18 ppm. Cluster 1.1.2.1 combines the deposits Kybytsivske №5, Kybytsivske №52 and Monastyryshchenske with Ni contents from 6.4ppm to 6.61ppm. The average content in the cluster is 6.51 ppm, which is not statistically significantly different from the average for all deposits. Cluster 1.1.2.2 is formed by Prylukske, Kybytsivske №56, Kybytsivske №51 and Kybytsivske №1 deposits with Ni content in the range from 7.77 ppm to 9.5 ppm. The average value in the cluster with Ni content is above average and corresponds to 8.47 ppm. Cluster 1.2 is represented by only one field - Raspashnovske with high average concentrations of Ni - 17.6 ppm. Abnormally high Ni content is observed in the oils of the Sukhodolivske, Prokopenkivske, Bakhmachske and Khukhryanske deposits, which form cluster 2, with fluctuations from 29.1 ppm to 38.1 ppm. The values of the average concentration of this metal in the cluster reach 32.83 ppm.

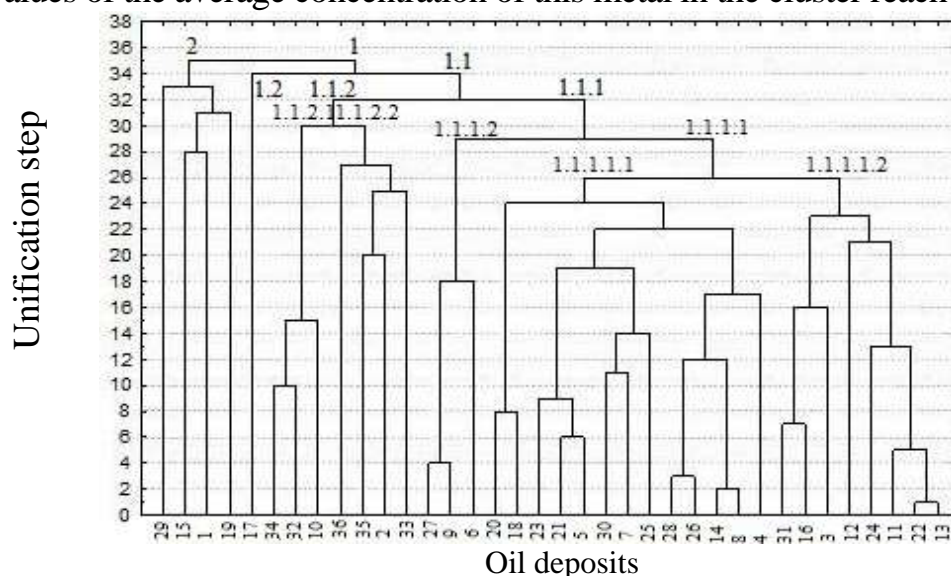


Fig. 1. Dendrogram of the results of clustering by the weighted centroid method of Ni deposits in oil content. Legend: 1, 2, etc. – clusters; Oil deposits: 1 – Bakhmachske, 2 – Prylukske, 3 – Krasnozayarske, 4 – Kachalivske, 5 – Kremenivske, 6 – Karaykozovske, 7 – Korobochkynske, 8 – Kulychykhinske, 9 – Lipovodolynske, 10 – Monastyryshchenske, 11 – Matlakhivske, 12 – Malosorochynske, 13 – Novo-Mykolayivske, 14 – Perekopivske, 15 – Prokopenkivske, 16 – Radchenkivske, 17 – Raspashnovske, 18 – Sofiiivske, 19 – Sukhodolivske, 20 – Solontsiivske, 21 – Solokhivske, 22 – Talalaiivske, 23 – Trostyanets'ke, 24 – Turutynske, 25 – Zakhidno-Kharkivtsivske, 26 – Shchuryivske, 27 – Yuryivske, 28 – Yaroshivske, 29 – Khukhryanske, 30 – Sagaidatske №1, 31 – Sagaidatske №13, 32 – Kybytsivske №5, 33 – Kybytsivske №51, 34 – Kybytsivske №52, 35 – Kybytsivske №56, 36 – Kybytsivske №1.

Conclusions. Completed research allow us to formulate the following main conclusions: 1) Nickel contents in oil samples from 36 deposits of the most significant oil and gas province of Ukraine - the Dnipro-Donetsk depression, experience significant variations (the difference in the medium concentration values for a sample



of multi-deposits is about two orders of magnitude) with an average value of $6.88\text{ppm} \pm 1.67$. Taking into account the role of nickel concentration for fundamental scientific developments in the field of oil origin, the results obtained indicate heterogeneous mechanisms of its formation in this region.

2) Despite the very weak, in the overwhelming majority of cases, the correlation between the nickel content and other geochemical and geological-technological parameters, it is necessary to take into account their statistically significant character. This in turn allows all parameters to be divided into a group genetically and / or paragenetically related to the accumulation of nickel in oil (vanadium content; zinc; chromium; total content of V, Zn, Cr, Mn, Co, Fe, Hg, Al; average productive capacity horizon; oil density values; oil viscosity values; resin content; formation water density from the productive horizon; sulfur content in oil; asphaltene content in it) and on a group of negatively associated with an increase in nickel content (manganese content; cobalt; iron; mercury; aluminum; current depth of the productive horizon; current temperature of the productive horizon; current pressure in the productive horizon; temperature of the initial boiling point of oil; paraffin content; salinity values of formation water from the productive horizon).

3) The established high direct correlation between the contents of nickel and asphaltenes indicates the role of asphaltenes as the main concentrators of nickel in the oil of the studied fields.

4) Based on the results of cluster analysis, the vibrating mean values of nickel concentrations, which are significantly different from the same deposits and groups of deposits in established ranks, can be interpreted in terms of terminology, such as: abnormally low; low; lower than middle; middle; above average; high; abnormally high. The implementation of this approach makes it possible to visually compare and interpret in geological terms experimentally obtained all different-scale and diverse indicators of oil fields.

REFERENCES

1. Shpirt, M.Ya., Nukenov, D.N., Punanova, S.A., Visaliev, M.Ya. (2013). Principles of obtaining compounds valuable metals from fossil fuels. *Solid Fuel Chemistry*, no. 2, pp. 3-8.
2. Raja, B.V.R. (2007). Vanadium market in the world. *Steelworld*, 2007, V.13, no. 2, pp. 19-22.
3. Yerofieiev, A.M., Ishkov, V.V., Kozii, Ye.S., Bartashevskiy, S.Ye. (2021). Research of clusterization methods of oil deposits in the Dnipro-Donetsk depression with the purpose of creating their classification by metal content (on the vanadium example). *Scientific Papers of Donntu Series: "The Mining and Geology"*, pp. 83-93.

**Любомир Матійчук, Оксана Новосад, Олена Павлова
(Тернопіль, Україна; Луцьк, Україна; Луцьк, Україна)**

ПРИРОДА ВИНИКНЕННЯ ЗАГРОЗ ЕНЕРГЕТИЧНІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ

Першочерговим завданням підвищення рівня енергетичної безпеки країни є усунення наявних та завуальованих загроз та ризиків при впровадженні

механізму їх пошуку, профілактики та знешкодження. Наявні та завуальовані загрози мають силу негативного впливу не лишень в енергетичному секторі. Їх є в достатній мірі і в виробничій, невиробничій державній та соціальних сферах, що ставить за необхідним систематизацію усіх видів загроз та організацію механізму щодо його знешкодження.

Серед енергетичних загроз мегаекономічного рівня емпіричними методами доведено існування ризику зростання споживання енергії у вищих об'ємах, аніж є наявною пропозиція енергетичних ресурсів загалом. Негативною ознакою цього є дефіцитність енергоресурсів, перебої у диверсифікації та постачанні, цінові стрибки вартості, аварії та катастрофи екологічного характеру. На макроекономічному рівні, слід відмітити напруженість енергетичної сфери у зв'язку з соціально-політичними, техногенними, економічними, природними та управлінськими факторами ризику. Зокрема, в цьому сенсі слід виділити чимало зовнішніх загроз, які пов'язані з поведінкою інших країн відносно України. Зазвичай, це ризики дискримінаційної політики країн-учасниць, ризики транзитного сполучення та передачі енергетичних ресурсів, ризики військової агресії, тощо. Водночас, мезоекономічний рівень, який відбиває інтереси окремого регіону та теж піддається впливу загроз збоку неспроможності енергетичної стратегії запровадити належну диверсифікаційну політику, енергетичну інфраструктуру, інвестиційну забезпеченість, енергозберігаючу практику [3; 4].

Проте, як вже зазначалося недостатньо уваги приділено природі виникнення загрози. Практично не висвітлено диференціацію та ієрархію динаміки ураження енергетичної сфери загрозами мікро, макро та мезарівнів. Тому, в статті актуалізовано нові підходи до динамічних процесів з'ясування на знешкодження загроз та ризиків постійно-змінної енергетичної системи [6; 7].

Високі показники енергоефективності, які Україна демонструвала світовій спільноті до періоду війни з росією, певним чином не пояснюють ряд проблем серед структурних компонентів енергетичної системи. Зокрема, газова сфера потребує кардинальної модернізації, інфраструктуризації об'єктів, магістрального та транспортного сполучення на поставки блакитного палива. Високі ВТВ (далі-виробничо-технологічні втрати) для газової сфери є результатом тривалої експлуатації морального та фізично застарілого фонду підприємств. Також доступність та адекватність тарифів ціновому попиту дозволить збільшити капіталовіддачу інвестиційних вкладень в геологозвідувальні роботи, видобуток, транспортування та постачання газу [2].

Також, чимало проблем прослідковуються і в вугільній промисловості, яка має високий ступінь монополізації. Проте, на відміну від газової та нафтової промисловості, вугільна промисловість є відносно краще технічно-оформленою з оновленими генеруючими потужностями та вищою продуктивністю праці. Основною загрозою вугільної галузі країни є низькі частоти екологічності, що роблять процес його застосування надзвичайно енергоємним та шкідливим. Наступною проблемою є високі витрати транспортування (перевищення собівартості вугільної продукції на 50%), які характеризують вугільну галузь та обмежують рентабельні можливості його застосування. Високі тарифи на



вугільні ресурси, далека протяжність від видобутку до його споживання, роблять його реалізацію та експорт нерентабельними. Третьою загрозою застосування вугільної промисловості є географічне положення районів основного видобутку вугільних ресурсів. Локалізація вугільних покладів у Східній частині України, загострює проблему безпечного його транспортування залізничним транспортом та супроводжується дефіцитом у зв'язку з пошкодженою залізничною інфраструктурою Сходу внаслідок військових дій [1].

За умов сьогодення, системність загроз охоплює наслідки збільшення соціальної напруги, політичної нестабільності, економічний дисбаланс. Дослідник В. Микитенко припускає, що усі загрози чинять тиск на первинну причину, одночасно формуючи механізм знешкодження їх суті.

Задля упередження загрози в енергетичній сфері для досягнення стабільності соціально-економічного розвитку, варто зупинитися на аналізі діяльності енергопостачальних підприємств за умов зростаючого попиту, сегментування ринку енергетичних товарів, вдосконалення стратегії захоплення частки ринку, систематичного планування та контролю над маркетинговою діяльністю [5].

ЛІТЕРАТУРА

1. Бараннік В. Цінові індикатори енергетичної безпеки держави. *Наука молода: збірник наукових праць молодих вчених ТНЕУ*. 2009. № 12. С. 186–190.
2. Козленко Л. Г. Проблеми енергозбереження в контексті забезпечення енергетичної безпеки держави. *Вісник Сумського державного університету*. Серія: Економіка. 2006. №1. С. 18–24.
3. Купчак В.Р. Державна політика розвитку економіки регіону в системі проектного управління інвестиціями. *Ефективна економіка: Електронне наукове фахове видання*. 2013. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4219>.
4. Купчак В. Р., Павлова О. М., Павлов К. В., Лагодієнко В. Р. Формування та регулювання регіональних енергетичних систем: теорія, методологія та практика: монографія. Луцьк: СПД Гадяк Жанна Володимирівна, «Волиньполіграф», 2019. 346 с.
5. Микитенко В. В. Енергоефективність промислового виробництва. Монографія. Київ: Об'єднаний інститут економіки НАН України. 2004. 282 с.
6. Павлова О. М. Товарна форма організації суспільного виробництва в умовах розвитку національної економіки України (другої половини XVII – кінця XVIII ст.): монографія. Луцьк: «Терен». 2019. 480 с.
7. Павлова О. М. Товарне виробництво і торгівля в Україні (друга половина XVII – кінець XVIII ст.). Чернівці: «Місто», 2009. 304 с.
8. Павлов К. В., Павлова О. М. Формування та регулювання конкурентних відносин на регіональних ринках житла України: монографія. Луцьк: «Терен». 2019. 542 с.
9. Стрішенець О. М., Павлов К. В. Особливості конкурентних відносин на регіональних ринках нерухомості. *Науковий вісник ужгородського*

університету. Серія «Економіка». Збірник наукових праць. Вип. 1 (47). Т. 2. Ужгород, 2016. С. 35–38.

10. Стрішенець О. М. Світові тенденції розвитку економіки енергетики у ХХІ ст.: адаптація до українських реалій. *Економічний часопис Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. 2016. № 1. С. 73–79.

*Олена Пономарьова, Руслан Андрейченко
(Дніпро, Україна)*

РІЗНОМАНІТТЯ РОСЛИН РОДУ *SALIX* L. НА УРБАНІЗОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ (НА ПРИКЛАДІ МІСТА ДНІПРО)

Рід Вербові – один із найрозповсюдженіших представників дендрофлори. Серед 25 аборигенних видів роду Вербові 9 видів зустрічаються в Карпатах, а 16 видів верб – на рівнинній території. Серед автохтонних верб України істотно переважають такі види – біла, ламка, трьохтичинкова, гостролиста, попеляста, а рідше вушката, козяча, п'ятитичинкова, розмаринолиста і прутовидна [2, с. 60].

Об'єктами дослідження стали такі рослини роду *Salix* L.: верба вавилонська (*Salix babylonica*), верба козяча «Кілмарнок» (*Salix caprea*), верба тритичинкова (*Salix triandra* L.), верба біла (*Salix alba*), верба Матсудана (*Salix matsudana*), верба Матсудана 'Тортуоза' (*Salix matsudana* f. *tortuosa*).

Визначали таксономічну приналежність [1, с. 415] та вікову структуру за візуальними ознаками. Вік рослин оцінювали за такими категоріями: 1 бал – молоді (М) рослини (дерева з неповністю розвиненими кронами, які не досягли розмірів дорослих рослин); 2 бали – дорослі (Д) рослини (повністю сформовані рослини звичної для виду та форми величини); 3 бали – старі (С) рослини (дерева з явними ознаками старіння) [3, с. 28].

Досліджені рослини ростуть в неоднакових екологічних умовах міста Дніпро. Обстежено 10 приміагістральних територій (вулиці Малиновського, Трансформаторна, Пісаржевського Набережна Заводська (ж/м Коммунар та Червоний Камінь, поблизу Річкового порту), Панікахи, Запорізьке шосе, проспекти Поля, Миру, вздовж траси біля м. Підгороднє) і 3 парки (ім. Л. Глоби, ім. Т.Г. Шевченка (Монастирський острів включно), парк Гагаріна).

На обстежених територіях виявлено 396 екземплярів верб, що відносяться до 6-ти видів та 2-х культиварів. За чисельністю переважають верба вавилонська (більше 50 % від загальної кількості рослин роду *Salix* L.) та верба біла (близько 36 %). На третьому місці – верба трьохтичинкова (5 %). Інші таксони представлені малою кількістю екземплярів. Всього у приміагістральних насадженнях виявлено 238 екземплярів верб, у парках – 158. Найчастіше трапляється верба біла – на дев'яти з десяти вулиць і у трьох парках. Майже всюди росте і верба вавилонська – її не виявили тільки на 2-х вулицях і в одному парку. Інші види та культивари трапляються в невеликій кількості і, як правило, локально (рис. 1).

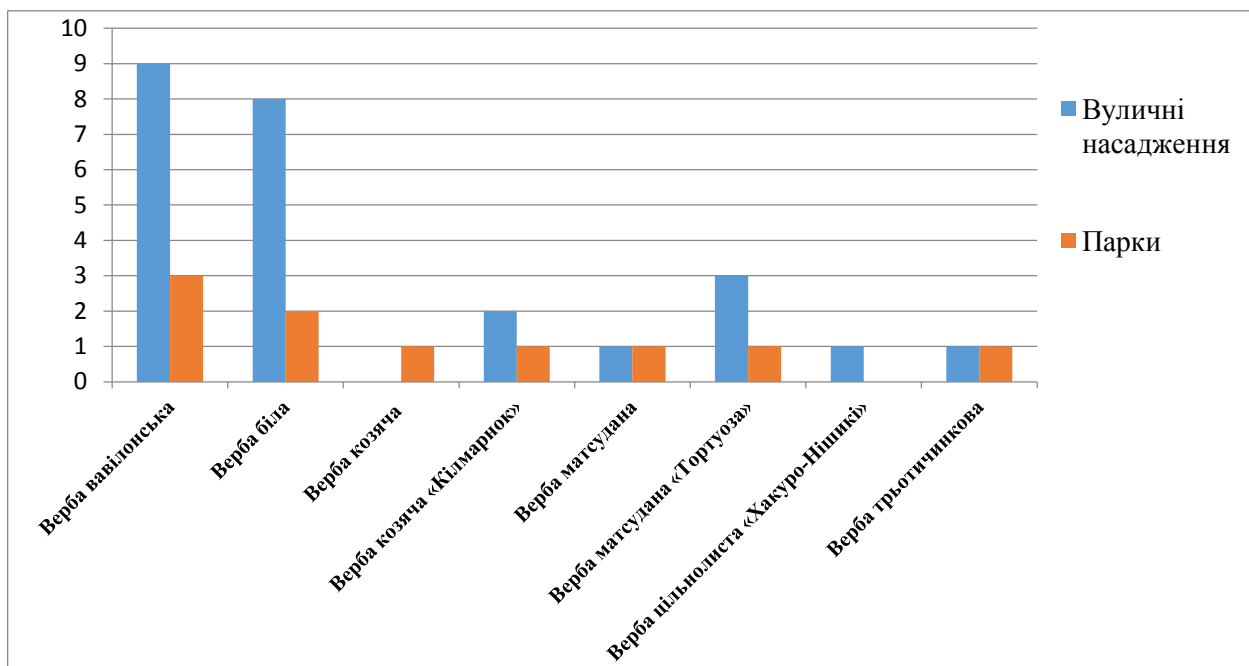


Рис. 1. Ступінь трапляємості різних таксонів роду *Salix* в насадженнях міста

За видовим різноманіттям на пробних площах найбільше видів роду *Salix* L. виявлено на вулиці Малиновського – 4 види. По три таксони знайдено вздовж вул. Набережній заводській, вул. Пісаржевського і біля м. Підгородне. У паркових насадженнях найбільше видове різноманіття вербових виявлено у парку ім. Л. Глоби і Гагаріна. На Монастирському острові ростуть переважно старі екземпляри верби білої (табл. 1).

Таблиця 1. Видовий склад рослин роду *Salix* L. в насадженнях різного призначення

Тип насаджени	Пробні площі	Вид рослин	Кількість, шт
Насадження спеціального призначення	Вул. Малиновського	Верба біла	11
		Верба вавилонська	40
		Верба козяча «Кілмарнок»	1
		Верба Матсудана «Тортуоза»	1
	Вул. Трансформаторна	Верба біла	5
		Верба вавилонська	21
	м. Підгородне (уздовж траси)	Верба біла	8
		Верба вавилонська	14
		Верба Матсудана «Тортуоза»	2
	Проспект Миру	Верба біла	1
		Верба цільнолиста «Хакуро-Нішикі»	3
	Вул. Набережна Заводська (ж/м Коммунар та Червоний Камінь)	Верба біла	16
		Верба вавилонська	15
	Вул. Набережна Заводська (поблизу Річкового порту)	Верба біла	7
Верба вавилонська		17	
Верба Матсудана		2	
Вул. Панікахи	Верба біла	9	

	Вул. Запорізьке шосе	Верба вавилонська	13
		Верба біла	12
		Верба вавилонська	7
	Пр. Поля	Верба біла	5
		Верба вавилонська	17
		Верба Матсудана «Тортуоза»	3
	Вул. Пісаржевського	Верба вавилонська	3
		Верба трюхтичинкова	3
		Верба козяча «Кілмарнок»	2
Всього			238
Насадження загального користування	Парк Глоби	Верба біла	13
		Верба вавилонська	43
		Верба Матсудана	8
		Верба Матсудана «Тортуоза»	1
	Парк Шевченка (Монастирський острів включно)	Верба біла	50
		Верба козяча	1
	Парк Гагаріна	Верба біла	5
		Верба вавилонська	12
		Верба козяча «Кілмарнок»	8
		Верба трюхтичинкова	17
Всього			158
Всього в місті Дніпро			396

За віковою структурою суттєво переважають старі рослини – 304 екз. Молодих рослин всього 51 екз., дорослих – 41 екз. (рис. 2).

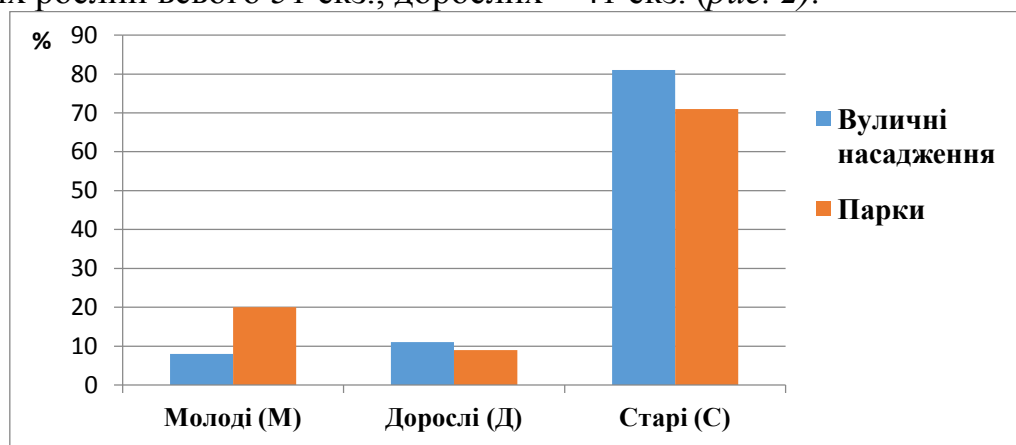


Рис. 2. Співвідношення рослин за віковими групами, %

Верби біла і вавилонська майже скрізь представлені старими екземплярами. Верби козяча, трюхтичинкова і цільнолиста представлені тільки молодими екземплярами.

ЛІТЕРАТУРА

1. Заячук В. Я. Дендрологія: підручник. Л.: Апріорі, 2008. 656 с.
2. Скворцов А. К. Ивы СССР. Таксономический и географический обзор: Наука, 1968. 262 с.
3. Фролова В. А. Оценка эстетических достоинств природных ландшафтов. 1994. Вестник МГУ. Серия География. №5(2). С. 27–30.



*Лілія Пустова, Ольга Кравець
(Дніпро, Україна)*

МАРКЕТИНГ РЕКРЕАЦІЙНИХ ТЕРИТОРІЙ ЯК ІНСТРУМЕНТ СТАНОВЛЕННЯ, РОЗВИТКУ ТА РЕГУЛЮВАННЯ РИНКУ РЕКРЕАЦІЙНИХ ПОСЛУГ

Рекреаційні території виступають особливим об'єктом дослідження при розробленні стратегічних програм розвитку території чи регіону. Гудзь П.В. визначає територіальний розвиток за типами та режимами переважного використання, розташування матеріальних об'єктів, просторовою структурою регіону. За його твердженням територіального розвитку можна досягти шляхом реалізації місцевої економічної політики, використовуючи ресурсний потенціал території з урахування впливу внутрішніх і зовнішніх факторів на розвиток регіону, а також за допомогою міжрегіонального та транскордонного співробітництва [1, с. 315].

Проблема розвитку рекреаційної сфери полягає у відсутності поєднання стратегічних програм розвитку окремих об'єктів рекреаційної сфери та розвитку рекреаційної території. Тому першим кроком для переходу до екологічно збалансованого розвитку рекреаційної сфери має стати розвиток рекреаційної сфери. Головною метою розвитку рекреаційної сфери є досягнення рівня невиснажливого природокористування та соціально-економічний розвиток території при обов'язковій умові дотримання екологічних вимог.

Маркетинг рекреаційних територій являє собою діяльність, яка передбачає процес планування та розвитку рекреаційних територій для задоволення потреб споживачів у рекреації та відпочинку.

Основні принципи розвитку рекреаційних територій передбачають пріоритетність екологічно-збалансованого розвитку рекреаційних територій поряд із розвитком суміжних виробничих та інфраструктурних галузей, раціональне і невиснажливе використання природних ресурсів, платність природокористування.

В свою чергу екологічні цілі передбачають досягнення рівня невиснажливого природокористування, соціально-економічний розвиток території, досягнення та дотримання екологічних стандартів [1, с. 275].

У досягненні екологічних цілей особливу роль повинен відігравати саме маркетинг. Об'єктом маркетингу рекреаційних територій виступає рекреаційна територія в цілому зі всіма виробничими та інфраструктурними сферами.

Маркетингові інструменти стимулюють до споживання природних рекреаційних ресурсів безпосередньо при наданні рекреаційних послуг, створенні необхідних умов для рекреаційного відновлення та санаторно-курортного лікування. Варто також відмітити, що рекреаційні території володіють особливими природними умовами (вологість, температура, географічне положення, клімат), які не мають матеріальної і фізичної форми, але в поєднанні із природними рекреаційними ресурсами формують додаткову споживчу цінність для споживачів-рекреантів. Власне використання природно-кліматичних умов та споживання рекреаційних ресурсів дозволяє сформулювати та

покращити благоустрій. Як справедливо зауважує А. П. Панкрухін, підхід, за яким регіон чи територія розглядається як виробник, орієнтований на споживачів, у даному випадку рекреантів, на розвиток попиту з їх боку з використанням реальних ресурсів та урахуванням територіального потенціалу є більш маркетинговим, ніж підхід, який концентрує увагу території виключно на себе [3, с. 15].

Маркетинг рекреаційних територій займається не лише просуванням рекреаційних послуг до рекреантів. Маркетингова діяльність передусім пов'язана із визначенням територій, придатних для рекреації та відпочинку, формуванням особливих переваг території, формування пакету рекреаційних послуг із залучення природних рекреаційних ресурсів, визначення раціональної ціни, просування рекреаційних послуг серед різних груп споживачів-рекреантів, інформаційна підтримка, охорона і захист навколишнього середовища. Тому у формуванні маркетингових відносин, що складаються між виробниками та споживачами, крім самих виробників, можуть брати участь місцеві органи управління, засоби масової інформації, громадські організації. [2, с. 167]

Обов'язковим інструментом для залучення додаткових споживачів-рекреантів у певний рекреаційний регіон та для розвитку рекреаційної території є формування позитивного іміджу. Такий інструмент повинен застосовуватися як на рівні місцевої влади, так і безпосередньо рекреаційними суб'єктами та суміжними виробничими і інфраструктурними галузями.

Для досягнення головної мети та супутніх цілей розвитку території виділяють такі стратегії:

- маркетинг іміджу. Головна мета полягає у створенні позитивного образу території, який полягає у наявності унікальних умов і природного середовища;

- маркетинг привабливості. Завдання полягає у підвищенні притяжіння споживача до цієї території шляхом розвитку особливих рис, що гарантують конкурентну перевагу та створюють додаткові цінності для споживача;

- маркетинг інфраструктури. Полягає у забезпеченні ефективного функціонування території в цілому, що реалізується через комплекс політичних, соціально-економічних, екологічних дій, спрямованих на розвиток інфраструктури;

- маркетинг населення, персоналу. Стратегія полягає у залученні юридичних і фізичних осіб для організації нових видів діяльності та створення нових робочих місць залежно від попиту і пропозиції робочої сили на даній території [1, с. 244].

Отже, основними маркетинговими напрямками регулювання є рекреаційне раціональне природокористування (вивчення медико-географічного стану району відпочинку, ступеня відповідності природного комплексу екологічним, санітарно-гігієнічним нормативам життєдіяльності відпочиваючих); завантаженість матеріально технічної бази сфери рекреації, забезпеченість ресурсного потенціалу рекреаційної сфери, дотримання вимог антропогенного навантаження на рекреаційних територіях. Ефективна реалізація цих маркетингових заходів сприятиме економічному зростанню регіону та забезпечить його збалансований розвиток.



ЛІТЕРАТУРА

1. Гудзь П. В. Механізм розвитку курортно-рекреаційних територій у сучасних умовах: дис. доктора екон. наук: 08.10.01. Донецьк, 2003. 464 с.
2. Гулич О. І. Екологічно збалансований розвиток курортно-оздоровчих територій: питання теорії і практики: монографія. Львів: ІРД НАН України, 2007. 208 с.
3. Панкрухин А. П. Маркетинг територій: зачем, кому и какой нужен маркетинг территорий. URL: <http://www.marketing.spb.ru>.

*Аліна Чонгова, Євген Костур
(Дніпро, Україна)*

ОСОБЛИВОСТІ ВІДНОВЛЕННЯ СОСНИ ЗВИЧАЙНОЇ НА ЗГАРИЩІ ДП «ПАВЛОГРАДСЬКЕ ЛІСОВЕ ГОСПОДАРСТВО»

Природне поновлення є важливим аспектом забезпечення ведення лісового господарства в Україні на засадах екологічно орієнтованого лісівництва [1]. Особливо актуальною є проблема створення природних деревостанів для сосни звичайної найбільш поширеної головної деревної породи України. Сосну звичайну (*Pinus sylvestris* L.), як одну з невибагливих деревних порід, використовували для заліснення степових регіонів [4]. На великих площах були створені лісові культури, які надійно виконували санітарні та захисні функції [1; 3]. З іншого боку, повсюдне застосування монокультури сосни сприяло утворенню великої площі насаджень із найвищим класом пожежонебезпеки.

Зі зміною кліматичних умов, в останні десятиріччя ведення лісового господарства у степових регіонах ускладнюється через значне посилення пожежної небезпеки [2]. Наслідком цього є часте виникнення пожеж, зокрема і в соснових лісах, у результаті яких утворюються так звані «стихійні» згарища [4].

Одним з прикладом таких «складних» насаджень є ДП «Павлоградське лісове господарство», де в 2014 та 2017 роках виникали лісові пожежі. В 2017 році згоріло понад 40 га лісу.

Основну частину площ згарищ відновлюють шляхом створення лісових культур, які не завжди приживаються і характеризуються меншою стійкістю, ніж природне поновлення [1]. В Україні розроблено «Рекомендації щодо створення лісових культур на великих згарищах» [6]. Ці рекомендації розглядаються як попередні і мають на меті зменшити негативні зміни лісорослинних умов на згарищах за допомогою ряду агротехнічних заходів (обробітку ґрунту, підготовки садивного матеріалу, садіння лісових культур та догляду за ними) [5]. Максимальне використання природного відновлювального потенціалу є одним із шляхів зменшення собівартості лісовідновного процесу та підвищити його ефективність [4].

Метою даної роботи є вивчення успішності поновлення сосни звичайної, його вікової структури, морфометричних показників та життєвого стану на згарищі в умовах ДП «Павлоградське лісове господарство».

Дослідження проводилися за загальноприйнятими в лісівництві методиками. Закладання облікових майданчиків проводилося за методикою С. С. П'ятницького. Для оцінки успішності природного поновлення використовували шкалу М. М. Горшеніна. При визначенні життєвого стану підріст умовно розподіляли на три категорії життєвого стану: благонадійний, неблагонадійний і стійкий. Вік визначали за кількістю міжвузлів головного стовбура.

В ході дослідження встановили, що вікова структура представлена різними групами сіянців: 1 року (сходи), 2-річні, 3-річні та 4-річні (табл. 1). Розподіл за віком подібний як в умовах згарища, так і в лісовому середовищі. При цьому можна відмітити, що хоч загальна успішність поновлення на згарищі має оцінку «добре», проте кількість 1-річних рослин оцінюється як «недостатнє». А вже в старших вікових групах поновлення оцінюється як «добре». Це пов'язано з відсутністю конкуренції на згарищі і більш сприятливі умови (освітлення, простір, поживні речовини) для росту 2–3 річних рослин, що дозволяє істотно знизити природній відпад цієї групи.

А в умовах лісового середовища, під наметом деревних рослин, простежується дуже високі показники успішності поновлення сосни (табл. 1). Такі показники пояснюється великою кількістю дерев-насіників, що зростають на не пошкодженій пожежею території.

Таблиця 1. Динаміка чисельності різновікового підросту сосни звичайної на згарищах в умовах ДП «Павлоградське лісове господарство», тис. шт./га

Умови зростання	Оцінка поновлення	1 рік (сходи)	2 роки	3 роки	4 роки
На згарищі	Чисельність, тис. шт./га	12,12± 1,27	10,54± 1,58	6,38±0,93	4,72±1,18
	Категорія успішності	недостатнє	добре	добре	добре
В лісовому середовищі	Чисельність, тис. шт./га	43,63±5,59	33,29±4,12	21,56±2,91	12,84±1,38
	Категорія успішності	успішне	успішне	успішне	успішне

Найбільш активно відновлення відзначено 1- і 2-річними сіянцями. На згарищі вони становлять 67 % від усієї кількості самосіву, а в лісовому середовищі – 70 %.

Розміщення підросту на згарищі переважно групове, що обумовлюється розташуванням дерев-насіників. Найбільша щільність відмічена безпосередньо вздовж стін лісу та біля фрагментів лісу, що збереглися після пожежі.

Морфометричні показники вказують на умови місцезростання. Чим кращі едафічні (грунтові) умови, гідрологічний режим, особливості освітлення та відсутність задерніння ґрунту, тим кращі ростові процесі, а відповідно і висота рослин, довжина пагонів, розміри хвої будуть більшими. Це підтверджують і наші спостереження (табл. 2). В умовах згарища морфометричні показники пагонів та хвої мають. Зокрема, висота дерев та довжина річного приросту пагона більша на 9 % та 12 % відповідно. Довжина хвоїнок зроста на 17 %, а ширина і



товщина голок – на 14 %. При цьому, площа поперечного перерізу збільшилася на 31 %.

Таблиця 2. Морфометричні показники 3–4 річного підросту сосни звичайної в умовах ДП «Павлоградське лісове господарство»

Морфометричні показники	В лісовому середовищі (контроль)	На згарищі (дослід)	Відсоток від контролю, %
Висота дерев, м	1,38±0,53	1,51±0,46	109,42
Довжина приросту пагона, см	4,62±0,74	5,18±0,85	112,12
Довжина голки, мм	44,78 ±1,84	52,56±2,52	117,37
Ширина голки, мм	1,03±0,05	1,18±0,06	114,56
Товщина голки, мм	0,27±0,01	0,31±0,01	114,81
Площа поперечного перерізу голки, мм ²	0,22±0,02	0,29±0,03	131,82

Аналіз життєвого стану підросту як молодшої вікової групи (1–2 річні сходи) так і старшої (3–4 річні) свідчить, що на всіх пробних площах переважають благонадійні особини (80 та 75 % від загального числа екземплярів у віковій групі), тобто здорові особини, що здатні до росту і потенційно сформують новий намет деревостану. Благонадійний стан ценопопуляції підросту другої вікової групи свідчить про відсутність конкуренції між підростом старшої й молодшої вікових груп на цьому етапі, тобто про стабільний розвиток процесів відновлення.

При цьому, кількість неблагонадійного підросту (ослабленого, пригніченого) на згарищі суттєво підвищується. В молодшій віковій групі він становить 8 %, а в старшій – 18 %. Це пов'язано несприятливим впливом навколишнього середовища, зокрема палючого сонця, суховіїв, заморозків, різких змін температури, що властиві відкритим просторам, таким як згарища, і низькою стійкістю молодих рослин до цих факторів.

В умовах лісового середовища ця тенденція не простежується. Молоді рослини сосни звичайної знаходяться під захистом материнського деревостану і пом'якшують вплив зовнішнього середовища.

Отже, загальна кількість підросту 1-,2-,3-,4-річних рослин в лісі у 3 рази перевищує кількість підросту цих вікових груп сосни звичайної на згарищі. В умовах згарища морфометричні показники пагонів та хвої мають вищі значення на 10–15 %. Оцінка життєвого стану підросту показала, що поновлення сосни звичайної визначається як «благонадійне». Кількість неблагонадійного підросту на згарищі суттєво підвищується в старшій віковій групі порівняно з лісовим середовищем.

ЛІТЕРАТУРА

1. Білоус М. М., Кичилук О. В., Сендонін С. Є. Лісівничі особливості відтворення насаджень сосни звичайної в умовах Українського Полісся та Правобережного Лісостепу. Київ : Компрінт, 2017. 409 с.

2. Ворон В. П., Леман О. В., Стельмахова Т. Ф., Плугатар Ю. В. Пожежі як чинник дестабілізації стану лісів України. *Науковий вісник Національного лісотехнічного університету України*. 2005. Вип. 15.7. С. 139–145.

3. Гордієнко М. І., Шлапак В. П., Гойчук А. Ф., Рибак В. О., Маурер В. М. Культури сосни звичайної в Україні. Київ : ННЦ ІАЕ, 2002. 872 с.

4. Мотошков О. В. Розподіл підросту сосни на стихійних згарищах за віком і станом. *Лісівництво і агролісомеліорація*. 2008. Вип. 114. С. 97–104.

5. Сидоренко С. Г., Ющик В. С., Сидоренко С. В., Руменцев М. Г. Особливості лісовідновлення на згарищах. *Охорона довкілля : зб. наук. статей XVI Всеукраїнських наукових Талійських читань*. Харків : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2020. С. 125–127.

6. Угаров В. М., Ведмідь М. М., Манойло В. О., Тарнопільський П. Б., Даниленко О. М., Шевчук В. В., Тимощук І. В. Рекомендації щодо створення лісових культур на великих згарищах. Харків : УкрНДІЛГА, 2014. 12 с.



БИОТЕХНОЛОГІЇ / BIOTECHNOLOGY

Валентина Воронкова, Віталіна Нікітенко
(Запоріжжя, Україна)

БИОТЕХНОЛОГІЇ ЯК СУЧАСНИЙ НАПРЯМ РОЗВИТКУ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Людство вступило в епоху генетичної революції, яка розпочалася з 1980-х років. Батьківщиною біотехнологій є США. У період із 1980 по 1983 рік у Америці було створено близько 200 дрібних біотехнологічних компаній. До 1985 року у США діяло понад 400 біотехнологічних фірм; багато хто з них включив у свою назву слово «ген», щоб заявити про приналежність до генноінженерного цеху: Biogen, Amgen, Calgene, Engenics, Genex, Cangene. На сьогоднішній день у країні понад 1500 біотехнологічних компаній.

Великий внесок у розвиток молекулярної біотехнології зробили всі великі міжнародні хімічні та фармацевтичні компанії, у тому числі Monsanto, DuPont, Upjohn, American Cyanamid, Eli Lilly, SmithKline Beecham, Merck, Novartis, Hoffman-LaRoche.

Один із найрозвиненіших кластерів у США перебуває у штаті Массачусетс, який включає кілька десятків біотехнологічних фірм, які випускають найрізноманітнішу продукцію – від лікарських препаратів до генетично модифікованих рослин. Лабораторні дослідження кластера проводяться у наукових центрах, серед яких Массачусетський технологічний інститут, Гарвардський і Бостонський університети.

Біотехнологічна галузь неухильно розвивається у Європі. До 1995 року у країнах Європи було створено понад 600 біотехнологічних компаній. Роль локомотива у розвитку національної молекулярно-біотехнологічної промисловості взяла держава. Стимулом служила впевненість у тому, що молекулярна біотехнологія – найреволюційніша з усіх технологій ХХ століття.

Уряд Японії оголосив біотехнологію «стратегічною індустрією» та національним пріоритетом, спочатку їм не вистачало своїх кадрів і перші дослідження проводилися у співпраці з американськими університетами та компаніями. Зараз ці корпорації набули необхідного досвіду і самі проводять молекулярно-біотехнологічні розробки та створюють генноінженерні продукти. Відповідно до прийнятої урядом Японії програми розвитку високотехнологічних галузей до 2010 року одним із ключових напрямків визнано розвиток практичного застосування біотехнології. Підприємства, що спеціалізуються у цій галузі, здійснюють просування своєї продукції на внутрішній і зовнішній ринки. Цьому сприяють такі фактори, як: наявність необхідного технічного обладнання для проведення НДДКР та підтримка державними органами Японії.

Високі темпи розвитку біотехнологій мають місце у Китаї. Дослідницькі інститути Китаю розробили 141 вид генетично модифікованих рослин, 65 з яких вже схвалено. У Китаї біотехнологічним шляхом створюється більше видів рослинних продуктів, ніж у будь-якій іншій країні поза Північної Америки. Успіхи Китаю в цій галузі спростовують існуюче уявлення про те, що країни, які

в першу чергу зацікавлені в отриманні біотехнологічних продуктів, не зможуть скористатися західними технологіями. Створення генетично модифікованих рослин знаходиться у Китаї на державному фінансуванні. Зацікавленість влади у розвитку виробництва трансгенних продуктів харчування цілком зрозуміла, оскільки традиційне сільське господарство, зважаючи на все, не зможе прогодувати населення, що швидко зростає.

Протягом 10 років прогнозується значне розширення сфер використання біотехнології у таких важливих галузях економіки, як тонка хімія (біокатализатори, продукти органічного синтезу), видобувна промисловість (біогеотехнології, біоремедіація ґрунтів), виробництво напівпровідників (нові матеріали), інформаційні технології (мікроелектронні системи, засоби біоінформатики, пристрої на основі біологічних принципів, біокомп'ютери). В окремих галузях використання біотехнологічних методів призвело до якісної зміни виробничої бази. Широке поширення генетично модифікованих культур спричинить щорічне зменшення на 30 % продажів гербіцидів та пестицидів. У світовій біотехнології широкого розвитку набула генна інженерія.

Основний напрямок усіх світових досліджень у галузі біоінженерії зосереджено на створенні генетично модифікованих організмів (ГМО) з тими чи іншими корисними для людини ознаками. У широкому сенсі існують основні цілі генно-інженерної діяльності: створення генетично модифікованих рослин, ГМ-тварин та ГМ-мікроорганізмів для фармакологічної та харчової промисловості.

Лікарські препарати, отримані шляхом генної інженерії (зокрема, синтетичний інсулін, рекомбінантний інтерферон, щеплення від гепатиту В), у всьому світі мають гарну репутацію у наукових колах та стійкий попит у споживачів. Генноінженерні лікарські препарати, насамперед на основі білків людини і тварин у більшості, можуть бути отримані тільки за допомогою біотехнологій і вони стають незамінними при лікуванні серйозних хвороб. Наприклад, використання проурокінази – тромболітика четвертого покоління – знижує смертність від інфаркту міокарда вп'ятеро. Застосування лактоферину у 10 разів знижує захворюваність на гастроентерити дітей - "штучників". Нині у світі дозволено виробництво 143 генно-інженерних лікарських субстанцій та 26 – на стадії отримання дозволу.

Розшифровка геному людини дозволяє припустити, що найближчим часом будуть відкриті нові регуляторні білки людини і на їх основі створено лікарські препарати нового покоління, початок виробництва яких очікується через два-три роки. За прогнозами експертів, через 10 років вони візьмуть на себе 15 відсотків світової фармацевтики, через 20 – замінять щонайменше половину всіх нинішніх лікарських засобів. Вперше генно-інженерні методи вчені застосували до мікроорганізмів. Одним із перших ГМ-продуктів став інсулін - в дезоксирибонуклеїнову кислоту (далі - ДНК) бактерії було вбудовано ген, який відповідає за його синтез. Зараз практично весь інсулін у світі одержують промисловим способом із трансгенних бактерій. Трохи пізніше вчені з'ясували, що багато необхідних білків неможливо отримувати за допомогою бактерій, і зайнялися виведенням трансгенних рослин і тварин, які мають корисні якості.



Виробництво лікарських препаратів можливе не лише за допомогою трансгенних тварин, а й рослин.

Інший напрямок наукових розробок – виведення тварин і рослин, які мають підвищену стійкість до хвороб або інших корисних якостей. На думку експертів, це дуже перспективний та прибутковий напрямок розвитку науки та промисловості. За оцінками експертів, загальносвітовий дохід від застосування генно-інженерних технологій становитиме понад 1 трлн. дол. США.

Зовсім інакше в області генетично модифікованих рослин, які активно поширюються у всьому світі і зустрічають у ряді країн не менш активний опір. Біотехнологія на основі генетичної інженерії включає такі напрямки: 1) білкова та клітинна інженерія; 2) інженерна ензимологія; 3) біосенсорика; 4) імунодіагностика на основі моно- та поліклональних антитіл.

Основне призначення біотехнології на основі біоінженерії – удосконалення живих організмів та отримання нових біологічно активних сполук з покращеними характеристиками, що не мають аналогів у природі. Біотехнології на основі біоінженерії знаходять застосування у наступних областях: 1) охорона здоров'я та фармацевтика (створення нового покоління діагностикумів, лікарських засобів на основі рекомбінантних білків, ферментів, гормонів); 2) різні галузі промисловості (створення біокатализаторів, рекомбінантних ферментів, модифікованих мікроорганізмів для інтенсифікації промислових процесів); 3) сільське господарство (створення трансгенних рослин та тварин з покращеними властивостями та підвищеною продуктивністю, використання генно-інженерних регуляторів росту, біодобрив); 4) охорона довкілля (утилізація відходів, біодеградація ксенобіотиків, очищення води).

Генетично змінені або генетично модифіковані продукти – це продукти, отримані з рослин, в ДНК яких введений особливий, не наданий їм від природи, ген, завдяки чому у них з'являються нові властивості.

Виділяють певні етапи у створенні нових форм рослин: 1) створення рослин з якоюсь новою властивістю стійкості до вірусів, паразитів або гербіцидів. Відносно швидкий успіх у створенні сортів рослин на першому етапі багато в чому пояснювався саме тим, що введена ознака стійкості визначалася одним геном, а джерелом генів служили або віруси рослин, або ґрунтові бактерії (гени стійкості до комах, гербіцидів), тобто як донора генів використовувалися вже добре вивчені найпростіші біологічні об'єкти, які природно присутні в природі;

2) сьогодні у провідних лабораторіях світу створюються рослини третього етапу і в найближчі десять років очікується їхня поява на ринку. Йдеться про деякі принципові напрямки: рослини - вакцини, рослини - фабрики з виробництва індустріальних продуктів, таких як різні види пластику, барвників (наприклад, індиго), технічних масел та присадок до двигунів. Фактично може йтися про створення нової екологічно значно чистішої промисловості з виробництва основних технологічних продуктів.

Виходячи з вищевикладеного, для проривного розвитку біотехнології необхідно: встановити нові наукові стандарти та розробити нові зразки біотехнологічної продукції та запровадити їх у виробництво; сприяти розвитку

біоіндустрії за рахунок впровадження вітчизняних та передових зарубіжних розробок; створити конкурентне середовище серед науковців шляхом інтеграції у світову науку; виховувати нове покоління вчених та висококваліфікованих спеціалістів у сфері біотехнології; комерціалізувати інноваційний процес, вести наукові дослідження, орієнтовані на зовнішній біотехнологічний ринок; залучати до науково-дослідних та дослідно-конструкторських розробок (НДДКР) недержавне фінансування, як вітчизняне, і зарубіжне; сприяти створенню сприятливого законодавчого, інвестиційного, інфраструктурного бізнес-середовища для стимулювання розвитку малого та середнього підприємництва у сфері біотехнології; розробити та ввести в дію стандарти, правила та умови допуску до споживання продукції біотехнології як вітчизняного, так і зарубіжного виробництва [1].

ЛІТЕРАТУРА

1. Діксон Патрік. Майбутнє (майже) всього. Як зміниться світ протягом наступних ста років / пер. з англ. І. Возняка. Харків: Віват, 2021. 432 с.

*Сергій Годяєв
(Дніпро, Україна)*

ОСОБЛИВОСТІ РОЗДІЛУ «ОХОРОНА ПРАЦІ ТА БЕЗПЕКА В НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЯХ» В ДИПЛОМНИХ РОБІТАХ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ «МАГІСТР» ЗА СПЕЦІАЛЬНІСТЮ 204 «ТЕХНОЛОГІЯ ВИРОБНИЦТВА І ПЕРЕРОБКИ ПРОДУКЦІЇ ТВАРИННИЦТВА».

В процесі написання розділу, підставою для включення якого в структуру магістерської роботи є наказ Міністерства освіти і науки України за N969/922/216 від 21.10.2010 р. «Про організацію та вдосконалення навчання з питань охорони праці, безпеки життєдіяльності та цивільного захисту у вищих навчальних закладах України» необхідно враховувати, що його метою є:

- систематизація теоретичних знань з питань охорони праці;
- закріплення навичок, набутих в процесі вивчення відповідних дисциплін з охорони праці;
- формування у студентів навичок самостійного аналізу стану охорони праці на підставі роботи з науково-технічною літературою;
- перевірка підготовленості студентів до самостійної роботи щодо забезпечення безпечних і здорових умов праці.

Питання розділу з охорони праці повинні бути органічно ув'язані з темою і змістом магістерської роботи, бути погодженими з науковим керівником роботи.

При написанні розділу охорони праці повинні використовуватись терміни й визначення, прийняті в охороні праці і встановлені ДСТУ 2293-99 «Охорона праці. Терміни та визначення основних понять».



Об'єм розділу до 12-15 сторінок друкованого тексту. Зміст розділу повинен бути безпосередньо пов'язаний з темою дипломного проекту і бути його частиною, а не додатком.

У розділі не слід наводити загальновідомі теоретичні положення, довідки та загальні заходи з охорони праці.

Місце розташування розділу у дипломній роботі (згідно загального плану) і порядок оформлення визначає керівник дипломної роботи.

Розділ повинен складатися з шести наступних підрозділів.

Перший підрозділ повинен містити дослідження системи управління охороною праці в господарстві (підприємстві),

В цьому пункті студент розкриває загальний стан організації служби охорони праці і системи управління охороною праці за наступними пунктами:

1. Структура (схема) організації служби охорони праці в господарстві (підприємстві).
2. Відповідальність за стан охорони праці.
3. Виконання обов'язків особами, відповідальними за охорону праці. Наявність фахівця з охорони праці.
4. Наглядна агітація на ділянці (підприємстві). Кабінет з охорони праці.
5. Організація роботи в надзвичайних ситуаціях.
6. Відшкодування збитків від нещасних випадків
7. Види навчання працюючих з питань охорони праці. Хто і де проводить.
8. Виконання заходів по підготовці колективного договору (угоди), їх наявність.
9. Стан громадського (профспілка, представник трудового колективу) контролю за охороною праці.
10. Фінансування охорони праці.
11. Наявність комплексу нормативної документації з охорони праці, яка діє у межах підприємства.

Другий підрозділ повинен містити дослідження стану охорони праці в господарстві (підприємстві).

Студент розкриває загальний фактичний охорони праці та вказує на недоліки, які мають місце в конкретному господарстві або порушення вимог безпеки праці за наступними пунктами:

1. Стан будівель, споруд, інструменту, обладнання.
2. Умови роботи працівників, стан їх робочих місць.
3. Стан території підприємства, санітарні зони, озеленення території, освітленість у нічний час, стан шляхів пересування людей та техніки.
4. Утилізація відходів, стан гноєсховищ.
5. Забезпечення працюючих засобами індивідуального захисту та спецодягом і спецвзуттям.
6. Стан охорони праці на робочих місцях. (знаряддя, освітленість, вентиляція, опалення і т. д.).
7. Стан з промислової санітарії. Забезпеченість переодягальнями, кімнатами особистої гігієни, душовими.

8. Організація і проведення медичних оглядів.

9. Зробити аргументовані висновки, які не лише констатують реальний стан охорони праці але і визначають резерви та прогнозують перспективи.

Третій підрозділ повинен містити аналіз виробничого травматизму в господарстві. Для проведення розрахунку вихідні данні взяти з звіту підприємства за формою 7-ТВН, актів про нещасні випадки в господарстві за формами Н-1, Н-5, Н-9, НПВ, НТ.

Для кількісної характеристики виробничого травматизму в основному використовують такі показники: коефіцієнт частоти травматизму $K_{\text{ч}} = \frac{T}{P} 1000$;

коефіцієнт важкості травматизму $K_{\text{в}} = \frac{D}{T}$; коефіцієнт втрат робочого часу $K_{\text{вт}} =$

$\frac{D}{P} 1000$; де: Т – кількість нещасних випадків (травм) за досліджуваний період; Р – середня (за списком) кількість працівників, чол.; Д – сумарна втрата днів непрацездатності в результаті нещасного випадку, днів.

Основні показники травматизму і захворюваності в господарстві (підприємстві) за останні 3 – 5 років звести до таблиці та зробити висновки про його рівень, а також вказати основні причини його виникнення.

Четвертий підрозділ повинен містити проект інструкції з охорони праці до розглянутого в дипломній роботі технологічного процесу

П'ятий підрозділ повинен містити рекомендації щодо поліпшення умов праці в господарстві (підприємстві).

На основі проведеного аналізу та виявлених недоліків (порушень) охорони праці в господарстві (за темою) студент-дипломник розробляє і пропонує конкретні організаційні, санітарно-гігієнічні та протипожежні заходи, направлені на ліквідацію цих недоліків та зниженню травматизму в господарстві.

Наприклад такі:

- розробка, виготовлення та встановлення нових, більш ефективних технічних засобів охорони праці (огорожень, блокувань, запобіжних засобів, сигналізації, засобів контролю тощо);
- реконструкція системи природного та штучного освітлення з метою досягнення нормативних вимог щодо освітленості робочих місць;
- розробка, виготовлення і монтаж нових чи реконструкція діючих вентиляційних систем та пристроїв;
- виконання робіт щодо застосування сигнальних кольорів та знаків безпеки відповідно до правил і стандартів безпеки праці;
- заходи щодо усунення безпосереднього контакту працівників із шкідливими речовинами та матеріалами (дистанційне управління, герметизація устаткування тощо);
- поліпшення ветеринарних та санітарно-профілактичних заходів;
- поліпшення стану території підприємства;
- упровадження більш безпечних і нешкідливих засобів транспортування різних вантажів і матеріалів (пневмотранспорт тощо);
- заходи щодо розширення, реконструкції санітарно-побутових



приміщень, їх додаткове обладнання;

- улаштування кабінетів і куточків з охорони праці та ін.

Шостий підрозділ повинен містити порядок дій в надзвичайних ситуаціях. у даному пункті розділу дипломної роботи необхідно розкрити проблеми забезпечення безпеки у взаємодії людини та природи, людини та техніки, індивіда та середовища.

Матеріал цього пункту повинен базуватись на теоретичних та практичних знаннях, отриманих студентами при вивченні дисциплін «Безпека життєдіяльності», «Цивільний захист», «Основи охорони праці» та «Охорона праці в галузі».

Студент, який виконує даний пункт розділу, повинен взяти за основу одну з таких ситуацій, спрогнозувати можливу обстановку, що може виникнути внаслідок цього на підприємстві, прийняти відповідне рішення та запропонувати заходи щодо захисту населення, виробничого персоналу і об'єктів в умовах надзвичайних ситуацій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ткачук К. Н. Охорона праці і промислова безпека / К.Н. Ткачук, В.В. Зацарний, М.Ф. Каштанов, Л.Д. Третьякова та ін. К.: Лібра, 2010. 425 с.

2. Беликов А. С., Касьянов А. И., Дмитрюк С. П., Устимович Л. Д., Годяев С. Г., Голендер В. А. Основы охраны труда: Учебник для студентов высших учебных заведений Украины III-IV уровня аккредитации. / под ред., д.т.н., профессора А.С.Беликова. Днепропетровск: «Журфонд», 2007. 494 с.

3. Беликов А. С., Годяев С. Г., Сафонов В. В., Левченко А. И., Дмитрюк С. П., Маладыка И. Г., Тищенко Е. А., Бойко О. В., Кравчук А. М., Устимович Л. Д., Стрежекуров Э. Е., Одинец Е. А. Охрана труда в агропромышленном комплексе Украины. Учебник для студентов высших учебных заведений Украины III-IV уровня аккредитации. Черкасы: издатель Чабаненко Ю. А., 2014. 646 с.

*Ніна Дьяченко
(Дніпро, Україна)*

МАТЕМАТИЧНИЙ АПАРАТ У ДЕЯКИХ ПРИКЛАДНИХ АСПЕКТАХ БІОЛОГІЇ

У наш час найбільших успіхів досягають ті галузі знань, які широко використовують математичний апарат у своїх дослідженнях. Математика, як наука, створює універсальні аналітичні інструменти для дослідження зв'язків і отримання на цій основі нової інформації про навколишній світ, розв'язування багатьох прикладних задач.

Суміжні науки використовують різні об'єми математичних знань. Математичні методи, разом з фізичними і хімічними, є могутнім інструментом для дослідів біологічних проблем. Сучасні біологи, біотехнологи, медики одержують достатньо сильну математичну підготовку. Розуміння здобувачами вищої освіти аспектів, де в подальшому можуть бути використані одержані знання, є важливим мотиваційним чинником для вивчення певної дисципліни.

Взагалі, математика та біологія тісно пов'язані. Математична біологія – це теорія математичних моделей біологічних процесів та явищ, яка може бути віднесена до прикладної математики і активно використовує її методи.

Основним математичним апаратом біології є теорія диференціальних рівнянь і математична статистика. На відміну від чисто математичних наук, в математичній біології досліджуються біологічні задачі і проблеми методами сучасної математики, а результати мають важливу біологічну інтерпретацію.

Яскравим прикладом може служити закон Харді-Вайнберга, який доводить, що популяція може бути спрогнозована. Основу популяції дає природний відбір. Але природний відбір, з точки зору математики, є незалежною змінною, а популяція – залежною змінною. Під популяцією розуміємо деяке число змінних, які впливають одна на одну.

Широко застосовуються матричні популяційні моделі для моделювання динаміки популяції тварин (або людини).

Добре і давно відома модель в біології – це Менделівська модель теорії спадковості. Ця модель основана на теоретико-ймовірнісних поняттях і полягає в тому, що в хромосомах батьківських клітин закладені визначені набори ознак, які комбінуються незалежно і випадково.

Без методів теорії ймовірностей і статистики неможливі дослідження в генетиці. В цій області проводиться інтенсивна робота, одержано багато результатів, які дуже цікаві як з біологічної, так і з чисто математичної точки зору.

Не можна не зупинитись ще на одному розділі біології – біометрії, змістом якого є планування спостережень і статистична обробка їх результатів.

Математичні методи і моделі широко застосовуються в біометрії з метою вивчення мінливості і спадковості живих організмів в зоотехнологічних та ветеринарних дослідженнях. Об'єктом біометрії є варіююча ознака, зміна якої характеризується певною ймовірністю.

При проведенні наукових спостережень та експериментів на групах (популяціях) тварин застосовують прості і складні математичні методи, які дозволяють встановити наявність певних закономірностей, що приховані випадковою формою свого прояву.

Визначення надійності наукових діагнозів і прогнозів та висунення обґрунтованих рекомендацій про масове застосування нових методів селекції, розведення, годівлі, лікування та продуктивного використання сільськогосподарських тварин вимагає необхідності встановлення достовірності результатів тих досліджень, на основі яких робляться відповідні висновки та даються пропозиції. Для вирішення ряду питань застосовують кореляційний і дисперсійний аналізи комплексів.

Використання досягнень сучасної біометрії – науки про способи застосування принципів і методів теорії ймовірностей і математичної статистики в біології взагалі і в галузі сільськогосподарського тваринництва зокрема, – дозволяє виявити нові закономірності явищ життя і подій тваринного світу. За допомогою методів математичного аналізу можна встановити, наскільки точно і



достовірно дані, отримані на виборці – невеликій окремій групі тварин, відображають особливості всіх тварин генеральної сукупності.

Робота з вибірковими сукупностями є масовим явищем в різних експериментах, і тому вимагає відповідних математичних знань та умінь правильно аналізувати отримані результати і робити науково обґрунтовані висновки.

Отже, сучасним спеціалістам, науковцям необхідна теоретична спрямованість, позиційно-математична система знань.

ЛІТЕРАТУРА

1. Барковський В. В., Барковська Н. В., Лопатін О. К. Теорія ймовірностей та математична статистика. Київ: Центр учбової літератури, 2010. 424 с.
2. Близнюченко О. Г. Біометрія. Полтава: РВВ «Тетра» Полтавської державної аграрної академії, 2003. 346 с.
3. Дубовик В. П., Юрик І. І. Вища математика. Київ: А.С.К., 2006. 648 с.



ІНФОРМАЦІЯ ПРО АВТОРІВ / INFORMATION ABOUT THE AUTHORS

Абрамович Інна Ананіївна, кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри маркетингу Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Агальцов Геннадій Миколайович, інженер, молодший науковий співробітник відділу механіки еластомерних конструкцій гірничих машин Інституту геотехнічної механіки ім. М.С. Полякова НАН України

Алексєєва Наталія Вікторівна, кандидат ветеринарних наук, доцент, доцент кафедри епізоотології та інфекційних хвороб тварин Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Аліфонова Кіра Володимирівна, аспірантка кафедри епізоотології та інфекційних хвороб тварин Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Ананьєва Таміла Володимирівна, кандидат біологічних наук, доцент, доцент кафедри екології Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Андрейченко Руслан Олександрович, здобувач вищої освіти агрономічного факультету Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Антоненко Петро Павлович, доктор сільськогосподарських наук, професор, професор кафедри клінічної діагностики та внутрішніх хвороб тварин Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Антонова Ірина Анатоліївна, здобувачка вищої освіти факультету ветеринарної медицини Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Атамас Олександр Петрович, кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри обліку, оподаткування та управління фінансово-економічною безпекою Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Атанов Родіон Андрійович, здобувач вищої освіти біотехнологічного факультету Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Багорка Марія Олександрівна, доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри маркетингу Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Байдак Ірина Іванівна, старший викладач кафедри менеджменту, публічного управління та адміністрування Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Байдак Леонід Андрійович, доктор філософії, старший науковий співробітник Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Баранник Ольга Олександрівна, здобувачка вищої освіти факультету обліку і фінансів Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Безус Роман Миколайович, доктор економічних наук, професор, професор кафедри маркетингу Дніпровського державного аграрно-економічного університету



Бербенець Олена Вікторівна, кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри менеджменту, публічного управління та адміністрування Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Биркович Віктор Іванович, кандидат наук з державного управління, доцент, Ужанський національний природний парк

Білан Марина Володимирівна, кандидат ветеринарних наук, доцент, доцент кафедри епізоотології і інфекційних хвороб тварин Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Богатюк Данило Володимирович, аспірант кафедри економіки будівництва Київського національного університету будівництва і архітектури

Богомаз Арсеній Анатолійович, асистент нормальної і патологічної анатомії сільськогосподарських тварин Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Божко Олена Валеріївна, начальник планово-фінансового відділу Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Бойко Владислав Борисович, кандидат технічних наук, старший викладач кафедри тракторів і сільськогосподарських машин Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Бойко Юлія Володимирівна, старший викладач кафедри хімії Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Бойченко Григорій Васильович, здобувач вищої освіти будівельного факультету Київського національного університету будівництва і архітектури

Бондар Олександр Григорович, доктор юридичних наук, професор, перший проректор, професор кафедри цивільного права Запорізького національного університету

Бондаренко Леся Вікторівна, кандидат ветеринарних наук, доцент, доцент кафедри гігієни тварин та ветеринарної санітарії Білоцерківського національного аграрного університету

Бондаренко Оксана Володимирівна, кандидат сільськогосподарських наук, доцент, доцент кафедри рослинництва Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Бондарчук Наталія Володимирівна, доктор наук з державного управління, професор, завідувач кафедри менеджменту, публічного управління та адміністрування Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Борисенко Анастасія Романівна, здобувачка вищої освіти біотехнологічного факультету Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Борисенко Єлизавета Петрівна, здобувачка вищої освіти факультету менеджменту і маркетингу Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Боровик Ірина Володимирівна, аспірантка кафедри паразитології та ветеринарно-санітарної експертизи Дніпровського державного аграрно-економічного університету, завідувач бактеріологічним відділом

Дніпропетровської регіональної державної лабораторії державної служби України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів.

Бровко Дмитро Едуардович, старший викладач кафедри фізичного виховання Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Бровко Лариса Іванівна, кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Булейко Алла Андріївна, кандидат біологічних наук, доцент кафедри водних біоресурсів та аквакультури Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Бутенко Катерина Романівна, здобувачка вищої освіти факультету ветеринарної медицини Дніпровського державного аграрно економічного університету

Васильєв Дмитро Леонідович, доктор технічних наук, старший науковий співробітник, доцент кафедри надійності і ремонту машин Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Васильєв Сергій Вячеславович, кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри економіки Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Васильєва Наталя Костянтинівна, доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри інформаційних систем і технологій Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Васільєва Леся Миколаївна, доктор наук з державного управління, професор, професор кафедри обліку, оподаткування та управління фінансово-економічною безпекою Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Величко Олександр Петрович, доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри менеджменту і права Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Виглазов Сергій Сергійович, здобувач вищої освіти факультету ветеринарної медицини Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Вініченко Ігор Іванович, доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри економіки Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Водолазська Оксана Анатоліївна, кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Волик Борис Анатолійович, кандидат технічних наук, доцент, доцент кафедри тракторів і сільськогосподарських машин Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Волков Володимир Петрович, доктор технічних наук, професор, проректор з науково-педагогічної роботи, професор кафедри підприємництва, менеджменту організацій та логістики Запорізького національного університету



Волкова Вікторія Євгенівна, доктор технічних наук, професор, завідувач кафедри цивільної інженерії, технологій будівництва та захисту довкілля Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Воловик Дмитро Володимирович, кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри маркетингу Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Воловик Ірина Анатоліївна, кандидатка економічних наук, доцентка, доцентка кафедри менеджменту, публічного управління та адміністрування, очільниця відділу міжнародних зв'язків та публічних комунікацій Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Волошин Володимир Миколайович, кандидат сільськогосподарських наук, завідувач відділу первинного та елітного насінництва Національного наукового центру «Інститут землеробства Національної академії аграрних наук України»

Воронкова Валентина Григорівна, доктор філософських наук, професор, в. о. кафедри менеджменту організацій та управління проектами, Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю.М.Потебні Запорізького національного університету

Ворошилова Наталія Володимирівна, кандидат біологічних наук, доцент, доцент кафедри екології Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Гаврилюк Василь Якович, кандидат економічних наук, доцент кафедри економіки будівництва Київського національного університету будівництва і архітектури

Гайдук Артур Андрійович, здобувач вищої освіти гр. КН-20-мн Донбаської державної машинобудівної академії

Галаган Тетяна Іванівна, кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри економіки Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Галузіна Людмила Ігорівна, кандидат сільськогосподарських наук, доцент, доцент кафедри фізіології та біохімії сільськогосподарських тварин Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Галунка Оксана Дмитрівна, аспірантка кафедри економіки будівництва Київського національного університету будівництва і архітектури

Гаркавий Валерій Васильович, кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри менеджменту, публічного управління та адміністрування Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Гетманенко Вікторія Анатоліївна, кандидат сільськогосподарських наук, старший науковий співробітник ННЦ «Інститут ґрунтознавства та агрохімії імені О.Н.Соколовського»

Гіренко Наталія Ігорівна, кандидат технічних наук, старший викладач кафедри технологій виробництва і професійної освіти ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»

Говоруха Володимир Борисович, доктор фізико-математичних наук, професор, завідувач кафедри вищої математики та фізики Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Годяєв Сергій Георгійович, кандидат технічних наук, доцент, доцент кафедри безпеки життєдіяльності Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Голобородько Кирило Костянтинівич, доктор біологічних наук, доцент, головний науковий співробітник НДЛ наземної екології, лісового ґрунтознавства та рекультивації земель НДІ біології Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

Гончаренко Оксана Володимирівна, доктор економічних наук, професор, професор кафедри економіки Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Гордієнко Катерина Сергіївна, здобувачка вищої освіти 4 курсу факультету міжнародних відносин Одеського національного економічного університету

Горобець Наталія Миколаївна, кандидат сільськогосподарських наук, доцент, доцент кафедри менеджменту і права Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Горчанок Анна Володимирівна, кандидат сільськогосподарських наук, доцент, доцент кафедри водних біоресурсів та аквакультури Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Григоренко Валентин Сергійович, здобувач вищої освіти факультету ветеринарної медицини Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Грицан Юрій Іванович, проректор з наукової та інноваційної діяльності, доктор біологічних наук, професор, професор кафедри екології Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Гришко Ганна Миколаївна, кандидат технічних наук, доцент, доцент кафедри цивільної інженерії, технологій будівництва і захисту довкілля Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Губанова Надія Леонідівна, кандидат біологічних наук, доцент, доцент кафедри водних біоресурсів та аквакультури Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Губарик Ольга Миколаївна, кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри обліку, оподаткування та управління фінансово-економічною безпекою Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Гурідова Вікторія Олександрівна, старший викладач кафедри теоретичної механіки, опору матеріалів та матеріалознавства Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Джиган Олена Петрівна, кандидат біологічних наук, старший викладач кафедри садово-паркового мистецтва та ландшафтного дизайну Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Дем'яненко Анатолій Григорович, кандидат технічних наук, професор, завідувач кафедри теоретичної механіки, опору матеріалів та матеріалознавства Дніпровського державного аграрно-економічного університету



Дерев'янюк Віктор Миколайович, доктор технічних наук, професор, професор кафедри технології будівельних матеріалів, виробів та конструкцій ДВНЗ «Придніпровська державна академія будівництва та архітектури»

Дирда Віталій Ілларіонович, доктор технічних наук, професор, лауреат державної премії України, заслужений діяч науки і техніки, завідувач кафедри надійності і ремонту машин Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Дідоборець Олександр Йосипович, кандидат фізико-математичних наук, доцент, доцент кафедри вищої математики та фізики Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Дідур Катерина Миколаївна, кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри економіки Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Дмитренко Руслан Миколайович, кандидат економічних наук, доцент, докторант кафедри фінансів, банківської та страхової справи Міжрегіональної академії управління персоналом

Дмитрієва Вікторія Анатоліївна, кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри інформаційних систем і технологій Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Добровольська Олена Володимирівна, доктор економічних наук, професор, професор кафедри фінансів, банківської справи та страхування Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Доценко Лариса Владленівна, кандидат біологічних наук, доцент, доцент кафедри екології Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Дубина Олена Леонідівна, старший викладач кафедри обліку, оподаткування та управління фінансово-економічною безпекою Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Дубов Тарас Миколайович, кандидат технічних наук, старший викладач кафедри цивільної інженерії, технологій будівництва і захисту довкілля Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Дуброва Наталя Петрівна, кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Дьяченко Ніна Костянтинівна, старший викладач кафедри вищої математики та фізики Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Єсіпова Наталія Борисівна, кандидат біологічних наук, доцент, доцент кафедри загальної біології та водних біоресурсів Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

Жеманова Олена Анатоліївна, викладач кафедри філології Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Gispert Maria, D. Sc. (Agriculture), Professor, Department of Chemical Engineering, Agriculture and Food Technology, Polytechnic School of the University of Girona

Жоріна Любов Василівна, старша викладачка кафедри нормальної і патологічної анатомії с.-г. тварин Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Заболотська Ірина Олександрівна, старший викладач кафедри філології Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Завербний Андрій Степанович, доктор економічних наук, професор, професор кафедри зовнішньоекономічної та митної діяльності Національного університету «Львівська політехніка»

Захарська Надія Миколаївна, кандидат ветеринарних наук, доцент, завідувачка кафедри паразитології та ветеринарно-санітарної експертизи Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Захарський Володимир Володимирович, кандидат ветеринарних наук, доцент, в. о. завідувача кафедри епізоотології та інфекційних хвороб тварин Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Заїка Катерина Андріївна, здобувачка факультету обліку і фінансів Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Зайцева Ірина Арнольдівна, кандидатка біологічних наук, доцентка, доцентка кафедри садово-паркового мистецтва та ландшафтного дизайну Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Занихайло Роман Сергійович, здобувач вищої освіти будівельного факультету Київського національного університету будівництва і архітектури

Застава Інна Анатоліївна, старший викладач кафедри менеджменту, публічного управління та адміністрування Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Золотовська Олена Володимирівна, кандидатка технічних наук, доцентка, доцентка кафедри тракторів і сільськогосподарських машин Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Зубко Оксана Володимирівна, аспірантка кафедри менеджменту і права, асистентка кафедри фінансів, банківської справи та страхування Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Іванченко Ольга Миколаївна, аспірантка кафедри загального землеробства та ґрунтознавства Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Іванченко Ольга Євгенівна, кандидат біологічних наук, доцент, в. о. завідувача кафедри садово-паркового мистецтва та ландшафтного дизайну Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Іващенко Олена Олександрівна, кандидатка наук з фізичного виховання і спорту, доцентка, завідувачка кафедри фізичного виховання Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Іжболдін Олександр Олександрович, старший викладач кафедри рослинництва Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Ільченко Тетяна Вікторівна, кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри маркетингу Дніпровського державного аграрно-економічного університету



Ісаєнко Марк Юрійович, здобувач вищої освіти інженерно-технологічного факультету Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Ішков Валерій Валерійович, кандидат геолого-мінералогічних наук, старший науковий співробітник лабораторії досліджень структурних змін гірських порід Інституту геотехнічної механіки ім. М.С. Полякова НАН України

Кагадій Тетяна Станіславівна, доктор фізико-математичних наук, професор, професор кафедри вищої математики та фізики Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Кадирус Ірина Григорівна, кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри маркетингу Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Казакевич Олена Ігорівна, викладачка кафедри філології Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Калашніков Давид Петрович, аспірант кафедри економіки будівництва Київського національного університету будівництва і архітектури

Калганков Євген Васильович, старший викладач, в. о. завідувача кафедри надійності і ремонту машин Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Калина Вікторія Сергіївна, кандидат технічних наук, доцент, доцент кафедри технології зберігання і переробки сільськогосподарської продукції Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Калінін Ілля Андрійович, здобувач вищої освіти факультету ветеринарної медицини Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Кальна-Дубінюк Тетяна Прокопівна, доктор економічних наук, професор, професор кафедри публічного управління, менеджменту інноваційної діяльності та дорадництва Національного університету біоресурсів і природокористування України

Капшук Наталя Олексіївна, кандидат сільськогосподарських наук, старший викладач кафедри водних біоресурсів та аквакультури Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Карамушка Олександр Миколайович, кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри інформаційних систем і технологій Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Карлова Ліна Валентинівна, кандидат сільськогосподарських наук, доцент, доцент кафедри технології годівлі і розведення тварин Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Карпань Ірина Семенівна, кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри соціально-гуманітарної освіти КЗВО «Дніпровська академія неперервної освіти» ДОР»

Карпова Дар'я Валентинівна, здобувачка вищої освіти факультету ветеринарної медицини Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Карпова Світлана Геннадіївна, кандидатка філософських наук, доцентка, доцентка кафедри філософії, соціології та історії Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Кацевич Вікторія Валеріївна, кандидат сільськогосподарських наук, доцент кафедри екології Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Качула Світлана Валентинівна, доктор економічних наук, професор, професор кафедри фінансів, банківської справи та страхування Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Квасова Міла Сергіївна, кандидат технічних наук, доцент, доцент кафедри маркетингу Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Кирилов Ігор Вячеславович, аспірант кафедри економіки будівництва Київського національного університету будівництва і архітектури

Кирсанова Галина Василівна, кандидат сільськогосподарських наук, доцент, доцент кафедри рослинництва Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Клєцков Олександр Миколайович, старший викладач кафедри вищої математики та фізики Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Ключник Дмитро Вікторович, старший викладач кафедри теоретичної механіки, опору матеріалів та матеріалознавства Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Кобець Анатолій Степанович, доктор наук з державного управління, професор, професор кафедри тракторів і сільськогосподарських машин, ректор Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Кобець Олександр Миколайович, кандидат технічних наук, доцент, доцент кафедри тракторів і сільськогосподарських машин Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Ковальова Олена Сергіївна, кандидат технічних наук, доцент кафедри технології зберігання і переробки сільськогосподарської продукції Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Ковальова Лариса Олександрівна, аспірантка кафедри економіки будівництва Київського національного університету будівництва і архітектури

Ковтун Борис Іванович, старший викладач кафедри фізичного виховання Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Козак Наталія Ігорівна, доктор філософії по спеціальності 211 «Ветеринарна медицина», асистент кафедри епізоотології та інфекційних хвороб тварин Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Козенкова Владислава Дмитрівна, кандидат економічних наук, старший викладач кафедри інформаційних систем і технологій Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Козечко Володимир Іванович, кандидат сільськогосподарських наук, доцент, доцент кафедри загального землеробства та ґрунтознавства Дніпровського державного аграрно-економічного університету



Козирь Є. А., асистент кафедри англійської мови для нефілологічних спеціальностей Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

Козій Євген Сергійович, кандидат геологічних наук, доцент кафедри цивільної інженерії, технологій будівництва та захисту довкілля Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Колесник Ярослав Віталійович, здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти кафедри хірургії і акушерства сільськогосподарських тварин Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Колмик Анастасія Дмитрівна, здобувачка вищої освіти факультету ветеринарної медицини Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Коломійцева Ольга Миколаївна, кандидат сільськогосподарських наук, старший викладач кафедри водних біоресурсів та аквакультури Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Коломоєць Юлія Олександрівна, кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри менеджменту і права Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Кондратьєва Наталія Вікторівна, кандидат технічних наук, доцент, доцент кафедри хімічної технології в'язучих матеріалів ДВНЗ «Український державний хіміко-технологічний університет»

Копитець Наталія Григорівна, кандидат економічних наук, старший науковий співробітник, провідний науковий співробітник Національного наукового центру «Інститут аграрної економіки»

Корейба Людмила Володимирівна, кандидат ветеринарних наук, доцент, доцент кафедри хірургії та акушерства сільськогосподарських тварин Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Костур Євген Андрійович, учень КЗО «Науковий медичний ліцей «Дніпро»

Кохан Олексій Олександрович, головний ветеринарний лікар приватної клініки ветеринарної медицини «Доктор ВЕТ», м. Дніпро

Кочерга Іван Олександрович, здобувач позашкільної освіти Комунального позашкільного навчального закладу «Мала академія наук учнівської молоді» Дніпропетровської обласної ради»

Кошулько Віталій Сергійович, кандидат технічних наук, доцент, в. о. завідувача кафедри технології зберігання і переробки сільськогосподарської продукції Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Кравець Ольга Василівна, старший викладач кафедри маркетингу Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Кравцова Маріанна Володимирівна, доктор філософії, старший викладач кафедри нормальної і патологічної анатомії с.-г. тварин Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Кравченко Валерій Іванович, кандидат технічних наук, доцент, доцент кафедри комп'ютерних інформаційних технологій Донбаської державної машинобудівної академії

Кравченко Микола Володимирович, доктор економічних наук, доцент, професор кафедри обліку, оподаткування та управління фінансово-економічною безпекою Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Кравченко Світлана Володимирівна, кандидат хімічних наук, доцент, доцент кафедри хімії Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Крамаренко Дмитро Павлович, кандидат технічних наук, доцент, доцент кафедри технологій виробництва і професійної освіти ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»

Крамаренко Тетяна Володимирівна, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри філології Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Краснощок Сергій Леонідович, асистент кафедри цивільної інженерії, технологій будівництва і захисту довкілля Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Кривошия Любов, здобувачка вищої освіти біотехнологічного факультету Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Крючко Леся Станіславівна, кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри маркетингу Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Кудрявцев Ігор Миколайович, аспірант кафедри технології зберігання і переробки сільськогосподарської продукції Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Кунах Ольга Миколаївна, доктор біологічних наук, професор, професор кафедри зоології та екології Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

Куниця Олександр Павлович, старший викладач кафедри фізичного виховання Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Курбацька Лариса Миколаївна, кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри маркетингу, декан факультету менеджменту і маркетингу Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Кутня Валерія Андріївна, здобувачка вищої освіти факультету ветеринарної медицини Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Лавренко Вероніка Євгенівна, здобувачка вищої освіти факультету ветеринарної медицини Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Лебеденко Олеся Василівна, кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри менеджменту, публічного управління та адміністрування Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Левчук Леонід Григорович, державний інспектор Управління Державного агентства меліорації та рибного господарства в Дніпропетровській області

Лемішко Світлана Миколаївна, кандидат сільськогосподарських наук, старший викладач кафедри агрохімії Дніпровського державного аграрно-економічного університету



Лепеть Євген Іванович, асистент кафедри тракторів і сільськогосподарських машин Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Лесновська Олена Володимирівна, кандидат сільськогосподарських наук, доцент, доцент кафедри технології виробництва продукції тваринництва Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Лещова Марина Олексіївна, кандидат ветеринарних наук, доцент, в. о. завідувача кафедри нормальної і патологічної анатомії сільськогосподарських тварин Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Литвищенко Людмила Олександрівна, кандидат сільськогосподарських наук, доцент, доцент кафедри технології виробництва продукції тваринництва Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Локтіонова Яна Федорівна, кандидат економічних наук, доцент кафедри економіки будівництва Київського національного університету будівництва і архітектури

Логвінова Віта Володимирівна, кандидатка ветеринарних наук, доцентка, доцентка кафедри нормальної і патологічної анатомії с.-г тварин Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Лопушанська Анастасія, здобувачка вищої освіти біотехнологічного факультету Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Лукацька Яна Сергіївна, викладач кафедри філології Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Луценко Марина Василівна, кандидат технічних наук, доцент кафедри харчових технологій Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

Лядська Інна Вікторівна, кандидат сільськогосподарських наук, доцент, доцент кафедри селекції і насінництва Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Лях Віктор Олексійович, доктор біологічних наук, професор, завідувач кафедри генетики та рослинних ресурсів Запорізького національного університету

Мазепа Єлизавета, здобувачка вищої освіти біотехнологічного факультету Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Макарчук Оксана Григорівна, кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри статистики та економічного аналізу Національного університету біоресурсів і природокористування України

Максимець Роман Миколайович, здобувач вищої освіти будівельного факультету Київського національного університету будівництва і архітектури

Манько Андрій, здобувач вищої освіти біотехнологічного факультету Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Масліков Сергій Миколайович, кандидат біологічних наук, доцент, завідувач кафедри хірургії і акушерства сільськогосподарських тварин Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Масляєва Ольга Олександрівна, кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри економіки Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Масур Ганна Сергіївна, викладач кафедри філології Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Масюк Юлія Володимирівна, кандидат економічних наук, професор, професор кафедри фінансів, банківської справи та страхування Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Матвієнко Ксенія Юріївна, здобувачка вищої освіти факультету ветеринарної медицини Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Матійчук Любомир Павлович, кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри комп'ютерних наук Тернопільського національного технічного університету ім. І. Пулюя

Мачак Тетяна Олександрівна, старший викладач кафедри обліку, оподаткування та управління фінансово-економічною безпекою Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Медведев Дмитро Вікторович, здобувач вищої освіти факультету водогосподарської інженерії та екології Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Мельник Леся Леонідівна, кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри менеджменту, публічного управління та адміністрування Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Мельниченко Василь Іванович, кандидат технічних наук, доцент, доцент кафедри тракторів і сільськогосподарських машин Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Мельниченко Софія Геннадіївна, здобувачка ступеня доктора філософії першого року навчання, асистентка кафедри водних біоресурсів та аквакультури Херсонського державного аграрно-економічного університету

Мельянцов Петро Тимофійович, кандидат технічних наук, доцент, доцент кафедри надійності і ремонту машин Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Миколайчук Людмила Петрівна, асистентка кафедри технології виробництва продукції тваринництва Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Миколенко Світлана Юріївна, кандидат технічних наук, доцент, доцент кафедри технології зберігання і переробки сільськогосподарської продукції Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Милостивий Роман Васильович, кандидат ветеринарних наук, доцент, доцент кафедри технології переробки продукції тваринництва Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Мирошніченко Інна Ігорівна, асистентка кафедри нормальної і патологічної анатомії тварин Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Мицик Олександр Олександрович, кандидат сільськогосподарських наук, доцент, доцент кафедри загального землеробства та ґрунтознавства, декан



агрономічного факультету Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Мишуста Анастасія Олександрівна, кандидатка історичних наук, старша викладачка кафедри філософії, соціології та історії Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Міньковська Альона Вікторівна, кандидат економічних наук, доцент кафедри обліку, оподаткування та управління фінансово-економічною безпекою Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Мищенко Наталія Вікторівна, здобувачка вищої освіти факультету ветеринарної медицини Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Моголівець Антон Анатолійович, кандидат економічних наук, доцент кафедри економіки будівництва Київського національного університету будівництва і архітектури

Мороз Світлана Іванівна, кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри інформаційних систем і технологій Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Назаренко Микола Миколайович, доктор сільськогосподарських наук, професор, професор кафедри селекції і насінництва Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Назаренко Олена Володимирівна, кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри філології Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Нехай Анна Олександрівна, здобувачка вищої освіти факультету менеджменту і маркетингу Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Нікітенко Віталіна Олександрівна, доктор філософських наук, доцент, професор кафедри менеджменту організацій та управління проектами, Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю.М.Потебні Запорізького національного університету

Новіцький Роман Олександрович, доктор біологічних наук, професор, завідувач кафедри водних біоресурсів та аквакультури Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Новосад Оксана Миколаївна, кандидат економічних наук, докторант кафедри економіки та природокористування, старший викладач кафедри економічної та соціальної географії Волинського національного університету імені Лесі Українки

Нужна Світлана Анатоліївна, кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри інформаційних систем і технологій Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Оганісян Аліна Анатоліївна, аспірантка кафедри економіки Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Олійник Олег Олександрович, кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Оліяр Алла Вячеславівна, кандидат ветеринарних наук, доцент, доцент кафедри нормальної і патологічної анатомії сільськогосподарських тварин Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Онищенко Альона Сергіївна, здобувачка вищої освіти факультету водогосподарської інженерії та екології Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Онопрієнко Дмитро Михайлович, перший проректор–проректор з навчальної роботи, кандидат сільськогосподарських наук, доцент, професор кафедри цивільної інженерії, технологій будівництва і захисту довкілля Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Онопрієнко Олег Дмитрович, доктор філософії з галузі «Математика та статистика», доцент кафедри теоретичної механіки, опору матеріалів та матеріалознавства Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Осейко Микола Іванович, доктор технічних наук, старший науковий співробітник, професор кафедри технології жирів, хімічних технологій харчових добавок та косметичних засобів Національного університету харчових технологій

Остапенко Інна Олексіївна, аспірантка кафедри економіки будівництва Київського національного університету будівництва і архітектури

Павленко Оксана Павлівна, кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Павлова Галина Євгеніївна, доктор економічних наук, професор, професор кафедри обліку, оподаткування та управління фінансово-економічною безпекою, декан факультету обліку і фінансів Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Павлова Олена Миколаївна, доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри економіки та природокористування Волинського національного університету імені Лесі Українки.

Пазій Володимир Дмитрович, здобувач вищої освіти агрономічного факультету Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Паламарчук Світлана Петрівна, кандидат сільськогосподарських наук, доцент, доцент кафедри екології агросфери та екологічного контролю Національного університету біоресурсів і природокористування України

Пантілеєнко Катерина Сергіївна, викладач кафедри філології Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Pardini Giovanni, Professor, University of Girona

Пастернак Людмила Федорівна, старший викладач кафедри менеджменту і права, начальник юридичного відділу Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Пашова Валентина Трифонівна, кандидат сільськогосподарських наук, старший науковий співробітник, доцент кафедри агрохімії Дніпровського державного аграрно-економічного університету



Переверзєва Анна Василівна, доктор економічних наук, професор, професор кафедри міжнародної економіки, природних ресурсів та економіки міжнародного туризму Запорізького національного університету

Перістий Микола Григорович, здобувач вищої освіти факультету ветеринарної медицини Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Петруша Валерій Григорович, здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти кафедри хірургії і акушерства сільськогосподарських тварин Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Петрушина Галина Олександрівна, кандидат хімічних наук, доцент, доцент кафедри хімії Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Півоваров Олександр Андрійович, доктор технічних наук, професор, професор кафедри технології зберігання і переробки сільськогосподарської продукції Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Піддубцева Ольга Ігорівна, доктор філософії в галузі освіти/педагогіки, старший викладач кафедри філології Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Піліпас Людмила Дмитрівна, здобувачка вищої освіти факультету ветеринарної медицини Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Плис В'ячеслав Миколайович, кандидат ветеринарних наук, доцент, доцент кафедри паразитології та ветеринарно-санітарної експертизи Дніпровського державного аграрно економічного університету

Погасій Владислав Олексійович, здобувач вищої освіти агрономічного факультету Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Погорєлова Тетяна Павлівна, кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри обліку, оподаткування та управління фінансово-економічною безпекою Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Позичук Марина Геннадіївна, здобувачка вищої освіти факультету обліку і фінансів Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Полегенька Марина Анатоліївна, кандидат економічних наук, старший викладач кафедри економіки Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Полякова Ірина Олексіївна, доктор сільськогосподарських наук, старший науковий співробітник, професорка кафедри генетики та рослинних ресурсів Запорізького національного університету

Помазан Ліна Миколаївна, викладач кафедри маркетингу Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Пономаренко Наталія Олександрівна, кандидатка технічних наук, доцентка, доцентка кафедри тракторів і сільськогосподарських машин Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Пономарьов Олег Олександрович, здобувач вищої освіти факультету ветеринарної медицини Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Пономарьова Олена Анатоліївна, кандидат біологічних наук, доцент, кафедри садово-паркового мистецтва та ландшафтного дизайну Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Поротікова Інна Ігорівна, асистент кафедри водних біоресурсів та аквакультури Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Присяжнюк Наталія Михайлівна, кандидат ветеринарних наук, доцент, доцент кафедри іхтіології та зоології Білоцерківського національного аграрного університету

Приходько Єлизавета Ігорівна, здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти факультету обліку і фінансів Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Приходько Ігор Павлович, доктор наук державного управління, професор, завідувач кафедри обліку, оподаткування та управління фінансово-економічною безпекою Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Пришедько Володимир Михайлович, кандидат сільськогосподарських наук, доцент, доцент кафедри технології годівлі і розведення тварин Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Прокопов Вадим Юрійович, кандидат історичних наук, старший викладач кафедри філософії, соціології та історії Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Прокопова Софія Дмитрівна, здобувачка вищої освіти факультету ветеринарної медицини Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Прядка Микола Олексійович, старший викладач кафедри фізичного виховання Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Пугач Андрій Миколайович, доктор наук з державного управління, професор, професор кафедри тракторів і сільськогосподарських машин, декан інженерно-технологічного факультету Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Пузирецький Ілля, здобувач вищої освіти біотехнологічного факультету Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Пустова Лілія В'ячеславівна, здобувачка вищої освіти факультету менеджменту і маркетингу Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Резунова Олена Сергіївна, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри філології Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Рибак Ольга Миколаївна, здобувач третього (доктор філософії) рівня вищої освіти Міжрегіональної Академії управління персоналом

Родіна Ольга Вікторівна, здобувачка ступеня «доктор філософії» за ОНП «Менеджмент», викладачка кафедри менеджменту і права Дніпровського державного аграрно-економічного університету



Рожков Володимир Вікторович, кандидат сільськогосподарських наук, доцент, доцент кафедри технології виробництва продукції тваринництва Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Романовська Тетяна Іванівна, кандидат технічних наук, старший науковий співробітник, доцент, доцент кафедри технології жирів, хімічних технологій харчових добавок та косметичних засобів Національного університету харчових технологій

Рула Ірина Василівна, кандидат технічних наук, доцент кафедри хімії Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Саванчук Тетяна Миколаївна, кандидат економічних наук, доцент кафедри обліку, оподаткування та управління фінансово-економічною безпекою Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Савенко Олена Анатоліївна, кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри менеджменту і права Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Самарська Алла Віталіївна, кандидат технічних наук, доцент кафедри цивільної інженерії, технологій будівництва і захисту довкілля Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Самілик Тамара Миколаївна, кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри економіки Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Самойлюк Ганна Вячеславівна, аспірантка кафедри хірургії і акушерства сільськогосподарських тварин Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Санжара Роман Андрійович, кандидат сільськогосподарських наук, доцент кафедри технології виробництва продукції тваринництва Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Сапронова Валентина Олексіївна, кандидат сільськогосподарських наук, доцент, доцент кафедри клінічної діагностики та внутрішніх хвороб тварин Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Сарман Наталія Сергіївна, здобувачка вищої освіти факультету ветеринарної медицини Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Сахно Вячеслав Миколайович, кандидат фізико-математичних наук, доцент, доцент кафедри вищої математики та фізики Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Семак Людмила Анатоліївна, кандидат філологічних наук, доцент кафедри філології Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Семенова Анастасія Віталіївна, здобувачка освітньо-кваліфікаційного рівня біотехнологічного факультету Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Семьонов Олександр Володимирович, кандидат ветеринарних наук, доцент, доцент кафедри клінічної діагностики Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Cengiz Koç, PhD in Architecture Faculty, professor, Professor of the Department of City and Regional Planning Muğla Sıtkı Koçman University

Sergio Ponsá Salas, PhD in Environmental Science and Technology, Director of Beta Technological Center (UVic-UCC) and Coordinator of BETA Research Group, Spain

Сергієнко Артур Валерійович, аспірант кафедри агрохімії Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Сисько Олег Геннадійович, аспірант кафедри економіки будівництва Київського національного університету будівництва і архітектури

Сичова Марина Олексіївна, кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри менеджменту, публічного управління та адміністрування Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Сірко Анна Юріївна, асистент кафедри фінансів, банківської справи та страхування Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Сітковська Алла Олександрівна, кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри економіки Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Скиба Володимир Віталійович, кандидат сільськогосподарських наук, доцент, доцент кафедри безпеки життєдіяльності Білоцерківського національного аграрного університету

Скляр Софія Вадимівна, здобувачка позашкільної освіти Комунального позашкільного навчального закладу «Мала академія наук учнівської молоді» Дніпропетровської обласної ради»

Склярів Павло Миколайович, доктор ветеринарних наук, професор, професор кафедри хірургії і акушерства сільськогосподарських тварин Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Скрильник Євген Володимирович, доктор сільськогосподарських наук, завідувач лабораторії ННЦ «Інститут ґрунтознавства та агрохімії імені О.Н.Соколовського»

Сокол Сергій Петрович, кандидат технічних наук, доцент, доцент кафедри тракторів і сільськогосподарських машин, проректор з науково-педагогічної роботи і розвитку Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Сологуб Ірина Миколаївна, аспірантка кафедри рослинництва Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Солоділова Олена Володимирівна, кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри філософії, соціології та історії Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Солодовникова Ілона Леонідівна, старша викладачка кафедри фінансів, банківської справи та страхування Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Сорокін Дмитро В'ячеславович, головний лікар клініки ветеринарної медицини «Альфа-Вет» міста Дніпро



Срібний Михайло Васильович, аспірант кафедри економіки Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Стадниченко Вікторія Валентинівна, здобувачка вищої освіти 4 курсу факультету міжнародних відносин Одеського національного економічного університету

Станкевич Сергій Арсенійович, доктор технічних наук, професор, головний науковий співробітник Наукового центру аерокосмічних досліджень Землі НАН України

Стасюк Тетяна Валеріївна, доктор філологічних наук, доцент, завідувач кафедри філології Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Страхов Артем Олександрович, аспірант кафедри економіки будівництва Київського національного університету будівництва і архітектури

Стрелецький Олексій Сергійович, здобувач вищої освіти факультету ветеринарної медицини Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Стукало Олена Анатоліївна, старший викладач кафедри філології Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Сумятіна Ольга Олександрівна, здобувачка вищої освіти агрономічного факультету Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Суслова Наталія Іванівна, кандидат ветеринарних наук, доцент, завідувач кафедри клінічної діагностики та внутрішніх хвороб тварин Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Сушко Лариса Федорівна, старший викладач кафедри вищої математики та фізики Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Тарабан Юрій Григорович, директор ТОВ «ВІТМА НОВА» Дніпро»

Тараненко Артем Іванович, здобувач позашкільної освіти Комунального позашкільного навчального закладу «Мала академія наук учнівської молоді» Дніпропетровської обласної ради»

Тарасевич Наталія Вадимівна, кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри банківської справи Одеського національного економічного університету

Тертишний Олег Олександрович, кандидат технічних наук, доцент, доцент кафедри технології зберігання і переробки сільськогосподарської продукції Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Теслюк Геннадій Володимирович, кандидат технічних наук, доцент, в. о. завідувача кафедри тракторів і сільськогосподарських машин Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Теслюк Юлія Валеріївна, доктор філософії з економіки, викладач кафедри економіки Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Тимчак Дмитро Олександрович, викладач кафедри технології зберігання і переробки сільськогосподарської продукції Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Титаренко Ольга Вікторівна, кандидат технічних наук, старший науковий співробітник, провідний науковий співробітник Наукового центру аерокосмічних досліджень Землі НАН України

Тішкіна Наталія Миколаївна, кандидатка ветеринарних наук, доцентка, доцентка кафедри клінічної діагностики та внутрішніх хвороб тварин Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Тішко Лілія Володимирівна, кандидат історичних наук, доцент кафедри філософії, соціології та історії Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Ткаліч Євген Юрійович, здобувач вищої освіти агрономічного факультету Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Ткаліч Ольга Вікторівна, кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри економіки Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Ткаліч Юрій Ігорович, доктор сільськогосподарських наук, професор, завідувач кафедри загального землеробства та ґрунтознавства Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Ткаченко Олександр Сергійович, кандидат економічних наук, доцент кафедри обліку, оподаткування та управління фінансово-економічною безпекою Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Ткачова Оксана Костянтинівна, кандидат наук з державного управління, доцент, доцент кафедри інформаційних систем і технологій Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Ткачук Андрій Васильович, кандидат сільськогосподарських наук, доцент, декан факультету водогосподарської інженерії та екології Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Токар Андрій Володимирович, кандидат хімічних наук, доцент, доцент кафедри хімії Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Товстий Юрій Миколайович, кандидат біологічних наук, науковий співробітник, ННЦ «Інститут ґрунтознавства та агрохімії імені О.Н.Соколовського»

Толстенко Олександр Васильович, кандидат технічних наук, доцент, доцент кафедри надійності і ремонту машин Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Трачук Станіслав Юрійович, здобувач вищої освіти будівельного факультету Київського національного університету будівництва і архітектури

Улексін Василь Олексійович, кандидат технічних наук, доцент, доцент кафедри тракторів і сільськогосподарських машин Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Усєєва Наталія Григорівна, старший викладач кафедри епізоотології та інфекційних хвороб тварин Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Федчун Олександр Миколайович, здобувач вищої освіти факультету ветеринарної Дніпровського державного аграрно-економічного університету



Хавтуріна Бажена Станіславівна, здобувачка вищої освіти біотехнологічного факультету Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Халак Віктор Іванович, кандидат сільськогосподарських наук, старший науковий співробітник, завідувач лабораторією тваринництва Державної установи «Інститут зернових культур НААН України»

Халатур Світлана Миколаївна, доктор економічних наук, професор, в. о. завідувача кафедри фінансів, банківської справи та страхування Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Харитонов Микола Миколайович, доктор сільськогосподарських наук, професор, професор кафедри загального землеробства та ґрунтознавства Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Хмельничий Леонтій Михайлович, доктор сільськогосподарських наук, професор, завідувач кафедри розведення і селекції тварин та водних біоресурсів Сумського національного аграрного університету

Хмельничий Сергій Леонтійович, старший викладач кафедри розведення і селекції тварин та водних біоресурсів Сумського національного аграрного університету

Хмельова Олена Володимирівна, кандидат сільськогосподарських наук, доцент, доцент кафедри технології годівлі і розведення тварин Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Chowaniak Maciej, PhD, Department of AgroTechnology and AgroEcology, University of Agriculture in Krakow

Hejkrlik Jiri, Ph.D, Vice-dean of the Faculty of Tropical AgriSciences, Department of Economics and Development, Head of the Cooperative Research group, Czech University of Life Sciences Prague

Hunek Roubik, PhD, associate professor, Group leader of Biogas Research Team, Czech University of Life Sciences Prague

Циліорик Олександр Іванович, доктор сільськогосподарських наук, старший науковий співробітник, завідувач кафедри рослинництва Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Цисар Наталя Олександрівна, асистент кафедри агрохімії Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Чепець Ольга Григорівна, кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри обліку, оподаткування та управління фінансово-економічною безпекою Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Черненко Олена Іванівна, кандидатка сільськогосподарських наук, доцентка, доцентка кафедри технології годівлі і розведення тварин Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Черненко Олександр Миколайович, доктор сільськогосподарських наук, професор, професор кафедри технології годівлі і розведення тварин Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Чернецька Ольга Віталіївна, кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри обліку, оподаткування і управління фінансово-економічною безпекою Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Черних Світлана Анатоліївна, кандидат сільськогосподарських наук, доцент, доцент кафедри агрохімії Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Черній Олександр Анатолійович, старший викладач кафедри надійності і ремонту машин Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Чернікова Наталія Семенівна, кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри філософії, соціології та історії Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Чигвінцева Ольга Павлівна, кандидат технічних наук, доцент, завідувачка кафедри хімії Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Чинчик Анатолій Анатолійович, кандидат економічних наук, доцент кафедри економіки Київського національного університету будівництва і архітектури

Чонгова Аліна Сергіївна, кандидат біологічних наук, доцент кафедри садово-паркового мистецтв та ландшафтного дизайну Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Чорна Валентина Іванівна, доктор біологічних наук, професор, завідувач кафедри екології Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Чорнобай Віра Георгіївна, старший викладач кафедри філології Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Чумак Георгій Олегович, здобувач позашкільної освіти Комунального позашкільного навчального закладу «Мала академія наук учнівської молоді» Дніпропетровської обласної ради»

Чурсінов Юрій Олексійович, доктор технічних наук, професор, професор кафедри технології зберігання і переробки сільськогосподарської продукції Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Шкваря Микола Миколайович, кандидат ветеринарних наук, доцент, доцент кафедри клінічної діагностики та внутрішніх хвороб тварин Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Шендрик Любов Іванівна, кандидат біологічних наук, професор, професор кафедри паразитології та ветсанекспертизи Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Шендрик Христина Миколаївна, кандидат ветеринарних наук, доцент кафедри паразитології та ветсанекспертизи Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Шпортюк Наталія Леонідівна, кандидат наук з державного управління, доцент, доцент кафедри менеджменту і права Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Шрамко Інна Іванівна, старший викладач кафедри інформаційних систем і технологій Дніпровського державного аграрно-економічного університету



Шулешко Олександр Олексійович, кандидат ветеринарних наук, доцент доцент кафедри нормальної і патологічної анатомії с.-г. тварин Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Шуліка Юрій Юрійович, аспірант кафедри екології Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Шурхал Олексій Сергійович, здобувач вищої освіти агрономічного факультету Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Щепова Діана Романівна, кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри філософії, соціології та історії Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Щербина Ірина Володимирівна, кандидат фізико-математичних наук, доцент, доцент кафедри вищої математики та фізики Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Юрченко Наталія Іванівна, кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри маркетингу Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Якимчук Аліна Юрївна, доктор економічних наук, професор, професор кафедри державного управління, документознавства та інформаційної діяльності Національного університету водного господарства та природокористування, м. Рівне, Україна

Якимчук Ю. О., здобувач вищої освіти за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування» гр. ПУА-21 Національного університету водного господарства та природокористування

Якуба Марина Станіславівна, кандидат біологічних наук, доцент доцент кафедри геоботаніки, ґрунтознавства та екології Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

Ярчук Ігор Іванович, доктор сільськогосподарських наук, професор, професор кафедри агрохімії Дніпровського державного аграрно-економічного університету



